

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
ראשון

היכל
שמיני

ספר המאמרים

- אידיש -

ה'תש"א - ה'תש"ה
מתורגם ללשון הקודש
- מהדורה שניה ומתוקנת -

מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י היים תשע"ט

יוצא לאור על ידי מערכת
"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

סניף כפר חב"ד, ארה"ק ת"ו

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וחמש לבריאה

Sefer Hamaamorim – Yiddish

- Translated To Hebrew -

Copyright © 2012

Second Edition 2015

By

Kehot Publication Society

770 Eastern Parkway / Brooklyn New York 11213

(718) 774-4000 / Fax (718) 774-2718

editor@kehot.com

Order Department:

291 Kingston Avenue / Brooklyn New York 11213

(718) 778-0226 / Fax (718) 778-4148

www.kehot.com

All rights reserved, including the right to reproduce this book or portions thereof, in any form without prior permission, in writing from the publisher, except by a reviewer who wishes to quote brief passages.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

בהזמנות לפנות אל:

הוצאת ספרים קה"ת

ת"ד 3 כפר חב"ד 6084000

טל. 03-9606018 פקס. 03-9606725

E-mail: kehot@kehot.co.il

Printed in the Holy Land

פתח דבר

– למהדורה השניה –

באשר המהדורה הראשונה של **ספר המאמרים – אידיש** – ה'תש"א-ה'תש"ה בתרגום ללשון הקודש אזלה מן השוק, הננו מוציאים לאור את הספר במהדורה שניה ומתוקנת.

בסוף הספר הדפסנו מפתח ענינים מפורט שנערך הרה"ת ר' אלי' שי' מטוסוב, והומר למהדורה בלה"ק (עם הוספות ותיקונים) ע"י הרה"ת ר' שלמה מאיר שי' מארק.

מערכת "אוצר החסידים"

יום הבהיר ח"י אלול, ה'תשע"ה.
כפר חב"ד, אה"ק ת"ו.

פתח דבר

למהדורה המתורגמת

על פי בקשת רבים, הננו מוציאים לאור את **ספר המאמרים – אידיש**, ה'תש"א – ה'תש"ה, בתרגום ללשון הקודש.

המאמרים תורגמו ע"י הרה"ת ר' משה שי' מרינובסקי, והוגהו ע"י הרה"ת ר' אברהם שי' וואלף. הספר נערך ע"י הרה"ת ר' שלמה מאיר שי' מארק.

מערכת "אוצר החסידים"

י"ט כסלו, ראש השנה לחסידות, ה'תשע"ג
שנת המאתיים להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן
כפר חב"ד, אה"ק ת"ו

מפתח כללי

III	.....	פתח דבר להוצאה השנייה
V	.....	מפתח כללי
VII	.....	פתח דבר להוצאה הראשונה.
IX	.....	מבוא
XII	.....	מפתח המאמרים
1	.....	ספר המאמרים – אידיש
343	.....	מפתח ענינים

פתח דבר

מכ"ק אדמו"ר זי"ע להוצאה הראשונה דשנת ה'תש"ו
(תרגום מאידיש)

בקיץ ה'תש"ה, לרגל היובל המשולש של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א: א) חמשים שנות עסקנות הכלל. ב) עשרים וחמש שנות נשיאות של חסידות חב"ד. ג) ח"י שנים מאז הגאולה מהמאסר, בו ישב בגלל עבודתו המסורה בחיזוק התורה והיהדות,

נגשה הנהלת "אוצר החסידים" לאסיפת והכנה לדפוס של המאמרים, המכתבים, השיחות וכו' של כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א.

על פי התכנית, האוסף יחולק לחלקים הבאים:

היכל שמיני (הנשיא השמיני מאז המייסד של תורת החסידות – הבעל שם טוב) שער ראשון: מאמרים. א: מאמרים כתובים בלשון הקודש. ב: מאמרים כתובים באידיש.

שער שני: מכתבים. שער שלישי: שיחות. שער רביעי: זכרונות.

* * *

ב"ספר המאמרים – אידיש", כלולים המאמרים באידיש מהשנים ה'תש"א – ה'תש"ה, אשר נדפסו ב"הקריאה והקדושה" (אייר תש"א – אלול תש"ה).

בהוצאה זו תוקנו מספר רב של טעויות דפוס. גם הוספתי, על-פי הצעת כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א, הערות במקומות אחדים.

בדפוס נמצאים: שני כרכים של מאמרים כתובים בלשון הקודש, וכן גם כרך של שיחות.

* * *

בטוחני, אשר ספר זה יתקבל בשמחה רבה וימצא את ההד הראוי בקרב חסידים, אנ"ש ובכלל אצל יהודים המייקרים תורה, יהדות ואהבת ישראל.

מנחם שניאורסאהן

מבוא

ירחון הקריאה והקדושה! הופיע במשך חמש שנים, בין החודשים תשרי ה'תש"א – אלול ה'תש"ה.

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ייחס חשיבות רבה² לירחון זה, לשמו ולמשמעותו, לתכניו³, ולמטרתו. הירחון מוכר עשרות פעמים בכל אחד מכרכי אגרותיו משנים אלו.

במדור מיוחד בירחון, "ילמדנו רבינו", נדפסו בתקופה זו 460 מאמרים. שבעת המאמרים הראשונים במדור זה נדפסו מלכתחילה בלשון הקודש (ונדפסו לאחר זמן ב'ספר המאמרים – קונטרסים'⁵, 'ספר המאמרים – [קיץ] ת"ש'⁶ ו'ספר המאמרים – תש"א'⁷. ולכן לא נכללו ב'ספר המאמרים – אידיש'). שאר המאמרים יצאו לאור באידיש.

באגרת קודש מב' ניסן תש"ג, הביע כ"ק אדמו"ר הרי"צ את הסכמתו לתרגום מאמרים ללה"ק מגליונות הקריאה והקדושה⁸, ובעקבות זאת יצאו לאור לפחות שתי חוברות⁹, ובהן "מאמרים נבחרים מהקה"ק תש"א תש"ג".

(5) ד"ה אם רוח המושל (ח"ב, ע' 716).
 (6) ד"ה השקיפה (ע' 155), ד"ה חביב אדם (ע' 95) וד"ה אור ליי"ד (ע' 37).
 (7) ד"ה אלקי עולם ברחמיך (ע' 27), ד"ה ולא נבוש וד"ה אהבת עולם אהבתנו (כמאמר אחד) בע' 32).
 (8) אג"ק ח"ז ע' רו – "אבל בלשון הקודש הישן ולא המאדערנעם".
 (9) האחת בת 20 עמודים, 6 מאמרים מגליונות ניסן תש"א ותש"ב. י"ל ניסן תשג"ה, ע"י מחנה ישראל (דפוס סלומון). והשניה (מחכרת באג"ק הנ"ל) בת 12 עמודים, שנדפסה בירושלם, אייר תש"ג. אין אלו (בחוברת א' עכ"פ) מאמרי חסידות (מדור "ילמדנו רבינו"), אלא מאמרים אקטואליים שפורסמו בירחון.

(1) ראה 'אגרות-קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע', ח"ה ע' שנט "אשר טעם קריאת שם זה הוא קריאה להקדושה, דפי' וענין קדושה זו הוא הזמנה והוא להיות מוכן לביאת המשיח". והרבי מסיים את מכתבו "טובה גדולה היא לפרסם את הקריאה והקדושה בכל בתי בני ישראל".
 (2) ראה אג"ק ח"ה ע' רטו ש"הוא מכיל בקרבו הקב חומטין הדרוש לכל לומד תורה בכלל כאויר לנשימה".
 (3) שם ע' קפח (אגרת א'רפז). עיי"ש באורך. בע' תב "הוא ספר שלם ואינו עיתון זמני שמכיון שעבר הזמן עברו עניניו", ובעמ' תמא "שאינו ירחון זמני דוקא, כי המאמרים שבו בכל עת זמנם הוא".
 (4) בגליון חודש מנחם-אב תש"א לא נדפס מאמר.

בשנת תש"ו נסדרו מחדש כל 1053 המאמרים שהופיעו באידיש, ויצאו לאור כ"ספר המאמרים – אידיש, ה'תש"א-ה'תש"ה'.

* * *

שנות פרסום מאמרים אלו, היו שנים של בלבול ומבוכה בעולם היהודי. בלבול – שבלבל הצורך ימחשמו את העולם בהשמידו מיליוני יהודים הי"ד, לא תקום פעמיים צרה, ומבוכה – של מפרשי המאורעות ומנצליהם לצרכיהם השונים.

בעת תחילת המלחמה היה מרכזה של תנועת ליובאוויטש, וכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע בראשה, באטוואצק. לאחר תלאות רבות ניצלו בחסדי שמים הרבי ומשפחתו עם אחדים מהחסידים והגיעו לארצות הברית, בט' אדר שני ה'ש"ת.

עם הגיעו, הכריז אדמו"ר הריי"צ אשר "אמעריקא איז נישט אנדערש!"¹⁰ – אמריקה אינה שונה, ויצא במלחמת תנופה רבתי להחיות מחדש את יהדות ארצות הברית. פירוט מפעליו ניתן למצוא בשלשלת היחס, בתחילת לוח "היום יום . . .", ובכרכי אגרות קודש שלו מאותן השנים.

תקופת מלחמת העולם האחרונה, תרצ"ט – תש"ה, על כל מוראותיה, היוותה את הרקע לפרסום המאמרים בספר שלפנינו, כמו שאר מדורי גלינות "הקריאה והקדושה", ששימשו במה למאמרים אלו.

* * *

בין מאמרי החסידות המופיעים בספר זה ישנם ביאורים השווים לכל נפש בסוגיות היסודיות בדא"ח כגון 'יש מאין', 'עילה ועלול', וכן גם ביאורים בפרטי הספירות ועוד; במאמרים אחרים ישנם דברי התעוררות לעבודת ה' בפועל ותשובה, ומהם מאמרים שמשולבים בהם גם סיפורים.

ע' שצב ואילך.
ראה גם לקו"ש ח"ו ע' 364 (ובשלימותה באג"ק חכ"ו ע' עט ואילך). לקו"ש ח"א ע' 313 (ובאג"ק שם ע' שמא). שיחת פורים תש"ל אות יא. ושיחת יו"ד שבט תשמ"ג (תורת מנחם – התועדויות, תשמ"ג ח"ב, ע' 904 ואילך).

10 קיימים הבדלי איות ניכרים ביותר בין מהדורת 'הקריאה והקדושה' לבין ספר המאמרים. [באג"ק מתורגמות ח"א ע' 41 (מאג"ק כ"ק אדמו"ר ז"ע ח"א ע' קע), כתוב 55 מאמרים". כפשוטו אולי י"ל שכך נכתב בהעתק המזכירות, אבל במכתב שנשלח תוקן. ועדיין נחזין בירור.]
11 ראה אג"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"י

במאמרים אחדים מתייחס הרבי הרי"צ לענייני התקופה, אודות אלה שאינם מצטרפים לבשורת הגאולה, או גם המפריעים לבשורה זו.

* * *

מלאכת תרגום ועריכת ספר זה הייתה מורכבת יותר מאשר תרגום ועריכה של כל ספר אחר מאידיש ללשון הקודש.

סגנון המאמרים בספר שלפנינו הינו מפורט מאוד, והדברים חוזרים על עצמם בביאור הענין פעמיים ושלוש במלים שונות, ולעיתים ענין שלם בא כמאמר המוסגר, כאשר במקרים רבים כפל הלשון באידיש אינו מתאים למבנה המשפט על פי כללי התחביר.

עם כל זה, השתדלנו שהתרגום ללשון הקודש יהיה קרוב ככל האפשר למקור, הן בסגנון והן בסדר הרצאת הדברים, אבל פעמים שנאלצנו לשנות המבנה הלשוני של משפט, כדי שהקריאה תהיה רהוטה, ובמילא יהיו הלימוד וההבנה קלים יותר. והרי זו המטרה בהוצאת הספר לאור.

זאת ועוד; מכיון שבמקור, כל אות במאמר היא קטע ארוך רצוף, חילקנו כל אות לקטעים קצרים, לתועלת הלומדים. כמו כן, הוספנו סימני פיסוק וגם פתחנו את רוב ראשי התיבות.

בספר זה תרגמנו גם את ה'קיצורים' למאמרים שנדפסו במקורם באידיש, שכן בנוסף לכך שה'קיצורים' מתמצתים את העניינים שנתבארו בגוף המאמר, לעיתים נוספים בהם דברים שלא הופיעו בגוף המאמר, ולפעמים מודגשת בהם נקודה מיוחדת¹².

* * *

רבות מן ההערות בספר שלפנינו הועתקו מהמהדורה האנגלית של ספר זה שהופיע ע"י הוצאת ספרים קה"ת בארה"ב, בשנת תשמ"ו, בעריכת הרה"ח ר' שלום בער שי' הלוי ויינברג. יישר כוח.

שלמה מאיר יששכר מארק

לקבל פני משיח". ובקיצור ניתוסף "ומכנינים עצמם בתשובה ומעשים טובים".

(12) דוגמא אחת: בד"ה 'אני ישנה ולבי ער', בסופו, נאמר "יהודים המדברים אודות משיח, יזכו

מפתח המאמרים

תש"א

1	אין הקב"ה בא בטרוניא	אייר
9	אני ישנה ולבי ער	סיון
16	ועתה שמע אלקינו אל תפילת עבדך	תמוז
26	הנה עין ה' אל יראיו	אלול

תש"ב

34	בינו בווערים בעם	תשרי
42	הנטוע אוזן הלא ישמע	מרחשון
51	סוף דבר הכל נשמע	כסלו
56	מה רבו מעשיך הוי'	טבת
62	אמר רבה בר רב הונא כ"א שיש בו תורה	שבט
70	הטה אלקי אוזנך ושמע	אדר
76	כה אמר הוי' אלקים הנה אני פותח את קברותיכם	ניסן
82	הוי כי גדול היום ההוא	אייר
91	קרוב ה' לכל קוראיו	סיון
98	יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט	תמוז
105	ואחר עורי נקפו זאת	מנחם-אב
113	אני לדודי ודודי לי	אלול

תש"ג

120	הוי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול	תשרי
125	טוב לי תורת פיך	מרחשון
132	בדבר הוי' שמים נעשו	כסלו
142	והריקותי לכם ברכה	טבת
148	מעין גנים באר מים חיים	שבט
156	בידך אפקיד רוחי	אדר א'
161	וקבל היהודים	אדר ב'
168	כי ישאלך בנך	ניסן
176	וספרתם לכם	אייר

184	משכני אחרִיךְ נרוצה	סיון
192	מה טובו אהליךְ יעקב	תמוז
196	נחמו נחמו עמי	מנחם-אב
200	אני לדודי ודודי לי	אלול

תד"ש

206	יחיינו מיומים	תשרי
211	ובא לציון גואל	מרחשון
217	ואתה קדוש יושב תהלות ישראל	כסלו
223	יענך ה' ביום צרה	טבת
228	דעו כי ה' הוא אלקים	שבט
233	וקבל היהודים	אדר
240	בכל דור ודור	ניסן
245	המזבח עץ שלש אמות	אייר
253	אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום	סיון
258	ר' חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו	תמוז
264	הוא ה' אומר כל שמעשיו	מנחם-אב
270	הוא ה' אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו	אלול

תש"ה

277	ביום השמיני עצרת	תשרי
283	היתה לי דמעתי לחם	מרחשון
289	מאי חנוכה דתנו רבנן	כסלו
294	כי נר מצוה ותורה אור	טבת
299	כי אני ה' לא שניתי	שבט
304	אתה הוא עד שלא נברא העולם	אדר
309	בכל דור ודור	ניסן
315	יצא אדם לפעלו	אייר
320	טוב לי תורת פיך	סיון
326	ראשית גויים עמלק	תמוז
331	זכור ה' מה ה' לנו	מנחם-אב
337	שלום רב לאוהבי תורתך	אלול

אין הקב"ה בא כטרוניא

[אייר ה'תש"א]

"אין הקדוש ברוך-הוא בא כטרוניא עם בריותיו".¹ ה' יתברך אינו בא לברואיו בבקשות גדולות שאין להן יסוד.

במדרש² נאמר: אין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו, לא בא לנברא אלא לפי כוחו. אתה מוצא כשנתן הקב"ה את התורה לישראל, אילו הי' בא אליהם בחוזק כוחו, לא היו יכולים לעמוד, שנאמר³ "אם יוספים אנחנו לשמוע וגו'". אלא לא בא עליהם אלא לפי כוחם, שנאמר⁴ "קול ה' בכח". בכוחו לא נאמר, אלא בכוח, לפי כוחו של כל אחד ואחד.

מזה מובן, שזה שהקב"ה נתן לנו התורה והמצוות, הוא בהתאם לכוחנו. יש לנו היכולת לקיים התורה והמצוות שניתנו לנו. אף שקיום תורה ומצוות מתוך יראת שמים, כנדרש, זו עבודה גדולה שהאדם מגיע אליה ביגיעה רבה. התורה והמצוות מעדנות את המקיימן, כפי שנאמר במדרש⁵: לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות. ה' יתברך נתן את המצוות כדי לעדן את הנבראים.

לכל מצוה יש תוכן שונה כדי לעדן את הנברא. נוסף לכך שלכל מצוה יש כוונה – לדוגמה; כוונת מצות מזוזה היא, שהדירה וכל אשר בה שייכים לאלקות; וכוונת מצות חלה⁶ היא, שיש לתת חלק לאלה העוסקים בעבודת ה' יתברך – כך בכל מצוה יש כוונה פרטית, כוח שונה, כדי לעדן את הנברא. כל זה מושג ביגיעה רבה. למרות זאת, נתן הקב"ה את התורה דוקא לבני ישראל, אף שהמלאכים בקשו⁷ את התורה, כמו שכתוב⁸ "תנה הודך על

בימינו, בשל סיבות שונות, שורפים את החלה (ראה שולחן-ערוך יורה-דעה סימן שכב. אורח-חיים סוף סימן תנוז) [הערת כ"ק אדמו"ר]. וראה לקמן ע' 199.

(7) מדרש רבה, שיר השירים פרשה ה.

(8) תהלים ח, ב. וראה שבת פח, ע"ב.

(1) עבודה זרה ג, ע"א.

(2) שמות רבה פרשה לד.

(3) דברים ה, כב.

(4) תהלים כט, ד.

(5) בראשית רבה פרשה מד.

(6) מצות חלה היא: למסור אותה לכהן.

השמים", ה' יתברך לא נתן להם את התורה, אלא דוקא לנו בני ישראל, כמו שכתוב⁹ "אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי". ה' יתברך ברא את העולם, עבור האדם, ואת האדם הוא ברא עבור בראתו"¹⁰, לקיים תרי"ג מצוות.

קיצור. ה' יתברך תובע מהאדם לעשות רק כפי כוחו. תורה ומצוות מעדנות את האדם. ה' יתברך נתן את התורה רק לבני ישראל ולא למלאכים.

ב.

ה' יתברך נתן הכוח לקיים תורה ומצוות

– להמשיך את כל ההמשכות על ידי קיום התורה ומצוות, נוסף להשפעת התורה ומצוות על האדם עצמו כאמור לעיל¹¹, שכן המצוות מלובשות בדברים גשמיים, ועל-ידי המצוות נעשים הדברים הגשמיים, בהם מלובשות המצוות, כלים לאלקות –

רק לבני ישראל, משום שלבני ישראל יש את הכוח של מסירת-נפש.

זהו מה שמשה רבינו אמר לבני ישראל¹²: "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים".

כוונת הדברים היא, שהקב"ה נתן לבני ישראל את התורה, לא משום שיש להם כוחות פנימיים – שכל ומידות – יותר מאשר לכל העמים.

כידוע¹³, יש ליהודי שלוש נפשות:

(א) נפש הטבעית, הנקראת נפש בהמית.

(ב) נפש השכלית, ששרשה מ'פני אדם' שבמרכבה.

(ג) נפש האלקית, ששרשה מ'אדם העליון', כמו שכתוב¹⁴ "ועל דמות

הכסא דמות כמראה אדם".

שתי הנפשות הראשונות – נפש הטבעית ונפש השכלית – שונות אצל

(12) דברים ז, ז.

(13) 'תורת מנחם – דרושים לפרקי אבות', ע' צא ואילך. וש"נ.

(14) יחזקאל א, כו.

(9) ישעיהו מה, יב.

(10) בגימטריא 613, תרי"ג [הערת כ"ק

אדמ"ר].

(11) שהתורה והמצוות מעדנים את האדם.

יהודי מכפי שהן באומות העולם. במיוחד הנפש האלקית, שהיא 'חלק אלקה ממעל – ממש'¹⁵, היא מורכבת משכל ומידות דקדושה, שהם שתי מדריגות בנפש האלקית – נפש האלקית ויצר טוב. הנפש האלקית היא שכל, חכמה בינה ודעת, ויצר טוב הוא מידות טובות לזולת וקיום המצוות בפועל.

עם כל זה, נתן ה' יתברך את התורה והמצוות לבני ישראל, לא בשל מעלות אלו של כוחותיהם הפנימיים – שכל ומידות – שהם אצל בני ישראל באופן שונה ביותר מכפי שהם אצל עמים אחרים, אלא משום "כי אתם המעט".

ענין המעט הוא הביטול עם מסירת-נפש. שזה נמצא רק אצל בני ישראל ולא אצל אף אחד מכל העמים.

ענין מסירת-נפש נקרא ביטול הרצון. נפש משמעה גם רצון, כמו שכתוב¹⁶ "אין נפשי אל העם הזה", מפרש רש"י "נפשי – רצוני".

מסירת-נפש היינו מסירת הרצון, למסור את הרצון לאלקות, שזהו ביטול הרצון, למעלה מההבנה ששכל אנושי יכול להבין.

זהו ה'נעשה ונשמע' שבני ישראל אמרו בשעת מתן-תורה. 'נעשה' הוא מסירות מתוך ביטול הרצון לאלקות, לאין-סוף ברוך-הוא בעל הרצון.

הקדמת 'נעשה' לפני 'נשמע' משמעה, קבלת-עול מלכות-שמים, על מנת לקיים את כל מה שה' יתברך יצוה, ובשל מסירת-נפש זו נתן ה' יתברך לבני ישראל את התורה.

קיצור. את הכוח שיוכלו לקיים תורה ומצוות, עם כל הקושי, נתן ה' יתברך לבני ישראל. כוח זה בא מהנפש האלקית, שה' יתברך נתן לבני ישראל, בנוסף לשתי הנפשות הטבעית והשכלית. קבלת-עול של נעשה ונשמע.

אדמו"ר בסה"מ תרפ"ה, ע' רנז.

(15) תניא ריש פרק ב.

(16) ירמיהו טו, א. וראה הערת כ"ק

ג.

קיום התורה והמצוות בזמן הגלות נהיה קשה יותר ויותר, עד שקיום המצוות בפועל ממש גם הוא בא בקושי רב, שכן יש מניעות ועיכובים המפריעים ומונעים האפשריות לקיים המצוות בפועל.

במיוחד 'עבודה' בתורה ומצוות, שלזה נחוצה בהכרח הבנה והתעוררות המידות, שזה אפשרי רק כשיש מנוחת הלב והמוח.

אך בזמן הגלות, חוץ מיסורי הגוף והנפש מעבודה קשה, שבזיעת אפו יביא לחמו, והטירדה הגדולה ודאגת הפרנסה, נוספת גם שפלות ונמיכות-רוח גדולה.

כך אמנם היה גם בימי משה רבינו בגלות מצרים. שגם היא היתה גלות קשה, כמו שכתוב¹⁷ "מקוצר רוח ומעבודה קשה", אבל בני ישראל התעלו על-ידי הניסים של עשר המכות וקריעת ים סוף וקבלת התורה.

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו בני ישראל בדרגת חשיבות גדולה, ויכלו לקיים תורה ומצוות מתוך הרחבה, כמו שכתוב¹⁸ "איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו". בני ישראל חיו בשובע ובשלוה, למדו תורה וקיימו מצוות והיה גילוי אלקות בעולם.

אבל בזמן הגלות כשנתהווה העלם והסתר, עד שבדורות אלו, הנקראים 'עקבות משיחא', כאשר "החשך יכסה ארץ"¹⁹ ו"אלביש שמים קדרות"²⁰, שזהו חושך כפול, יש הרבה עוקצים ודוקרים שמצירים ומרעים לירא-שמים ומקפיד על קיום המצוות.

הם דוקרים אותו כבכרזל חד, לועגים לו, כמאמר חז"ל על הפסוק²¹ "נגינתם כל היום" – מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן יושבין ומשיחין בי ומלעיגין בי²².

(21) איכה ג, יד. וראה איכה רבה פרשה ג,

ה.

(22) רש"י על הפסוק, שם.

(17) שמות ו, ט.

(18) על-פי מלכים ה, ה. מיכה ד, ד.

(19) ישעיהו ס, ב.

(20) שם ג, ג.

יתירה מזה הם יסורי הנפש, כאשר אנשים שפלים ביותר, פחותי הערך, פראי-אדם, לועגים לו. טפשים שאין להם הבנה, וגם לא עונג בהבנה, אנשים שמעולם לא שקדו בהבנה עדינה, או על כל פנים עדינות של מידה טובה.

כל מהותם היא רק היותם בעלי תאוה גדולים, זוללים וסובאים, ועושים את כל מה שליכם הגס והרע מתאוה לו, ושאר תאוות ותענוגים גופניים ומידות מושחתות שבהפקירא נחא להו²³, נוח להם להיות ללא כל עול, בהפקירות. הם מגושמים ביותר כבהמות וחיות.

ברואים כה שפלים אלו, גם לועגים ללומדי תורה ויראי אלקים, שזהו בזיון גדול ויסורים.

על דרך משל: בן מלך, בעל כשרון גדול ובעל חושים, שחונך בהיכל המלך על-ידי מחנכים מלומדים היטב, שהשקיעו בחינוכו את מירב המאמצים, גם בעניני שכל, להכשיר אותו להבין חכמות עמוקות, וגם בעניני רגש, מידות טובות.

העונש הגדול ביותר עבור בן מלך כשחטא כלפי המלך, הוא מסירתו בידי אנשים נחותים שלועגים לו.

קיצור. בעת הגלות המרה קיום התורה ומצוות קשה ביותר, בשל הפרעות רבות ולעג של בעלי-התאוה הנחותים ביותר, כבן מלך שחטא, שהעונש הגדול ביותר הוא, שמושיבים אותו בחברה הנחותה ביותר.

ד.

גם בין האנשים היותר טובים מבין אלה המסורים רק לתאוות ולתענוגים הגופניים שלהם, אלה שיש להם מושג בהשכלות ועושים משהו בענין ההבנה, שלכן הם נקראים משכילים, אך עם כל זה, אין השכל והחכמה גורמים שיתהוו אצלם מידות טובות, שהשכל ישפיע על המידות להתעדות, ובפרט בענין הגאווה.

23) גיטין יג, ע"א. וראה 'תורת מנחם - התוועדויות' חלק יא, תשי"ד ב, ע' 88 ואילך.

כל אחד מהם סבור שהוא 'יחיד בדורו', ההשכלה והחכמה הן רק שלו, וכל אנשי העולם הם כְּלָא²⁴ לעומתו.

לא עולה על דעתם כלל, אפשרות שלזולת יש יותר הבנה מהם. כל זה נובע מגסות הרוח, והגאווה נובעת בעיקר מכך שיש לו מעט הבנה בחכמה בה הוא לומד.

המשל לכך הוא, מאיש עני מרוד שמעולם לא היו לו מאה זהובים משלו. כשה' יתברך העניק לו הצלחה גדולה והוא הרוויח סכום כסף גדול, הרי הוא מתגאה ומבטל את כל העשירים. הוא מקבל 'רוחב-לב' ומתהלך בראש מורם. כן הוא גם זה, שמחזיק עצמו 'גדול' במעט ההבנה שלו.

לאמיתו של דבר, החכם באמת הוא מאוד צנוע בעיני עצמו, ומשתדל ללמוד מכל מי שהוא בעל הבנה טובה או מידה טובה, כמו שכתוב²⁵ "מכל מלמדי השכלתי".

החפץ ללמוד חכמה ביסודיות, ילמד מכל אחד מהחכמים, על-פי תנאי ואופן לימוד החכמה;

התנאי הראשון בלימוד חכמה הוא התמסרות ללימוד והתקשרות למורה. ככל שמקושרים יותר אל המורה ואל החכמה שלומדים, כך מבינים את השכלת החכמה טוב ועמוק יותר. ובכל דבר שכל שלומדים, יש להתעמק ולבאר לעצמו כמה פעמים עד שיתפוס את ההשכלה כראוי, ורק אז ניתן להבין כראוי את ההשכלה.

אבל מי שהוא בעל-גאווה, נוסף לזה שחכמתו אינה חכמה, גאוותו היא מידה נחותה מאוד, והיא מקור למידות הרעות של קנאה, תאוה וכבוד. אצל אלו – החכמה היא דבר נפרד והתאוה דבר נפרד, והתגברות התאוה גורמת לאיבוד ההבנה.

מהות האדם היא שכל. שהרי מידות נמצאות גם בבעלי חיים, ויתרון האדם הוא שכלו. ומצד שכלו הוא צריך להיות תקיף ובעל יכולת שליטה על מידותיו בכלל, ועל תאוות לבו בפרט.

(25) תהלים קיט, צט.

(24) 'לָא' הוא 'חירגא דשמשא'. ראה דניאל

ד, לב ובמפרשים. ונדרים ח, ע"ב.

מי שאינו נמנע מהתאוות, ומתמסר לתענוגים גופניים כבעל-חי, הרי הוא גרוע עוד יותר מבעל-חי.

כאשר שפל כזה, גם לועג ללומדי תורה ויראי אלקים, זה גורם יסורים גדולים ונמיכות הרוח.

קיצור. גם זה שבשל חכמתו או עושרו נעשה גם הרוח, שלאמיתו של דבר הוא צריך להיות צנוע, וככל שהוא יותר מלומד, עליו להיות יותר עניו. אלו שהם גסי הרוח ולועגים למקיימי תורה ומצוות, הינם נחותים מבעל-חיים.

ה.

הגמרא²⁶ אומרת: "לפום גמלא שיחנא", ורש"י²⁷ מפרש: "לפי כוח הגמל טעינהו משא".

ה' יתברך תובע לא יותר מהיכולת לבצע.
כשבזמן הגלות

— ב'עקבות משיחא' כדברי המשנה²⁸, ורש"י מפרש מהו עקבות משיחא: בזמן סוף הגלות, לפני ביאת המשיח —

ישנם רבים המפריעים ללומדי התורה ויראי אלקים ודוקרים אותם, יש לדעת שבבני ישראל קיים הכוח שיוכלו לעמוד בפני כל ההפרעות, בכוח גדול עוד יותר מאשר בזמן שבית המקדש היה קיים. כי הכוח של מסירות-נפש גדול יותר בזמן הגלות מאשר בזמן בית המקדש.

הדבר יובן ממה שאנו רואים באיברי הגוף. בגוף כל האיברים שוים; אמנם הם חלוקים בהשפעתם, אבל בזה שחיותם מהמוח שבראש, כולם שוים. יחד עם זה, אנו רואים שלהכניס את הרגליים ואת העקבים במים חמים²⁹, קל יותר מאשר להכניס בהם את הראש.

אנשים אומרים שהסיבה לזה היא, משום שהעקב מרגיש הכאב פחות מאשר הראש.

(26) כתובות סז, ע"א.

(27) שם.

(28) יתבאר במאמר הבא, ד"ה אני ישנה,

אות ד, באריכות.

(29) סוטה פרק ט, משנה טו.

אבל דבר זה עצמו דורש ביאור: מדוע חש העקב בכאב פחות מאשר הראש?

הרי העקב מקבל חיות מהנפש כמו הראש, כפי שהרבי³⁰ נשמתו־עדן אומר בתניא³¹, שעיקר החיות היא במוח שבראש, וכל איבר מקבל ממנו את חיותו ואת כוחו בהתאם להרכבו והשפעתו.

מזה מובן שחיות הנפש מתפשטת בגוף בכל האיברים (שכך קבע ה' יתברך טבע בנפש שתוכל להחיות גוף, וגזר על הנפש שתתלבש בגוף גשמי. זהו שה' יתברך הוא מפליא לעשות, לחבר רוחניות עם גשמיות).

במילא מובן שאין חילוק בין החיות שמחיה את הראש לחיות שמחיה את העקב. לפי זה אינו מובן, מדוע אפשר להכניס את העקב במים חמים בקלות יותר מאשר להכניס בהם את הראש?

התשובה לכך היא – משום שהעקב בטל לנפש יותר מאשר הראש. היותר נמוך בחלקי הגוף בטל יותר לנפש.

כן הוא גם בענינינו – בזמן הגלות, בעקבות משיחא, יש יותר התגלות של כוח המסירת־נפש. לא זו בלבד שלא מתפעלים מהלועגים ומהמפריעים השונים לקיום תורה ומצוות, אלא אדרבה, מחזקים את קיום התורה ומצוות. ובכוח זה של מסירת־נפש לתורה ומצוות, נזכה, כל בני ישראל בכל מרחבי עולם, לביאת משיח גואל צדק.

קיצור. יהודי צריך לדעת שה' יתברך נתן לו את הכוח הקדוש של מסירת־נפש שנובע מהאמת שבנשמה. הגלות נקראת עקבות משיחא. הרגלים מחזיקות את כל הגוף, וכוח המסירת־נפש קיים אצל כל בני ישראל. ובמסירת־נפש זו נזכה לקבל פני משיח גואל צדק.

31) פרק נא.

30) אדמו"ר הזקן.

אני ישנה ולבי ער

[סיון ה'תש"א]

"אני ישנה ולבי ער".¹

במדרש² כתוב: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבנו של עולם, אני ישנה מן המצוות, ולבי ער לגמילות חסדים, אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה, אני ישנה מן הגאולה, ולבו של הקב"ה ער לגאלני. אמר רבי חייא בר אבא: היכן מצינו שנקרא הקב"ה לבן של ישראל? מן הדין קרא דכתיב [=מהפסוק הזה שכתוב]³ "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם".

הגמרא אומרת⁴: שלושה סימנים יש באומה זו. ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים.

שלושה דברים אלו כשלעצמם, הם מעלות, ונוסף לזה הם הוכחה לגדולתם של ישראל, שיש בהם כאלו מעלות טבעיות.

בושה היא מעלה עצמית. אין הכוונה לבושה הבאה מחמת חולשה, כמו אלו שהם חלושי אופי, שאינם יכולים להביע דבר בתוקף. אלה, על-פי רוב, הינם ביישנים בשל חולשת טבעם.

אמיתית הבושה הוא ההתבטלות לאמת, כידוע⁵ שבפני האמת כולם בטלים.

הגם שלבני ישראל יש תקיפות מסוימת, כמו שכתוב בגמרא⁶ ישראל עזין שבאומות, עם זאת יש בהם את מדת הבושה, שזו הוכחה שהם מרגישים את האמת, ויש להם רגש כלפי הזולת. כך רחמנות נמצאת רק במי שנעלה במעלת עצמו. הקטן אין בו מדת הרחמנות, כי הוא קטן בדעת. הנעלה יותר בדעת, יש בו יותר את מדת הרחמנות ואת מדת גמילות חסדים.

(5) ראה סנהדרין קיא, ע"א. וראה גם אגרות-קודש חלק ה, ע' תכו.
(6) ביצה כה, ע"ב.

(1) שיר השירים ה, ב.
(2) שיר השירים רבה, פרשה ה, ב.
(3) תהלים עג, כו.
(4) יבמות עט, ע"א.

בזמן הגלות, בני ישראל הם בשפלות גדולה בעיני עצמם, שכן "עבדים משלו בנו"⁷, השפלים שבשפלים לועגים ליראי אלקים, אבל לבני ישראל יש את הכוח של מסירת-נפש.

הגמרא אומרת⁸ לפום גמלא שיחנא. בעקבות משיחא יש יותר כוח של מסירת-נפש מאשר בזמן שבית המקדש היה קיים, והמשל לכך הוא⁹ שקל יותר להחזיק את העקב במים חמים, מאשר את הראש.

קיצור. התכונות הטבעיות של בני ישראל הן ביישנים – בושה שנובעת מהכרה והתבטלות בפני האמת. רחמנים – רגש רחמנות כלפי הזולת, וגומלי-חסדים, ובעלי מסירת-נפש עבור תורה ומצוות.

ב.

מעם הדבר שנקל להשאיר את העקב במים חמים יותר מאשר את הראש, הוא כיון שבהארת הנפש המתלבשת בגוף להחיותו יש שתי דרגות בכוחות הנפש¹⁰:

דרגה אחת היא שכל, חושים ומידות. והדרגה השניה היא עונג ורצון. מחשבה, דיבור ומעשה נקראים לכושי הנפש, ומשום זה הם נקראים משרתי הכוחות.

הדרגה הראשונה בכוחות הנפש הם הכוחות הפנימיים, והדרגה השניה הם הכוחות המקיפים.

הכוחות עונג ורצון נמצאים בכל הגוף בשוה, ולכן אין להם איברים פרטיים בגוף, שיהיו כלים לכוחות העונג והרצון להתלבש בהם. שני כוחות אלו הם כוחות מקיפים, כפי שאנו רואים במוחש בכוח הרצון שהוא מקיף את כל הגוף בשוה, לכן כוח הרצון משפיע גם על הרגלים – בהם מתלבש כוח ההילוך, שהוא הכוח האחרון – באותו האופן שהוא משפיע על המוח

להלן באות ד.

(10) ראה ספר המאמרים ה'ש"ת, ע' 164.

(7) איכה ה, ח.

(8) סוטה יג, ע"ב. וש"נ.

(9) הובא במאמר הקודם. יתבאר באריכות

שבראש, שם מלובשים הכוחות והחושים הנעלים ביותר. כשמתעורר באדם רצון להניע את הרגל, הוא מניע את הרגל תיכף ללא כל עכוב, שזהו מצד השפעת כוח הרצון המשפיע על כוח התנועה הנמצא ברגלים.

זה שכוח הרצון ישנו גם ברגלים, מובן גם מכך שהרגל נעה ברגע שעולה הרצון להניע אותה, שאם לא כן, היה עובר זמן מסוים בין הרצון להניע את הרגל עד שהיא נעה. מזה שלא עובר זמן, משמע שכוח הרצון נמצא גם ברגלים.

כוח הרצון משפיע על הרגלים ועל הראש בהשוואה גמורה, שכשהוא רוצה לדעת דבר-שכל, הרצון משפיע שהוא ידע זאת.

זהו מאמר הגמרא¹¹ "לעולם ילמד אדם תורה במקום שלבו חפץ, שנאמר¹² כי אם בתורת ה' חפצו". מפרש רש"י¹³: "באותו שאדם חפץ".

אדם לומד תורה רק בהלכות שבהן יש לו חפץ, כפי שנאמר בפסוק, שהוא חפץ רק בתורת ה' יתברך, לכן אומרים חז"ל שילמד ענינים והלכות אלו שלבו חפץ, כי הרצון משפיע על ההבנה.

קיצור. מחשבה זיבור ומעשה משרתים את כל כוחות הנפש החלוקים לשתי דרגות: שכל ומידות, שהם כוחות שקבוע להם מקום, לעומת עונג ורצון – שהם כוחות כלליים ומשפיעים בכל האיברים בשוה.

ג.

תורה היא שכל וחכמה. ללמוד יכול רק מי שיש לו שכל, ולכל אחד יש שכל כפי טבעו, וכמאמר הידוע¹⁴ אין דעותיהם שוות; אנשים שונים בהכנתם זה מזה. יש אנשים שהם משכילים גדולים מלידה, ויש שאינם כאלה.

מזה נובע שישנם אנשים שכבר מילדות הם בעלי-מוחין רחבים, וישנם שגם כשהם בוגרים הם בעלי-מוחין צרים.

(14) ראה דקדוקי סופרים ברכות נח, ע"א [הערת כ"ק אדמו"ר].

(11) עבודה זרה יט, ע"א.

(12) תהלים א, ב.

(13) בגמרא, שם.

מכאן אפשר להוכיח שחכמה ושכל הם דבר מולד. ואם זהו דבר מולד, היאך יכול הרצון להשפיע עליהם?

אלא הביאור בזה הוא: העיקר הוא הרצון, והרצון משפיע על השכל. זה שהוא בעל שכל קטן, זה רק בשכל הגלוי.

בשכל הגלוי יש מי שהוא בעל שכל קטן ויש מי שהוא בעל שכל גדול. אבל בעל השכל הקטן, מבחינת שלימות הנפש, הוא בעל שכל תקיף, עם הבנה חזקה, בדיוק כמו בעל השכל הגדול ביותר. זה שיש לו את הרצון המתאים בלימוד, הרי הרצון החזק שרוצה להבין את מה שהוא לומד, מעורר את השכל.

הרצון משפיע על כוח השכל שבנפש שיתגלה בשכל הגלוי.

זו כוונת הגמרא¹⁵ חכם לכשירצה; כשירצה יהיה חכם. כי הרצון משפיע על השכל, כאמור לעיל, משום שרצון הוא כוח מקיף.

שכל ומידות הם כוחות פנימיים, ולכל כוח יש כלי פרטי: המוח הוא כלי לכוח השכל. לשלושת הכוחות השונים: חכמה, בינה ודעת, יש שלושה כלים פרטיים – מוח החכמה, מוח הבינה ומוח הדעת. למידות יש כלי פרטי – הלב. לכוח הראיה – העין, וכיוצא בזה בכל כוח. חומר האיבר מורכב באופן המתאים להשפעת הכוח השייך לאיבר זה.

מכיון ששכל ומידות הם כוחות פנימיים, והכוחות מתלבשים בכלים, בהכרח לומר שכוחות אלה שונים באופן התגלותם, ולכן כוח השכל שהוא הנעלה ביותר והמעודן ביותר בכוחות הפנימיים, מקומו הוא בכלי הנעלה והעדין ביותר, המוח שבראש, ומה שמאיר בגוף בגילוי הם המידות, אבל השכל אינו מאיר בגוף בגלוי.

קיצור. הרצון גורם שכוח השכל שבנפש יתגלה. חכם לכשירצה. בשכל, מידות, ראייה, שמיעה, ריח, טעם ותנועה – כל איבר מתאים לכוח שלו. האיבר העדין ביותר הוא המוח.

(15) גיטין סז, ע"א.

ד.

אך יש להבין את הענין בעומק יותר:

השכל הוא בעיקר במוח שבראש, ואינו מאיר בגילוי בגוף, ומה שמאיר בגוף הם המידות, כפי שאנו רואים במוחש בטבע האדם, שלעיתים קרובות הוא באחד משני מצב־רוח, שמח או עצוב, שכל זה הוא מידות.

אך יש להבין בעומק יותר אודות גילוי אור השכל.

גם באיברים נחותים יותר, ידיים ורגלים, שמלוכש בהם הכוח הנחות ביותר בנפש – כוח התנועה, יש גילוי אור השכל. ישנו אומן־יד בציור וכתיבה, שבזה נמצא שכל רב; גם זה היודע לרקוד כראוי – גם בזה נמצא שכל רב; הרי שהשכל מתפשט בכל הגוף, אלא שאין זו אלא הארת השכל, ובזה יש כמה טעמים:

ההסבר הראשון הוא, שאין זה אלא שכל של עשיה ותנועה, שזו המדריגה הנחותה ביותר בחכמה.

ההסבר השני הוא, שהעיקר הוא הידים העושות את האומנות לפי מה שהשכל מחייב, או הרגלים הרוקדות כפי שהחכמה מחייבת.

ההסבר השלישי הוא שמה שהידיים והרגלים עושות, זה על־ידי המידות. מכל זה מובן, שבגוף לא מאיר גילוי השכל, אלא שבכל איבר יש רק הארה השייכת לאותו איבר, ועיקר גילוי השכל הוא במוח שבראש.

כוחות השכל והמידות הם פנימיים, והכלים מותאמים לכוחות, לכן חומר בשר הלב הוא גם יותר מחומר המוח שבראש, וחומר איברי המזון גם יותר מחומר בשר הלב, וחומר העקב גם יותר מחומר איברי המזון.

ידוע¹⁶ שהאור הנעלה יותר, יורד למטה יותר, ומכיוון שכוח הרצון נעלה מהשכל, הרי הוא יורד למטה מהשכל ונמצא בכל האיברים, ולכן הוא משפיע על כל האיברים והכוחות.

המוח הוא חומר דק, ובו מאיר אור השכל בגילוי, לכן בחומר המוח לא ניכרת פעולת הרצון, כי חומר זה אינו ממושמע כמו הרגל שבה אין גילוי

(16) ראה לקוטי תורה, אמור לד, ג.ד. ושם ראה יט, ג. שערי אורה ע' 115, 129.

של השכל. כשם שבחומר המוח יש מעלה לגבי חומר הרגל, שחומר המוח הוא עדין מכל האיברים, כך יש גם מעלה ברגל, שהרצון מתפשט ברגל יותר מאשר בראש.

זו הסיבה שלהחזיק את העקב במים חמים, קל יותר מאשר להחזיק בהם את הראש.

קיצור. בכל האיברים יש הארה מהשכל השייך לאבר זה, אבל עיקר כוח השכל הוא במוח. כוח הרצון הנעלה ביותר משפיע דוקא באבר הגס ביותר, בעקב, יותר מאשר באבר העדין ביותר.

ה.

כתוב¹⁷ "הבאים ירש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה". פסוק זה מדבר על זמן הגלות¹⁸, שלמרות שזריעה זו דרגת יעקב, צמיחה זו דרגת ישראל. כידוע¹⁹, יעקב וישראל הם שתי מדריגות. יעקב הוא מדריגה נחותה, י' עקב, וישראל הוא מדריגה נעלית, לי ראש.

על-ידי העבודה בזמן הגלות מגיעים מדרגת יעקב לדרגת ישראל.

זמן הגלות נקרא שינה²⁰, וזמן השינה הוא זמן של חלומות, שבחלום מתרחשים שני הפכים בדבר אחד²¹, שכן הוא גם בזמן הגלות.

כל ענין העבודה הוא, שכשאוברים "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"²² חושבים את פירוש²³ המילים, שארבע רוחות העולם, שבעת הרקיעים והארץ בטלים לאל"ף, אור אין-סוף ברוך-הוא, אלופו של עולם. ואם מיד לאחר שמסיים להתבונן במילים אלו, הרי הוא כאילו מעולם לא התבונן, ונופלות לו מחשבות זרות מדברים שונים, ובפרט לאחר התפילה, כשהוא יוצא לעולם, הרי הוא שוכח לגמרי על מה שחשב בשעה שאמר 'אחד'. לעיתים קרובות

(20) זוהר, חלק ג צה, ע"א. תורה אור שם.

(21) תורה אור שם.

(22) ואתחנן ו, ד.

(23) הובא במפרשים לטור אורח חיים, סימן

סא [הערת כ"ק אדמו"ר].

(17) ישעיהו כז, ו.

(18) שבת קמה, ע"ב. תורה אור, וישב כח,

ג.

(19) ראה לקוטי תורה, בלק עב, ב. תורה

אור שם.

קורה שהוא נופל בישות וגסות ושוכח לגמרי על אלקות. זהו כמו חלום, ששני דברים יכולים להיות בו בבת אחת.

זהו פירוש "אני ישנה ולבי ער": אני ישנה – בגלות, אך לבי ער בענין המסירת-נפש. לעורר בעצמו את ענין המסירת-נפש, קל יותר בזמן הגלות מאשר בזמן שבית המקדש היה קיים.

לבי ער זו נקודת הלב, ששם נקודת היהדות, שהיא קיימת תמיד, גם בזמן הגלות, והיא מתגלית על ידי זה שמנגד.

כשישנם מפריעים לקיום התורה והמצוות, מתעוררת נקודת הלב ונקודת היהדות, שזו האמונה הפשוטה שישנה בכל יהודי המאמין בה' יתברך, והוא מוסר נפשו בפועל ממש. זה יתרון המעלה באנשים פשוטים לגבי בעלי-שכל.

אצל היהודים הפשוטים ישנו יותר ענין המסירת-נפש וענין התמימות. הם מתפללים בציבור, אומרים תהלים ומאמינים בביאת המשיח, הכל עם תמימות הלב מצד האמונה הפשוטה בה' יתברך. זה מה שבני ישראל אומרים, אני ישנה מלחשוב על סוף הגלות, אבל לבי ער לגאולה, ואלו החושבים ומדברים אודות משיח יזכו לקבל פני משיח.

קיצור. יעקב הם אנשים פשוטים אך תמימים. ישראל הם למדנים. גלות היא כחלום, אבל אז כוח המסירת-נפש לתורה ומצוות חזק יותר. יהודים המדברים אודות משיח ומתכוננים בתשובה ומעשים טובים, יזכו לקבל פני המשיח.

ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך

[תמוז ה'תש"א]

"ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני"¹. דניאל² יחד עם עוד שלושה ילדים מבני מלכות בית דוד, חנניה מישאל ועזריה, גורשו על-ידי נבוכדנצר מירושלים לבבל עם עוד הרבה ילדים יהודים.

נבוכדנצר ציוה על שר הסריסים, אשפנז, לבחור מאצולת המלכות של היהודים ילדים יפים בתואר ובמראה, שאינם בעלי מום, גם לא מומים נסתרים קטנים³, בעלי כשרונות שכליים עם הבנה טובה וידע, ובעלי כוח גשמי ותעצומות נפש לעמוד בארמון המלך. מורים טובים ומוכשרים יחנכו ילדים אלו במשך שלוש שנים.

המלך עצמו, על ידי רופאים טובים, דאג למזון ולמשקה לילדים כדי שיתפתחו היטב.

שר הסריסים בחר אז ארבעה ילדים: דניאל, חנניה, מישאל ועזריה, ונתן להם שמות אחרים. לדניאל קרא בלטשאצר, לחנניה שדרך, למישאל מישך ולעזריה עבד-נגו. היו אלה שמות אלילים להם עבדו הכשדים.

השומר האכיל אותם על-פי הסדר שקבע המלך על-ידי המומחים.

דניאל הרהר בדבר והחליט החלטה איתנה שהוא לא יאכל את המזון שמביאים לו מהמטבח המלכותי ולא ישתה את היין ממרתפי המלך.

זה היה בניגוד לצו המלך שענש בגזר דין מות, ואף-על-פי-כן דניאל לא אכל את המזון המלכותי ולא שתה את המשקאות המלכותיים.

ע' רנח] וש"נ בהערה 31*.

(2) ראה דניאל א, ג'ח.

(3) סנהדרין צג, ע"ב.

(1) דניאל ט, יז.

— ראה 'תורת מנחם ספר המאמרים

מלוקט' חלק ב, ע' תז [מהדורה ישנה חלק שני

קיצור. כשנבוכדנצר כבש את ירושלים, הוא בחר מילדי ישראל את דניאל, חנניה, מישאל ועזריה שהיו מזרע המלוכה, החליף את שמותיהם, והורה להאכילם במאכלי ומשקאות טריפה. לדניאל וחבריו היתה מסירות נפש לא לאכול כל טריפה.

ב.

לדניאל היתה מסירות נפש לענין התפילה.

כשה' יתברך גילה לדניאל את חלום נבוכדנצר עם פתרונו, ודניאל מסר זאת לנבוכדנצר, הוא רומם אותו ומינה אותו לאחד האישים הנכבדים ביותר בממשלתו⁴ ודאג לו לדירה באחד מארמונותיו.

דריוש המלך המדי החשיב עצמו כאלקה, וציוה⁵ אשר במקום לבקש מאלקיו, על כל אחד לבקש מהמלך, ומי שלא יקיים הציווי יוצא להורג על-ידי השלכתו לגוב אריות רעבים.

דניאל קבע בדירה שהמלך נתן לו, חדר לתפילה. בחדר זה היה חלון פתוח לכיוון ירושלים ובית המקדש, שם הוא התפלל שלוש פעמים ביום, שחרית, מנחה וערבית⁶.

פעם אחת עקבו כמה אנשים אחר דניאל, והלשינו למלך שאינו ממלא את ציווי המלך, אלא מתפלל שלוש פעמים ביום.

המלך, אף שכיבד את דניאל מאוד ורצה להצילו, אך לפי חוקי פרס ומדי, גם הוא עצמו לא יכל להקל בענשו, והשליכו אותו לגוב האריות, אל בין אריות רעבים.

על הגוב הניחו אבן גדולה ואת הצדדים חתמו בחותם המלך, אבל ה' יתברך הצילו מהאריות. כך נהג דניאל תמיד בדרך של מסירות-נפש לענין התפילה.

(6) רס"ג. רש"י על דניאל ו, יא.

(4) דניאל ב, מח.
(5) שם ו, ז ואילך.

אחת מתפילותיו היתה: "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחננוני, והאר פניך על מקדשך השמים; למען אדני".

צריך להבין את משמעות המילה ועתה⁷, דוקא עכשיו, בעת התפילה.

לתפילה אין זמן קבוע, שהרי ענין התפילה⁸ הוא שבכל עת צרה, הן צרת רבים והן צרת יחיד, מצוה להתפלל לה' יתברך שישלח ישועה;

יסוד מצות התפילה הוא, האמונה הקיימת בלב כל יהודי שה' יתברך זן כל אחד בחסד ומנהיג את כל הברואים ברחמים, ומשגיח על כל יחיד בהשגחה פרטית;

מדוע כתוב 'ועתה' שמשמעו רק בזמן מסויים? ומתי הוא הזמן המסוים שאז הוא זמן התפילה?

קיצור. דריוש עשה עצמו אלקה, וציוה – בגזר דין מות – שכל אחד יבקש מהמלך במקום לבקש מאלקיו. לדניאל היתה מסירות-נפש לתפילה, שלוש פעמים ביום. אחת מתפילותיו היא "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך". תפילה היא האמונה בכורא ברוך-הוא שצריכה להיות תמיד, ומדוע אומר הוא 'ועתה'?

ג.

גם יש להבין: מהי כוונת הבקשה 'והאר פניך על מקדשך השמים', ומהו הטעם 'למען אדני'?

אלא ביאור הענין בזה הוא:

הגמרא⁹ אומרת: אף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם, שנאמר "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחננוני והאר פניך על מקדשך השמים למען אדני".

מצות עשה ה. ספר החינוך מצוה תלג. דרך מצותיך – להצמח צדק – שרש מצות התפילה, ועוד [הערת כ"ק אדמו"ר].

(9) ברכות ז, ע"ב.

(7) נידון בהרחבה לקמן במאמר דיבור המתחיל "הטה אלקי אונך ושמע" (לקמן ע' 70).

(8) ראה רמב"ן על ספר המצות להרמב"ם

שואלת הגמרא: 'למענך מיבעי'. היה צריך להכתב 'למענך', למען עצמך, ומדוע נאמר 'למען אדני'? אלא הכוונה היא למען אברהם שקראך אדון. אברהם היה הראשון שקרא לה' יתברך בשם אדני.

כפי שהתנא רבי שמעון בר-יוחאי למד⁹, שמאז ברא ה' יתברך את העולם, לא היה אף אחד שקרא לה' יתברך בשם אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון. ולכן אמר דניאל 'למען אדני'.

אך יש להבין את לשון הגמרא 'אף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם'. מלשון זה משמע שדניאל היה אכן ראוי שה' יתברך יענה לבקשתו בזכות עצמו, אבל הוא נענה לא בזכות עצמו אלא רק בזכות אברהם.

לשון הגמרא הוא כפליאה, שהגמרא כמו מתפלאה מדוע היה על דניאל להזדקק לזכותו של אברהם. לא מובן מהי הפליאה של הגמרא, הרי מצינו שגם משה רבינו עליו-השלום, בתפילתו עבור כלל ישראל, הזכיר גם זכות אבות, כמו שכתוב¹⁰ "זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב". מהו הפלא שה' יתברך ענה לדניאל בגלל זכותו של אברהם?

גם צריך להבין: מלשון הגמרא משמע ש'למען אדני' הוא ביטוי נעלה יותר מאשר למענך, שאם היה כתוב למענך לא היו יודעים את הכוונה האמיתית. והרי למענך כוונתו המשכה עצמית, כשאחד אומר לשני אתה, הרי כוונתו היא למהותו של השני;

כן הוא גם פירוש המילים 'ברוך אתה' שאנו אומרים בברכות שמונה עשרה – שה' יתברך בעצמו ימלא את בקשותינו, שההמשכה תהיה מעצמות אור אין-סוף, וזו גם הכוונה למענך – עבור עצמך;

'למען אדני' הוא למען אברהם אבינו, שעל-ידי עבודתו הגדולה בהכנסת אורחים מתוך מסירת-נפש, גרם ששמו של ה' יתברך יהיה מוכר גם בין הערביים הפשוטים ביותר, וטרח לבאר להם את ענין הבורא ברוך-הוא, איך הוא מנהיג את העולם, ובזה פרסם את מלכותו של ה' יתברך בעולם¹¹.

הלכות עבודה זרה פרק א, הלכה ג. לקוטי שיחות חלק טו, ע' 70, 122.

10) עקב ט, כז.

11) וירא כא, לג. סוטה י, ע"א. בראשית רבה, פרשה לט, טז. מג, יז. מט, ד. רמב"ם,

לפי האמור, יש להבין מה היתרון בביטוי למען אדני, שהוא על-ידי עבודתו של אברהם, לעומת למענך שהוא המשכה עצמית?

קיצור. דניאל מבקש מה' יתברך: "והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני". מדוע נאמר 'למען אדני', היה צריך לומר למענך? דניאל נענה בזכות אברהם אבינו, שאברהם היה הראשון שקרא לכורא בשם אדון, וביאר לכולם שה' יתברך הוא בורא העולם ומנהיגו.

ד.

לאחר הבקשה הכללית "ועתה שמע אלקינו", המשיך דניאל והתפלל¹² "הטה אלקי אונך ושמע, פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה".

על-פי ספרי הקבלה¹³, פירוש מילת עיניך בפסוק זה, עינים לשון רבים, היא כאילו היה כתוב עיניך לשון יחיד, עין אחת¹⁴, כמו שכתוב¹⁵ "עין ה' אל יראיו", ועל כך אומר הוא "פקח עיניך וראה", עיניך – עין אחת.

יש להבין, מדוע פעם כתוב¹⁵ "עין ה' אל יראיו", עין אחת, ופעם כתוב¹⁶ "עיני ה' אל צדיקים"?

אומר המדרש¹⁷: כאשר בני ישראל עושים רצונו של ה' יתברך, אזי ה' יתברך מביט עליהם בשתי עיניים, כמו שכתוב "עיני ה' אל צדיקים", אבל כאשר אינם עושים את רצון ה' יתברך, אזי הוא מביט עליהם בעין אחת, כמו שכתוב "עין ה' אל יראיו".

המובן מכך הוא, שה' יתברך מביט בעין אחת כשכני ישראל אינם עושים את רצונו.

(15) תהלים לג, יח.

(16) שם לד, טז.

(17) סוף שיר השירים. תירוץ הקושיא בסוף

המאמר הבא, בע' 33. וראה לקמן ע' 70

ואילך.

(12) דניאל ט, יח.

(13) זוהר, חלק ג קלז, ע"א. קמז, ע"ב.

ראה גם ספר המאמרים תרע"ז, ע' סא.

תרפ"ג, ע' קסז. תרפ"ח, ע' ס.

(14) במאמר הבא יבואר ענין זה בתוספת

פרטים [הערת כ"ק אדמו"ר].

יש להבין, מדוע מזכיר דניאל בתפילתו רק עין אחת?

בפרשת לך לך¹⁸ אומר המדרש: "עין ה' אל יראיו" – זה אברהם, כמו שכתוב "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה".

לא מובן: כיון שעין ה' אל יראיו הוא בזמן שאין ישראל עושים רצונו של ה' יתברך, איך אפשר לומר זאת על אברהם הנקרא אוהבו¹⁹ של מלך? בפרט לאחר עבודתו בעשרת הניסיונות, כמאמר²⁰ בעשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו.

גם צריך להבין, מה כוונת הענין שה' יתברך מביט בעין אחת או בשתי עיניים?

הביאור: דוד המלך אומר אל ה' יתברך²¹: "עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו גו' ויאמרו לא יראה יי' ולא יבין אלקי יעקב".

לאחר מכן ממשיך: "בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו, הנוטע אחז הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט".

יש להבין מה מסביר כאן דוד המלך, הרי אלו דברים שאפילו אדם פשוט מבין אותם?

הרמב"ם²² מביא לכך משל: בעל-מלאכה יכול לייצר כלי רק אם הכלי שהוא עושה מושג במוחו ובלבו, שאם לא כן אין הוא יכול לייצר הכלי, ובפרט לייצר כלי מושלם בניצול המלא שהשימוש בכלי צריך להביא, מוכרח הכלי להיות מושג במוחו ולבו של בעל המלאכה.

גם אצל ה' יתברך, כביכול, אם נאמר שה' יתברך אינו יודע על כוחות הראיה והשמיעה, איך היה ה' יתברך בורא את כלי הראיה והשמיעה?

הרי כל זה מובן גם לאנשים הפשוטים ביותר. מה, אם-כן, רוצה דוד המלך לומר?

(22) במורה נבוכים חלק ג, פרק יט [הערות

כ"ק אדמו"ר]. וראה 'ספר המאמרים – קונטרסים', חלק ב ע' 552.

(18) פרשה מ'.

(19) בראשית רבה, פרשה מא, ח.

(20) פרקי אבות פרק ה, משנה ג.

(21) תהלים צד, ה ואילך.

קיצור. דניאל אומר בתפילתו: "הטה אלקי אזנך ושמע פקח עינך וראה". כשבני ישראל עושים את רצון הבורא, אזי כתוב "עיני ה' אל צדיקים", כשאינם עושים את רצון הבורא אזי כתוב "עין ה' אל יראיו", עין אחת. מדוע אומר דניאל, כפי שבעלי הקבלה מציינים, עינך – עין אחת? המדרש מפרש "עין ה' אל יראיו" על אברהם. דוד אומר "הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט". משל הרמב"ם.

ה.

הענין הוא:

קיימות שתי מדרגות: אחת השתלשלות, והשניה למעלה מהשתלשלות. השתלשלות פירושה מה שעובר ממדריגה אחת לשניה הנחותה הימנה, כשלשלת – שרשרת – המורכבת מטבעות, טבעת אחת שאחזה בשניה. החלק העליון של הטבעת התחתונה אחוז בחלק התחתון של הטבעת העליונה שלמעלה ממנה, והחלק התחתון של הטבעת העליונה תחוב בחלק העליון של הטבעת הנחותה ממנה.

באופן זה באות טבעות רבות, זו אחר זו, ומכל הטבעות יחד נעשית שלשלת ארוכה. למרות שכל טבעת אחזה בשניה, הרי לאט לאט מתרחקת כל טבעת מהתחלה.

כן הוא גם בשכל: בהשכלה יש נעלה ונחות.

כן הוא גם בחכמות בכלל וגם בכל חכמה בפרט.

החכמות מחולקות למחלקות: חכמת הטבע, חכמת הצמחים וחכמת הרפואה.

יש חכמות שהן נעלות מחכמת הטבע, ויש חכמת התורה וחכמה אלקית. בכל החכמות הללו יש סדר של נעלה יותר ונחות יותר. החכמות שבטבע, חקר הטבע, נחותות מהחכמות שנעלות מהטבע, משום שהן חקר הדברים שמחוץ לטבע.

כל אלו נחותות מחכמת התורה וחכמה אלקית, כי כל החכמות נמסרו לשכל אנושי, אבל חכמת התורה היא הבנה אלקית.

אף שגם בחכמת התורה יש שכל אנושי, ומצות ידיעת התורה היא בהכרח שכל ענין שלומדים יובן דוקא בשכל אנושי – אבל עצם השכליות של חכמת התורה היא שכליות אלקית.

חכמה אלקית היא הבנה באלקות ובהקב"ה; אלקות, הכוונה לאור אלקי שהוא רק הארה ולא עצם הדבר, כמו אור השמש שהוא רק הארה ממאור השמש.

השמש עצמה היא עצם ולא הארה, ולזה השמש נקראת מאור, אבל אור השמש כפי שהוא מתפשט בעולם להאיר, אינו אלא כזוהר הנקרא הארה.

זהו גם ענין האלקות, ההבנה בשני אופנים: אופן אחד – שהכל הוא הקב"ה, והאופן השני – שהקב"ה הוא הכל, שבשני אופנים אלו יש הבנות גדולות ועמוקות²³.

הקב"ה הוא עצמי. כל מה שנתפס בהארה, העצמי נבדל מכך, שזהו באופן אחר. אבל גם את זה ניתן להבין במידה ובאופן מסוים, כי בחכמות קיים סדר של נעלה ונחות, קטן וגדול.

קיצור. חכמות מתחלקות לחלקים שונים, נעלה ונחות, כשרשרת ארוכה שיש בין טבעותיה דמיון. זוהי השתלשלות. חכמת התורה ואלקות, אף-על-פי שהן מובנות גם בשכל אנושי, הרי זה למעלה מהשתלשלות. אלקות לגבי הקב"ה היא הארה לגבי עצם, כמו זוהר השמש לגבי השמש. הקב"ה הוא הכל, הכל הוא הקב"ה.

ו.

כשם שיש סדר בחכמות, וחכמת התורה נעלית וגדולה מחכמות הטבע, וחכמת התורה היא שכל אלקי, עם זאת היא אור אלקי, שהוא לא יותר מאשר הארה מעצמות אין-סוף ברוך-הוא, כך יש סדר בשאר החכמות. לא רק בכך

²³ ראה כתר שם טוב – הוספות – אות שצה (קה"ת, נ"י, תשס"ד, ע' תפד. תשע"ב, ע'

שחכמה אחת נחותה מהשניה, אלא גם בזה שמההבנה בחכמה אחת – הנחותה, מבינים במידה מסוימת את החכמה השניה – הנעלית, כי אופן ההבנה של החכמה הנחותה והנעלית שונה.

אופן ההבנה בחכמות הטבע אינו דומה בשום אופן להבנה בעצמות אור אין-סוף ברוך-הוא שעל-ידי ההבנות בחכמת התורה, ובכל זאת, על-ידי ההקדמות של החכמות הקודמות מבינים, במידה מסוימת יותר ועמוק יותר את החכמות הנעלות והגדולות.

כפי שאנו רואים במוחש את החילוק בחכמים עצמם, שההבנה בחכמה אלקית אינה שווה אצל אלו שאין להם את ההקדמה של חכמת התורה.

מכל זה מוכח שיש קשר פנימי בין החכמות. לכן, למרות שאין יחס בין החכמה הנחותה לנעלית, עם כל זאת, בגלל הקשר הפנימי, החכמה הנחותה מביאה תועלת גדולה להבנת החכמה הנעלית.

אמנם גם בשכל יש מקום להבין שההבנה בחכמה הנחותה מביאה תועלת להבנה של החכמה הנעלית. לא רק משום הקשר הפנימי בין החכמות, אלא משום שעל-ידי הבנת החכמה הנחותה כלי המוח מתעדנים, כך שיכולתם לקלוט שכל נעלה וגדול – גדלה יותר.

כפי שאנו רואים במוחש שכתוצאה מכל הבנה נעשית רחבות ועדינות מסוימת במוח, שההבנה משיגה שכל נעלה וגדול יותר מאשר קודם לכן;

אך שני הדברים נכונים: על-ידי החכמה הנחותה המוח מתרחב ומתעדן, כך שביכולתו לקלוט שכל גדול ונעלה יותר, אבל גם זה נכון, שהחכמה הנחותה היא הקדמה לעצם החכמה הנעלית.

מלבד זאת שהחכמה הנחותה מועילה לכלי המוח, היא מביאה גם תועלת מסוימת בהבנת החכמה הנעלית, בשל הקשר הפנימי של החכמות וסדרן.

כשם שבחכמות בכלל ישנו סדר של נעלה ונחות, גדלות וקטנות, כן הוא גם בכל חכמה בפרט, שיש נעלה ונחות, גדלות וקטנות, בשכלים ובהבנה של חכמה. והו ענין ההשתלשלות שבא מדרגה נעלית בנחותה.

קיצור. בכל החכמות, מהנחותה שבחכמת הטבע עד לחכמה הנעלית ביותר שבחכמה אלקית, הכניס ה' יתברך קשר פנימי, שְׁפָל חכמה מעדנת את

כלי המוח והשכל כך שניתן להבין את החכמה הנעלית בצורה עדינה יותר ועמוקה יותר. חכמת התורה ביראת שמים היא הקדמה לחכמה אלקית להבין אלקות ואת הקב"ה.

הנה עין הוי' אל יראיו

[אלול ה'תש"א]

"הנה עין הוי' אל יראיו".¹

המדרש² אומר: "עין הוי' אל יראיו" זה אברהם כמו שכתוב³ "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה".

במקום אחר אומר המדרש⁴: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, הוא מביט עליהם בשתי עיניו, כמו שכתוב⁵ "עיני הוי' אל צדיקים", ובזמן שישראל אין עושין רצונו של מקום, הוא מביט עליהם בעין אחת, כמו שכתוב "עין הוי' אל יראיו".

יש להבין: מכיון שהמדרש מפרש את הפסוק על זמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, היאך אומר המדרש 'זה אברהם'? הרי אברהם עבד את ה' יתברך בהתמסרות ומסירת-נפש, ואיך מתאים לומר על אברהם את אותו ביטוי שאומרים על אלו שאינם עושים את רצון ה' יתברך? ידוע⁶ שיש שתי מדריגות בגילוי האור האלקי. האחת השתלשלות, והשניה מה שלמעלה מהשתלשלות.

השתלשלות היא שהאור של המדריגה העליונה יורד למדריגה התחתונה, על דרך משל שלשלת של טבעות, החלק התחתון של הטבעת הראשונה תחוב בחלק העליון של הטבעת השניה, וכן הלאה, טבעות זו אחר זו עד שנעשית שלשלת ארוכה.

כן הוא גם בשכל. בחכמות קיים סדר של נעלה ונחות, גדול וקטן. לאמיתו של דבר, יש לחכמות קשר פנימי. לכן על-ידי הקדמת חכמה נחותה, מקבלים הבנה גדולה יותר ועמוקה יותר בחכמה הנעלית. כן הוא גם בכל חכמה בפרטיות – בהשכלות של אותה חכמה יש נעלה ונחות, גדול וקטן. ענין ההשתלשלות הוא בשני אופנים:

(4) סוף שיר השירים.

(5) תהלים לד, טו.

(6) ראה במאמר הקודם אות ה, ע' 22.

(1) תהלים לג, יח.

(2) פרשת לך פרשה מ, א.

(3) וירא כב, יב.

אופן אחד הוא, שאור המדריגה העליונה מאיר במדריגה התחתונה, והאופן השני בהשתלשלות הוא שהמדריגה העליונה גורמת את המדריגה התחתונה.

אופן זה, השני, בהשתלשלות נקרא עילה ועלול.

המדריגה העליונה נקראת עילה, והתחתונה – עלול. משמעות המילה עילה – יוצר, ומשמעות המילה עלול – נוצר.

ענין ההשתלשלות שייך גם בספירות, כיון שענין ההשתלשלות הוא, שחלק מאור המדריגה העליונה בא במדריגה התחתונה.

בזה יובן מה שספר הפרדס⁷ אומר שבכל ספירה יש שלוש דרגות. דרגה אחת היא מה שהשתלשל מהספירה העליונה יותר, השניה היא המהות העצמית של הספירה, והשלישית היא מה שמשתלשל מספירה זו לספירה הנחותה ממנה. לדוגמה, ספירת החכמה: דרגה אחת בספירת החכמה היא זו שחכמה באה מספירת הכתר, כמו שכתוב⁸ "והחכמה מאין תמצא", מציאות ספירת החכמה באה מספירת הכתר, הנקראת אין.

הדרגה השניה בספירת החכמה היא המהות העצמית של ספירת החכמה, והדרגה השלישית היא מה שבא מספירת החכמה בספירת הבינה הנחותה מחכמה.

כן הוא גם בכל הספירות – שזהו השתלשלות הספירות – אור הספירה העליונה יורד לספירה השלישית על ידי הספירה השניה.

ישנו עוד אופן בהשתלשלות הספירות, שהספירה התחתונה מתהווה מהעליונה. אין הכוונה שהספירה התחתונה נוצרת מהעליונה, אלא שהספירה התחתונה היתה קודם בהעלם בספירה העליונה, ולאחר מכן כשהיא מתגלית מההעלם, הדבר נקרא בשם עילה ועלול.

כל ענין ההשתלשלות הוא בדרגות שיש להן ערך זו לזו.

קיצור. שתי מדריגות בכוחות וגם בספירות. אחת נעלית מהשתלשלות, והשניה היא השתלשלות כשלשלת שטבעת אחת תפוסה בשניה. כך גם בשכל של המצאה (חכמה) והבנה (בינה) וזה נקרא עילה (יוצר) ועלול (הנוצר).

(8) איוב כח, יב. וראה לקמן ע' 43.

(7) שער שני, פרק ז [הערת כ"ק אדמו"ר].

ב.

כשם שענין ההשתלשלות נמצא בספירות, כן הוא נמצא גם בשלושת העולמות, בריאה, יצירה ועשיה, כי שלושת העולמות הם בערך זה לזה, ומשום שהם בערך זה לזה, העלול, שזו הדרגה הנוצרת, בא כבדרך ממילא מהעילה. הדבר יובן משכל ומידות הנקראים גם הם עילה ועלול.

שכל הוא העילה ומידות הן העלול, והן באות בדרך ממילא מהעילה של השכל.

כשהעילה, השכל, מאירה במוח בהבנה מסודרת, אזי מתעוררות ומתגלות, כבדרך ממילא, מידות בלב בהתאם לתוכן השכל, כפי שאנו רואים הן בגשמיות והן ברוחניות:

בגשמיות – כשהאדם מתבונן ומבין שדבר זה טוב עבורו, נעשית אצלו משיכה לדבר. נעשית אצלו אהבה וקירבה לדבר.

כך הוא גם ברוחניות – כשהוא מבין הבנה אלקית, למשל כשהוא מבין שאלקות הוא חיות הכל בכל, והוא משיג הבנה זו בשכלו היטב, ומתבונן בהשגה זו פעמים רבות עד שהשגה זו חדורה בו, היינו שהוא מבין השגה זו – שהיא חכמת אלקות – היטב, ובעמקות, בשכלו האנושי, כשם שהוא מבין שכל של חכמת הטבע;

בשכלו האנושי הוא מבין די טוב השכלה גשמית של חכמת הטבע, או השכלה השייכת לניהול עסקיו, הוא מבין טוב מאוד.

טעם הדבר הוא, מכיון שעסקיו מאוד נוגעים לו, ומה שנוגע לו מאוד הוא יודע ברור ואין לו בו ספק בשום פרט. הדבר קרוב אליו ביותר, והוא קרוב אליו עם משיכה והתקשרות מיוחדים;

כשההשגה האלקית מוכנת לו טוב, כמו השכל הגשמי, והוא קרוב ומקושר אל ההשגה האלקית, אזי ההשגה נרגשת בו ומתעוררת בלבו מידה טובה, בהתאם לתוכן ההשגה האלקית.

מכל זה מובן, שגם בגשמיות וגם ברוחניות, העילה של השכל מגלה ויוצרת את העלול של המידות.

זאת, משום שמידה היא התפשטות והמשכת העילה לברוא את העלול, התפשטות השכל כדי שהמידה תוכל להתהוות מהשכל ובהתאם לו.

כדי שמידה תוכל להתהוות, הרי זה רק מהתפשטות, מחיצוניות השכל, כי עצמיות השכל אין לו שייכות לענין המידות, ולא זוהי עילת השכל שממנה יהיה העלול, המידות.

עצמיות השכל נעלה מלהיות עילה למידות, משום שאין ערך בינן לעצם השכל, אלא שמחיצוניות השכל יכולות המידות להתהוות, שאז הן באות בדרך ממילא מהשכל, כי הם בערך זה לזה.

קיצור. ענין ההשתלשלות ישנו גם בשלושת העולמות בריאה, יצירה ועשיה, כמו שכל הנקרא עילה, היוצר, ומידות – עלול, הנוצר. העלול של מידות בא בדרך ממילא מהעילה של שכל. כשהוא לומד ומבין הבנה אלקית נעשית אצלו אהבה ויראה לאלקות וממנה.

ג.

מכיון שמידות הן התפשטות מהמוחין, לכן העילה, השכל, מתלבשת בעלול, המידות. כפי שאנו רואים במוחש שמהות השכל מאירה במידות; אהבה ושנאה הן מידות שבלב, המשפיעות בפועל ממש:

מדת האהבה משפיעה לעשות טובה לחבר, הן בגשמיות והן ברוחניות: בגשמיות – כשהוא נותן לחברו את כל שביכלתו במלוא המידה, בעין טובה ובשמחה גדולה, וברוחניות – כשהוא גלוי־לב עם חברו, מספר לו את עניניו הפרטיים, ומתייעץ אתו אודות הדברים הכי פנימיים שלו. כל זה הוא מפני שמוחו ולבו קרובים אל החבר.

מדת השנאה משפיעה להתרחק משונא הן בגשמיות והן ברוחניות: בגשמיות – הוא מרחק אותו בכל מיני אופני ריחוק, שהרי על־פי התורה צריך לרחק את אלה שיש לרחק, וברוחניות – ראשו ולבו מרוחקים ממנו. הוא אינו מעונין להכיר אותו.

כן הוא גם בשאר המידות, שהשפעתן בפועל ממש היא בהתאם למהותן.

במידות יש אור וחיות מהשכל. השכל מאיר ומחיה את המידות, לכן יש חילוק במידות ובפעולותיהן, כפי שאנו רואים במוחש, שאינה דומה מדת האהבה והקירוב לחבר שעשה לו טובה רגילה או למי שעשה לו טובה עצמית, למשל, שהציל אותו ממות, שאז הוא מסור לאותו חבר בכל חייו, וכל מה שהוא עושה עבורו – אפילו הדברים הגדולים ביותר – נחשבים אצלו קטנים, לעומת מה שהחבר עשה עמו, כשהציל אותו ממות ממש.

כן הוא גם במדת השנאה. אינה דומה שנאתו לשונא שעשה לו רעה בעסק וכדומה, לשנאתו לשונא שגרם לו סכנת נפשות או שהתעהו מדרך הישר.

כל זה הוא על-פי שכלו, שהוא מבין את גודל הטובה שחברו עשה לו או הרעה שעשה לו שונאו, ולפי ערך הבנתו בטובה או ברעה, כן היא האהבה או השנאה והשפעתן – מה הוא עושה עם חברו או שונאו, שמזה מובן שמהות השכל מאירה ומחיה את המידות.

זהו גם הטעם למה שאנו רואים חילוקים באופי בני-אדם.

למשל, מישהו עושה טובות לשני אנשים ולשניהם הטובות נוגעות בחיים. שניהם, למשל, היו במצב של סכנת נפשות.

ייתכן שאחד מהשניים יהיה מסור בשלימות לבעל הטובה על החסד הגדול שעשה אתו, ואילו השני, למרות שגם הוא מודה שבעל הטובה הציל אותו מהסכנה שבה היה, מסירותו לבעל הטובה שונה לגמרי.

זה משום שמי שהבנתו גדולה, הרי הוא מבין את גודל הסכנה ואת גודל ההצלה שבעל הטובה עשה עמו, אבל מי שהבנתו קטנה יותר, אינו מבין את גודל הסכנה ואת גודל ההצלה.

קיצור. מידות הן התפשטות השכל. השכל מתלבש במידות המשפיעות לעשות טובה ורעה. השכל מחיה ומאיר את המידות, שגם עצם המידות וגם השפעתן יהיו על-פי ההבנה. לכן יש באהבה ושנאה חילוקים גדולים ביותר.

ד.

מכלל זה יש להבין שני ענינים בהשפעת השכל על המידות: השפעה אחת היא במהות המידות, וההשפעה השנייה היא בפעולת המידות.

גם עצם המידה וגם פעולת המידה הן תוצאה מהשפעת שכל. החילוק הוא שלפי אופן מהות העילה, השכל, כך היא מהות העלול, המידות, ולפי אופן אור וחיות השכל המלוכבש במידה, כך היא מדת המידה ומדת ההשפעה.

כללות הענין שמוחין מתלבשים במידות, הוא מה שנעשה מהות המידה וגם פעולת המידה, שכל זה בא מההתלבשות שהמוחין מתלבשים במידה – אך כל זה אינו אלא הארה מהמוחין, וזה שבמידות מתלבשת רק הארה מהמוחין, הוא מפני שכללות ענין השכל הוא הארה, לא עצמיות.

במוח האדם נעשות פעולות רבות. בין פעולות המוח יש שתיים, אחת שהמוח מאפשר להבין שכל, והפעולה השניה אודות ילדים. שתי הפעולות של המוח הן רק לגבי הזולת, שהוא נותן לזולת להבין שכל, ושנוצר עוד אדם.

אף ששתי הפעולות באות מהמוח, אך עם כל זה ישנו חילוק גדול באופן שבו הפעולות באות. הפעולה הקשורה בשכל באה באופן של דיבור, ופעולת המוח בנוגע לילדים באה בצורה אחרת.

השפעת שכל שבאה מהמוח נקראת השפעת הארה, והשפעת המוח בנוגע לילדים נקראת השפעה עצמית.

החילוק בין שתי ההשפעות הוא בשני דברים:

האחד, שהשפעת השכל היא השפעה רוחנית שאינה מלוכשת בשום דבר גשמי, והשפעה עצמית מלוכשת בדבר גשמי.

החילוק השני הוא, שהשפעה עצמית נמסרת מדור לדור וכן הלאה, אבל בהשפעת שכל יתכן שמדור אחד לשני לא יימסר דבר.

השפעה עצמית נמסרת מדור לדור וכן הלאה, ולכן כל העם היהודי נקראים בני אברהם יצחק ויעקב, אבל בהשפעת שכל יכול להיות שהשכל לא יעבור מדור אחד לשני. גם כשזה יעבור, תעבור רק הארה של הארה.

טעם הדבר הוא, מפני שכללות ענין השכל הוא הארה.

אבל עם כל זה, אור המוחין מאיר את המידה ואור זה הוא חיות המידה, לכן במשך הזמן כשנשכחת ההבנה בטובה שהחבר עשה לו או הרעה שהשונא עשה לו, אזי אין זה אלא כמידות יבשות שאין בהן חיות, כפתגם העולם ידידים ותיקים או שונאים ותיקים, שמכל זה רואים שהשכל המלוכבש במידה הוא חיות המידה.

קיצור. השפעת השכל במידות היא בשני ענינים, ביצירת המידה ובהשפעתה, אלא שהשכל המתלבש במידה אינו אלא ארה, ולכן הוא נקרא השפעה חיצונית, שלא כדבר הבא מהמוח להוליד ילד שזוהי השפעה עצמית.

ה.

אך יש להבין את עומק החילוק שבין שכל ומידות, כי שכל ומידות מחולקים זה מזה בעצם מהותם.

מילת מהות היא חיבור של שתי מילים: מה הוא. מהות המוחין היא עונג, ומהות המידות היא רצון. לכן מוחין ומידות מחולקים בטבעם.

טבע המוחין הוא מנוחה והתיישבות, וטבע המידות הוא רתיחה והתפעלות. עם זאת, מוחין ומידות הם כוחות שהם בערך זה לזה, על כן התגלות המידות מהשכל היא בדרך ממילא. שמצד הקירבה של מוחין ומידות, המידות באות מהשכל בדרך ממילא.

הדבר יובן טוב יותר בביאור עילה ועלול של המידות והמחשבה, שהמידות הן עילה והמחשבה היא עלול.

העלול – היינו מחשבה – באה מהמידות בדרך ממילא, כפי שאנו רואים שדבר שהאדם רוצה בו הרי הוא מהרהר בו, ולעיתים קרובות קורה שהוא עצמו כלל לא חש איך הוא התעמק בזה.

כפי שאנו רואים במוחש, שכשהוא עסוק מאוד במחשבה אודות רעיון שכלי עמוק והרעיון השכלי נוגע לו מאוד, שרצונו לדעת אותו ביסודיות והוא מתייגע בזה, הרי באמצע ההתעמקות ברעיון השכלי הוא קולט, שהוא בעצם חושב במה שהוא רוצה.

טעם הדבר הוא משום שהוא מקושר ביותר למה שברצונו, שההתקשרות היא מצד המידות, לכן המחשבה באה מהמידות בדרך ממילא.

כן הוא בעילה ועלול, שמשום שיש להם קירבה זה לזה, העלול בא מהעילה בדרך ממילא.

בכך יובן גם איך הוא בענין השתלשלות עילה ועלול למעלה: כל הנבראים שבעולם, הנקראים צבא הארץ, מתחלקים לארבעה חלקים – דומם, צומח, חי, מדבר.

כל הנבראים של צבא הארץ, מלבד בני ישראל, שרשם מחיות המרכבה, שכפי שהם למטה, הם נוצרים באופן של השתלשלות עילה ועלול.

בכדי שמהחיות שבמרכבה העליונה יתהוו נפשות הנבראים מוכרח שיהיו דרגות רבות, אחת למטה מהשניה, עד שהנפש שלמטה מתהווה. שכל זה הוא באופן של עילה ועלול, אלא שזהו בנפשות דצח"ם (דומם, צומח, חי, מדבר), אך את הגופים שלהם ה' יתברך ברא בדרך בריאה יש מאין.

קיצור. החילוק הנכון בין שכל למידות הוא שמהות השכל היא עונג ומהות המידות היא רצון, לכן הם מחולקים בתכונותיהם. תכונת השכל היא מנוחה ותכונת המידות היא רתיחה, אך עם זאת שכל ומידות קרובים, שזהו ביאור להשתלשלות עילה ועלול.

* * *

אברהם אבינו ביאר לכולם שה' יתברך ברא שמים וארץ וכל צבאם, והוא משגיח בהשגחה פרטית על כל נברא, שההשגחה עצמה היא החיות של כל נברא, והיתה לו מסירת־נפש על כך, לתת לכל אחד להבין מהי אלקות.

זהו "עין ה' אל יראיו, זה אברהם אבינו".

קיימות שלוש דרגות: אחת היא עין ה' אל יראיו – בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, אז היא עין אחת, שזהו החסרון הגדול ביותר.

השניה היא עיני הוי' אל צדיקים – זהו בזמן שישראל עושין רצונו של מקום.

הדרגה השלישית גם היא עין אחת – שזו הדרגה הנעלית ביותר, 'עינא פקיחא דעתיקא קדישא'⁹.

לדרגה זו הגיע אברהם ע"י הניסיונות והמסירת־נפש שלו, שזהו 'כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה'.

(9) זוהר חלק ג קלז, ע"א. רצג, ע"ב.

בינו בווערים בעם

[תשרי ה'תש"ב]

"בינו בווערים בעם וכסילים מתי תשכילו".¹

המילה 'בער' משמעה ריק; המילה כסיל משמעה טפש.

צריך להבין, איך יכול אדם ריקני להגיע להבנה, ואיך יכול טפש להגיע להשכלה?

אך הענין הוא, שכל אחד כשהוא רוצה, עד כמה שיהיה ריקני, ביכלתו להגיע להבנת התורה. וככל שיהיה טפש, אם הוא רוצה באמת, ביכלתו להבין היטב אפילו את השכל האלקי.

זהו מה שכתוב בפרקי דר' אליעזר² איש בער לא ידע. אדם מישראל שהוא בער ולא למד בינה, חכמי ישראל ילמדוהו בינה שנאמר¹ "בינו בווערים בעם".

בוזרה³ כתוב שאחד מהחבריא קדישא הלך לפגוש את רשב"י, ופגש אותו כשהוא מבאר את הפסוק⁴ "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת". אמר רשב"י: כמה שוטים הם בני העולם שאינם משגיחים להתבונן. . . דרכי הקב"ה, ואינם יודעים. . . על מה הם קיימים וחיים בעולם, מי מפריע להם לדעת? הטפשות שלהם משום שאינם עוסקים בתורה. לו עסקו בתורה היו יודעים דרכי הקב"ה.

זהו החילוק בין השגה, הבנה ואמונה שיש בבני ישראל, והשגה, הבנה ואמונה בבורא העולם ברוך-הוא שישנה בחסידי חכמי אומות העולם⁵:

גם לחסידי חכמי אומות העולם יש השגה מסוימת באלקות, היינו הבנה פילוסופית מסוימת בענין בריאת העולם ואמונה מסוימת בבורא העולם ברוך-הוא, אבל זו כלל לא כמו ההשגה וההבנה באלקות של בריאת העולם

(3) חלק ג עה, ב [הערת כ"ק אדמו"ר].

בתרגום חפשי.

(4) תהלים צב, ז.

(5) ראה סידור עם דא"ח רפד, ע' ג [568].

(1) תהלים צד, ח.

לכללות מאמר זה ראה גם ספר המאמרים

תרפ"ג, ע' קס.

(2) בפרק יט [הערת כ"ק אדמו"ר].

כפי שבני ישראל מבינים זאת, והאמונה הנכונה בכורא העולם ברוך-הוא, כפי שבני ישראל מאמינים.

בין השמות הקדושים שהבורא ברוך-הוא נקרא בהם, נמצאים השם הקדוש הוי' והשם הקדוש אלקים⁶.

שם – מבאר ומדגיש את תוכנו ואת משמעותו של הנקרא בשם זה. שם אלקים מבטא את ענין הטבע.

הטבע שה' יתברך ברא בטבע הוא, שהנברא מסתיר את הבורא; שם הוי' מבטא את הענין של למעלה מן הטבע, מה שבני אדם קוראים על-טבעי.

זהו החילוק בין בני ישראל וחסידי חכמי אומות העולם: חכמי אומות העולם מבינים את ענין הטבע ומאמינים בכך שהבורא ברוך-הוא ברא את הכל, ובני ישראל מבינים שגם הטבע עצמו הוא למעלה מהטבע.

הטבע עצמו, לאמיתו של דבר, הוא על-טבעי ובני ישראל רואים על כל צעד ושעל אלקות והשגחה פרטית, ומאמינים בשם הוי' כמו שכתוב⁷ "ויאמינו בהוי'"; לא כחסידי אומות העולם המאמינים רק בשם אלקים ובענין הוי' אין להם שום השגה.

קיצור. על-ידי רצון מגיע אדם ריק – להבנה, וטפש – לחכמה, כפי שנאמר בפרקי דר' אליעזר ובזוהר. זהו החילוק בין בני ישראל המבינים שטבע הוא אלקות ומאמינים בשם הוי', וחסידי אומות העולם המבינים ומאמינים רק בטבע שהוא שם אלקים.

ב.

להבין זאת:

נאמר⁸: "רם על כל גוים הוי' על השמים כבודו". הגוים אומרים שה' יתברך נעלה מאוד, והממשלה על צבא הארץ היא ירידה והשפלה עבורו, כי

(7) בשלח יד, לא.

(8) תהלים קיג, ד.

(6) ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק

ו', הלכה ב. שולחן ערוך יורה דעה סימן רעז

סעיף ב.

זוהי גשמיות; אבל שמים שזוהי רוחניות, קרובים יותר אל ה' יתברך, ולכן לדעתם, "על השמים כבודו".

יסוד דעתם הוא, כי הם חושבים שבריאת העולם היא באופן של השתלשלות עילה ועלול, שכן יסוד השתלשלות עילה ועלול הוא בדברים שהם ביחס זה לזה;

לכן סבורים חסידי אומות העולם שהשמים, שהם יותר רוחניים מהארץ, הם בערך אל ה' יתברך, והשלטון על השמים הוא כבוד. אבל הארץ והנבראים הגשמיים שלה אינם בערך אל ה' יתברך, ועל כן ה' יתברך מסר את השליטה על הארץ לכוכבים ומזלות, שהם יהיו השלוחים שדרכם יעברו כל ההשפעות הגשמיות.

זהו מה שהם אומרים⁹ "ויאמרו לא יראה י"ה ולא יבין".

פירוש 'לא יראה' הוא שה' יתברך אינו משגיח על צבא הארץ, ו'לא יבין' פירושו שמעשי התחתונים אינם תופסים מקום; היינו שכל מה שהנבראים עושים, הן דברים טובים והן דברים רעים, אינו ידוע לקב"ה, כי ידיעת הדברים הגשמיים היא דבר נחות מדי לגבי ה' יתברך.

כתוב¹⁰ "לא הביט און ביעקב".

בלעם הרשע אמר שה' יתברך אינו מביט על הדברים הלא טובים שישנם אצל בני ישראל, מצד האהבה העצמית שה' יתברך אוהב את בני ישראל, כמו שכתוב¹¹ "על כל פשעים תכסה אהבה".

הטעם למה שכתוב¹² "וירא און ולא התבונן", גם הוא כיון שכל הדברים הללו אינם תופסים שום מקום אצל ה' יתברך, אך כשחסידי אומות העולם אומרים 'לא יבין', כוונתם כפשוטו, שידיעה והשגה בדברים גשמיים היא דבר נחות מדי לגבי ה' יתברך.

אך יסוד שיטתם שבריאת העולם היא בדרך השתלשלות עילה ועלול – מוטעה, כי אופן בריאת העולם הוא בדרך יש מאין, כמאמר הידוע¹³ עשה את שאינו – ישנו. ה' יתברך ברא דבר מ'לא-דבר'.

(12) איוב יא, יא.

(13) בספר יצירה פרק ב, משנה ו [הערת

כ"ק אדמו"ר].

(9) שם צד, ז.

(10) בלק כג, כא.

(11) משלי י, יב.

יסוד הבריאה יש מאין, הוא אין ערוך.

הנברא ומקור הבריאה אין להם כל ערך ויחס זה לזה. בהשתלשלות, יש ערך בין העילה לבין העלול, ובבריאה יש מאין, ליש אין כל ערך לגבי האין, ובשל כך יש עוד חילוק בין עילה ועלול ובריאה יש מאין.

בהשתלשלות עילה ועלול, העלול הוא בערך לעילה, והאופן שהעלול נוצר מהעילה הוא בדרך ממילא, לא בדרך התחדשות;

מה שאין כן בבריאה יש מאין, אופן התהוות היש מהאין, אינו בדרך ממילא אלא בדרך התחדשות, דבר חדש לגמרי לגבי האין.

קיצור. אומות העולם אומרים רם הוי' ובמילא הארץ וכל הברואים נחותים מדי לבורא, לדעת את המעשים הטובים והרעים של בני אדם ולהנהיגם, והוא מסר את כל הבריאה לכוכבים ומזלות. הטעות בכך שהם סבורים כי הבריאה היא בדרך השתלשלות עילה ועלול, אך זהו בדרך בריאה יש מאין, והחילוק הוא בשני ענינים.

ג.

להבין זאת:

אנו אומרים בברכת יוצר: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"; זה שה' יתברך מחדש את העולם אינו רק בכל יום, אלא בכל רגע, ועל כך אנו אומרים 'המחדש', שזהו באופן של התחדשות ולא באופן של השתלשלות עילה ועלול.

עילה ועלול הם בערך זה לזה, לעילה יש קשר לעלול ויש לה השפעה על גילוי העלול, וכשהעלול מתגלה, העילה מתלבשת בעלול להחיותו.

העלול נמצא בעילה עוד קודם שהוא מתגלה, ולמרות שמציאות העלול בעילה קודם שהוא מתגלה כמציאות עצמאית, היא דרגה שונה בתכלית לגבי המצב שבו העלול נעשה בדרגתו כמציאות עצמאית, בכל זאת, שניהם, הן כפי שהעלול קיים בעילה והן כפי שהוא נעשה עצמאי, הכל הוא מהות אחת, ואין חילוק ביניהם אלא בדרגה.

יש לנו על כך שתי ראיות: מעילה ועלול של שכל ומידות, ומעילה ועלול של מחשבה ודיבור:

בעילה ועלול של שכל ומידות, המידות קיימות בשכל, והיא החמימות שהוא חש כשהוא מבין שהדבר שהבין הוא טוב;

כפי שאנו רואים במוחש, שכשהוא מבין שהדבר טוב עבורו, מתעוררת אצלו תגובה מסויימת במוח בצורה של חמימות, והחמימות הזו היא המידות של השכל.

המידות שבשכל אינן דומות בשום אופן למידות שבלב, כי המידות שבשכל הן התפעלות מהדבר עצמו, איך הדבר הוא טוב, והתפעלות המידות שבלב הן על כך שיהיה לאדם טוב.

זהו חילוק גדול מאוד בין זה שיהיה לו טוב, ובין זה שהדבר עצמו הוא טוב – עם זאת שתיהן הן מהות אחת של מידות, לכן מהמידות שבשכל נעשות המידות שבלב.

מזה מובן שזה שמתהוות מידות בלב אין זה חידוש, שאין זה אלא גילוי ההעלם; מה שהיה מכוסה קודם לכן, בא כעת לידי גילוי. כך גם בהשתלשלות עילה ועלול של מחשבה ודיבור.

הדיבורים שהוא מדבר היו קודם לכן במחשבה. ללא הקדמת המחשבה לא יכול להיות דיבור מסודר, כי דיבור מסודר הוא שתחילה חושבים ואחר-כך מדברים.

אופן המחשבה הוא, שתחילה חושבים את הרעיון השכלי שבענין, אחר-כך נוצרות אצלו המילים שבהם בא הרעיון במחשבה, ואחר-כך נקבעות אצלו המילים איך לבטא זאת בדיבור. כך שהדיבור אינו אלא גילוי ההעלם של המחשבה, שאין בכך התחדשות.

קיצור. ה' יתברך מחדש את העולם ואת היצורים שבו בכל רגע. עילה ועלול הם בערך זה לזה, למרות שכשהעלול נעשה עצמאי, הוא שונה לגמרי מאשר קודם לכן, כשהיה בתוך העילה, אבל המהות שווה, כפי שאנו רואים במידות ושכל, ובדיבור ומחשבה.

ד.

כל זה הוא בעילה ועלול, שמהות העלול קיימת כפי שהוא כלול בעילה. אומרים¹⁴ שמהות העלול נמצאת בעילה.

מציאות העלול, כפי שהוא מתגלה בפני-עצמו, היא מציאות אחרת לגמרי לגבי מציאות העלול כפי שהוא נמצא בעילה, כפי שאנו רואים במוחש את החילוק בין מציאות המידות שבשכל למציאות המידות שבלב. לכן קיים חילוק גדול גם בהשפעתן, שהמידות שבשכל השפעתן היא רוחנית, שנעשות מידות בלב.

השפעת המידות שבלב היא בפעולה גשמית של אהבה ושנאה או פעולה אחרת, ובפרט במחשבה ודיבור, שהדיבור הקיים במחשבה נקרא הרהור, שהרהור אינו דיבור, אלו הן שתי מציאויות נפרדות, אך המהות היא אחת. מובן שאין זו התחדשות. בכריאה יש מאין, האין והיש אינם דומים לשכל ומידות או למחשבה ודיבור, כי שכל ומידות או מחשבה ודיבור, אף-על-פי שהם מציאויות שונות, אך המהות היא אחת, ואילו יש ואין נבדלים זה מזה לא רק במציאות שלהם, אלא גם במהותם.

היש של העולם לא היה כלול באין, במילא התהוות היש מהאין איננה גילוי העולם, אלא התחדשות, וההתהוות היא בכוח אין-סוף ברוך-הוא, כפי שאומר הרבי נשמתו-עדן¹⁵ הוא לבדו בכוחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט, כפי שנאמר¹⁶ "כל אשר חפץ ה' עשה".

ענין ההתהוות, 'עשה', הוא מצד חפץ ורצון ה' יתברך, שעל זה אין הסבר מדוע זה כך.

ענין ההתהוות אינו ענין של חכמה ושכל, אלא ענין של חפץ ורצון, כמאמר הידוע¹⁷ נתאווה הקדוש-ברוך-הוא להיות לו זירה בתחתונים¹⁸, שהתהוות היא ענין של חפץ ורצון בלבד.

(17) ראה תנחומא, נשא טז [הערת כ"ק אדמו"ר] ולקמן ע' 60 הערה 19.

(18) ראה במדבר רבה, פרשה יג, ו. תניא פרק לו.

(14) מאמרי אדמו"ר הזקן - תקס"ג א, ע' שא.

(15) הכוונה לאדמו"ר הזקן, באגרת הקודש שלו, סימן כ [הערת כ"ק אדמו"ר].

(16) תהלים קלה, ו.

בהתהוות יש מאין – האין המהווה את היש נקרא כוח הפועל, והיש המתהווה מהאין נקרא נפעל – התהוות היש היא ע"י התלבשות של כוח הפועל בנפעל, והאין צריך להיות ביש תמיד;
אבל גם בהתלבשות שהאין מתלבש ביש, האין הוא בעולם מהיש, כמאמר הידוע¹⁹ – העולם והסתר הבורא מהנברא.

זהו הפלא בכריאה יש מאין, שגם כשהאין שביש מתגלה ביש וגם כשהוא מסתלק מהיש, היש מוכרח להתבטל. שכן קיום היש הוא רק באופן שהאין נמצא בו תמיד, אבל גם שם האין הוא בהתעלמות מהיש.

קיצור. עילה ועלול, אף שהן שתי מציאויות נפרדות, המהות שלהן אחת, אבל אין ויש נבדלים לא רק במציאויות שלהם אלא גם במהותם. האין – רוחני וכוח הפועל, והיש – גשמי ונפעל. כוח הפועל מוכרח להיות תמיד בנפעל, ומוכרח להיות נעלם מהיש הנפעל.

ה.

ראש השנה²⁰ הוא הזמן של קבלת-עול מלכות-שמים. כמו, להבדיל, בקבלת העול של מלך בגשמיות, העם מקבלים על עצמם את עול המלכות, לעשות כל מה שהמלך יצוה.

כך, להבדיל הבדלות לאין קץ, בראש השנה צריך לעשות תשובה על כל הדרכים הלא טובים והמידות הרעות, ועל מה שפגמו בקיום הרצונות של מלך-מלכי-המלכים הקדוש ברוך-הוא, ולקבל על עצמו עול מלכות-שמים, לקבוע זמן ללימוד תורה, ושתהיה הרגשה בתפילה במתינות, ולקיים מצוות בחיות, ושיהיה עונג במידות טובות ואהבת ישראל.

זהו מה שכתוב "בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו", אנשים אומרים שאינם יכולים להבין דברי תורה כי קשה להם להבין זאת, אבל האמת היא שהכל תלוי ברצונו.

(20) המאמר נכתב לראש השנה (תש"ב) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(19) ראה 'בשעה שהקדימו – תער"ב', ע' פג. ספר המאמרים – קונטרסים חלק א, ע' 54. וראה לקמן ע' 305 בפירוט.

בראש השנה צריך כל יהודי לעורר בעצמו רצון ללמוד תורה ולקיים מצוות. ובגין זה יזכו לשנה טובה ומבורכת בגשמיות וברוחניות.

קיצור. ראש השנה ענינו עבודת התשובה. חרטה על הדברים הלא טובים וקבלת העול ללמוד תורה ולקיים מצוות. על ידי רצון, יכול הוא להגיע להשגה הגדולה ביותר ולהנהגה הטובה ביותר.

הנומטע אוונן הלא ישמע

[מרחשון ה'תש"ב]

“הנומטע אוונן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט”¹.

דוד המלך אומר לאלו המצירים לישראל ואומרים כי ה' יתברך אינו רואה ואלקי יעקב אינו מבין את כל הדברים הארציים של הנבראים הגשמיים: גם אתם, אנשים ריקים, מסוגלים להבין זאת, ואפילו טפשים יכולים להיות חכמים בדבר זה, ולהבין כי הבורא ברוך-הוא, היוצר את האזניים ואת העינים, שומע ורואה.

כפי שהמפרשים² מסבירים שהיוצר מכונה, בהכרח שהוא עצמו יודע מה השפעתה. מכיון שה' יתברך ברא את האזנים ואת העינים של הנבראים שישמעו ויראו, בהכרח שגם הוא עצמו ישמע ויראה.

אך צריכים להבין, מדוע הביא דוד המלך הוכחה מכך שהבורא ברוך-הוא ברא את האזנים ואת העינים?

מכך מובן ששני כוחות אלו, ראייה ושמיעה, הם הוכחה טובה יותר מאשר כוחות הנפש האחרים, שכן משני כוחות אלו אפשר להבין את ענין האלקות יותר מאשר ניתן להבין משאר הכוחות.

צריך להבין מהו היתרון בשני הכוחות ראייה ושמיעה, שמהם דוקא מבינים את ענין האלקות?

להבין זאת יש להבין תחילה את מה שנתבאר³ שאומות העולם אומרים⁴ “רם הוי', על השמים כבודו” – שהבורא ברוך-הוא נעלה מאוד וכבודו הוא על השמים. במילא הארץ, וכל הנבראים, נחותים מדי כלפי הבורא ברוך-הוא לדעת את המעשים הטובים והרעים של בני האדם ולהנהיג אותם, לכן מסר הבורא ברוך-הוא את הנהגת כל הבריאה לכוכבים ומזלות.

(3) במאמר הקודם [הערת כ"ק אדמו"ר].

(1) תהלים צד, ט.

(2) ראה מצודת דוד על הפסוק. לעיל ע' לעיל ע' 35 ואילך.

(4) תהלים קיג, ד.

21, ובהערה 22.

טעותם היא, שהם סבורים שהבורא ברוך־הוא ברא את הבריאה בדרך השתלשלות עילה ועלול, אך באמת, הבורא ברוך־הוא ברא את הבריאה בדרך יש מאין, כמאמר הידוע⁵ עשה את שאינו – ישנו, הבורא ברוך־הוא עושה את ה'לא־דבר' לדבר.

בבריאה יש מאין, האין מתלבש ביש. ההתלכשות היא באופן של גילוי, שהמתלבש מתגלה אל מי שבו הוא מתלבש, וכך הוא גם בהתלכשות של בריאה יש מאין. אבל בהתלכשות עצמה, האין מתעלם מהיש.

טעם הדבר הוא, כיון שענין הבריאה הוא בדרך אין ערוך, האין הוא רוחני והיש הוא גשמי, והרי גשמיות לגבי רוחניות היא שלא בערך, לכן זהו בדרך התחדשות, שהיש המתהווה מהאין הוא חידוש.

כך הוא גם למעלה.

ענין השתלשלות עילה ועלול הוא מספירת החכמה ומטה, שספירת החכמה היא תחילת ההשתלשלות. התהוות ספירת החכמה כפי שהיא, ממה שלמעלה מחכמה, שזהו בדרך אין ערוך, היא באופן של בריאה יש מאין, כמו שכתוב⁶ "והחכמה מאין תמצא"⁷.

אין הוא כתר, וספירת החכמה מתהווה מספירת הכתר, אבל זהו בדרך בריאה יש מאין, שהחכמה נקראת יש לגבי הכתר שהוא אין.

לכן כתיב 'תמצא', ללמדנו שאופן בריאה יש מאין הוא בדרך מציאה.

ענין מציאה הוא, שהמאבד אינו יודע היכן איבד, והמוצא אינו יודע מי איבד. כן הוא גם בזה, ספירת החכמה באה מספירת הכתר באופן של מציאה.

ספירת הכתר אינה יודעת שהמציאות של ספירת החכמה מתהווה, בגלל האין ערוך של ספירת החכמה לגבי ספירת הכתר. משמע גם ספירת החכמה איננה יודעת איך היא התהוותה מספירת הכתר. היינו, שהחכמה המתהווה מכתר אין לה שום השגה בספירת הכתר.

(7) ראה לעיל ע' 27.

(5) ספר יצירה פרק ב, משנה ו.

(6) איוב כח, יב.

ספירת החכמה היא מציאות רוחנית, ולגבי ספירת הכתר – היא נקראת יש, אבל בסדר ההשתלשלות – חכמה היא אין, כי היא מציאות רוחנית, "והחכמה מאין תמצא".

ה' יתברך מהווה גם את המציאות הרוחנית באופן של בריאה יש מאין, שהתהוות הרוחני היא בדרך אין ערוך. כשם שאין-סוף ברוך-הוא מהווה את הגשמי באופן של אין ערוך, כך אין-סוף ברוך-הוא מהווה גם את הרוחני באופן של אין ערוך.

בכך יובן מאמר רז"ל⁸ "במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה, שם אתה מוצא ענותותו".

במקום שבו חסידי אומות העולם אומרים "על השמים כבודו", משום ש"רם הוי" – השלטון בשמים הוא גדולה לה' יתברך, שכן צבא השמים הם רוחניים, ולדעתם יש לרוחניות ערך כלשהו ביחס אל ה' יתברך – שם מוצאים את הענווה של ה' יתברך, שכן גם המציאות הרוחנית היא לא בערך, וכשם שהתהוות הגשמי היא מעצמות אין-סוף ברוך-הוא, כך גם התהוות הרוחני היא מעצמות אין-סוף ברוך-הוא. הגשמיות והרוחניות שוים.

קיצור. האין שהוא רוחני מתלבש ביש הגשמי, אבל בהיותו ביש, מסתתר האין מהיש, והחיות באה באופן של אין ערוך. כך הוא גם בספירות העליונות, שספירת החכמה שהיא רוחנית היא יש לגבי ספירת הכתר, [המשל מ]מציאה, כי התהוות רוחני גם היא באופן של אין ערוך.

ב.

דעה אמיתית זו בהתהוות

– שהתהוות הוא באופן של אין ערוך, ואין חילוק בין התהוות הגשמי והתהוות הרוחני, שכשם שהתהוות הגשמי היא באופן של אין ערוך, כך גם התהוות הרוחני היא באופן של אין ערוך –

ביאר דוד המלך במילים "הנוטע און הלא ישמע, אם יוצר עין הלא יביט".

(8) מגילה לא, ע"א.

כתוב⁹ "ומבשרי אחזה אלקה".

איוב אומר שאדם יכול להבין אלקות מגופו ונפשו, שמכוחות הנפש ואברי הגוף הוא מבין את אופן החיות איך ה' יתברך מחיה את העולם, כמאמר הידוע¹⁰ מה [כשם ש]הנשמה ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם, כשם שהנשמה ממלאה את הגוף ונותנת לו חיות, כך ה' יתברך מחיה וממלא את העולם. אף שקיים חילוק גדול בין האופן שהנשמה והנפש מחיות את הגוף ובין האופן שה' יתברך מחיה את העולם. הנשמה והנפש רק מחיות את הגוף, אבל אינן בוראות את הגוף.

הכוח האלקי שבעולם, לא זו בלבד שהוא מחיה את העולם, אלא הוא גם בורא ומחדש ומרענן אותו כל רגע, כפי שאנו אומרים¹¹ "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

הרבי¹² נשמתו־עדן אמר¹³ ש'תמיד' הוא כמו במעשה בראשית. כשם שה' יתברך ברא את העולם ואת כל ברואיו מאין ליש במעשה בראשית, כן הוא גם תמיד.

הרי, שאינו דומה אופן החיות שהנשמה והנפש מחיות את הגוף, לאופן החיות שה' יתברך מחיה את העולם.

אבל עם זאת, אופן החיות, איך הנשמה והנפש מחיות את הגוף, הוא משל שממנו ניתן להבין, לפחות חלק, מאופן החיות שה' יתברך מחיה את העולם.

לכן אומר הכתוב⁶ "אחזה אלקה" ולא "אראה אלקה".

יש חילוק גדול בין 'אחזה' ל'אראה': 'אראה' משמעו ראייה ברורה ומדויקת, ו'אחזה' – ראייה בלתי־מדויקת.

נאמר "אחזה אלקה", שמאופן החיות איך הנשמה והנפש מחיות את הגוף, לא ניתן להבין באופן ברור ומדויק את אופן החיות איך ה' יתברך מחיה את העולם.

(11) בנוסח ברכת יוצר.

(12) אדמו"ר הזקן [הערת כ"ק אדמו"ר].

(13) שער היחוד והאמונה, פרק א.

(9) איוב יט, כו.

(10) מדרש תהלים קג, א. וראה ברכות י,

ע"א.

שכן נוסף לזה שהנשמה והנפש רק מחיות את הגוף, וה' יתברך גם מהווה וגם מחיה את העולם, עצם החיות שה' יתברך מחיה את העולם ואת כל הנבראים, שונה מהחיות שהנשמה והנפש מחיות את הגוף, ישנה מעלה גדולה בכך שמבינים הבנה אלקית על ידי משל, כי אז זה מובן היטב.

כאשר מבינים את המשל טוב, במילא מבינים גם את הנמשל.

יש יתרון המעלה במשל מכוחות הנפש לגבי משלים אחרים, כי במשל מכוחות הנפש, בנוסף להבנה שמבינים, ישנם אופנים במשל שחשים שכן הוא כפי שמבינים, והרגש הוא אחת הדרגות הנעלות ביותר בהבנה.

לכן ביאר דוד המלך את ענין הבורא ברוך־הוא והשגחה פרטית בכך ש"הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט", כלומר מכוחות הראיה והשמיעה.

קיצור. למרות שהנשמה רק מחיה את הגוף ואינה בוראת אותו, והחיות שהבורא מחיה את העולם ואת הנבראים בוראת ומחיה, וגם החיות האלקית בעולם שונה לגמרי מחיות הנפש בגוף, בכל זאת כוחות הנפש הם משל להבין אלקות, אחזה אלקה, ולכן מבאר דוד את ענין האלקות והשגחה פרטית מכוחות הראיה והשמיעה.

ג.

בכוחות הנפש יש שני סוגי כוחות; מקיפים ופנימיים.

פנימיים – הם כוחות הנפש מחכמה ומטה ויש להם איברים, כי לכל כוח יש אבר שהוא כלי לאותו כוח, וכוחות מקיפים הם רצון ותענוג שאין להם איברים וכלים פרטיים.

הכוחות הפרטיים שיש להם כלים – כל כלי מורכב מחומר כזה, או שהחומר נוצר כך, שהוא כלי לכוח הזה.

כוח הראיה הוא כוח פנימי שיש לו כלי, היא העין. החומר שה' יתברך ברא בו את העין, מורכב בצורה כזו שהעין תקבל את כוח הראיה.

אותו דבר ביחס לכוח השמיעה, וכך גם ביחס לכל הכוחות הפנימיים, ה' יתברך ברא באופן כזה שהאיברים יהיו כלים מותאמים כראוי, כל אחד לכוחו.

חומר המוח הוא כלי לשכל בכל שלוש החלוקות חכמה, בינה ודעת.
חומר הלב הוא כלי למידות, אהבה ושנאה כמו גם לשאר המידות, והוא כלי גם לחמדה ותשוקה.

כך גם כל הכוחות הפנימיים, יש להם כלים, וכל האיברים מותאמים לכוחותיהם. כוחות הנפש הם כוחות רוחניים.

ה' יתברך ברא אותם שישפיעו בדברים גשמיים, שכוח השכל שהוא רוחני – יבין השכל המלוכבש בדבר גשמי, וכן גם בכל שאר כוחות הנפש, שחורץ מזה שהם מלוכשים באיברים גשמיים, הפעולה שהם משפיעים בדברים גשמיים, או ברוחניות שבגשמיות, כענייני מחשבה ודיבור, ראיה, שמיעה ומידות, כל אלה ודומיהם אינם גשמיות ממש, אלא רוחניות שבגשמיות.

גשמי הוא דבר בעל ששה קצוות – ארבעה צדדים, מעלה ומטה, ונתפס ביד. רוחני אין לו הגבלה של ששה קצוות ואינו נתפס ביד.

כל הכוחות הנזכרים לעיל – מחשבה, דיבור, ראיה, שמיעה ומידות – שאין להם את ההגבלה הגשמית האמורה, הם רוחניים. אך מאחר ואינם רוחניות ממש, הם נקראים גשמיות שברוחניות.

על אף שראיה היא רק בדבר גשמי המוגבל בששה קצוות ובא בצורות שונות של גדול וקטן ובצבעים שונים, ושמיעה היא רק בדבר רוחני של קול – שכן, גם קול בא בהגבלה של גדול וקטן, היינו ארוך וקצר, עבה ודק, אף שהגבלות אלו אינן אלא שם המושאל ואינן שם התואר, כי שם התואר מתאר את הדבר כפי שהוא, ואילו שם המושאל אינו מתאר את הדבר, ואינו אלא כשם שהושאל, כי קול הוא רוחני ואי אפשר לתאר אותו בשמות שמתארים גשמי –

בכל זאת יש דמיון בין ראיה ושמיעה, כי לשניהם יש את תכונת ההתחברות עם הדבר שרואים ושומעים.

קיצור. כוחות הנפש מחולקים לשני סוגים. [א] רצון ועונג הם מקיפים, שאין להם מקום מסוים בגוף. [ב] שכל, מחשבה, מידות, דיבור, ראיה, שמיעה ותנועה יש להם איברים מותאמים מסוימים בגוף, בהם הכוחות הרוחניים

משפיעים גם בגשמיות שברוחניות. ראייה רואה גשמי, שמיעה שומעת רוחני, אבל לשניהם יש את תכונת ההתחברות עם מה שרואים ושומעים.

ד.

ענין ההתחברות, שאדם יתחבר עם דבר שחוץ ממנו, הוא בכוחות הראיה והשמיעה.

כוח נוסף שגורם התחברות של דברים שונים עם האדם הוא כוח הדעת. דעת היא התקשרות. אבל ההתקשרות של דעת היא דמיון בשני חלקים. החלק הראשון שאדם משער לעצמו דבר על-פי הבנתו, והחלק השני שאדם מתאר לעצמו דבר שראה ושמע.

בשני החלקים, למרות שהאדם מרגיש איך הוא מחובר וקשור לדבר אותו הוא מתאר לעצמו, אבל מה שהוא מתאר במחשבתו, אין זה אלא ציור. אך ההתחברות שנעשית על-ידי ראייה ושמיעה היא לא רק דמיון, אלא הוא מחובר עם עצם הדבר שהוא רואה ושומע.

על דרך משל, כשאדם רואה בית עם כל החדרים וכלי הבית השונים, כל מה שהוא רואה אין לו ערך ביחס לאדם. כל הדברים האלו הם דומם והאדם הוא מדבר, ואין ערך בין אחד לשני. אבל על ידי הראיה נעשים הדברים שאינם בערך לאדם מחוברים עמו.

כך גם בנוגע לכוח השמיעה הפועל התחברות בין שניים שהם רחוקים זה מזה. כששומע את קולו ודבריו של הזולת, דיבוריו של הזולת וקולו מתחברים עם השומע.

כוחות הראיה והשמיעה הם הפועלים את ההתחברות.

לכוחות ראייה ושמיעה יש, בנוסף לאמור, גם את התכונה שהם גורמים התעוררות. כשרואים דבר, הראיה משפיעה, כמאמר¹⁴ העין רואה והלב חומד, כיון שכוח הראיה גורם להתעוררות, שמתהוית תשוקת הלב בחמדה גדולה.

(14) רש"י שלח טו, לט.

כן הוא גם ביחס לכוח השמיעה, שעל-ידי זה שאדם שומע את הקול ואת הדיבורים של הזולת המדבר דבר חכמה ושכל, מתהוית אצל השומע תוספת מסוימת בהבנתו.

לפני ששמע את ההשכלה הוא לא ידע אותה, וההשכלה נוספה לו על ידי כוח השמיעה. בנוסף לכך, כללות כוח השכל שלו התחזק על-ידי ההשכלה החדשה ששמע, כי בכל הבנה שאדם מבין שכל, כללות השכל נהיה אצלו יותר חזק ועדין.

זהו "הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט".

מכוחות הראיה והשמיעה ניתן להבין כי ה' יתברך ברא את העולם ומנהיגו בהשגחה פרטית.

אף שכוחות הראיה והשמיעה הם רוחניים, תכונתם היא שעל ידם הוא מתחבר עם דברים כאלה שאינם בערך אליו.

כן הוא גם ענין הראיה והשמיעה למעלה, שעל ידם נעשית ההתחברות של כל הנבראים עם אלקות, שעל ידי התחברות זו נוספת חיות לכל הנבראים. וזהו גם החילוק בין ראייה ושמיעה שלמעלה, לראיה ושמיעה שלמטה.

כמה שאדם יביט על דבר, לא תתוסף על-ידי הראיה כל חיות בדבר שעליו הוא מביט. אבל על-ידי הראיה והשמיעה שלמעלה נוספת חיות בדבר.

קיצור. דעת, כוח השכל השלישי, הוא גם בעל תכונת חיבור, אבל אין זה אלא כמו בדמיון, והדבר בא במאמץ רב. תכונות החיבור של ראייה ושמיעה הן בעצם הדבר, והן משפיעות על האדם, לכן דוד השתמש במשל מכוחות הראיה והשמיעה כדי לבאר את ענין ההשגחה הפרטית, שזהו מקור החיות של כל הנבראים.

* * *

זהו "בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו".

בזוהר¹⁵ נאמר שפסוק זה מדבר על אלו שאינם לומדים תורה. אבל אלו

(15) ראה לעיל ע' 34, ובנסמן בהערות שם.

הלומדים תורה – לאלה יש את ההבנה להבין את החילוק בין כל הדברים שאנו יודעים בכוחות הנפש וכפי שדברים אלו הם באלקות.

אכן, "ומבשרי אחזה אלקה", אבל אין זה אלא משל, שהנמשל הרבה יותר נעלה, ורק אלו הלומדים תורה יודעים רוממות זו, כפי שהיא באלקות, מכיון שהתורה היא חכמתו של ה' יתברך.

גם מי שלא יכול ללמוד בעצמו, עליו להאזין ללימוד שמלמדים, ולחזור וללמוד שוב ושוב, עד שיוכל ללמוד תורה בעצמו.

סוף דבר הכל נשמע

(כסלו ה'תש"ב)

"סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".¹

ההבנה מכל דבר היא, שיש לירא מה' יתברך ויש לשמור את מצוותיו, כי רק זה הוא תוכן האדם, היינו שרק לשם כך נברא, כמו שכתוב: "אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי". ה' יתברך כביכול אומר שזה שעשיתי את הארץ, כלומר בריאת העולם, זה עבור האדם.

אדם משמעו עם ישראל, כמו שכתוב³ "ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם", אומרת הגמרא⁴ אתם קרויים אדם, עם ישראל נקראים אדם. הרי שבעבור האדם, היינו בני ישראל, נבראה הארץ, כמו שכתוב במדרש⁵ "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"⁶ בראשית ב' ראשית⁷, התורה נקראת ראשית וישראל נקראים ראשית – כדי שבני ישראל ילמדו תורה ויקיימו מצוות, ועל-ידי זה הוא קיום העולם, כפי שהגמרא⁸ אומרת: תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם יקיימו ישראל את תורתו, מוטב, ובאם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

המדרש⁹ אומר: "אלה תולדות השמים והארץ"¹⁰, אלה בזכות מי הם עומדים ובזכות מי הם קיימים? בזכות "אלה שמות בני ישראל"¹¹, ואלה בזכות מי הם עומדים ובזכות מי הם קיימים? בזכות "אלה העדות והחוקים והמשפטים"¹².

(7) תיקוני זוהר תיקון א, ה.

(8) עבודה-זרה ג, ע"א.

(9) רבה. פרשת ויקהל פרשה מח. תנחומא,

ויקהל ד (בובער ב). ילקוט שמעוני, ישעיהו

רמז תמו.

(10) בראשית ב, ד.

(11) שמות א, א.

(12) ואתחנן ד, מה.

(1) קהלת יב, יג.

(2) ישעיהו מה, יב.

(3) יחזקאל לד, לא.

(4) יבמות סא, ע"א.

(5) רש"י ורמב"ן על בראשית א, א.

וראה בראשית רבה, פרשה א, ד. ויקרא

רבה, פרשה לו, ד.

(6) בראשית א, א.

זוהי כוונת הכתוב² "ואדם עליה בראתי".

ה' יתברך ברא את האדם. אדם אין משמעו רק הגוף, אלא גם הנשמה שהיא חלק אלקה ממעל¹³, כל זה נקרא אדם.

הגוף עצמו ללא הנשמה נקרא 'בשר-אדם', והנשמה עצמה ללא הגוף נקראת 'נשמת-אדם', ואילו נשמה בגוף נקראת 'אדם'.

זהו "ואדם עליה בראתי", בראתי בגימטריא תרי"ג. בריאת האדם היא כדי שיקיים תרי"ג מצוות בראת שמים, וכתיב¹⁴ "האלקים עשה שייראו מלפניו". שכן ענין היראה נובע משם אלקים דוקא, ולכן הוא אומר את האלקים ירא, כי ענין היראה נובע משם אלקים.

קיצור. התכלית של בריאת האדם היא קיום התורה והמצוות, שכך היה התנאי של הקב"ה. הגוף הוא 'בשר-אדם', הנשמה היא 'נשמת-אדם', ו'אדם' משמעו נשמה בגוף. יראה נובעת משם אלקים.

ב.

ידוע¹⁵ שבריאת האדם וכל הנבראים היא על-ידי ספירת המלכות.

על ידי ספירת המלכות ה' יתברך נותן חיות לעולם ולכל הנבראים, כמו שכתוב¹⁶ "מלכותך מלכות כל עולמים". התהוותם וחיותם היא על ידי ספירת המלכות, כיון שכביכול עלה ברצונו ענין המלוכה, 'אנא אמלוך', מזה, ממלכותך, נמשכת מלכות כל עולמים – נתהוו כל העולמות.

מזה מובן שכל ענין התהוות העולמות והנבראים אינו אלא מהארה, שזהו ענין המלוכה שהיא התפשטות, שכן התפשטות היא הוכחה שזו הארה.

כמו שאנו רואים בגשמיות: מלך במדינתו, הן בערים גדולות המונהגות על-ידי מנהלים גדולים והן בערים קטנות המונהגות על-ידי מנהלים קטנים,

(13) איוב לא, ב. וראה תניא, תחילת פרק עטרת ראש ו, א. המשך תרס"ו, ע' שלו

(בהוצאת תשע"א ואילך, ע' תמו).

(16) תהלים קמה, יג.

(14) קהלת ג, יד.

(15) אגרת הקודש, סימן כ' (קל, ע"ב).

ב.

וגם בכפרים ובישובים קטנים, כל חוק הנוגע להנהגת המדינה ויושביה, הכל נעשה על-פי הוראת המלך. בכל מקום, בכל המדינה, הכל נעשה בשם המלך.

הגם שכשאומרים את המילים הספורות בשם המלך, כולם צריכים לעמוד בהדרת כבוד, ממש כאילו המלך עצמו היה כאן, אין זה שהמלך נמצא בכל מקום, אלא זה רק שם המלך, ששמו של המלך מתפשט בכל רחבי המדינה.

כך יובן גם בספירת המלכות שאינה אלא התפשטות.

זהו שאנו אומרים¹⁷ "מלך שמו נקרא" עליהם, שכשם שאזרחי המדינה אינם בניו של המלך, ורק שמו עליהם, כן הוא גם בספירת המלכות שאינה אלא הארה, ולכן ספירת המלכות נקראת דיבור העליון.

קיצור. בריאת העולמות היא על-ידי ספירת המלכות, וכל ההתהוות אינה אלא מהארה, כפי שזה בגשמיות, למרות שכל חוקי המדינה נאמרים בשם המלך, אבל זה רק בשם המלך.

ג.

ענין הדיבור הוא רק עבור הזולת, שהרי זה החילוק בין מחשבה לדיבור: מחשבה היא לעצמו ודיבור הוא לזולת.

ספירת המלכות נקראת דיבור העליון, שאמנם היא רק הארה, אבל ההארה היא משורש נעלה מאוד.

הענין בזה:

כל השגה אלקית, תכליתה להביא תועלת בעבודת ה' יתברך, וכך גם בהשגה זו שכללות ענין התהוות וחיות העולמות והנבראים אינו אלא מהארה.

את ריבוי העולמות והנבראים ברא ה' יתברך בדיבור אחד, כמו שאנו אומרים¹⁸ "ברוך שאמר והיה העולם", וכפי שהמשנה אומרת¹⁹ "בעשרה מאמרות נברא העולם, והלא במאמר אחד יכול להבראות".

(18) בתפילה.

(17) פיוט "אדון עולם". ראה לקוטי תורה,

(19) פרקי אבות פרק ה, משנה א.

במדבר יג, ד.

אכן כך הוא, את הכל ברא ה' יתברך במאמר אחד, הוא המאמר בראשית, ואחר-כך פרט ה' יתברך זאת בעשרה מאמרות.

תשעת המאמרות הם התפשטות מהמאמר האחד של בראשית.

יש גם להתבונן, איך אדם אחד אינו בערך ואין לו שום תפיסת מקום לגבי העולם, והרי בפרטיות לגבי כל העולמות, מהעליונים עד התחתונים, בודאי האדם אינו תופס מקום, ובכל זאת האדם הוא עיקר תכלית הכוונה של כל העולמות, והחל מהיום והשעה שה' יתברך ברא אותם, מצפים מלאכי מעלה והספירות העליונות לתורתו של האדם.

כשאדם מחשיב עצמו כתכלית כל מה שה' יתברך ברא, ושכל מה שה' יתברך ברא הוא עבורו, כפי שהמשנה²⁰ אומרת שכל אחד חייב לומר "בשבילי נברא העולם", והרי עולם משמעו העלם, כי גופי הנבראים מסתירים את הנשמה מהנבראים, הם רואים את הגוף ואילו את הנשמה אינם רואים

— זהו פירוש המשנה²⁰ "חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם", ה' יתברך ברא בשבילו את ההעלם —

הרי הוא, בעבודתו בתורה ומצוות, יסיר את ההעלם ויגלה את האור האלקי.

קיצור. ספירת המלכות היא דיבור שהוא עבור הזולת. בעשרה מאמרות נברא העולם. האדם הוא עיקר ותכלית הנבראים והחיות של כל העולמות תלויה בקיום התורה והמצוות שלו.

ד.

זו חובתו של האדם להתבונן בתכליתו, לשם מה ה' יתברך ברא אותו. לכשיעשה חשבון שכל חייו והנהגתו הם בכלל לא כפי שצריך להיות, הן בענין המוחין והן בענין המידות והנהגות הטובות, שהכל הפוך מכפי שצריך להיות, שהוא עסוק תמיד רק בצרכיו הגשמיים והגופניים ועל רוחניות הוא חושב מעט, שעל ידי הנהגה כזו הוא נעשה מגושם מאוד;

(20) סנהדרין לו, ע"א.

כשהוא מתבונן בכך במחשבה בהירה, נעשה אצלו רצון עז, עמוק, לעשות תשובה, לשנות את כל הנהגותיו ולהתנהג בדרכי התורה והמצוה ביראת שמים. זהו "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".

עיקר האדם, שלשם כך חיבר ה' יתברך את הנשמה הרוחנית עם הגוף הגשמי, שזהו חיבור של אחר וקדם, כמו שכתוב²¹ "אחור וקדם צרתני".

אחור – משמעו הדרגות הירודות שבין הדרגות הירודות, כי גוף האדם הוא נחות אפילו מגופות בעלי החיים, שעל בעלי החיים אומרים חז"ל²² "בקומתן נבראו . . . ובצביון נבראו", ואילו על גוף האדם כתוב²³ "גלמי ראו עיניך".

קדם – משמעו הנעלות שבין הנעלות, שזוהי הנשמה.

ה' יתברך ברא את האדם בשילוב כזה, מהדרגות הנעלות ביותר ברוחניות והדרגות הנחותות ביותר בחומריות.

חומרי הוא הרבה יותר מגושם מגשמי. אנו רואים במוחש, שאדם מגושם רחמנא ליצלן, עם נטיות גופניות רעות, יכול להזיק יותר מחיה-רעה²⁴.

לאיך יש באדם כאלו כוחות נשמתיים, עד שביכלתו להתעלות לדרגות הרוחניות הנעלות ביותר. ולכל הדרגות הנעלות הללו מגיעים על-ידי לימוד התורה וקיום המצוות ביראת שמים.

זהו "סוף דבר הכל נשמע": האדם הוא בעל-שכל, ומבין ומפנים איך מציאותם של כל הנבראים קוראת – את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור.

קיצור. ה' יתברך ברא את האדם בהרכב של תכלית החומריות ותכלית הרוחניות, ולכן יש לאדם החומרי נטיות גסות וגם ביכלתו להגיע לדרגות הנעלות ברוחניות, על-ידי שמירת התורה והמצוות ביראת שמים.

23) תהלים שם, טז.

24) קנטרס ומעין מאמר טו, פרק ב.

21) תהלים קלט, ה.

22) חולין ס, ע"א.

מה רבו מעשיך הוי'

[טבת ה'תש"ב]

"מה רבו מעשיך הוי' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך".¹

כמה גדולים מעשיך, ה' יתברך. בכל מעשיך רואים את החכמה. כל מה שנמצא בעולם, הכל שלך.

הגמרא² אומרת: וכשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה אומר מה רבו מעשיך ה'. יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות גדלות ביבשה. שבים אילמלי עולות ביבשה מיד מתות, שביבשה אלמלי יורדות בים מיד מתות.

הבורא ברוך-הוא נתן לכל נברא, הן אלו שהם מהיבשה והן אלו שהם מהים, את מקומם הנכון שבו יחיו, בהתאם לטבע שהבורא ברוך-הוא קבע בהם. זו כוונת הכתוב "מה רבו מעשיך ה'".

'רבו' אין כוונתו רק לריבוי בכמות, כפי שאומרים 'המון', אלא רבו משמעו באיכות, כבוד וחיבות.

מעשי ה' בכריאת העולם והנהגתו, הם בחכמה אלקית, שמהכל רואים איך הכל הוא שלך, כלומר שמהכל רואים אלקות, שזוהי כוונתו של הבורא בכריאת העולם.

אמנם, כל זה הוא אצל אנשים המתנהגים על-פי התורה והמצוות, שאצלם ישנה התגברות הצורה על החומר.

צורה משמעה רוחניות, וחומר משמעו גשמיות.

התגברות הצורה על החומר היא, שכל ענייני הגשמיים, כאכילה, שתיה, לבוש והנהגת הבית הם על-פי התורה והמצווה.

אצל מי שצרכי הגוף הם העיקר, הרי זו התגברות הגשמיות על הרוחניות. ככל שהוא מתמסר יותר לעניינים הגשמיים, כך הוא נעשה מגושם יותר.

(2) חולין קכז, ע"א.

(1) תהלים קד, כד.

המחשבה, דיבור ומעשה שלו הם רק בגשמיות ולעיתים קרובות גם בתאוות שונות שהן נגד רצון ה' יתברך.

כאשר הוא מתבונן בהתבוננות עם התעוררות עמוקה, בתכלית הכוונה של הבריאה ותכלית הכוונה שלשמה ה' יתברך ברא אותו, בהכרח שנופל עליו מורא ופחד.

בגשמיות אנו רואים כי היראה הגדולה והפחד מפני מלך, הם מפני הגדולה והחזק של המלך, שביכלתו לעשות הכל. ואחרי כל זה, גם המלך הוא רק בשר ודם.

אבל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הרי הוא חי וקיים ובמאמרו ברא את כל העולמות והנבראים, גדולים וקטנים, בריבוי עצום, כמו שכתוב³ "מה גדלו מעשיך" וכמו שכתוב: "מה רבו מעשיך ה'", ואת הכל ואת כולם הוא מחיה, שמהתבוננות זו תיפול עליו יראה ופחד.

קיצור. רבי עקיבא מבאר את החשיבות הגדולה של מעשי ה', שמכל הברואים רואים את גדלות הבורא. המתעמק ב"מה רבו מעשיך ה'" ו"מה גדלו מעשיך ה'", מבין את תכלית הבריאה ואת בריאתו, ובא לידי יראת שמים.

ב.

זהו שכתוב⁴ "את האלקים ירא", שמשם אלקים נמשך ענין היראה, כי שם אלקים הוא תוקף ויכולת, כפי שכתוב בשולחן ערוך⁵, שכשאדם מזכיר את שם אלקים עליו לחשוב את פירושו של 'שם' זה – שה' יתברך הוא תקיף ואמין ובעל היכולת לעשות הכל בעליונים ובתחתונים, כלומר שהחזק של שם אלקים הוא הן בעולמות הרוחניים והן בעולם הגשמי עם כל הברואים שבו.

החזק הוא, שהרבה שלוחים למקום⁶ – הן ח"ו באופן של יסורים, כפי שאנו רואים במוחש שלפעמים ידידים טובים נעשים שונאים גדולים, והם

(6) רש"י שמות טז, לב. כג, ז. בראשית

(3) תהלים צב, ו.

רבה, פרשה י, ז. במדבר רבה, פרשה יח, כב.

(4) קהלת יב, יג. וראה במאמר הקודם.

(5) אורח חיים סימן ה.

רודפים זה את זה ברדיפות גדולות בדברים הנוגעים לחיים ממש, שבאמת זהו בשליחות ה' יתברך;

כפי שדוד המלך אמר: "הוי' אמר לו קלל", היינו שכששמעי בן גרא קילל אותו, בשעה שהוא – דוד המלך – סבל יסורים גדולים מידי אבשלום, הרי באמת זהו שה' יתברך שלח זאת עליו, רק שהדבר עבר על ידי שמעי בן גרא;

כך גם בכיוון הטוב, הרבה שלוחים למקום – כשהנהגתו של אדם מוצאת חן בעיני ה' יתברך, אזי אפילו מזיקים נעשים שלוחים טובים לבטל גזירות רעות.

כשאדם אינו מתנהג טוב, אזי מתנהגים עמו, ח"ו, במדת הגבורה, שזהו בגלל התוקף של שם אלקים, שבגללו נעשית במילא היראה והפחד.
זהו⁸ שיראה היא "מפתחות החיצוניות", כי הדבר נובע מחיצוניות המלכות.

בספירת המלכות יש פנימיות וחיצוניות, כפי שאנו רואים בשלושת לבושי הנפש מחשבה דיבור ומעשה.

מחשבה היא פנימיות, דיבור הוא חיצוניות ומעשה הוא יותר חיצוניות מאשר הדיבור.

גם במחשבה עצמה יש פנימיות וחיצוניות.

פנימיות במחשבה היא כשאדם חושב על דבר שמאוד אכפת לו, וכשהוא חושב בדבר שלא אכפת לו, הדבר נקרא חיצוניות המחשבה.

כשהוא חושב ענין שאכפת לו מאוד, אזי מאיר בו גילוי הנפש יותר מאשר כשהוא חושב ענין שלא אכפת לו, שאז אור הנפש אינו מאיר בו בגילוי.

כך גם למעלה ישנה פנימיות וחיצוניות, כפי שאנו אומרים⁹: "על כל שבח מעשה ידך", שכאן מחכר ענין העשיה שהוא חיצוניות.

בשיר המלאכים אנו אומרים⁹ "כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלקים חיים ומלך עולם", שזהו ענין הדיבור שגם הוא

8. שמואל ב טז, י.

9. במאמר הבא [הערת כ"ק אדמו"ר].

8) ראה שבת לא, א. הובא והתבאר

9) בברכת יוצר.

חיצוניות, אבל לא כזו חיצונית כמו עשיה, היינו שהדיבור הוא פנימיות ביחס לעשיה.

כללות הענין הוא, שההתבוננות בהארה האלקית המהווה ומחיה את העולמות ואת הנבראים, היא מפתחות החיצוניות.

זהו שכתוב¹⁰ "והאלקים עשה שייראו מלפניו" – שם אלקים מעלים על שם הוי', כמו שכתוב¹¹ "שמש ומגן ה' אלקים".

כשם שעל השמש יש כיסוי, ומה שנראה לנו הוא רק הכיסוי ולא עצם השמש, כך גם שם אלקים מכסה ומסתיר על שם הוי', והגילוי הוא שם אלקים שממנו נמשכת יראה שהיא מפתחות החיצוניות.

קיצור. הרבה שלוחים למקום, לטובה וחי' גם להיפך. מחשבה, בכללות, היא פנימיות. דיבור ומעשה הם חיצוניות. גם במחשבה יש פנימיות וחיצוניות. בדבר שלא אכפת מאוד זוהי חיצוניות. לכן ההתבוננות בהתהוות היא מפתחות החיצוניות. יראה היא משם אלקים.

ג.

אבל התורה היא "מפתחות הפנימיות"¹², כי על-ידי התורה נמשכת המשכה מעצמות אור אין-סוף ברוך-הוא.

כתוב¹³: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום".

אומרת על כך הגמרא¹⁴: "והיו הדברים האלה, בדברי תורה הכתוב מדבר". דברים משמע דברי תורה.

במתן-תורה נאמר¹⁵ "אנכי ה' אלקיך", וזהו¹³ "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום", שעל ידי לימוד התורה ממשיכים את בחינת 'אנכי', שה'

(13) דברים ו, ו.

(14) ברכות יג, ע"ב.

(15) שמות כ, ב.

(10) קהלת ג, יד.

(11) תהלים פד, יב. ראה שער היחוד

והאמונה פרק ד.

(12) יבואר במאמר הבא.

יתברך אמר בשעת מתן-תורה, כמאמר הידוע¹⁶ "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים".

כשלומדים תורה, דברי התורה הנלמדים צריכים להיות כדבר חדש לגמרי, ועל-ידי זה ממשיכים המשכה עצמית.

כשהמשכה היא משם אלקים, היא בהעלם והסתר, אך כשהמשכה היא על-ידי תורה, שהיא המשכה משם הוי', אזי זה אור וגילוי ממש.

זהו החילוק¹⁷ בין כשה' יתברך מביט על בני ישראל בעין אחת, כלומר שהמשכה היא משם אלקים, וכשהוא מביט בשתי עיניים, כלומר שהמשכה היא על ידי התורה שזוהי המשכה עצמית.

על-ידי המצוות יהיה קיום לאור התורה. כיון שהמצוות הן כלים לאור התורה, כמו שכתוב¹⁸ "כי נר מצוה ותורה אור".

נר הוא הכלי המחזיק את השמן ואת הפתילה, שאז האור הוא אור המאיר. כך גם בנר מצוה ותורה אור. המצוות הן כלים לאור התורה.

במצוות יש שני סוגי מצוות: מצוות עשה ומצוות לא תעשה.

הכוונה במצוות עשה היא, שהן כלים לאור שממשיכים על-ידי המצוה, ומצוות לא תעשה כוונתן לזכך ולנקות כל דבר לא נקי, ולהסיר כל הפרעה שיכולה למנוע את המשכת האור על-ידי מצוות עשה.

למשל, דירת מלך או אדם גדול צריך תחילה לנקותה ולטהרה, ורק אחר-כך היא ראויה להיות דירה לאדם גדול.

כך גם כדי שהעולם יהיה כלי לאלקות, כמאמר הידוע¹⁹ "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", יש לנקות ולטהר את העולם מכל דבר לא נקי, הן ב"סור מרע"²⁰, לא לעשות את האסור, והן בניקוי המידות הרעות כמו כעס וגאווה, כפי שהגמרא אומרת²¹ שה' יתברך אומר על בעל-גאווה "אין אני

19) תניא, תחילת פרק לו. ראה מדרש תנחומא, נשא טז. שם, בחוקותי ג. במדבר

רבה, פרשה יג, ו.

20) תהלים לד, טו.

21) סוטה ה, ע"א.

16) ראה שו"ע אדה"ז, אורח-חיים סימן סא, סעיף ב.

17) ראה מאמרים ד"ה "ועתה שמע" (לעיל

ע' 16), וד"ה "הנה עין הוי'" (לעיל ע' 26).

18) משלי ו, כג.

והוא יכולים לדור", שביעור הרע הוא על-ידי מצוות לא תעשה, וגם שעל-ידי עבודה זו ה' יתברך מחליש ודוחה את כל ההפרעות לעסוק בתורה ומצוות. היינו שלימוד התורה לבדו לא מספיק, וצריך להיות גם קיום המצוות, שרק אז מאיר אור התורה באור נכון.

זוהי כוונת המאמר²² "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לך", שהאומר שהוא אוחז מלימוד תורה בלבד, אין לו גם תורה, כי עיקר אור התורה מאיר רק כשישנו קיום המצוות, כדברי זוהר²³ "עשיה לעילא", שהמעשה בפועל הוא הדבר הנעלה ביותר.

כתוב²⁴ "ולא המדרש עיקר אלא המעשה", הדבר העיקרי אינו הלימוד, אלא העשיה בפועל ממש היא הדבר העיקרי.

על-ידי המצוות מאירה האמיתיות של מאור התורה, ובפרט על-ידי קיום המצוות במסירת-נפש, אבל התחלת העבודה היא להתעמק במה רבו מעשיך ה'.

קיצור. התורה היא מפתחות הפנימיות להמשכה העצמית של "אנכי ה' אלקיך" שהתגלתה במתן-תורה, ואור התורה זקוק לכלי, נר-מצוה. מצות לא-תעשה מטהרת את העולם, מצות עשה ממשיכה את האור. עשיה לעילא בכלל ובמסירת-נפש בפרט.

(23) חלק א, קטו, ע"א. חלק ג קח, ע"ב.
(24) פרקי אבות פרק א, משנה יז.

(22) יבמות קט, ב. ראה אגרת הקודש ה
(תניא קח, ע"ב). וראה לקמן ע' 259.

אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה

[שבט ה'תש"ב]

"אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו. בהי עייל. מכריז ר' ינאי, חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתא עביד¹". פירש רש"י: יראת שמים דומה לפתחים חיצונים שדרך להם נכנסים לפנימים, כך אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חס לתורתו. בהי עייל, באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים.

רבה בר רב הונא אומר אודות אדם שיש לו תורה, הוא למד ולומד תורה, ואין לו יראת שמים, כוונתו שחסרה לו יראת שמים, לירא מה' ברוך-הוא.

בין אם שחסרה לו יראת שמים בכלל, ובין אם שביחס לידיעת התורה שלו יש לו פחות מדי יראת שמים, שהיראת שמים אינה בהתאם ליכולת הלימוד שלו.

האמת היא, שעיקר הענין של ידיעת התורה, לדעת ללמוד, הוא בשביל קיום המצוות, כדי לדעת את כל המצוות עם פרטי הדינים שלהן. שכן המצוות הן רצון ה' ברוך-הוא, רצון העליון.

בכוחות הנפש אנו רואים שכוח הרצון שונה מכל הכוחות, בכך שהרצון מוכרח להתבצע בדיוק כפי שהרצון הוא. אם הרצון אינו מתבצע בדיוק כפי שהרצון הוא, הרי אין זה הענין האמיתי של רצון.

רצון אינו דומה לכוחות האחרים, שכל או מידות, או ראייה ושמיעה.

במושג השכלה יש דרגות רבות, השכלות קטנות והשכלות גדולות, מלבד זאת שיש השכלות כלליות נחותות יותר ונעלות יותר.

השכלה של חכמת המעשה היא השכלה כללית נחותה, השכלה מגושמת. כי זו השכלה שקשורה בדבר גשמי.

(1) שבת לא, ע"א-ב.

אף שגם בחכמת המעשה יכולות להיות השכלות גדולות, אבל ככלות הכל, כיון שחכמה זו קשורה בדבר של מעשה, הרי היא חכמת המעשה, שזו החכמה הנחותה ביותר.

חכמת הנפש היא אחת ההשכלות הכלליות הנעלות ביותר, ובפרט חכמת אלקות.

אמנם, גם בחכמת הנפש וגם בחכמת אלקות ישנן השכלות כאלה שמבוארות היטב, כך שגם האדם הרגיל והפשוט ביותר מבין זאת היטב, אך עם זאת החכמה הכללית של חכמת הנפש וחכמת האלקות היא חכמה נעלית, כלומר הן חכמות עדינות.

בחכמות בכלל, יש חכמות נעלות ועדינות יותר, וחכמות נחותות ומגושמות יותר, וגם בכל חכמה בפרט יש נעלה יותר ונחות יותר. עם זאת, אפילו הדרגה הנחותה ביותר בשכל, גם היא שכל.

כך גם במידות או בכוחות הראיה והשמיעה, גם בהם יש דרגות הנחותות, שגם כשהן לא בתכלית השלימות, הן עדיין נקראות כוחות ראיה ושמיעה.

אך רצון נקרא רצון רק כשהמעשה הוא בדיוק כפי הרצון.

מצוות הן רצון העליון.

כדי שיתאפשר לקיים את המצוות בהתאם לרצון העליון, צריך ללמוד תורה כדי לדעת איך לעשות את המצוה כפי שה' ברוך-הוא צוה לעשות.

לכן עיקר לימוד התורה צריך להיות לימוד הלכות ודינים הנוגעים הלכה למעשה, שאנשים רבים נכשלים בשוגג בכמה וכמה דברים שהם איסורים גמורים, כי אינם יודעים את דיני התורה.

קיצור. תורה ויראת שמים הם מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות. ר' ינאי קורא ליראת שמים דירה ולתורה דלת. תכלית לימוד התורה היא לדעת איך לקיים מצוות. מצוות הן רצון העליון. רצון הוא רק בדיוק, כפי שזה על-פי תורה.

ב.

להבין ברור יותר את הענין:

לימוד התורה וידיעתה הם שני ענינים.

ענין אחד בתורה הוא, ללמוד כדי לדעת את דיני התורה לצורך קיום המצוות כפי רצון הבורא ברוך-הוא.

הענין השני הוא לימוד תורה לשם ידיעת התורה.

לימוד תורה כדי לדעת את דיני התורה הוא ענין כללי, ולימוד תורה לשם ידיעת התורה הוא ענין פרטי, כיון שלימוד התורה הוא מצוה פרטית בדיוק כמו מצוות אחרות.

זהו מה שרבה בר רב הונא אומר: "אדם הלומד תורה ואין בו יראת שמים [דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו]";

— הוא אמנם לומד תורה והוא מחדש חידושי תורה, אבל הדבר לא נוגע לו לקיום המצוות, ידיעתו את כל פרטי הדינים לא נוגעת לו שיהיה זהיר בהידור מצוה.

הוא מקל גם בקיום המצוה עצמה ובודאי שאינו חושב אודות הידור מצוה, כי חסרה לו יראת שמים, וכיוון שחסרה לו יראת שמים — הרי הוא מנצל את כל ידיעת התורה להעדר יראת שמים, למצוא כמה היתרים ולחפש כמה קולות, וכל הדינים שבדיעבד הם דבר כשר, הדיעבד נעשה אצלו לכתחילה.

עם ידיעת התורה הגדולה שלו ביכלתו לטהר את הטמא ולהכשיר את האסור, כפי שהגמרא² מספרת שביכנה היה תלמיד למדן כל-כך גדול שהיה ביכלתו, בידיעת התורה הגדולה שלו, לטהר את השרץ במאה וחמישים טעמים.

שואל על כך התוספות³ איזו חריפות היא זו, שיכול לטהר את השרץ שהתורה טימאה?

(3) שם, ד"ה שידוע לטהר את השרץ.

(2) עירובין יג, ע"ב.

יסוד התורה הוא יראת שמים. לא ההבנה של התורה, אלא היראת שמים שבתורה.

כשלומדים תורה יש לדעת שהתורה היא חכמתו יתברך.

אמנם ה' ברוך-הוא נתן את התורה באופן כזה שהשכל האנושי יוכל להבין אותה, ומצות לימוד התורה היא שהוא יבין היטב, בצורה ברורה ובהירה, כל סוגייה שהוא לומד; אבל היסוד העיקרי צריך להיות שידע שהתורה היא דבר הוי' וחכמת התורה היא חכמתו יתברך.

נאמר⁴ "תען לשוני אמרתך". לימוד התורה צריך להיות כעונה אחר הקורא, כאדם שחזר אחר מי שמקריא⁵.

עיקר הענין של לימוד התורה וידיעת התורה הוא להשקיע את כל ההבנה בעניני התורה שלומדים, ולהסביר לעצמו כל פרט בסוגייה שלומדים.

כך הגמרא⁶ מספרת, שסומכוס, תלמידו של רבי מאיר, הסביר ארבעים ושמונה טעמים לכל דבר שעל-פי התורה הוא דבר טמא, וארבעים ושמונה טעמים לכל דבר שעל-פי התורה הוא טהור.

דבר זה, שמבאר לעצמו את עניני התורה בריבוי טעמים, הוא האמיתיות של לימוד תורה ביראת שמים, כי הבנת הסוגייה על ידי הטעמים שמסביר לעצמו בכיור, גם זה הוא ענין של יראת שמים – שחשים את חכמת התורה, שזו חכמתו יתברך.

קיצור. לימוד התורה וידיעת התורה הם שני ענינים שונים. לימוד התורה הוא כדי לדעת איך לקיים מצוות. ידיעת התורה היא המצוה הפרטית של תלמוד תורה. מצד ידיעת התורה ניתן להתיר איסור. יסוד התורה הוא יראת שמים ואז חשים בתורה את חכמתו יתברך.

ג.

על הלומד תורה ואין לו יראת שמים, אומרת הגמרא¹ שהוא דומה לממונה על בית שיש לו הרבה דלתות, זו לפניו מזו, ומסרו לו רק את

(6) עירובין שם.

(4) תהלים קיט, קעב.

(5) לקוטי תורה, סוכות פא, ע' ג.

מפתחות הדלתות הפנימיות. את מפתחות הדלתות החיצוניות לא מסרו לו, ובאיזו דרך יכנס?

ר' ינאי אומר: אוי לאדם שאין לו בית והוא עושה שער לבית.

כוונת הדברים היא שיראת שמים היא הדירה, והתורה היא הדלת לדירה, שכך אומר רש"י בגמרא⁷, שהתורה היא שער להגיע על ידה ליראת שמים.

אך מאמרו של רבי ינאי זה הוא בניגוד למאמר הקודם של הגמרא.

לפי מאמר זה מובן, שהתורה היא מפתחות הפנימיים ויראת שמים מפתחות החיצוניים!

המשנה בפרקי אבות⁸ אומרת "אם אין יראה אין חכמה, אם אין חכמה אין יראה".

לפי זה, איך ניתן להתחיל את העבודה, והרי כל עבודה צריכה להיות בסדר והדרגה. מוכרחים שתהיה התחלה ויהיה סוף, ואם ההתחלה היא יראה, העבודה לא יכולה להיות כיון שאם אין חכמה אין יראה, ואם ההתחלה היא חכמה, העבודה לא יכולה להיות כי אם אין יראה אין חכמה?

אלא הענין הוא:

קיימות שתי דרגות ביראה – יראה תתאה [תחתונה] ויראה עילאה [עליונה], וקיימות שתי דרגות בחכמה, היא התורה. יראה תתאה היא הקדמה לתורה, ותורה היא הקדמה ליראה עילאה.

נאמר⁹ "כי א-ל דעות הוי". שתי דעות: דעת תחתון ודעת עליון.

דעת תחתון, היא הבנת הנבראים, שלמטה יש ומציאות, והתהוות היש היא מאין.

אין – משמעו, מה שהנברא אינו יודע מהו, לכן הוא קוראו אין.

יראה זו היא כמו שכתוב¹⁰ "יראו מה' כל הארץ", שהיא באה מהתבוננות שכל מה שנברא, הוא מהארה. יראה זו היא יראה תתאה והיא הקדמה לתורה.

עצרת פג, ע"א.

(10) תהלים לג, ח.

(7) יומא עב, ע"ב.

(8) פרק ג, משנה יז.

(9) שמואל א ב, ג. לקוטי תורה, שמיני

דעת עליון היא הדעה העליונה, שלמעלה יש ולמטה אין. למעלה יש – זהו היש האמיתי, למטה אין – זהו שכולא קמיה כלא חשיב¹¹.

מההתבוננות וההכרה בענין אין-סוף ברוך-הוא כפי שהוא היש האמיתי, נפעל ענין הביטול במציאות ממש, שזוהי דרגת יראה עילאה, שתורה היא הקדמה לדרגת יראה זו.

אלו הן שתי הדרגות ביראה – יראה תתאה ויראה עילאה.

יראה תתאה באה מההתבוננות בענינים של דעת תחתון, ויראה זו היא הקדמה ללימוד התורה.

יראה עילאה באה מההתבוננות בענינים של דעת עליון, והתורה היא ההקדמה והכלי ליראה זו.

קיצור. שני המשלים שהגמרא ור' ינאי אומרים על מי שידוע ללמוד ואין לו יראת שמים, מבוארים על-פי המאמר 'אם אין יראה אין חכמה, אם אין חכמה אין יראה'. דעת תחתון ודעת עליון. יראה תתאה היא הקדמה לתורה, ותורה היא כלי ליראה עילאה.

ד.¹²

בתיב¹³ "ויצונו הוי' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את הוי' אלקינו".

במצוות קיימים שלושה סוגים, שלכל אחד מהם יש שם מיוחד, כמו שכתוב¹⁴ "אלה העדות והחוקים והמשפטים אשר דבר משה".

שלושת השמות של המצוות הם עדים¹⁵, חוקים ומשפטים.

עדות הן המצוות שהן כסימן בין הבורא ברוך-הוא ובינינו, עמו וצאן מרעייתו, כמו שבת, תפילין, פסח, מילה, סוכה.

(14) שם ד, מה.

(15) כך כתוב בספר המאמרים – אידיש

ע' 46. אבל ב'הקריאה והקדושה' גליון יז כתוב

עדות.

(11) זוהר, חלק א יא, ע"ב. וראה מאמר ד"ה

"אין הקב"ה בא בטרוניא" הערה 24 (לעיל ע' 6).

(12) במקור כתוב כאן ה.

(13) דברים ו, כד.

משפטים הם המצוות שגם השכל האנושי מסכים להן, כמו כבוד אב ואם, צדקה, אהבת ישראל, גניבה וגזילה, לשון הרע.

חוקים הם המצוות שאין להן טעם. זוהי גזירת הכתוב. כך גזר הבורא ברוך-הוא.

כפי שהמדרש¹⁶ אומר בענין טומאה וטהרה, שלא המת מטמא ולא המקוה מטהר, אלא כך גזר הבורא ברוך-הוא, ולאף אחד אין כוח לשנות זאת.

זו משמעות המושג חוקה, גזירה וחוק. כמו שכתוב¹⁷ "זאת חוקת התורה".

רש"י¹⁸ מפרש משום שהשטן ואומות העולם שואלים את בני ישראל – מהי מצות פרה אדומה ואיזה טעם יש במצוה זו?

כל הטמאים נטהרים, על ידי שמזים עליהם את אפר הפרה האדומה המעורב במים, ואילו אלה ששורפים את הפרה האדומה השחוטה, ועושים את התערובת של האפר עם המים כדי לטהר את כל הטמאים, הם עצמם נטמאים!?

לכן כתובה כאן המילה חוקה. זה חוק, ואף אחד אינו רשאי להרהר אחריו.

זהו¹² "ויצונו הוי' לעשות את כל החוקים האלה":

הענין האמיתי של קיום המצוות צריך להיות כדי "לעשות את כל החוקים האלה".

יש לקיים את כל המצוות, גם המצוות של עדות ומשפטים, לא מפני שהן אות וזיכרון למשהו, או מפני שהשכל האנושי מכתוב אותם, אלא משום שזהו ציווי הבורא ברוך-הוא.

את כל המצוות יש לעשות מתוך ההתמסרות הגדולה ביותר, כפי שמסורים לחוקים.

17) חוקת יט, ב.
18) יומא סז, ע"ב.

16) ראה מדרש תנחומא, פ' חוקת, כו.
במדבר רבה, שם. פסיקתא, פסקא פרה.

על כך אומר הכתוב¹² "ליראה את הוי'", יראה שהיא את הוי' כמו שכתוב¹⁹ "יראו את הוי' קדושי".

'את' הוי' משמעו טפל ובטל [לה], כפי שהגמרא אומרת²⁰ "את בשרו"²¹ – הטפל לבשרו".

כך גם "את הוי'", זו דרגה ביראה של ביטול לשם הוי'.

לדרגה זו ביראה מגיעים על-ידי עבודת התורה, שהיא הקדמה וכלי ליראה עילאה. אבל ההתחלה היא עבודה של קבלת-עול מלכות-שמים שהיא יראה תתאה.

זהו פירוש "אם אין יראה אין חכמה"⁸, שתחילת העבודה היא ביראה, כמאמר²² "כל מי שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת", עבודה של יראת שמים.

כתוב²³ "זה השער לה". אומר הזוהר²⁴ "דא תרעא לאעלאה", זהו השער לעליה. ומה שכתוב⁸ "אם אין חכמה אין יראה", הכוונה לדרגת יראה עילאה, שהכלי לכך הוא חכמה.

זהו מה שהתורה נקראת מפתחות הפנימיים: תורה היא מפתח ליראה עילאה, שזהו פנימי, אבל ההתחלה היא יראה תתאה, שבאה על ידי העבודה של קבלת-עול מלכות-שמים.

זהו מה שר' ינאי אומר שהזירה היא יראה, כי זהו העיקר – על-ידי יראה תתאה באים לתורה, ועל-ידי תורה באים ליראה עילאה.

קיצור. שלושה סוגי מצוות. עדות – אות בין הבורא ברוך-הוא וישראל, מילה, שבת, תפילין. משפטים – שגם שכל אנושי מחייב, כבוד אב ואם, צדקה, אהבת ישראל. חוקים – טבילה במקוה כשרה. קיום כל המצוות צריך להיות כי זהו רצון הבורא. התחלת העבודה צריכה להיות בקבלת-עול מלכות-שמים.

(22) פרקי אבות פרק ג, משנה ט.

(23) תהלים קיח, כ.

(24) חלק א ח, תחילת ע"א.

(19) תהלים לד, י. לקוטי תורה, במדבר יג,

ע"ב.

(20) בבא קמא, מא ע"ב.

(21) שמות כא, כח.

הטה אלקי אונך ושמע

[אדר ה'תש"ב]

"הטה¹ אלקי אונך ושמע פקח עינך וראה"².

בקשתו של דניאל היא שתהיה הראיה בעין אחת, "עינא פקיחא דעתיקא" ד"לית שמאלא בהאי עתיקא"³, שעל דרגה זו נאמר⁴ "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", ועיקר הבקשה היא דברי דניאל⁵ "והאר פניך על מקדשך השמים".

הגמרא⁶ אומרת: "משחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה".

על כך היא בקשתו של דניאל⁵ "והאר פניך על מקדשך השמים", שיוסרו כל ההפרעות ללימוד התורה ועבודת ה' יתברך.

הטעם לבקשה הוא – "למען אדני".

'שם' אדני הוא 'שם' עולם העשיה. בכל עולם ישנו 'שם' של אותו עולם, וה'שם' של עולם העשיה הוא השם א-ל אדני.

ה'שם' דניאל, עם הכולל, בגימטריא א-ל אדני⁷. לכן, עבודת דניאל היתה הבקשה שיהיה גילוי אלקות למטה, ושיהיה בנין בית המקדש בפועל ממש.

הוא היה בזמן הגלות, שאז בני ישראל מאוד מושפלים, והם בתכלית השפלות, כמו שכתוב⁸ "עבדים משלו בנו", וכביכול "שכינתא בגלותא"⁹.

זהו החילוק בין הזמן שבית המקדש היה קיים וזמן החורבן:

---

(1) ראה גם המאמר "ועתה שמע אלקינו" [הערת כ"ק אדמו"ר] לעיל ע' 16 ואילך. ובנסמן בהערות שם.
 (2) דניאל ט, יח.
 (3) זוהר, חלק ג קלו, ע"א. רצג, ע"ב.
 (4) תהלים קכא, ד.
 (5) דניאל שם, יז.
 (6) ברכות ח, ע"א.
 (7) ראה ספר המאמרים – קונטרסים, חלק ב רפד, ע"א.
 (8) איכה ה, ח.
 (9) מגילה כט, ע"א.

בזמן שבית המקדש היה קיים היה גילוי אלקות בעולם, ובני ישראל היו בתכלית הרוממות.

אבל בזמן החורבן, כשבני ישראל מגורשים מארץ ישראל, הם בשפלות גדולה, ובפרט בזמנו של דניאל, בזמן המלך דריוש, הם היו אז דחוקים ומושפלים עוד יותר מאשר בזמנו של נבוכדנצר.

לכן התפלל דניאל וביקש⁴ "והאר פניך על מקדשך השמים" – שיהיה גילוי "עינא דעתיקא קדישא", שזוהי עין אחת, בדרגה הנעלית ביותר.

קיימות שלוש דרגות:

הראשונה היא עין אחת, שעל כך אומר המדרש¹⁰ – בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מביט עליהם בעין אחת, שזהו שם אלקים, שענינו העלם והסתר.

הדרגה השניה היא שתי עינים, שעל כך אומר המדרש¹⁰ – בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מביט עליהם בשתי עיניו, אלו הם השמות הוי' ואלקים, שזהו גילוי אור, אלא שזהו גילוי אור של סדר השתלשלות.

הדרגה השלישית היא עין אחת, שזו העין של עתיקא קדישא, ש"לא ינום ולא יישן שומר ישראל". זו הדרגה הנעלית ביותר.

גילוי דרגה זו – זו היתה הבקשה של דניאל בתפילתו, שלכן הוא אומר עינך, ששתי העיניים הם כעין אחת, כלומר העין של עתיקא קדישא, ששם הן כל הישועות.

קיצור. השם של עולם העשייה הוא אֵל אֲדֹנָי, בגימטריא דניאל עם הכולל. בזמן הבית היה גילוי אלקות ובני ישראל היו בתכלית המעלה. בזמן הגלות אלקות בעולם ובני ישראל בתכלית השפלות. בקשתו של דניאל היא גילוי של עינא דעתיקא.

(10) סוף שיר השירים. וראה גם לעיל ע' 33.

ב.

וזהו שהגמרא¹¹ אומרת "ואף דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם". עבודתו של אברהם אבינו היתה להמשיך גילוי אלקות בעולם, על-ידי שנתן לכולם – אפילו לאנשים פשוטים ביותר – להבין את ענין האלקות. כמו שכתוב¹² "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם". אומרים חז"ל¹³ "אל תקרי ויקרא אלא ויקריא", הוא גרם שיקראו בשם ה' בכל העולם.

אברהם הכיר את שם ה' לכל עובר-אורח, על ידי האשל שנטע (אש"ל ראשי תיבות¹⁴: אכילה, שתיה, לוויה).

לאחר שהאורחים ועוברי האורח סיימו לאכול ולשתות, הם בקשו להודות לו, ואז ענה להם – וכי משלי אכלתם, זה הכל מה שה' יתברך, בורא העולם, ברא.

הוא היה מבאר להם את ענין הבריאה והשגחה פרטית, ואז הם הודו ובירכו לה' יתברך.

על-ידי העבודה שאברהם אבינו עשה במסירת-נפש, הוא הגיע עד לעצמות אין-סוף ברוך-הוא, עינא דעתיקא – שזוהי עין אחת.

זהו "עין ה' אל יראיו"¹⁵ זה אברהם¹⁶, כי על-ידי עבודתו הגיע אברהם לדרגה הנעלית ביותר שהיא עינא דעתיקא.

זו הסיבה שהמדרש מביא ראיה מהכתוב¹⁷ "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", למרות שפסוק זה כתוב בעקידה, שהעקידה היא הניסיון העשירי.

כי על-ידי העבודה של מסירת-נפש וניסיונות, ובפרט ניסיון העקידה, הגיע אברהם אבינו לדרגה הנעלית ביותר.

(15) תהלים לג, יח.

(16) בראשית רבה, פרשה מ, א.

(17) וירא כב, יב.

(11) ברכות ז, ע"ב.

(12) וירא כא, לג.

(13) סוטה, י ע"א.

(14) ראה לקוטי שיחות, חלק טו ע' 501.

לכן בעקידה כתוב¹⁸ "ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים".

על ידי כך ש"ויעקוד את יצחק בנו" הוא פעל "וישם אותו . . ממעל לעצים", הוא הגיע לדרגה שהיא נעלית מ'העצים', שהם עץ החיים ועץ הדעת.

עצים הם תורה.

עץ החיים – תורה שבכתב, ועץ הדעת – תורה שבעל־פה. עץ הדעת הוא תורה שבעל־פה¹⁹, כיון שלמוד תורה שבעל־פה הוא תיקון על חטא עץ הדעת.

על־ידי ניסיון העקידה הגיע אברהם אבינו לדרגה "ממעל לעצים", גם מעץ החיים וגם מעץ הדעת – דרגת עתיק.

אברהם אבינו היה מוכרח להמשיך את הדרגה הנעלית ביותר כדי שתהיה המשכה למטה, כפי הכלל הידוע²⁰ אשר ככל שהאור נעלה יותר, הוא נמשך למטה יותר.

כך אנו רואים במוחש בכוחות הראיה והשמיעה.

כוח הראיה אכן נעלה מכוח השמיעה, ובכל זאת כוח הראיה תופס דבר גשמי וכוח השמיעה תופס קול, וקול הוא רוחני לגבי הגשמי הנתפס בראיה, כי ככל שהאור נעלה יותר, הוא יורד למטה יותר.

כך גם בעבודת אברהם אבינו – כדי שיהיה גילוי אלקות למטה, היה עליו להמשיך דרגה נעלית, שהיא העין אחת דעתיקא קדישא.

קיצור. לאברהם אבינו היתה מסירת נפש להסביר אלקות גם לאנשים הפשוטים ביותר, ועל־ידי עבודה זו הוא הגיע לדרגות הנעלות ביותר – עינא דעתיקא. ממעל לעצים – תורה שבכתב ותורה שבעל־פה.

(20) ראה לקוטי תורה, אמור לך, ג.ד. ושם,

(18) שם, ט.

(19) קונטרס עץ החיים, פרקים ה, יא, יג. ראה יט, ג. שערי אורה, ע' 115, 129.

ג.

זהו שהגמרא אומרת¹¹ אודות תפילתו של דניאל "למען אד", שהכוונה היא "למען אברהם שקראך אדון".

דניאל שהיה בזמן הגלות, בקשתו היתה "פקח עינך" – שתהיה ההמשכה מעינא דעתיקא, אשר "לא ינום ולא ישן שומר ישראל".

טעם הדבר הוא – "למען אדני", "למען אברהם שקראך אדון".

דניאל אומר "למען אדני" ולא למענך, כי למענך היא המשכה עצמית, שה' יתברך עצמו משפיע, אבל מה שאברהם אבינו קרא אדון, היא המשכה עצמית שבאה על-ידי העבודה דמסירת-נפש.

אין זה דומה לתפילתו של משה:

משה התפלל שיומשכו לבני ישראל אורות פנימיים, ועל ידי בני ישראל גם בעולם, כמו שכתוב²¹ "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". אומרים רז"ל²² "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מיישראל", שזוהי המשכה פנימית; אבל תפילתו של דניאל היתה שתהיה גם המשכה בחיצוניות, המשכה בגילוי ממש, שיהיה בנין בית המקדש שזהו גילוי ממש, וכן גם בנוגע למקדש מעט²³, שיוסרו כל ההפרעות ללימוד התורה ולעבודת ה' יתברך.

כל זאת ביקש דניאל בעבור אברהם, כי לאברהם יש יתרון מעלה לגבי משה רבינו. למרות שמשה רבינו היה בזמן הגלות, אבל עם זאת ידעו אודות אלקות. גם בימי יוסף, פרעה מלך מצרים ידע אודות אלקות, שהרי יוסף מזכיר את שם האלקים לעיתים קרובות.

אבל בימי אברהם אבינו לא ידעו אודות האלקות, ולא רצו לדעת על כך. זה מה שהמדריך אומר²⁴: עד אברהם היה העולם מתנהג באפילה, באברהם והתחיל להאיר, שהיתה לו מסירת-נפש לכך ולכן הגיע לדרגה הנעלית ביותר.

(23) מגילה כט, ע"א.

(21) תרומה כה, ח.

(24) בראשית רבה, פרשה ב, ג. שמות

(22) ראה של"ה שער האותיות אות למ"ד

רבה, פרשה טו, כה.

[הערת כ"ק אדמו"ר].

זהו "ואף דניאל"²⁵ – למרות שגם דניאל היה בזמן הגלות והיתה לו מסירת-נפש לענין התפילה, והוא הרי היה ראוי שבקשתו ותפילתו תתקבל בזכות עצמו, בכל זאת אומרת הגמרא שזהו רק בזכות אברהם.

זאת משום שאברהם היה הראשון²⁵ שהיתה לו מסירת-נפש לאלקות. הוא היה הראשון שפתח את השער של מסירת-נפש למען אלקות, ובעקבות זאת התאפשר ענין המסירת-נפש למען אלקות. זהו שאומר¹ "ועתה שמע אלקינו אל תפלת עבדך".

'ועתה' מתפרש בשני פירושים: פירוש אחד – כעת. בזמן הגלות, כל עבודה שאדם עובד בה את ה' יתברך היא עבודה גדולה, כי בזמן הגלות בני ישראל שבורים מאוד והם בקטנות המוחין, לכן כל עבודה גדולה מאוד. הפירוש השני²⁶ ב'ועתה', הוא – תשובה.

ענין התשובה הוא שכעת אין זה כפי שהיה קודם, כלומר שעל ידי התשובה האדם נעשה שונה מאשר לפני כן. לכן "שמע אלקינו אל תפלת עבדך ואל תחנוני".

מכיון שדניאל הוא הרי היחיד שה' יתברך נתן בו אמון וגילה לו את קץ הגלות באחרית הימים²⁷, לכן הוא התפלל "ועתה אלקינו" – כאשר בני ישראל יעשו תשובה באחרית הימים, "שמע אל תפלת עבדך" – קבל, ה' יתברך, את תפלתם ואת תחנוניהם ותגאל אותם גאולה שלמה על-ידי משיח צדק.

קיצור. אברהם אבינו היה הראשון שמסר את נפשו על אלקות והמשיך המשכה עצמית. דניאל רואה את חבלי המשיח ומתפלל שה' יתברך יקבל את התשובה של בני ישראל וישלח להם את משיח צדקנו.

אדמו"ר].

(25) ראה לקוטי שיחות חלק כ, ע' 72.

(27) דניאל ח, יט.

(26) בראשית רבה כא, ו [הערת כ"ק

כה אמר הוי' אלקים הנה אני פותח את קברותיכם

[ניסן ה'תש"ב]

"כה אמר ה' אלקים: הנה אני פותח את קברותיכם והעלתי אתכם מקברותיכם עמי, והבאתי אתכם אל אדמת ישראל"¹.

על ידי יחזקאל הנביא, ה' יתברך אומר לבני ישראל הנמצאים בגלות האחרונה ועוברים צרות גדולות וספיקות באמונת הגאולה, שהוא יתברך יגאל אותם;

לא רק את אלה החיים באחרית הימים ושיזכו לגאולה על-ידי משיח, אלא גם את המתים, לא רק אלה שזכו להקבר בארץ ישראל, אלא גם אלה שמתו במדינות הגלות; הם יקומו וה' יתברך יביא אותם לארץ ישראל.

להבין טוב יותר את הענין בעבודה בחיי האדם:

אדם וחווה הם יצירי כפיו של ה' יתברך². האנשים הראשונים שנולדו היו ילדיהם של אדם וחווה.

שמותיהם של שלושה מהילדים שנולדו לאדם וחווה מחכרים בתורה, אבל שמות שאר הילדים, בנים ובנות, שנולדו אינם מחכרים בתורה³. שלושת הבנים הם: הבכור – קין, השני – הבל והשלישי – שת⁴.

רק לראשון ולשלישי מבין שלושת הילדים, יש הסבר מדוע נקראו בשמות אלו; קין ושת. אבל לשם הבל אין טעם.

הטעם לשם קין הוא – "קניתי איש את ה'"⁵. קין פירושו קנין – קנין אדם עם ה' יתברך.

הטעם לשם שת הוא, כי שת משמעו לתת. ה' יתברך נתן להם בן אחר תמורת הבן, הבל, שקין הרג⁶.

(4) שם ד, אי.ב, ד, כה.

(5) שם ד, א.

(6) שם ד, כה. "כי שת לי אלקים גוי".

(1) יחזקאל לו, יג.

(2) בראשית רבה, פרשה כד, ה. קהלת

רבה, פרשה ג, יא (ב).

(3) בראשית ה, ד.

בשם קין כתוב שם הוי' ובשם שת כתוב השם אלקים.

אודות שמות הוי' ואלקים ידוע, ששם הוי' הוא שם הרחמים⁷, כמו שכתוב "זכור רחמיך הוי' וחסדיך כי מעולם המה"⁸. מדת הרחמים נעלית ממדת החסד⁹.

מדת החסד היא רק לאלו הראויים שיתנו להם את הנצרך להם, ולא לאלו שאינם ראויים לא נותנים. אבל מדת הרחמים היא לתת לכולם, גם לאלה שאינם ראויים.

שם אלקים הוא דין וגבורה.

נחוץ להבין: מדוע בשם קין, שהוא קנין, כתוב שם הוי', ובשם שת שמשמעו לתת תמורת מה שהיה קודם לכן, כתוב שם אלקים שהוא דין וצמצום?

קיצור. מבין הילדים הרבים שנולדו לאדם וחוה נזכרים בתורה שמותיהם של שלושה בלבד – קין, הבל ושת. לשמות הראשון והשלישי ישנו טעם. ובסיבת הדבר שכראשון נזכר השם הוי', ובסיבת השלישי – השם אלקים.

ב.

במפרשים¹⁰ כתוב שקין והבל הם רע וטוב. קין הוא רע והבל הוא טוב. לפי זה צריך לומר, שקין, הבל ושת בטבע בני אדם ועבודתם הם רשע, צדיק ובעל-תשובה.

קין היה רשע. הוא כפר¹¹ בתחיית המתים והחשיב רק את העולם הזה. הוא כלל לא רצה לחשוב שישנו עולם נוסף הנקרא 'עולם הבא', ולא רצה לדעת לשם מה ה' יתברך ברא את האדם ולאיוזו תכלית עליו לשאוף. הוא היה מונח רק בענינים גופניים, והתמסר בכל מהותו רק לענינים הגשמיים.

(7) בראשית רבה, פרשה לג, ג. ויקרא רבה, (10) ראה אור החיים, על בראשית ד, א.
פרשה כט, ג. (11) ראה תרגום ירושלמי בראשית ד, ח
(8) תהלים כה, ו. [הערת כ"ק אדמו"ר].
(9) לקוטי תורה, דברים א, ד.

הוא ראה את תכלית כל הבריאה שה' יתברך ברא, רק בחומריות, ובכך הוא היה מונח.

לכן היו לו מידות רעות: הכל נעשה רק עבורו. הוא צריך לאכול, לשתות, להתלבש. הכל בריבוי ומהטוב והיפה ביותר. אין לגביו מותרות או יותר מדי. להיפך, תמיד חסר לו, הוא אינו מרוצה ממה שיש לו, הכל מעט מדי.

מעבר לכך שמצד טבעו בשכל ומידות אין לו שום מחשבה לסייע לזולת, הוא גם שקוע בכל מיני רצונות איך לקחת מהזולת, כי הזולת נראה לו מיותר לגמרי.

על כך נאמר¹² "נמשל כבהמות נדמו". הם דומים לבהמות.

כל אחד מבעלי החיים שקוע רק בענינים הטבעיים, כאכילה שתיה ושאר צרכי הגוף הגשמי. הם אינם יודעים על דברים נעלים מחומריות, וכל בעל-חי רוצה הכל רק לעצמו, וביחס לבעל-חי אחר, החזק מכה את החלש.

כך גם במידות הטבעיות של בני-אדם.

אכן, כשאדם מתנהג כבעל-חי, הוא גרוע מהבעל-חי, שהרי אדם הוא בעל-שכל, ואם הוא מנצל את שכלו להשיג הכל רק לעצמו, ועבור הזולת לא כלום, הוא גרוע מבעל-חי.

קיצור. קין, הבל ושת בעבודה הרוחנית הם הדרגות של רשע, צדיק ובעל-תשובה. קין היה רשע. הוא כפר בתחיית המתים והחשיב רק את העולם הזה, עולם התאוה. כפי שאנו רואים שישנם אנשים הרוצים הכל לעצמם ומזולתם לא אכפת להם כלל והם סבורים שהוא אינו זקוק לדבר. בעלי אופי כה מושחת הם גורעים ונחותים מבעלי החיים הטורפים.

ג.

הבל הוא דרגת הטוב, שבעבודה זו דרגת צדיק, כמו שכתוב¹³ "אמר צדיק כי טוב".

¹³ ישעיהו ג, י.

¹² תהלים מט, יג; כא. וראה אגרת

התשובה, פרק ו (צו, ע"א).

הבל סבר שהעיקר הוא העולם הבא. עולם הזה אינו אלא מקום שבו האדם יכול לעשות הכנה לעולם הבא.

הבל הביט על הבריאה שה' יתברך ברא במבט שכלי נכון – ה' יתברך ברא את העולם הזה בשביל תכלית וכוונה.

התכלית היא רצון הבורא, כי כך עלה ברצונו יתברך שהוא ברוך-הוא יברא עולם כזה שיהיה גשמי.

כתוב¹⁴ נתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. הבורא ברוך-הוא התאווה לעשות לעצמו דירה בין הנבראים הנחותים.

אמר הרבי¹⁵ נשמת-רעדן כי אין לבריאה נימוק, כיוון שכל הנימוקים אינם נימוקים, אלא נאמר "נתאווה הקב"ה" ועל תאוה אין קושיא¹⁶, כי מאחר שהעולם הוא רצון הבורא, במילא הרצון עצמו הוא התכלית, ובתכלית ישנה כוונה.

הכוונה היא שהאדם יעשה מגשמות רוחניות¹⁷.

איך עושים מגשמות רוחניות? – אמר הרבי¹⁵ שגשמות של יהודים היא רוחניות¹⁸.

גשמות יהודית היא, כאשר הגשמות היא על-פי דיני התורה. גם הגשמות של עסק ומסחר וגם הגשמות של אכילה ושתייה ושאר צרכי בני אדם.

כשהכל הוא על-פי התורה, אזי האדם ממלא את הכוונה העליונה, ואז נעשית מהגשמות רוחניות. הכוונה העליונה מתבצעת על-ידי אדם זה.

ככל שאדם מרבה לעשות מהגשמות רוחניות, כך נשלמת הכוונה העליונה. ועל-ידי העבודה הזאת נעשית שלימותו של האדם.

ע' יא). ספר המאמרים תש"ב, ע' 34.

(17) לוח "היום יום...", כ"ז אלול.

(18) אגרות-קודש חלק ב ע' רסה. לוח

"היום יום...", כ"ז טבת.

(14) ראה לעיל ע' 60 הערה 19.

(15) הכוונה לאדמו"ר הזקן, בעל התניא

והשולחן ערוך [הערת כ"ק אדמו"ר].

(16) אורי-התורה, בלק ע' תתקצו. המשך

י"ט של ר"ה – תרס"ו, ע' ז (מהזורה חדשה

לכן היה הבל רועה צאן, כדי שיוכל להיות במנוחה, ולחשוב על גדלות הבורא ברוך-הוא. כמו שכתוב¹⁹ "מה רבו מעשיך הוי"ם".

ריבוי הנבראים מורה על הבורא ברוך-הוא, שכן ענין הבריאה הוא רק בחיק הבורא ברוך-הוא, שהתבוננות זו גם פועלת, שנעשות אצלו מידות טובות באמת.

קיצור. הבל הוא בחינת הצדיק המביט על בריאת העולם במבט נכון ובהכרה שכלית, בכוונה ובתכלית שבכך – שעל-ידי לימוד התורה וקיום מצוות והנהגה במידות טובות, יעשה אדם מגשמיית רוחניות. לכן היה הבל רועה צאן, כדי שיוכל לחשוב על גדלות הבורא ללא הפרעה.

ד.

"את זה לעומת זה עשה האלקים"²⁰.

הטוב והרע עומדים במלחמה תמידית, כמו שכתוב²¹ "רשע מכתיר את הצדיק".

הרע מקיף את הטוב, והטוב מתעורר להתחזק נגד הרע. זו המלחמה בין היצר הרע והיצר הטוב, שהיא תמידית.

במלחמה, פעם האחד מתגבר ופעם השני מתגבר – ואם קורה לפעמים שהרע מתגבר על הטוב חס-ושלום, אל לו לאדם ליפול ברוחו, שכן היצר הרע משפיל את האדם שחטא, אלא עליו לדעת שישנה עצה; התשובה.

זו אחת מדרכי היצר הרע, לבלבל את האדם ולהשפילו כדי שלא יעשה תשובה, לכן על האדם להתחזק כנגד הבלבולים של היצר הרע ולעשות תשובה על כל מה שחטא, כמו שכתוב בספרים איך יש לתקן כל חטא.

לכל אדם, בהתאם למהותו וטבעו, נותנים כוחות מלמעלה, הן לתשובה והן לעבודה.

(21) חבקוק א, ד.

(19) תהלים קד, כד.

(20) קהלת ז, יד.

גם אלה שהם בדרגתו של קין, לא עלינו, כפי שאנו רואים בחוש שישנם אנשים רעים מאוד, בעלי מידות רעות וחכמים להרע, שטבע זה הוא אצלם מלידה – גם להם יש במה לשנות את המידות הרעות למידות טובות.

לכן בשם קין נאמרה סיבה מדוע ניתן לו השם קין.

למרות שקין הוא בעל מידות-רעות, הסיבה לשמו היא "קניתי איש את הוי'"². כי כך הוא הרצון העליון – שאדם יהפוך ממידות רעות למידות טובות, ולכן כתוב כאן שם הוי', שזהו רחמים.

בשם שת, שזוהי תשובה, כתוב דוקא שם אלקים, כי תשובה באה על-ידי כח ותוקף, שעל האדם להתחזק לא לשמוע אל היצר הרע ולעשות תשובה.

אך כשאדם לא עושה תשובה, מזכירים לו מלמעלה לשוב בתשובה.

זוהי הנבואה אודות אחרית הימים, שמפני סיבות שונות תהיינה 'עצמות יבשות' מתורה ומצוות, ויהיו שקועים רק בגשמיות, ואז 'כה אמר הוי' אלקים' – אני אפתח את הקברים הגשמיים שלכם, ואוציא אתכם מקבריכם החומרניים.

או אז תעשו תשובה ותזכו לגאולה שלימה על ידי השליח שלי – משיח גואל צדק, והבאתי אתכם אל אדמת ישראל.

קיצור. הבל וקין, שהכוונה היא טוב ורע, צדיק ורשע, יש ביניהם מלחמה תמידית. כל אחד מהם רוצה את השלטון המוחלט על האדם. כאשר אדם חוטא, אל יתייאש אלא יעשה תשובה. ה' יתברך נתן לאדם כוח לנצח ולהפוך את המידות הרעות ביותר למידות טובות, ועל-ידי תשובה יזכו לגאולה השלימה.

הוי כּי גדול היום ההוא

[אייר ה'תש"ב]

"הוי כּי גדול היום ההוא מאין כמוהו, ועת צרה היא ליעקב וממנה [על ידה] יִשְׁעֵי".¹

הכתוב "כי גדול היום ההוא מאין כמוהו" מתייחס לזמן הגלות האחרונה, מלחמת גוג ומגוג, שהיא "עת צרה ליעקב", ועת הצרה מוכרחה להיות הסיבה לישועה האמיתית – הגאולה השלימה המובטחת.

בירושלמי², מדובר אודות הגאולה השלימה באחרית הימים.

קיימות שם שתי דיעות – ר' אליעזר ור' יהושע – ביחס לסיבה שה' יתברך יסבב שהוא, ברוך-הוא, יביא את הגאולה השלימה.

ר' אליעזר אומר, שהסיבה שתשבור את הגלות ותביא את הגאולה היא תשובה, וכל זמן שבני ישראל לא יעשו תשובה, הם יהיו בגלות ולא יגאלו, כמו שכתוב³ "בשובה ונחת תושעון".

הדעה השניה, דעת ר' יהושע, שהסיבה לגאולה השלימה תהיה שיבוא הזמן לקץ הגלות כפי שה' יתברך גזר.

שואל ר' יהושע את ר' אליעזר: מה יהיה אם בני ישראל (חלילה) לא יעשו תשובה לעולם, האם (חלילה) לעולם לא יגאלו?

עונה ר' אליעזר: אזי הקב"ה יקים לישראל מלך קשה כהמן ובני ישראל יעשו תשובה, וה' יתברך יגאל אותם, כמו שכתוב⁴ "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע".

מאחר שהסיבה שצריכה להביא את הגאולה באחרית הימים מוכרחה להיות תשובה, במילא ה' יתברך יסבב סיבות שונות שבאחרית הימים של קץ הגלות בני ישראל יעשו תשובה, ותהיה הגאולה השלימה על-ידי משיח צדקנו.

(3) ישעיהו ל, טו.

(1) ירמיהו ל, ז.

(2) תענית פרק א, הלכה א.

כפי שאומר הרמב"ם⁴, כל הנביאים כולם צוו והבטיחו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיח ה' יתברך בתורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף זמן הגלות, ומיד הן נגאלין על-ידי ה' יתברך.

זהו "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע". הצרות, רחמנא-ליצלן, באחרית הימים, אינן רק עונש על העבר, אלא גם סיבה לטוב האמיתי של הגאולה השלימה.

זהו "וממנה יושע" – הישועה, הגאולה האמיתית, שיוצאת מתוך עת הצרה.

קיצור. הסיבה לגאולה השלימה על-ידי משיח אומר ר' אליעזר שזוהי תשובה, ור' יהושע אומר שהסיבה היא זמן הגאולה. הרמב"ם אומר שה' יתברך הבטיח בתורה שבסוף זמן הגלות בני ישראל יהיו מוכרחים לעשות תשובה ויגאלו.

ב.

זהו הטעם לכך שעת הצרה מקיפה את כל בני ישראל, ללא חילוק בין יראי אלקים ובני תורה, ועד לכאלה שהם רחמנא ליצלן חפשים בדיעה ופורקי עול תורה ומצוות.

כל בני ישראל, אפילו הרשעים העושים להכעיס כנגד תורה ומצוות, גם להם יש נשמה אלקית וכולם מוכרחים לשוב בתשובה, כדי לזכות לגאולה השלימה, כפי שאומר מורנו הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן⁵ על הפסוק "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" – על-ידי הצרה עצמה באה הישועה, היינו שהצרה עצמה נעשית צהר.

הענין בעבודה הוא, שהחושך עצמו נעשה אור, כידוע שקיימות כמה מיני דרגות בעבודה.

רפג. ספר המאמרים – קונטרסים, חלק א מח ע"ב.

(4) הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה.
(5) ראה כתר שם טוב השלם (קה"ת, נ"י, תשע"ב), ע' רפד. וש"נ. וראה גם שם, ע' רפ

ישנה עבודה כזו שהאור מגרש את החושך, כמאמר הידוע⁶ "מעט אור דוחה הרבה חושך", וישנה עבודה נוספת שמהפכים את החושך, שהחושך עצמו נעשה אור.

בזוהר⁷ כתוב "שעת צלותא – שעת קרבא".

שעת התפילה היא שעת המלחמה הרוחנית בין היצר הרע שהוא חושך והיצר הטוב שהוא אור.

היצר הרע הוא המידות אהבה, גבורה, התפארות וכו', ויש לו גם את דרגת השכל.

היצר הרע הוא חושך. שכן כל המשיכה והתאוה שלו היא כולה לדברים הגשמיים, ולכן גם השכל של היצר הרע נקרא נפש הבהמית.

השכל שלו הוא רק בדברים גשמיים. הוא שקוע בכל מיני רעיונות, איך להשיג את כל הדברים הגשמיים שהוא אוהב, ומוצא ראיות רבות להוכיח שהוא צודק.

לעיתים קורה שהוא יודע שהוא לא צודק, ובכל זאת הוא מוצא טענות שונות, וגם טענות שהוא עצמו יודע שהן שקר, ומשתמש בטענות שקריות אלו כדי למלא את משאלותיו, ומאחר שהנהגה כזו היא מעשה בהמה, לכן השכל של היצר הרע נקרא נפש הבהמית.

מהצד השני, עיקר ענינו של היצר הרע הוא שיש לו כוח המתאוה – כוח של רצון, והרצון של היצר הרע הוא בתוקף בלתי רגיל. כמאמר הידוע⁸ "משביעו רעב". ככל שמשביעים אותו יותר, הוא נעשה רעב יותר;

כך גם ביחס ליצר הרע. ככל שאדם נכנע יותר לרצונותיו, כך הכוח המתאוה מתחזק יותר ונעשה חם יותר, עד שיכול להביא את האדם לגניבה, גזילה ורציחה בפועל ממש.

וראה זוהר ח"א רמ, ב. ח"ג רמג, א [הערת כ"ק אדמו"ר בתורת מנחם ספר המאמרים מלוקט, ח"ב ע' א. מהדורה ישנה כרך ו' ע' לג].

(8) סוכה נב, ב [הערת כ"ק אדמו"ר].

(6) תניא פרק יב [הערת כ"ק אדמו"ר]. וראה ד"ה צהר תעשה לתיבה, ת"ש (ספר המאמרים ת"ש ע' פ ואילך).

(7) הובא בלקוטי תורה ר"פ תצא. בשערי

תשובה ח"א (שער התפילה) מט, א. ובכ"מ.

זהו ענינו של בן סורר ומורה⁹, על-ידי זה שהוא זולל וסובא, הוא מגיע לרציחה בפועל ממש רחמנא-ליצלן.

לכן היצר הרע והנפש הבהמית נקראים חושך, והיצר הטוב והשכל של היצר הטוב – נפש האלקית – נקראים אור, המאיר את החושך של היצר הרע ונפש הבהמית.

קיצור. עת צרה מקיפה את כל בני ישראל, כי כולם מוכרחים לעשות תשובה. לעשות מהצרה, שזה חושך הגלות, צהר – אור הגאולה השלימה. יש שהאור מגרש את החושך ויש שהחושך עצמו הופך לאור.

ג.

העבודה של היצר הטוב והנפש האלקית להאיר את החושך של היצר הרע והנפש הבהמית נקראת בשם מלחמה.

שתייהן, הן הנפש הבהמית והן הנפש האלקית, מנצלות לשם כך את הכוחות הכי גדולים שלהן, שכן כל אחת מהן רוצה לנצח את השניה, וכוח הניצחון והשלטון על הזולת בכלל, ועל מי שהיה מנגד ושונא בפרט, הוא כל-כך גדול, שלמען הניצחון הכל כדאי.

כפי שאנו רואים במוחש, שעבור הניצחון במלחמה מבזבזים את האוצרות היקרים ביותר שנאספו במשך כמה דורות, והצדדים הלוחמים הולכים במסירת-נפש בפועל ממש.

כך גם במלחמה הרוחנית של היצר הרע והיצר הטוב. כל אחד מהם מתחזק לנצל את הכוחות הגדולים ביותר כדי לנצח במלחמה. במלחמה יש כלי נשק שונים.

יש כלי נשק שניתן להשתמש בהם רק מקרוב, ויש כאלה שאפשר להשתמש בהם דוקא מרחוק.

כל זה קיים גם במלחמה הרוחנית בין היצר הרע והיצר הטוב, שלשניהם יש את כל סוגי כלי הנשק.

(9) סנהדרין עב, ע"א. רש"י על פסוק תצא כא, יח.

ליצר הרע יש כלי נשק גלויים, שהם כל הענינים הגשמיים של הדברים המותרים, כפי שהרבי¹⁰ נשמתו-עדן אומר¹¹, שאפילו דבר המותר, כאשר אוכלים אותו כדי למלא בזה את התאוה לדבר, גם הדבר המותר נהיה רע.

התאוה הופכת את הטוב לרע, והרע נעשה כלי נשק כדי להמית את האדם במיתה רוחנית. גם אם אינו ממית אותו, הדבר עושה אותו לבעל-מום, והוא מקבל חיות מהרע, וזה מביא אותו לכך שענין של תאוה גורם לו עונג.

ליצר הרע יש גם כלי נשק המשפיעים מרחוק.

היצר הרע מחטיא את האדם בדברים אסורים שהאדם עצמו אפילו לא יודע מכך, וזה ממית האדם במיתה רוחנית, רחמנא-ליצלן.

כמעשה הידוע שאחד בא עם חתנו, למדן גדול, אל הרבי¹⁰ לליאזנא והתלונן שהחתן התנהג תמיד בהנהגה טובה, אבל לפתע החלו ליפול לו ספיקות באמונה, והוא עצמו סבל מכך צער גדול.

אמר לו הרבי שהוא נכשל בלא יודעים בחלב עכו"ם, ונתן לו תיקון לכך, והוא הבריא ברוחניות.

חלב עכו"ם והדומה, הם כלי הנשק של היצר הרע היורים את חיציהם מרחוק, וממיתים רחמנא-ליצלן או עושים את האדם בעל-מום ברוחניות.

קיצור. העבודה להאיר את החושך של היצר הרע היא מלחמה שהשניים, היצר הטוב והרע, מנצלים את הכוחות הגדולים ביותר כדי לנצח בה. כלי הנשק הגלויים של היצר הרע הם הדברים הגשמיים שהאדם עושה בתאוה, הוא מתגשם מהם, וכלי הנשק הנסתרים שלו הם שהוא מחטיא את האדם בדברים אסורים ללא ידיעתו.

ד.

גם ליצר הטוב יש שני סוגים של כלי נשק, כאלה שמשפיעים מקרוב, וכאלה שמשפיעים מרחוק.

(11) תניא פ"ז [הערת כ"ק אדמו"ר].

(10) אדמו"ר הזקן.

על ידי כלי הנשק הללו ניתן לנצח את היצר הרע אפילו ב'רע הנעלם' שלו.

שני מיני כלי הנשק הם: קבלת-עול מלכות-שמים, לשאת על עצמו את עול התורה והמצוות, ויראת שמים, לירא מה' יתברך. העבודה של קבלת-עול מלכות-שמים, היא כלי הנשק של היצר הטוב, והוא משפיע מקרוב.

ענין קבלת-עול הוא, שכל דבר בעבודה האלקית, הן לימוד התורה והן קיום המצוות, אינו מפני שהוא יודע, או רוצה לדעת, את טעם המצוה, אלא הוא עושה זאת כי כך ציוה ה' יתברך, ואת מה שה' יתברך ציוה הוא עושה ללא שאלת מדוע. העיקר אצלו הוא ציווי ה' יתברך.

במילא קבלת-עול זו, שומרת עליו מפני היצר הרע והתאוות שלו.

קיימת אצלו החלטה גמורה: את כל מה שהיצר הרע רוצה – לא צריך לעשות. החלטה זו אינה עם סיבה, אלא בקבלת-עול.

זה החילוק בדבר:

כאשר ההחלטה לא לעשות את רצון היצר הרע היא מפני סיבה, הרי כל סיבה היא שכלית, ובשכל ישנם שינויים, ועל-פי שכל יכול להיות אחרת.

כפי שאנו רואים במוחש שכאשר חכם אומר רעיון שכלי ומבאר את הרעיון בסברות טובות מאוד, כולם מבינים שהוא מאוד חכם.

בכל רעיון שכלי יש מסקנה ופסק-הלכה מסוים שיוצא מהרעיון. במילא מובן, שהמסקנה של הרעיון היא בהתאם לרעיון, וכן הוא גם פסק ההלכה.

כאשר מגיע חכם אחר, ומוכיח שהרעיון הוא באופן אחר לגמרי, במילא המסקנה – פסק ההלכה – היא גם כן באופן אחר.

זהו ענין השינוי שישנו בשכל. שינוי הנובע מסיבה וטעם.

תחילה יש טעם ושכל זה, ואחר-כך טעם ושכל שונה.

בעבודת קבלת-עול, לאידיך, שהיא נעלית מענין הטעם, לא שייך שינוי בעבודה זו.

החלטה זו של קבלת-עול, היינו שאת מה שהיצר הרע רוצה צריכים לא לעשות, הוא כלי נשק שמנצח את היצר הרע – שבדברים הגשמים

המותרים, שהאדם מוכרח להם, יעשה אותם, אך ללא תאוה, אלא רק מפני שהוא הכרח לקיום גופו.

כלי הנשק השני של היצר הטוב הוא יראת שמים.

יראת שמים פירושה, שהוא ירא ממה שה' יתברך אסר.

בכך הוא מנצח את הרע הנעלם של היצר הרע. כי הענין של יראת שמים הוא זהירות גדולה בכל דבר שצריך לעשות. במילא הוא נזהר בכל.

קיצור. גם ליצר הטוב יש שני סוגים של כלי נשק – גלויים ונסתרים. הגלויים הם לימוד התורה, קיום המצוות והנהגה במידות טובות – הכל בקבלת-עול מלכות-שמים, שבכך אין שינוי כפי שיש בשכל. כלי הנשק הנסתרים הם יראת-שמים המביאה לזהירות בקיום המצוות.

ה.

המקום והזמן של המלחמה הרוחנית הוא בתפילה.

אז, שתיהן – הן הנפש האלקית והן הנפש הבהמית – מתחזקות בכוחות הגדולים ביותר לנצח זו את זו¹², כמו שכתוב¹³ ביעקב ועשו "ולאום מלאום יאמץ".

לאום משמעו ממלכה. כל אחד הוא ממלכה נפרדת לעצמו.

יעקב ועשו הם חומריות ורוחניות.

עשו הוא "איש שדה"¹⁴. הוא היה שקוע רק בחומריות. כל העונג שלו היה רק בגשמיות, והוא רימה את הזולת בשקרים והנהגה של רמאות.

גם את אביו, שכיכד כבוד רב, וכאשר היה צריך לשרת אותו לבש את הבגדים הטובים ביותר וקיים את מצות כבוד אב¹⁵, עם זאת הוא רימה אותו בשקרים וברמאות¹⁶.

שמעוני, תולדות רמז קטו.

(16) רש"י, תולדות כה, כז. בראשית רבה,

פרשה סה, י.

(12) תניא פרק כח.

(13) תולדות כה, כג.

(14) שם, כז.

(15) דברים רבה, פרשה א, טו. ילקוט

יעקב הוא רוחניות – איש תם. אדם כזה שלא יכול ולא רוצה לרמות את הזולת נקרא 'תם'.

יעקב היה שקוע רק ברוחניות. הוא חשב ללא הרף איך להתעדן ולהשתפר כמו שכתוב¹⁷ טוב לבריות וטוב למקום – טוב לבני אדם ומסור לה' יתברך.

כל העונג שלו היה ללמוד תורה, כמו שכתוב¹⁸ "יושב אוהלים". הוא למד את התורה שלמדו בישיבות ששם ועבר ניהלו.

בעבודת הוי', יעקב ועשו הם נפש האלקית ונפש הבהמית. שניהם רוצים לשלוט על האדם והם מנהלים מלחמה ביניהם.

זהו 'ולאום מלאום יאמץ'. אנו רואים בגשמיות שכאשר שני אנשים נאבקים, עצם המאבק נותן לכל אחד מהם כוח וחוזק מסוים.

כך גם במלחמה הרוחנית בין הנפש האלקית והנפש הבהמית, שעיקר הזמן והמקום של המלחמה הזו הוא בעת התפילה.

לכן אנו רואים שבעת התפילה קיימות שתי תנועות הפכיות, שבאות מהנפש האלקית והנפש הבהמית:

אנו רואים במוחש שבעת התפילה נופלות לאדם מחשבות שונות. הוא שוכח בכלל שהוא מתפלל ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

בשעה שהאדם עסוק במסחר, או בדברים גשמיים אחרים כמו אכילה ושתייה וכדומה, לא נופלות לו שום מחשבות זרות. אדרבה, כאשר האדם מדבר או שומע דברים בטלים הוא שוכח לרגע על דאגות הפרנסה, ואילו כל המחשבת הזרות באות דוקא בשעת התפילה.

לאידך, אנו רואים שבזמן התפילה, למרות שהאדם בכלל לא חושב על פירוש המילים, בכל זאת יש מזמורים או פסוקים כאלה שהוא אומר אותם בהתלהבות רבה. הוא ממש מתענג על המילים.

18) שם, כז. ראה רש"י ובראשית רבה, פרשה סג, י.

17) קידושין מ, ע"א. וראה ד"ה צהר תעשה לתיבה, ה'ש"ת (ספר המאמרים ת"ש, ע' פג).

שתי התנועות הללו נובעות מהנפש האלקית והנפש הבהמית. הנפש הבהמית מפילה לאדם את כל המחשבות הזרות ולא מניחה לו להתפלל;

הנפש האלקית לעומתה, מזרימה בו חיות, שהיא הקריאה והזעקה הפתאומית, שבאה כאשר האדם מתעורר בקריאה וזעקה של תשובה מעומק הלב הנובעת מאמונה פשוטה, והנחמה שבאה מבטחון מלא, כי "וממנה יושע"¹.

אז יקויים "כי גדול היום ההוא מאין כמוהו"¹, שתהיה מפלת גוג ומגוג, וכל ישראל יגאלו על-ידי משיח צדקנו.

קיצור. המקום והזמן של המלחמה הוא בעת התפילה. עשו ויעקב באדם הם הנפש האלקית והנפש הבהמית הנלחמות ביניהן כדי לשלוט על האדם. הנפש הבהמית מפילה באדם מחשבות זרות, והנפש האלקית – חיות במילות התפילה, עם קריאה וזעקה של תשובה. וזה מביא את הגאולה השלימה.

קרוב ה' לכל קוראיו

[סיון ה'תש"ב]

"קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת"¹.

מכך מובן שישנם שני סוגים של קריאה אל ה' יתברך: [א] שכולם קוראים. [ב] אלה שקוראים באמת.

אמת היא תורה, כמו שכתוב במדרש² "אין אמת אלא תורה". בספרי³ נאמר שהכתוב קרוב ה' לכל קוראיו הוא קודם שחס־ושלום נחתם גזר הדין. לפי זה יש להבין, שלאחר שכבר נחתם גזר הדין, אזי בהכרח שתהיה הקריאה לה' יתברך על־ידי תורה. שכוח התורה יכול להסיר אפילו את חותם גזר הדין.

הרי גזר הדין הוא בשביל כוונה רוחנית. ה' יתברך כולו רחמים, וגם הדין חס־ושלום מכוון לשם ענין רוחני, כמו היסורים הגדולים והעצומים בשעה זו, שהם חבלי משיח.

כעת הוא סוף זמן הגלות וזוהי עת ביאת המשיח, ו"אין ישראל נגאלין אלא בתשובה"⁴.

היסורים הם התעוררות לעשות תשובה, כי העיקר הוא שעתה הוא באמת זמן המשיח, ועל־ידי קריאה באמת, ניתן להקל את חבלי המשיח.

להבין הענין:

הגמרא⁵ אומרת בשם ר' יצחק שארבעה דברים קורעים את גזר הדין שחס־ושלום נגזר על אדם.

(1) תהלים קמה, יח.

(2) ירושלמי, ראש השנה פרק ג, הלכה ח. איכה רבה, פתיחתא ב. ילקוט שמעוני, דניאל רמז תתרסו. תיקוני זוהר, תיקון כא (ג, א). וראה ברכות ה, ב.

(3) פרשת נשא.

(4) רמב"ם, הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה. ראה לקמן ע' 197 ובהערה 6.

(5) ראש השנה טז, ע"ב.

ארבעת הדברים הם: [א] לתת צדקה, [ב] להתפלל בקול – זה נקרא צעקה, קריאה חזקה מעומק הלב. שלכן כתוב בספרים⁶ שבחודש אלול, בראש השנה, בעשרת ימי תשובה וביום הכפורים יש להתפלל בקול, מלבד תפילת שמונה-עשרה שלא צריך לומר בקול כל-כך, [ג] שינוי השם [ד] ושינוי מעשה – לשנות את השם ולשנות את ההתנהגות לטוב.

הגמרא מביאה ראיות מפסוקים ומדברים שהתרחשו בפועל, שבכוחם של ארבעה דברים אלו לבטל את גזר הדין. שתחילה היה גזר דין ועל-ידי אחד מארבעת הדברים גזר הדין התבטל.

צדקה מבטלת את גזר הדין כמו שכתוב⁷ "צדקה תציל ממות".

צעקה מבטלת את גזר הדין כמו שכתוב⁸ "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם".

שינוי השם. אודות שרה אמנו נאמר⁹ "ותהי שרי עקרה אין לה ולד", היא היתה מחוסרת רחם¹⁰, והודות לעצה של שינוי השם, כמו שכתוב¹¹ "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי (ביוד), כי שרה (בהא) שמה – וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן".

שינוי מעשה – כאשר ה' יתברך שלח את יונה הנביא לנינוה¹², לומר לתושבי העיר שבגלל חטאיהם והנהגתם הרעה העיר תחרב בעוד ארבעים יום, שבו אנשי העיר בתשובה, המלך ועמו כל שרי המלוכה צמו, וגם דרשו מכל תושבי העיר לצום וללבוש בגדי אבל, ולא לתת אוכלו אפילו לבעלי החיים.

ה' יתברך ראה את הנהגתם הטובה, שהם חזרו בהם מדרכם הרעה, והוא חזר בו מגזר הדין ולא קיים אותו.

בדברי הכיבושין של תענית ציבור אומרת המשנה¹³: "אחינו, לא נאמר באנשי נינוה 'יירא אלקים את שקם ואת תעניתם', אלא 'יירא האלקים את מעשיהם, כי שבו מדרכם הרעה'".

(10) ראה יבמות סד, ב.

(11) לך יז, טו.

(12) ראה ספר יונה.

(13) תענית פרק ב, משנה א.

(6) ראה אגרות-קודש חלק ו, ע' תכט.

וראה גם שו"ע, אורח חיים סימן קא.

(7) משלי י, ב. יא, ד.

(8) תהלים קז, כח.

(9) נח יא, ל.

קיצור. ארבעה דברים, שהם ארבעה אופנים בעבודה בקיום המצוות ותשובה. ארבעת הדברים הם: לתת צדקה, להתפלל בזעקה לבבית, לשנות א) את ההתנהגות, ב) את השם. ארבעה דברים אלו מבטלים את גזר הדין. שינוי השם לומדים משרה ושינוי מעשה מאנשי ניוה.

ב.

ארבעת הדברים – צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה – המבטלים את גזר הדין, הם דרכי התשובה והמעשים הטובים הבאים על-ידי העבודה של לב נשבר ונדכה.

זה שיש לו את הרגש לחוש את הזולת, ומביט בעין טובה אל מצבו הקשה של הזולת, הן בבריאיות והן בפרנסה, איך הלה הוא עני וסובל יחד עם בני ביתו רעב וקור, ובגדיהם בלויים, הוא מעריך בשיקול דעת ברור את עצם מהותו של הסובל, שבאמת הוא אכן נעלה ממנו במעלה. שכן אף אדם, אפילו העשיר ביותר, אינו מחוסן מפני אסון המביא לידי עניות.

הגמרא¹⁴ אומרת שלעולם צריך אדם לבקש מה' יתברך שלא יגיע לעניות ודוחק, כי גלגל הוא הסובב בעולם. גם אם ה' יתברך שומר על האדם מדוחק ועניות, עדיין לא בטוח שבנו לא יעני ולא יסבול מדוחק. וגם אם ה' יתברך יתן גם לבנו עשירות, עדיין לא בטוחים שבנו לא יעני ולא יסבול דחקות. העצה לכך היא לתת צדקה. כפי שהגמרא מספרת¹⁵, שמונבו המלך חילק את אוצרות המלוכה לעניים.

כאשר שאלו אותו מדוע הוא מחלק את האוצרות הגדולים שאבותיו אספו במשך דורות רבים, ענה שאבותיו החביאו את האוצרות שלהם במרתפים, אבל הוא מוסר אותם לשמירה לקב"ה, כי צדקה היא בטחון מפני הזדקקות.

כאשר האדם מתבונן בזה, לבו נשבר והוא מסייע לזולת במה שהוא יכול.

צעקה, כאשר אדם עורך חשבון נפש שכל מה שנעשה אתו הוא בהשגחה פרטית וה' יתברך נותן לו בריאות ופרנסה יותר מכפי שראוי לו, ואם הוא

(15) בבא בתרא יא, ע"א.

(14) שבת קנא, ע"ב.

חס־ושלום לא בריא או שאין לו פרנסה, הרי רק הוא עצמו אשם בכך, כפי שאומרת המשנה¹⁶ "הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי";

כאשר אדם עושה חשבון-צדק ומתבונן בכך היטב, נשבר לבו, ומעומק נקודת לבו הוא נושא תפילה אל ה' יתברך, כמו שכתוב¹⁷ "אליך הוי' אקרא ואל הוי' אתחנן. מה בצע בדמי ברדתי אל שחת, היודך עפר היגיד אמתך". איזו טובה תצמח מכך שאני אפול לתהום, וכי המטרה היא שהארץ תשבח את ה' יתברך ותאמר את האמת של האלקות!?

למרות שאכן הארץ אומרת שירה, אבל הרי המטרה שלשמה ברא ה' יתברך את האדם, היא לשם כך שהאדם יבין אלקות, אשר לכן נתן ה' יתברך לאדם שכל וחכמה. אך לכך מוכרח האדם מנוחה מסוימת, שיהיה לו את המצטרך. ועל־ידי לב נשבר, הצעקה הופכת להיות זעקה מעומק הלב עם בקשה לה' יתברך.

קיצור. המשתתף בתחושות חיי העוני הקשים ובסבל הזולת, ועורך חשבון נפש, שאף אחד, גם העשירים מאוד, אינם – הם עצמם, בניהם או נכדיהם – מוגנים מפני עוני וסבל, נעשה אצלו לב נשבר והוא מתפלל אל ה' יתברך בזעקה וקריאה מעומק הלב.

ג.

הפסוק "ויצעקו אל הוי' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם", כתוב במזמור קז בתהלים ארבע¹⁸ פעמים (בשינוי הלשון: "ויצעקו" – "ויזעקו"), אבל באופן של ישועת הוי' כתובים שלוש לשונות: [א] "יצילים" [ב] "יושיעים" [ג] "יוציאים".

כל אחת משלוש הלשונות יש לה משמעות נפרדת, כלומר ישועה מסוג אחר, כי ארבע הפעמים של "ויצעקו" הם ארבעה סוגי יסורים וארבע סוגי ישועות.

ה אות ג.

(16) קידושין פב, ע"א.

(18) בפסוקים ו. יג. יט. כח.

(17) תהלים ל, ט"ז. וראה שער הכולל פרק

מזמור קז הוא ברכת הודאה של ה"ארבעה צריכים להודות"¹⁹ – אלו שעברו את הים, אלו שטעו במדבר שמם והגיעו לישוב, אלו שהיו חולים והבריאו ואלו שישבו בבית הסוהר בסכנת־חיים. בישועה מסכנת־מדבר כתוב הלשון "יצילם". בישועה מבית הסוהר ומסכנת מחלה כתוב "ושיעם". ובישועה מסכנת הים כתוב "ווציאם".

כתוב בספרים²⁰ שאומרים מזמור זה במנחה של יום שישי, כי זוהי ברכת הודאה לה' יתברך על כל ימי השבוע (ששת ימי המעשה) בהם האדם טרוד בדאגות הפרנסה ועובר את כל ארבעת סוגי היסורים עד שמרויח את פרנסתו, כמו שכתוב²¹ "בזעת אפך תאכל לחם".

כאשר מגיעה השבת שהיא יום המנוחה לאחר ששת ימי העבודה הקשים, הרי זה כפי שהמדרש²² אומר "בא שבת בא מנוחה", כאשר מגיעה השבת באים המנוחה והעונג.

זהו החילוק בין השבת והחגים. החגים נקראים "מועדים לשמחה", ימי שמחה, והשבת נקראת "יום מנוחה", יום של מנוחה ועונג. לכן בערב שבת אומרים את המזמור של ברכת ההודאה.

ארבעה דברים אלו – יורדי הים, הולכי מדבריות, חולה שנתרפא ויוצא מבית האסורים – ישנם בעבודת ה' יתברך, והם ארבעת החסרונות הכלליים שקיימים אצל האדם:

יורדי הים בעבודה, היינו שהאדם שוקע וטובע בכל הענינים הגשמיים, ויש בזה כמה אופנים.

יש השקועים בתאוות ועניני הנאה, ויש כאלה השקועים בעניני העולם, שבנוסף לכך שהם שקועים במסחר ומשא ומתן באופן שאין להם זמן ללימוד ולתפילה בציבור, מלבד זאת פריקת העול בדברים בטלים לוקחת מהם יותר זמן מאשר העסק והם שוקעים בדברים בטלים.

(21) בראשית ג, יט.

(19) ברכות נד, ע"ב. שר"ע, אורח חיים סימן

(22) מדרש רבה, סוף פרשה י (בשינוי).

רי"ט, סעיף א.

הובא בפירושו רש"י על הפסוק, בראשית ב, ב.

(20) ראה ספר המנהגים – חב"ד ע' 25.

יש הנקראים הולכי מדבריות, מקום שממה בו לא צומח דבר. בעבודה אלו הולכי בטל, השקועים בדברים שאין בהם ממש.

ישנם כאלה שנקראים חולים רחמנא-ליצלן בחולי הנפש, כפי שהרמב"ם²³ ז"ל אומר, אשר כשם שישנם חולי הגוף, כך ישנם גם חולי הנפש, הן במוחין והן במידות.

ישנם כאלה שהם חסוֹשֵׁלוֹם בבית האסורים אצל היצר הרע והנפש הבהמית.

לכל ארבעת החסרונות הכלליים הללו ישנה הרפואה בארבעת עניני התשובה: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה, שעל כך כתוב: "קרוב הוי' לכל קוראיו". כל אחד שקורא אל ה' יתברך באחד מארבעת הדברים הללו, ה' יתברך עונה לו.

כל זה הוא קודם שנחתם גזר הדין, אבל כאשר כבר נחתם גזר הדין – ש"אין ישראל נגאלין אלא בתשובה"²⁴, אז לא די בארבעת אופני התשובה, וצריך להיות "אשר יקראוהו באמת". קריאה על-ידי התורה, להאמין באמונה פשוטה בכל הכתוב בתורה על-פי פירוש חז"ל.

בכל שנות זמן הגולה, היו ארבעת אופני התשובה דבר המספיק לרבים, אבל כעת, בזמן ביאת המשיח, לא די בכך.

כל יהודי צריך ומוכרח לדעת שזהו זמן ביאת המשיח. וכימי צאתנו מארץ מצרים, שאז בא החצוף, עמלק, לקרר את בני ישראל לתורה ומצוות ואלקות²⁵, כך גם כעת ישנם אלו המקררים מאמונה ביעודי ה' יתברך בתורה על-ידי הנביאים וחז"ל.

בעת מתן-תורה נתן ה' יתברך את כוח האמונה בתורה, ואת הכוח לתשובה באמת, כדי להקל את חבלי משיח, ושיזכו לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש בחסד וברחמים.

(23) שמונה פרקים, פ"ג [הערת כ"ק ה.].

(25) תנחומא, תצא ט. רש"י תצא כה, יח.

[אדמו"ר].
(24) רמב"ם הלכות תשובה פרק ז, הלכה

קיצור. בכרכת הודאה ישנם שלושה ביטויי הצלה: יצילים, יושיעם ויוציאם – כנגד ארבעת הקשיים בטרדות הפרנסה בששת ימי החול, על האדם להזהר מ: א) להטבע במסחר. ב) הלוך בטל ודברים בטלים. ג) חסרונות של חולי הנפש. ד) מלהאסר על-ידי היצר הרע. כעת, בזמן המשיח, מוכרחת להיות הקריאה באמת.

יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים

[תמוז ה'תש"ב]

"יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא".¹

קיימים שני סוגי חיים.

האחד הוא חיי הנשמה בגן-עדן לפני שהיא יורדת למטה לעולם, או לאחר שהיא יוצאת מהגוף ומהעולם. שני אופני חיים אלו, הגם שהם שונים, עם זאת שניהם הם חיים רוחניים.

סוג החיים השני הוא, כאשר הנשמה יורדת לעולם הזה, והיא מחייה את הגוף. על סוג החיים הזה אומרים שיותר טובה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל החיים שחיים בעולם הבא.

נחוץ להבין: מה הפירוש בדבר?

החיים בעולם הזה, ככלות הכול, הרי הם חיים גשמיים, ואפילו צבא השמים אינם רוחניים לחלוטין, כמו שכתוב² "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט", שבריאית המלאכים העליונים היא משני היסודות אש ורוח. זהו אחד החילוקים העיקריים בין צבא השמים וצבא הארץ.

ה' יתברך ברא את צבא הארץ כך שהם מורכבים מארבעת היסודות:³ אש, רוח, מים ועפר.

ארבעת היסודות אש, רוח, מים ועפר, הם ארבעה חומרים בעלי תכונות שונות, שכל אחד מהם, החל מיסוד האש, הוא כבד-משקל יותר מהקודם. יסוד הרוח, היסוד השני מארבעת היסודות, הוא כבד-משקל יותר מיסוד האש, שהוא הרוחני ביותר והקל ביותר מבין כל ארבעת היסודות.

(3) רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ד.

(1) פרקי אבות פרק ד, משנה יז.

(2) תהלים קד, ד.

היסוד השני שהוא יסוד הרוח גם הוא אינו כבד-משקל, והוא אינו כה רוחני כמו יסוד האש, אבל הוא רוחני. לכן הקב"ה טבע בשניהם (הן ביסוד האש והן ביסוד הרוח) טבע שווה, שלשניהם יש טבע להיות נמשכים למעלה. שני היסודות אש ורוח הם בעלי כוח וגבורה חזקים, ואף כי הכוחות החזקים שלהם הם בעלי תכונות שונות, הכוח של יסוד האש הוא לכלות (לשרוף) הכל, והכוח של יסוד הרוח הוא להרוס ולשבור, אבל שניהם הם בעלי כוח וגבורה חזקים.

יסוד המים הוא כבד-משקל יותר מיסוד הרוח, וביסוד זה הטביע ה' יתברך טבע שונה מאשר בשני היסודות אש ורוח. טבע המים הוא להמשך מלמעלה למטה. טבע זה שה' יתברך הטביע ביסוד המים הוא ממש הפוך מהטבע שהטביע ה' יתברך בשני היסודות אש ורוח.

הסיבה לכך היא מפני שיסוד המים, לעומת שני היסודות הקודמים, הוא גשמי. אש ורוח הם רוחניים וגם הטבע שלהם רוחני – טבע העליה מנמוך לגבוה, אבל יסוד המים שהוא גשמי גם טבעו גשמי – ירידה מגבוה לנמוך⁴.

כך אנו רואים גם בטבעי בני אדם. אדם שהוא עדין בטבעו, לא זו בלבד שהוא אוהב ורוצה עדינות, אלא הוא נמשך לעדינות ולחיים ולהבנה נעלים יותר. אדם שהוא מגושם בטבעו אוהב ורוצה גסות ונמשך לגסות.

זהו אחד החילוקים הכלליים בין רוחניות וגשמיות. רוחניות היא עדינה וגשמיות היא גסה. עדינות נמשכת למעלה וגסות נמשכת למטה.

יסוד המים גם הוא בעל כוח חזק, ויסוד העפר הוא הכבד ביותר מכל היסודות.

את צבא הארץ ברא ה' יתברך בהרכבה מארבעת היסודות אש, רוח, מים ועפר, ואת צבא השמים ברא ה' יתברך בהרכבה של שני היסודות, אש ורוח, שהם רוחניים.

זהו שכתוב² "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לטה".

(4) תענית ז, ע"א.

ישנם מלאכים שה' יתברך ברא אותם בהרכבה של שני היסודות אש ורוח, שהם יסודות רוחניים, וישנם מלאכים שה' יתברך ברא רק מאחד היסודות, אש או רוח, כי כל צבא השמים חיים רוחניים.

אבל את צבא הארץ שה' יתברך ברא מהרכבה של כל ארבעת היסודות, וגם את האדם, והם חיים בעולם הזה, שכללות החיים בעולם הזה הם גשמיים – הרי אפילו התשובה והמעשים הטובים גם הם גשמיים.

איך, אם-כן, הם נעלים מחיי העולם הבא שהם הרי רוחניים?

קיצור. חיי הנשמה בגן-עדן לפני ירידתה למטה, וכשהיא יוצאת מהעולם, הם חיים רוחניים. חיי הנשמה בגוף הם חיים גשמיים. מבין ארבעת היסודות האש הוא העדין ביותר, הרוח עב יותר, מים הוא גשמי. עדינות נמשכת לנעלה, גשמיות לגסות. עפר הוא היסוד הגס ביותר.

ב.

הגמרא⁵ אומרת: "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן: תורה ותשובה וגן-עדן וכו'".

צריך להבין: גן-עדן הוא הרי שכר על התורה ומצוות שהאדם עושה בעולם הזה, ושכר על כל דבר הרי הוא רק לאחר שמסיימים את עשיית הדבר. כגון שכיר יום – כששוכרים מישוהו לעשות דבר מסוים, השכר על הדבר שעשה בא לאחר הדבר. הרי כדי שישלמו על דבר, מוכרחים תחילה לעשות את הדבר, כי לפני שעושים דבר איך יכול להיות שכר על כך? הרי השכר עבור דבר, הוא נעלה מהדבר עצמו.

על-פי זה לא מובן, איך הדבר עצמו הוא יותר מהשכר עבורו, שהמשנה אומרת שתשובה ומעשים טובים עדיפים מהחיים בגן-עדן, ואיך החיים בגן-עדן הם שכר על העבודה של תורה ומצוות?

גם לא מובן איך אפשרי ענין התשובה עוד לפני שה' יתברך ברא את העולם?

(5) פסחים, נד ע"א.

בכלל יש להבין את אומריו "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא":

מאמר זה הוא המשך למשנה שלפני כן⁶ – "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין". העולם בו אנו חיים בחיים גשמיים, גופניים, דומה למבוא לחי העולם הבא, הרוחניים, ויש להתכונן בפרוזדור כדי להכנס נקי.

איך "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים" – שאין זה אלא הכנה בעולם הזה לבוא לעולם הבא – "יותר מחיי העולם הבא"? הרי חיי העולם הבא הם חיים רוחניים, ורוחניות וגשמיות הם הפכים ממש. רוחניות נמשכת למעלה, וגשמיות נשפעת למטה!

באמת, את זה גופא יש להבין, איך העולם הזה הוא פרוזדור לעולם הבא? כאשר חיי העולם הזה הם גשמיים וחיי העולם הבא הם רוחניים – היאך גשמיות היא כניסה לרוחניות?

כוונת חז"ל באמרם שגן-עדן ותשובה נבראו לפני העולם, "קודם שנברא העולם", אין פירושו לפני העולם [בזמן], אלא למעלה מהעולם [בדרגה]. העולם נקרא בשם עולם שמשמעו העלם⁷, הסתר. לא ניכר מהו הנכון.

– בכל דבר שה' יתברך ברא ישנו גוף הנברא, והנפש ונשמה של הנברא. העיקר הוא הרי הנפש המחיה את הגוף, אבל לראות, אנו רואים רק את גוף הנברא. את נפש הנברא אין אנו רואים כי היא נסתרת.

בספרים כתוב שהאדם נקרא "עולם קטן"⁸, והעולם נקרא "גוף גדול"⁹, כי כל מה שנמצא בעולם נמצא באדם.

כתוב במדרש¹⁰: "מה [כשם ש]הנשמה מחיה את הגוף, כך הקב"ה מחיה את העולם". זהו שכתוב¹¹ "ומבשרי אחזה אלקה". מהגוף שלי הנני רואה

תורה במדבר, ה, ע"א. [הערה 14 בקונטרס ענינה של תורת החסידות].

(9) מורה נבוכים חלק א, פרק עב.

(10) מדרש תהלים קג, א. ויקרא רבה,

פרשה ד, ח. וראה ברכות י, א.

(11) איוב יט, כו.

(6) פרקי אבות שם, משנה טז.

(7) לקוטי תורה, שלח לו, ד.

(8) תנחומא, פקודי ג. תיקוני זוהר, תיקון

סט (ק, ע"א). ועיין גם כן אבות דרבי נתן פרק

לא, ג. קהלת רבה פרשה א, ד. זוהר חלק א

קלה, ע"ב. מורה נבוכים חלק א פרק עב. לקוטי

אלקות. האדם הרי מרגיש את הנפש המחיה את הגוף, ויודע היטב שיש בו נפש המחיה אותו, ויודע שכל הכוחות והחושים באים רק מהנפש.

הגוף עצמו ללא הנפש, אינו פועל שום פעולה, למרות שיש בו את כל האיברים. רק כאשר הנפש מלובשת בגוף אזי הגוף חי. המוח מבין שכל, העין רואה והאוזן שומעת. כל זה הוא מהנפש.

זו הכוונה במה שהאדם נקרא "עולם קטן" והעולם נקרא "גוף גדול", כי מחיי העולם הקטן, האדם, אפשר להבין את חיי הגוף הגדול – העולם.

קיצור. ה' יתברך ברא את התשובה ואת הגן-עדן מדרגה נעלית מהעולם. עולם הוא העלם, החיות נסתרת. גוף הנברא מסתיר את חיות הנברא. האדם הוא עולם קטן והעולם הוא גוף גדול.

ג.

אף שהאדם יודע שיש בו נפש המחיה את גופו, והוא חש את החיות שהנפש מחיה את הגוף, בכל זאת, הוא אינו יודע את מהות החיות. ידיעה זו שהוא יודע שישנה חיות, למרות שהיא ידיעה ודאית, והוא חש שכן הוא, בכל זאת הידיעה הזו אינה אלא כידיעת המציאות.

הוא יודע שיש בו חיות כזו, כוח-חיים, שמחיה את כל האיברים. אבל מהי החיות, כלומר מהותה של החיות, אינו יודע. ומכיון שאינו מסוגל לתאר לעצמו את דמות הנפש, כי לאדם אין הכרה בנפש

– אילו היתה לאדם הכרה בנפש, היה ביכלתו לתאר ולצייר בדיבור מהי נפש, כשם שבדברים גשמיים, גופניים, הוא יכול לתאר לעצמו אפילו דבר כזה שמעולם לא ראה, והרי את מה שהוא מתאר לעצמו, ביכלתו לתאר בדיבור כמו בציור על-גבי נייר, שזהו בדבר גשמי בלבד, אבל בנפש הרוחנית אין לאדם שום יכולת תיאור –

ומכיוון שאין לו שום דמיון מהי הנפש, ממילא אינו יכול לתאר זאת אפילו בדיבור, אלא שכל הידיעה שהוא יודע אודות הנפש אינה אלא שיש בו נפש שמחיה אותו. ביחס לכוחות ולחושים שיש לו, הוא מכיר אותם רק מפעולותיהם.

כשהוא מבין ענין שכלי, מכך הוא יודע שיש בו כוח השכל, ויש לו הוכחה ודאית לכך. כי קודם לכן הוא לא ידע את ההשכלה, הרעיון השכלי, וכעת הוא יודע זאת. הידיעה היא הוכחה שיש לו את כוח השכל.

מכך שהוא רואה ושומע ושאר החושים שקיימים בו, יש לו הוכחה שיש לו את הכוחות הפועלים, כל כוח בכלי שלו; כוח השכל במוח, כוח הראיה בעין, כוח השמיעה באוזן, כוח ההליכה ברגל, וכך גם בשאר האיברים.

אך ידיעה זו שהוא יודע את כוחות הנפש מצד פעולותיהם באיברים, אינה אלא ידיעת המציאות, על-ידי הפעולות של האיברים יודעים שקיימת מציאות של כוחות כאלה, ועל-ידי הפעולות יודעים את המציאות של הכוחות הללו, אבל את מהות הכוחות לא יודעים, גם לא על-ידי הפעולות.

אמנם, קיים חילוק בין הידיעה שהיא ידיעת מציאות הכוחות, ובין ידיעת מציאות הנפש, שכן הכוחות הם פרטיים. כל כוח הוא רק מה שהוא: כוח השכל הוא כוח פרטי של שכל, שאינו רואה ואינו שומע ואינו הולך, כוח הראיה הוא כוח פרטי של ראייה, שאינו מבין ואינו שומע, וכוח השמיעה הוא כוח פרטי של שמיעה.

כך הוא בכל כוח של הנפש. כוח פרטי המבצע פעולה פרטית, ובמילא, ידיעת האדם על ידי פעולת הכוח, היא ידיעה במהות המציאות של הכוח.

אך הנפש, שפעולתה היא כללית ולא פרטית, ידיעת האדם בנפש אינה אלא בכך שיש את מציאות הנפש, ולא במהות של מציאות הנפש.

כוחות הנפש יודעים במהות המציאות, ובנפש יודעים רק שיש את מציאות הנפש.

קיצור. הידיעה הודאית שהאדם יודע שקיימת בו הנפש, אינה אלא ידיעת המציאות, ואת זה גופא יודעים רק על-ידי הפעולות של כוחות הנפש, אך את מהות הנפש לא יודעים כלל. גם על-ידי פעולות הכוחות אין יודעים. הכוחות הם פרטיים והנפש היא כללית. בכוחות יודעים את מהות המציאות, ובנפש רק את מציאות המציאות.

זהו שהעולם הזה נקרא פרוזדור לעולם הבא, למרות שידיעת האדם בענין הרוחניות, כמו הנפש וכדומה, אינה אלא הכרה במציאות הרוחנית של הנפש, אבל בכל אופן זו ידיעה מסוימת, לכן צריך להיות "התקן עצמך בפרוזדור", כי על-ידי הידיעה הזו באים לידיעה נעלית יותר, שכן כך הוא הסדר במושכלות, שמהבנה אחת באים להבנה נעלית יותר, עד שמגיעים להשגת שכל אלקי בלבושי השכל האנושי, וזה יוצר געגועים לאלקות ונותן עונג בלימוד התורה וקיום המצוות, שאז העולם הזה הוא פרוזדור לטרקלין.

ואחר עֹרִי, נִקְפוּ זאת

(מנחם-אב ה'תש"ב)

"ואחר עֹרִי, נִקְפוּ זאת ומבשרי אחזה אלקה"¹.

איוב, שבתחילה היה האדם המאושר ביותר בעולם, ואחר כך כאשר השטן קטרג עליו, וטען לפני בורא העולם ברוך-הוא שדבקוהו בה' נובעת רק מכך שה' יתברך ברך אותו בכריאות, ילדים בריאים ובעושר; אבל אם ה' יתברך היה לוקח ממנו את הילדים ואת העושר והיה עושה אותו חולה, אזי איוב, המאמין, יחלל את שמו הקדוש של ה' יתברך. הקדוש ברוך-הוא מסר את איוב לידי השטן לנסותו.

איוב איבד את הילדים, את העושר וחלה במחלות שונות. בויכוחים עם חבריו-מנחמיו הוא אומר שהוא בטוח שגואל² מהיסורים – חי. הוא מאמין בהשגחה-פרטית, וזה שהוא שבור ורצון מבחינה גופנית, זה משום שהרקע של כל היסורים הוא ההשגחה הפרטית, שה' יתברך מעניש לשם תכלית מסוימת.

זו כוונת המילים "ואחר עורי נקפו זאת" – זה שהגוף שבור נובע מ"גואלי חי", כי האמת היא ש"ומבשרי אחזה אלקה" – מהגוף והנפש שלו, יכול אדם להבין אלקות.

כשם שהגוף חי מהנפש שה' יתברך נפח בגוף, כך העולם וכל ברואי חיים מהאלקות.

אלא שהחיות האלקית שמחיה את כל הנבראים היא נסתרת מאוד, באופן שאנו הנבראים כלל לא יודעים את המציאות האמיתית של החיות, כי אנו יודעים את מציאות החיות רק על-ידי הפעולה.

כאשר אנו רואים שהעולם וכל הברואים שבו חיים, העצים צומחים ונותנים פירות, התבואות בשדות צומחות וכן הלאה, הרי ידוע³ ששום דבר

¹ ידעתי גואלי חי גוי" [הערת כ"ק אדמ"ר].

² ראה המשך יר"ט של ר"ה – תרס"ו

³ ס"ע רו (מהדורה חדשה ע' רעג והערה 21).

(1) איוב יט, כו.

לכללות מאמר זה ראה ספר המאמרים

ה'ש"ת ע' פט ואילך.

(2) לפני הפסוק "ואחר עורי גוי" כתוב "ואני

לא נעשה מעצמו, מוכרח להיות כוח שעושה את הדברים, שכן מציאות ממציאות, היינו יש מיש – לא תתכן.

כפי שאנו רואים שכאשר זורעים גרעין באדמה, גידולים טריים צומחים רק כאשר הגרעין נרקב ומתאחד עם כוח הצומח שה' יתברך הטביע בארץ. מכאן הוכחה שבין הגרעין הנזרע לתבואה הצומחת, מוכרח להיות ריקבון, הנקרא אין.

כידוע⁴ שבריאת העולם שה' יתברך ברא, היא בדרך בריאה יש מאין, מציאות מ'לא-מציאות', שענין הבריאה הוא רק בחיק, היינו ביכולת, הבורא. וכמאמר הידוע⁵ "אלמלא מתכנשין כל באי עולם, אינם יכולים לברוא כנף יתוש ולהטיל בו נשמה", כי ענין הבריאה הוא רק בחיק הבורא ברוך-הוא, ומה שהגשמי נברא מהרוחני, זוהי בריאת יש מאין שהיא רק בחיק הבורא ברוך-הוא.

קיצור. ומבשרי אחזה אלקה – מהרכבת הגוף והנפש מבינים אנו את האלקות שישנה בעולם עם כל הברואים, שבריאתם וחיותם היא רק בחיק הבורא.

ב.

ענין ואופן בריאה יש מאין הוא בשני גדרים הפכיים: הכוח האלקי, שזהו האין שבורא את היש, מוכרח להמצא בבריאה תמיד⁶.

בריאת יש אינה כמו יצירת כלי. הכלי אינו זקוק יותר ליוצר כדי להיות מציאות, אבל היש מוכרח שהאין, הכוח האלקי שברא אותו, ימצא בו תמיד. מכיון שהיש עצמו אין לו קיום. ברגע שהאין, הכוח האלקי, מסתלק ממנו, בו ברגע היש מתבטל מיד כלא היה.

ובמקומות שנשמנו שם.

(4) ראה ספר המאמרים ש"ת, ע' צא.

(6) שער היחוד והאמנה, פרק א"ב.

(5) ראה בראשית רבה, פרשה לט, יד.

יחד עם זאת, הגם שכל קיומו של היש הוא הכוח האלקי, בכל זאת, בשעה שהאין נמצא ביש, מוכרח האין להיות מאוד מוסתר מהיש כמאמר⁷ "העולם הבורא מהנברא" – הבורא ברוך־הוא מוכרח להיות נסתר מהבריאה.

הרי שאופן הבריאה יש מאין הוא בשני גדרים הפכיים:

[א] האין מוכרח להיות ביש, ו[ב] הוא מוכרח להיות בתכלית ההעלם, שהיש הנברא, אף שהוא עצמו יודע שכל מציאותו היא הכוח האלקי. הכוח האלקי מאוד נסתר מהיש, עד שהיש אינו יודע מהו. לכן הכוח האלקי נקרא אין – לא ידוע.

זהו אחד החילוקים בין ענין בריאה יש מאין וענין עילה ועלול⁸.

עילה, היינו מי שעושה עוד דבר, ועלול היינו דבר שנעשה על־ידי העילה.

שכל ומידות או מחשבה ודיבור הם עילה ועלול. השכל הוא העילה שממנה נעשה העלול, המידות, והמחשבה היא העילה שממנה נעשה העלול, הדיבור.

העילה, השכל, נמצאת בעלול, המידות, והעילה, המחשבה, נמצאת בעלול, הדיבור.

העלול, המידות, משיג את העילה, השכל, והעלול, הדיבור, לא יהיה יותר מהעילה, המחשבה, כי העילה והעלול – העילה היא בקירוב ובגילוי אל העלול, והעלול משיג את העילה.

אבל בבריאה יש מאין, היש לא משיג את האין, והאין, החיות האלקית המחיה את העולם עם כל הברואים, נסתר מאוד באופן שאנו, הנבראים, לא יכולים להשיג זאת.

למרות שבפועל ונפעל, יודעים מהפעולות את מציאותו של זה הפועל את הפעולות, אבל בפעולות החיות האלקית המחיה את העולם וברואיו, אין אנו יודעים אלא את מציאות המציאות של החיות האלקית.

(7) תניא, קונטרס אחרון קנח, א. (לעיל ע' 34) [הערות כ"ק אדמו"ר]. ומאמר ד"ה

(8) ראה גם מאמר ד"ה "בינו בוערים" "אתה הוא" לקמן ע' 304.

בכוחות הנפש⁹, אנו יודעים מהפעולות את מהות המציאות של הכוחות, אבל בנפש, מפעולות הנפש אין אנו יודעים אלא את מציאות המציאות של הנפש.

הסיבה לכך היא, שהכוחות הם פרטיים. כל כוח הוא פרטי, ובמילא מהפעולה אין אנו יודעים את מהות הכוח, אבל את מציאות הכוח אנו כן יודעים. אבל בנפש, שהיא כללית, מהפעולות אנו יודעים רק את מציאות המציאות של הנפש, אבל את מהות המציאות של הנפש אין אנו יודעים. כך גם בחיות האלקית המחיה את העולם, בנוסף לכך שזו חיות כללית המחיה נבראים שונים ברגע אחד, עצם החיות המחיה את העולם נסתרת מאוד, ולכן נקרא העולם בשם 'עולם' – מלשון העלם¹⁰.

קיצור. בריאה יש מאין אינה כפי שאומן עושה כלי. החיות מאוד נסתרת מהנבראים. אין זה דומה לעילה ועלול, שכל ומידות, מחשבה ודיבור. העילה קרובה לעלול, העלול משיג את העילה. נבראים יודעים רק את מציאות החיות האלקית.

ג.

גם כאשר נעמיק יותר, לא תהיה ההבנה של ידיעת מציאות הנפש, הסבר לידיעת מציאות החיות האלקית, אף-על-פי שהידיעה שיודע ומרגיש בנפש היא בוודאות, בכל זאת היא רק ידיעת המציאות.

על-פי שכל אנו מבינים שידיעת המציאות, היינו ידיעת והרגשת כוחות הנפש הפרטיים – כוח השכל הוא מיוחד לשכל ולא לראיה, וכוח הראיה הוא מיוחד לראיה ולא לשמיעה, וכן בכל כוח הוא מיוחד רק לפרט זה – מובן שמציאות כוח זה היא מציאות מיוחדת.

אבל הנפש פעולתה כללית, לכן גם מציאותה כללית, שהיא כוללת את כל הכוחות מהכוח הנעלה ביותר עד הנחות ביותר.

(10) לקוטי תורה, שלח לז, ד.

(9) ראה גם מאמר ד"ה "יפה שעה אחת"

(לעיל ע' 102) [הערות כ"ק אדמו"ר].

דבר זה, איך מציאות אחת יכולה לכלול את כל הכוחות השונים, אין ביכולת הנברא להבין. למרות שהכוחות, כפי שהם בנפש, הם באופן אחר לגמרי לעומת הכוחות שהנבראים מכירים מפעולותיהם.

בכל דבר יש גוף ונפש. הגוף הוא גשמי והנפש היא רוחנית. בגשמי ישנה גם מהות רוחנית וברוחני ישנה מהות גשמית, אבל המהות הרוחנית הנמצאת במהות הגשמית והמהות הגשמית הנמצאת ברוחני הן לפי ערך הגשמי והרוחני.

למשל, בשר העקב הוא גשמי וחומר המוח גם הוא גשמי. בשניהם ישנה מהות רוחנית, אבל קיים חילוק בין המהות הרוחנית הנמצאת בגשמיות של המוח, למהות הרוחנית הנמצאת בגשמיות של העקב.

המלאכים הם מהות רוחנית, אך עם זאת יש בהם גם מהות גשמית, כמו שכתוב¹¹ "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לטה", שגם רוח וגם אש, אף שהם היסודות העדינים יותר, אבל בכל זאת זהו גשמיות.

כוחות הראיה והשמיעה כפי שהם בכוחות הגלויים, כוח הראיה רואה רק דבר גשמי וכוח השמיעה שומע רק דבר רוחני. קול הוא רוחני לגבי דבר גשמי שהעין רואה, אבל בכוחות ראייה ושמיעה כפי שהם בנפש – כוח הראיה רואה גם את המהות הרוחנית שישנה בגשמי, וכוח השמיעה שבנפש שומע גם את המהות הגשמית שישנה בדבר הרוחני.

כך היה בעת מתן-תורה, כמו שכתוב¹² "וכל העם רואים את הקולות". כתוב במדרש¹³ שבני ישראל ראו את הנשמע ושמעו את הנראה.

מכך מובן שהכוחות כפי שהם בנפש, הם שונים מכפי שהם בהתגלות.

לכן "מבשרי אחזה אלקה"¹⁴ – בחיות האלקית, הנבראים אינם יודעים אלא את מציאות החיות האלקית, אך באמת אין זה הסבר על החיות האלקית, כי הנפש היא נברא והחיות היא אלקות, וענין האלקות כלל אינו בר השגה אצל הנבראים. החיות האלקית בעולם ובנבראים היא בעולם ובהסתר.

ורש"י. וראה לקוטי שיחות חלק ו, ע' 120

הערות 5-6.

(11) תהלים קד, ד.

(12) יתרו כ, יד.

(13) ילקוט שמעוני, יתרו, רמז ש. מכילתא

קיצור. ידיעת המציאות שאנו יודעים מכוחות הנפש אינה הכנה שלמה ביחס לידיעת המציאות של החיות האלקית שקיימת בעולם ובכל הברואים. בכל דבר ישנו גשמי ורוחני לפי אופן המציאות והמהות של הדבר. למרות שהכוחות כפי שהם בנפש הם כלליים, אבל בגילוי הם פרטיים.

ד.

החיות האלקית שבעולם, למרות שהיא ודאית, בכל זאת, במה שהיא מחיה, היא בהעלם גמור. הנבראים אינם יכולים להבין כלל גם לא את מציאות המציאות של החיות האלקית. שכן החיות האלקית היא חיות כללית, הכוללת את כל הדרגות של דצח"מ¹⁴, מהדרגה הנחותה ביותר, דומם, עד הדרגה הנעלית ביותר, מדבר.

אופן פעולה כזה מורה שהכוח הפועל הוא כוח כללי, ונבראים אינם מסוגלים להבין זאת.

דבר שאינו מובן נקרא טבע. טבע הוא שם כללי לכל מה שאינו מובן, כפי שהרבי¹⁵ נשמת-עדן כותב בתניא¹⁶ "וטבע זה הוא שם המושאל לכל דבר שאינו בבחינת טעם ודעת".

כל זה, הוא החיות האלקית הנמצאת בעולם ובכל הנבראים, שהיא בהעלם רב.

בגן-עדן, לעומת זאת, שם מאיר האור האלקי בגלוי, כמאמר הידוע¹⁷ "העולם הבא אין בו אכילה ושתיה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" – בגן עדן אין כל אוכל ושתיה, אלא הצדיקים יושבים עם כתרי התורה שלמדו בעולם הזה, כמאמר הידוע¹⁸ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" – מאושר הוא מי שבא לכאן – לגן עדן – ותורתו איתו, שהיא נעשית כתר על ראש הצדיק, והמצוות שמקיימים בעולם הזה נעשות לבושים לנשמה בגן עדן¹⁹.

(17) ברכות יז, ע"א.

(18) פסחים ג, ע"א.

(19) ראה תניא, סוף פרק ו.

(14) דומם, צומח, חי ומדבר. ראה גם לעיל

ע' 98.

(15) אדמו"ר הזקן.

(16) פרק יט.

העולם הבא, העתידי, הוא לפי ערך העולם הזה, הנוכחי, כמאמר הידוע²⁰ "עלמא עילאה כגוונא דעלמא תתאה" – הלומד תורה ומקיים מצוות בעולם הזה זוכה בעולם ההוא לגן-עדן ועולם הבא, שבגן-עדן הוא גילוי המהות של החיות האלקית.

זוהי משמעות המאמר²¹ "שבעה דברים קדמו לעולם".

אחד משבעת הדברים הנמנים הוא – "גן עדן קדם לעולם", שמעלת האור בגן עדן היא למעלה ממעלת האור שבעולם הזה.

כל זה הוא כאשר החיות היא בהעלם, אז האור של גן-עדן נעלה מהאור שבעולם.

אך כאשר החיות האלקית שבעולם תתגלה, כמו שכתוב²² "וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר", כאשר כבודו של הבורא ברוך-הוא יתגלה – העין הגשמית תראה את דבר ה' שבכל הנבראים, אזי יתגלה בחיות האור העצמי שבחיות, והעצמי הוא נעלה ביחס למהות האור האלקי שבגן-עדן.

זה שהאור האלקי שבגן-עדן הוא שכר עבור תורה ומצוות, כל זה הוא כעת, עד שיבוא משיח צדקנו, במהרה בימינו אמן. אבל כאשר משיח יבוא אז יתגלה האור העצמי של החיות האלקית שבעולם ובנבראים.

לכן, עדיפים תשובה ומעשים טובים שהאדם עושה בעולם הזה, על החיים בגן-עדן – למרות שהאור שבגן-עדן הוא מהות האור, אך אין זה אור עצמי.

זוהי מעלת התשובה. תשובה היא עבודה, לא כפי שאנשים סבורים שתשובה היא רק על חטא ועון. תשובה משמעה השבה²³, לחזור, שהנשמה כפי שהיא למטה, בגוף ונפש הטבעית, תהיה באותה דרגה נעלית, כפי שהיתה קודם לכן, עוד לפני שירדה בגוף.

כאשר הנשמה, כפי שהיא למטה בגוף גשמי, עוסקת בתורה ועבודה במסירת-נפש, נפעלת בה עליה לדרגות הנעלות ביותר.

22) ישעיהו מ, ה.

23) לקוטי תורה, האיניו עא, ג.

20) זוהר, חלק א רה, ע"א.

21) פסחים נד, ע"א.

אבל העבודה צריכה להיות בסדר והדרגה, ותחילת העבודה היא להתבונן בהשגחה הפרטית, שבכל דבר ישנה כוונה אלקית. זהו "ואחר עורי נקפו זאת", שהיסורים של חבלי משיח הם – כי "גואלי חי".

נחוץ רק שיהיה "ומבשרי אחזה אלקה", שיראו אלקות בכל, ויעסקו בתורה, תשובה ומעשים טובים, נזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקנו.

קיצור. החיות האלקית שבעולם ובברואים היא כל-כך נעלמת, שלמרות שאנו מבינים ויודעים שהמציאות קיימת, להשיגה איננו יכולים, גם לא במציאות המציאות. אך בגן-עדן מאירה מהות אלקות. תשובה היא עבודה של שאיפה לנעלה יותר. בתורה ומצוות ותשובה מאיר האור העצמי של אלקות שיתגלה בביאת המשיח.

אני לדודי ודודי לי

[אלול ה'תש"ב]

"אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים".¹

ראשי התיבות של ארבע המילים "אני לדודי ודודי לי" הם אלול.²

קודם לכן כתוב³ "דודי לי ואני לו הרועה בשושנים".

רש"י מפרש, כל מה שה' יתברך רוצה, הוא דורש רק ממני – בני ישראל – ורק לי הוא אומר: עשו פסח, קדשו את הבכורות, עשו משכן, הביאו קרבנות, ואינו תובע זאת מעם אחר. ואני לו – כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים. ה' יתברך רועה את צאנו בשושנים, במקום מרעה טוב. צריך להבין: מה החילוק בין הפסוק "דודי לי ואני לו" והפסוק "אני לדודי ודודי לי"?

הענין בזה הוא: בהתעוררות לעבודה אלקית, לעבוד את הבורא ברוך-הוא, ישנם שני אופנים:

אופן אחד הוא, שההתעוררות לעבודת הבורא ברוך-הוא באה משמים, שמלמעלה מעוררים את האדם שיתעורר לעבודת הבורא. ההתעוררות מלמעלה באה באופנים שונים ועל-ידי סיבות שונות.

כתוב⁴ "יחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח".

הבורא ברוך-הוא נותן לאדם ריבוי אפשרויות ללכת בדרך הישר של תורה ומצוות, וגם זה שירד מן הדרך הישר – הבורא ברוך הוא מתבונן, כביכול, איך להציל גם את זה שכבר חש עצמו מנותק ונידח מהעם היהודי – שיעשה תשובה ויטיב את מעשיו הרעים.

(3) שם ב, טז.

(4) שמואל ב, יד.

(1) שיר השירים ו, ג.

(2) אבדורם, תפילות ראש השנה. פרי עץ

חיים, שער ראש השנה, פרק א.

אף שה' יתברך נותן לאדם בחירה חופשית שיבחר בעצמו את דרכו בחיים, כמו שכתוב⁵ "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע"

– ה' יתברך נותן לאדם את שתי הדרכים: את דרך הטוב, שהיא חיים גשמיים ורוחניים לאדם, ואת דרך הרע, שהיא גזר־דין מות גשמי ורוחני לאדם –

האדם עצמו הוא זה שבוחר את דרכו בחיים כרצונו.

כאשר האדם בוחר לעצמו דרך רעה, ונופל רחמנא־ליצלן מדחי אל דחי, עד שהוא ניתק מיהדות ונידח מהעם היהודי, ה' יתברך ברחמיו המרובים יוצר סיבות שונות באופנים שונים, שגם המנותק מיהדות והנידח מהעם היהודי ישוב ליהדות ואל ה' יתברך.

התעוררות זו באה לפעמים על ידי חלום מסוים, ולפעמים על ידי זכרון פתאומי, כאשר מעצמו, ללא כל סיבות ידועות, הוא נזכר באחד מהוריו או חברי־נעוריו, ועל ידי כל הסיבות הללו אופף אותו כאב־לב חזק, ומאוד כואב לו מצבו הרוחני הירוד;

לבו נשבר בקרבו, והוא מקבל על עצמו החלטה איתנה שמהיום והלאה הוא יהיה שומר תורה ומצוות. הוא שובר את כלי הטריפה שלו ומנתק את חברותו עם חבריו הרעים. הוא מניח תפילין, אוכל כשר, שומר את הטהרה, שומר שבת ומקיים את כל המצוות שה' יתברך ציוה.

זהו אופן אחד המביא את ההתעוררות לתשובה ולעבודת הבורא ברוך־הוא.

האופן השני המביא את ההתעוררות לתשובה ועבודת הבורא ברוך־הוא, הוא שהאדם עצמו מתעורר לתשובה ולשיפור הנהגתו.

ענין התשובה⁶ אינו כסברת ה'עולם', שזהו רק על חטא ועון.

ענין התשובה הוא להפוך להיות טוב יותר ועדין יותר מבעבר, ותשובה זו באה על ידי התבוננות מסויימת, שהוא מתבונן בתכלית בריאת האדם בעולם.

[6] ראה גם ע' 111 [הערת כ"ק אדמו"ר].

[5] נצבים ל, טו.

זהו החילוק בין הכתוב "דודי לי ואני לו", שמשמעו אופן התעוררות הבאה מן השמים, ומה שכתוב "אני לדודי ודודי לי", שהוא אופן התעוררות שהאדם מתעורר בעצמו לעשות תשובה ולעבודת הבורא ברוך-הוא.

קיצור. למרות שה' יתברך נתן לאדם בחירה חופשית בין טוב לרע, בכל זאת "דודי לי ואני לו", שבאה התעוררות מן השמים על-ידי חלום או זכרון, שגם הנידח הופך להיות "אני לו". "אני לדודי ודודי לי", שמתעורר בעצמו על ידי התבוננות בתכלית בריאת האדם.

ב.

זהו "אני לדודי ודודי לי" ראשי-תיבות אלול.

חודש אלול הוא הזמן שבו האדם צריך לעורר את עצמו לתשובה ולעבודת הבורא. שכן חודש אלול הוא הזמן של חשבון הנפש על כל מה שהתרחש במשך השנה, והחשבון צריך להיות הן במה שהוא לא עשה את מה שהיה צריך לעשות, והן במה שעשה את מה שלא היה צריך לעשות.

כתוב⁷: "סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו".

אמר הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן⁸, שבכל דבר גשמי מהדברים המותרים יש טוב ורע.

הגשמי הוא רע והחיות האלקית המחיה את הגשמי היא טוב.

המשתמש בגשמי צריך להיות "סור מרע" – לא לרצות את העונג שקיים בגשמי, ולהיות "ועשה טוב" – לרצות להיות נזון ולהסתייע מהחיות האלקית שבדבר הגשמי.

"בקש שלום ורדפהו" – זה שהוא "סור מרע" ו"ועשה טוב" צריך לחפש ולרדוף לעשות שלום בין הגשמי והחיות האלקית המחיה אותו.

זהו תכלית בריאת האדם וירידת נשמתו לעולם הזה – לברר בירורים.

(מהדורת תשס"ד ע' שיו, מהדורת תשע"ב ע')

(7) תהלים לד, טו.

(8) הועתק בלוח "היום יום...", ה' (ש"ד).

מנחם-אב, ובכתר שם טוב – הוספות – סא

לכך הדין-וחשבון על כל הדברים שהתרחשו עמו במשך השנה, צריך להיות בחודש אלול.

אין צורך לומר במעשה, אלא גם בדיבור – כאשר אמר מילה רעה על הזולת, האמת היא שהוא אומר זאת על עצמו.

הגמרא אומרת⁹: "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן", שאדם לא יאמר על עצמו מילה לא טובה.

על-פי התורה צריך, בכלל, להיות זהיר בלשונו. להיות נשמר בדיבור ולהתבטא רק בביטויים נקיים ועדינים, כמו שכתוב בנח¹⁰ "ומן הבהמה אשר איננה טהורה".

ישנן כאן אותיות יתירות – שהרי היה יכול להיות כתוב "הבהמה הטמאה" ובכל זאת נאמר "אשר איננה טהורה". זה מורה שצריך להתבטא בביטויים עדינים.

בנוסף, ידוע העונש הגדול שה' יתברך מעניש את המקלל, והשכר הגדול שה' יתברך משלם למברך את הזולת, כמו שכתוב באריכות בספרי מוסר. הסיבה לכך היא, כי "חביבין (אהובים) ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה (אהבה) יתירה (מיוחדת) נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר¹¹ בנים אתם לה' אלקיכם"¹².

אנו רואים שאב האהוב את בנו, כשמברכים את הילד הוא שמח, והוא משלם שכר נאה על כך. ומי שחלילה מקלל את בנו הוא מעניש אותו.

כך גם למעלה: המברך יהודי, ה' יתברך משלם לו שכר טוב, ומי שאומר חס-ושלום קללה נענש מאוד.

יש להזהר מאוד גם באמירת מילה רעה על עצמו, כפי שהבעל-שם-טוב נשמתו-עדן פירש¹³ את המשנה^{13*} "ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו" – משלמים לאדם על המעשים הלא טובים שעשה, בידיעתו ואפילו גם שלא בידיעתו.

(13) ראה כתר שם טוב (קה"ת, נ"י,

תשע"ב), ע' של"ז.

(13* פרקי אבות שם, משנה טז.

(9) ברכות יט, ע"א.

(10) נח ז, ח. פסחים ג, ע"א.

(11) ראה יד, א.

(12) פרקי אבות פרק ג, משנה יד.

"מדעתו" – כאשר הוא מתבטא במילה רעה על עצמו, כפי שאנו רואים כאשר למישהו יש חס־ושלום יסורים בכנים או בבריאות או בפרנסה, כאשר חס־ושלום מאוד לא טוב לו, הוא אומר ביטוי קשה, שחס־ושלום, לא נוח לו לחיות, או שאומר שבמקום חיים כה מרים הוא מעדיף את ההיפך, ח"ו וח"ו, וכדומה ביטויים כאלה;

"שלא מדעתו" – כאשר אחד מדבר על זולתו ואומר שמי שאמר או שעשה כך וכך, ראוי לעונש כזה וכזה – באומרו כך אינו פוסק זאת על הזולת, אלא על עצמו.

זהו "ונפרעין מן האדם . . . שלא מדעתו" – שהוא אינו יודע שבכך שהוא אומר שלזולת מגיע כך וכך, הוא פוסק זאת עליו עצמו.

קיצור. אלול הוא זמן של חשבון הנפש. הגשמי של הדבר המותר הוא רע והחיות היא טוב. צריך להיות "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו". העונש הגדול על קללה, השכר הגדול על ברכה ומילת נחמה. המילה הרעה שאומר על הזולת, פוסק הוא על עצמו.

ג.

הפירוש "אל יפתח אדם פיו לשטן", הוא בשני אופנים:

הן במקרה שהוא לא צריך לומר על עצמו אף מילה רעה, וח"ו וח"ו, היו לא תהיה, אם יש לו חס־ושלום יסורים בשל ילדים, בריאות או פרנסה, אל לו להיות 'בועט ביסורים'¹⁴, ועליו לדעת שבדאי יסוריו הם צער גדול אצל ה' יתברך¹⁵.

כשם שלאב יש צער מיסורי ילדו, כך, ויותר מזה, הוא הצער, כביכול, אצל ה' יתברך מצערו של יהודי, כמו שכתוב¹⁶ "בכל צרתם לו צר".

ודאי שהיסורים שלו, חס־ושלום, הם מצד החסד והרחמים, ועליו לפשפש במעשיו ולעשות תשובה¹⁷.

(14) ירושלמי שקלים פרק ה, הלכה ד. ה.

(15) סנהדרין מו, ע"א. (17) ברכות ה, ע"א.

(16) ישעיהו סג, ט. שמות רבה, פרשה ב,

כאשר הוא מבין שהיסורים, חס־ושלום, הם מצד החסד והרחמים, אזי הוא מקבל אותם בשמחה, והשמחה הופכת אותם לחסד גלוי¹⁸.

כפי שאנו רואים במוחש, שלפעמים הדבר שהוא החשיב ליסורים, או שלשעה אכן היו אלה יסורים, היסורים עצמם היו הגורם לישועה גדולה וטוב גמור.

האופן השני של "אל יפתח אדם פיו לשטן" הוא – שאסור לדבר אף מילה קשה על הזולת.

מלבד זאת שהוא צריך תמיד ללמד זכות על הזולת, שכן "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו"¹⁹, אינך רשאי לחוות דעה על הזולת עד שאתה עצמך תהיה באותו מקום, כי באמת איש אינו יודע מה עובר על חברו, וכמה קשה לו לעשות את מה שצריך לעשות, ולהמנע מלעשות מה שלא צריך לעשות.

כשם שאנשים שונים זה מזה בדעותיהם ובפרצופיהם²⁰, כך הם שונים זה מזה במידותיהם, ברצונותיהם וברגשותיהם, ואיש אינו יודע "מה שבליבו של חברו"²¹. יתרה מזו, שמצד רגש האנושיות, יש ללמד זכות על הזולת ולהביט עליו בעין טובה – שמעשי הזולת הם טובים.

בעל שכל בריא ודעתן, כלומר אדם שקול, יכול להבין את קשיי הזולת מעצמו.

הוא יודע שיש בו דברים רעים כאלו, הן בדעות והן במידות, או בנטיות שפלות ותאוות, שהזולת אינו יכול כלל לשער זאת לגביו, אך הוא עצמו יודע כמה גדולים חסרונותיו וכמה יסורים יש לו מכך וכמה יגיעה דרושה לו כדי לכבוש את התאוות או הנטיות הרעות שלו.

מעצמו, הוא מבין על הזולת ומלמד זכות, אבל זה רק מצד המידה של לימוד זכות, שזה הרי בשביל הזולת.

(20) ברכות נח, ע"א.

(21) פסחים נד, ע"ב.

(18) שם ס, ע"ב. שבת פח, ע"ב. וראה תניא

פרק כו, ואגרת הקדוש "להשכילך בינה".

(19) פרקי אבות פרק ב, משנה ד.

אך צריך להיות נזהר בלשונו, לא לומר מילה קשה על הזולת, כי כשהוא אומר מילה קשה על הזולת, חס-ושלום, משמעות הדבר היא, שהוא אומר זאת על עצמו.

התשובה על חטא הדיבור, בנוסף לתשובת המשקל: לדבר דיבורים טובים, לנחם לב נשבר ונדכה – היא שחובה עליו לזכך את הדיבור על ידי אותיות התפילה והתורה. מעבר לכך שכל מילה שהוא אומר, הן בתפילה והן בלימוד התורה, צריכה להיות זכה, מדויקת וברורה ללא גמגום – צריך שיהיה ריבוי אותיות, שהדבר יטהר את הנפש מריבוי האותיות שדיבר באיסור.

הזמן לתיקון הדיבור הוא בחודש אלול. בפרט על הענינים של מעשה, התשובה היא בחודש אלול.

חודש אלול הוא חודש הרחמים, כמאמר הידוע²² שרבינו²³ נשמתו-עדן אמר בשם הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן: בחודש תשרי ה' יתברך נותן את מזונותיו של אדם בהקפה, ובחודש אלול יש לעשות את החשבון ולשלם את המגיע, והתשלום הוא בתשובה. כאשר ה' יתברך רואה שמשלמים, ורוצים לשלם, הוא מוותר על יתרת החוב, אלו הם ימי הסליחות. ועל-ידי התשובה בימי הסליחות, מובטחים שבראש השנה נותן ה' יתברך שוב קצבה לשנה טובה, בהקפה.

זהו "אני לדודי ודודי לי" ראשי-תיבות אלול. חודש אלול הוא זמן התשובה, שצריך לעורר את עצמו, חו הכנה לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

קיצור. "אל יפתח אדם פיו לשטן". (א) שלא יאמר על עצמו אף מילה קשה או קללה, גם כאשר לא טוב לו והוא סובל, שלא יהיה בועט ביסורים. (ב) אסור לומר מילה קשה על הזולת. תשובת המשקל בריבוי אותיות לתקן את חטא הדיבור. אלול וסליחות הם הכנה לכתיבה וחתימה טובה.

²² ע' שסט [וראה שם בהערה 398].
²³ אדמו"ר הזקן.

²² הועתק מכאן לכתר שם טוב הוספות
אות קצא (מהדורת תשס"ד ע' שעט. תשע"ב

והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול

[תשרי ה'תש"ג]

"והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים".¹

זו הנבואה שישעיהו הנביא אומר בשם ה' ברוך-הוא על אחרית הימים של הגאולה האחרונה, כמו שכתוב בפסוק הקודם² "ואתם תלוקטו (מן הגלויות)³ לאחד אחד בני ישראל". בזמן הגלות, עם ישראל התפזר בכל קצות הארץ, כמו שכתוב⁴ "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאום ה'".

כאשר יגיע זמן הגאולה, היהודים שימצאו בפינות שונות וגם נידחות של הארץ, וגם אלה שימצאו באיים קטנים רחוקים מאוד, וכן גם במקומות שבהם ימצאו רק יהודים בודדים, יתקבצו אז גם הם כדי להתקבל אל תוך כלל ישראל.

הגם שאותם יהודים מועטים, בפרט אותם בודדים שימצאו בפינות נידחות שונות של הארץ ובאיי הים, יהיו מאוד מגושמים ושקועים בעניני העולם, ורחוקים מיהדות בכלל, ולא ירצו לצאת מבתיהם הטובים והמסודרים להצטרף אל משיח צדקנו לארץ ישראל, הם בכלל לא ירצו לשמוע אודות הגאולה המאושרת מהגלות על-ידי משיח צדקנו;

שכן, כאשר יתקרב עת הגאולה, חלק מבני ישראל יתגשם מאוד ויתבולל בין תושבי הארצות בהן ימצאו, בשל סיבות שונות, כמו חברים רעים או מנהיגים רעים, עד שלעיתים ישכחו, או לא ירצו לדעת, את מוצאם היהודי; כיצד תתקיים הבטחתו של הקדוש ברוך-הוא שישעיהו הנביא אומר בשם ה' יתברך – שהם יחזרו לעמם? על כך אומרת הנבואה השניה, שישמע ייקלט קול השופר הגדול שיזעזע את כולם.

(3) רש"י.

(4) זכריה ב, י.

(1) ישעיהו כז, יג.

(2) שם, יב.

הנבואה הראשונה היא, שה' יתברך יזעזע את העולם, ערב הגאולה, בועזוע כה חזק עד שכל האנושות תרעד. הזעזוע הפלאי יביא להכרה, שגם היהודים הנשכחים ביותר הינם יהודים.

הנבואה השניה היא, שהשופר הגדול יעורר גם את האובדים והנידחים, שגם להם תהיה תשוקה להשתחוות לפני האלקות הקדושה בירושלים.

קיצור. ערב הגאולה ה' יתברך יסעיר את העולם, ואז גם היהודים הרחוקים ביותר יכירו שהם יהודים. השופר הגדול יעורר את נקודת היהדות, גם אצל יהודים אובדים ונדחים.

ב.

צריך להבין; מהו ענינו של השופר הגדול?

כתוב⁵ "ואדני הוי' בשופר יתקע והלך בסערות תימן".

פסוק זה גם הוא נבואה, על-ידי זכריה הנביא, על אחרית הימים של הגלות האחרונה, ומהו ענין השופר הגדול? הנבואה "ואדני הוי' בשופר יתקע" עוסקת בשופר של מלחמה שצריך להחריב את הארצות שחטאו הרבה בכלל, וכנגד עם ישראל בפרט. זהו שכתוב "והלך בסערות תימן": קול השופר ש"ואדני הוי' בשופר יתקע", הוא שופר מלחמה ש"והלך בסערות תימן". הוא עומד להחריב את הארצות החוטאות.

בנבואה זו מחכרים שניים משמותיו של הקב"ה – שם אדני ושם הוי'. שם אדני הוא שם דין, ושם הוי' הוא שם הרחמים⁶.

למרות שחורבן ומלחמה ענינם דין, אך באמת הדין הוא רחמים, שמלבד זאת שהחוטאים מתנקים מחטאייהם, המלחמה והזעזועים הסוערים שלה, הם הכנה והכשרה מסוימת לגאולה השלימה על-ידי משיח צדקנו;

זהו ענינו של השופר הגדול.

הוא יעורר אצל כל היהודים את נקודת היהדות, שכל אחד, על-פי מעמדו ומצבו, ישתפר ויתעלה בחיי תורה ומצוות יהודיים, וכשמשיח צדקנו יבוא

(6) לקוטי תורה, ראש השנה ס, ג.

(5) שם ט, יד.

בקרוֹב, אזי יקריים הכתוב⁷ "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", כי חבלי המשיח ניקו ומנקים את עם ישראל מכל הלכלוך שהצטבר, והשופר הגדול יעורר את כולם לשמוע ולקלוט את הקדושה האלקית.

קול השופר וסערות תימן יגרמו שגם האובדים והנדחים שהתרחקו לחלוטין מעם ישראל והתבוללו בעמים זרים. גם אלו שנדחו כה רחוק, ונפלו מטה מטה, עד שהם מתביישים להקרא בשם 'יהודי', ומתרגזים כאשר מזכירים להם את מוצאם היהודי ועושים את כל האפשרי כדי להבדל מיהדות ומיהודים – גם הם יגיעו להכרה שהם יהודים.

כפי שאנו רואים במוחש, שחבלי המשיח זעזעו את כולם, ובמידה מסוימת קירבו ליהדות, ויקרבו עוד יותר. אלא שעם כל זה אלו הם היסורים של חבלי המשיח.

השופר הגדול הוא קריאת חיבה האבהית של ה' יתברך שתגיע לכל היהודים, גם לאובדים והנידחים.

קיצור. "ואד' הוי' בשופר יתקע" הוא קול השופר של המלחמה ש"והלך בסערות תימן", להחריב את העולם החוטא ולהחזיר לכלל ישראל את היהודים שהתרחקו. אד' הוא דין – חבלי המשיח, הוי' הוא רחמים – ההכנה לגאולה השלימה. ה"יתקע בשופר גדול" הוא קריאת תשובה וחיבה האלקית לכל היהודים.

ג.

קריאת החיבה האלקית לתשובה שתהיה לאחר חבלי המשיח, תהיה כה עזה, שמלבד זאת שהיא תעורר את בני התורה ושומרי המצוה בגעגועים לא רגילים לאלקות; להתמסרות על-אנושית לקיום המצוות ולימוד התורה, ולתשוקה עזה להתעלות ביראת שמים, אהבת הבורא ברוך-הוא ואהבת ישראל עם מידות טובות – היא תגיע גם לאלו שנפלו מטה מטה ושקעו בטינוף תאוות העולם.

(7) יתרו יט, ו.

קריאת החיבה האלקית לתשובה תגיע גם ל"האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים", אלו הנמצאים בכוץ העמוק ביותר של חיי־תאווה מופקרים, המביאים למעשי־הרצח הגדולים ביותר, ותעורר גם בהם את התשוקה לחיים יהודיים של תורה ומצוות. הגעגוע הפנימי שלהם יהיה להשתחוות אל הקדושה האלקית בירושלים. זהו "ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים".

חטאי האנושות הכלליים נחלקים לשני חלקים בעלי שתי תכונות שונות: אחת היא התענות שלוה והשניה התמכרות נלהבת סוערת. לשתי תכונות אלו יש שני מקורות שונים. מקור העונג הקר והמיושב של תאוות גשמיות הוא בעיקרו שכל, ומקור ההתמכרות הסוערת לתאוות גשמיות כאש בוערת הוא בעיקרו מידות.

כוונת הביטוי 'בעיקרו שכל' ו'בעיקרו מידות' היא, שלמרות שבשניהם העיקר הוא העונג והתאוות הגשמיות, החילוק הוא באיזה אופן הם באים לידי ביטוי. האם זהו עונג קר ומיושב, או עונג של התמכרות כאש בוערת.

העונג הקר והמיושב משביע את בעל התאוה, והשובע מושך את בעל התאוה יותר ויותר עד שהוא נעשה שקוע בזה. זהו האובד "בארץ אשור" – אשור⁸ משמעו עונג ואושר. המתמסר לתאוות הוא אובד "בארץ אשור";

ההתמכרות מתוך התלהבות לתאוות גשמיות כאש בוערת עושה את בעל התאוה צמא יותר לתאוות, עד שהוא מתדרדר לכוץ הנחות של פשעים. זהו הנידח "בארץ מצרים" – מצרים⁹ משמעו הכוץ הנחות ביותר של חטאים.

בתחילה הם חבלי המשיח של "ואד' הוי' בשופר יתקע", לזעזע את היהודים בכלל ואת הרחוקים בפרט, ואחר־כך יהיה ה"יתקע בשופר גדול" – קריאת החיבה האבהית־אלקית לתשובה, שתעורר את נקודת היהדות אצל כל היהודים בכלל, ואצל אלה שהיו אובדים ונידחים בפרט, שכולם ילכו עם משיח צדקנו בקרוב ממש להשתחוות לה' בהר הקודש בירושלים.

8) מלשון אשרי יושבי ביתך [הערת כ"ק] ביותר, כמו שנאמר (ויקרא יח, ג) כמעשה ארץ מצרים גו'. ראה גם יחזקאל כג, מסכת קידושין מט, ב ועוד [הערת כ"ק אדמו"ר].

9) מלשון אשרי יושבי ביתך [הערת כ"ק] לקוטי תורה, ראש השנה ס, ע"א. מצרים היתה שקועה בחטאים הנחותים

קיצור. אחרי חבלי המשיח המבהילים והמחרידים, תבוא קריאת חיבה אלקית חזקה מאוד לתשובה, שתשפיע על כל היהודים וגם על הרחוקים ביותר, שהם קרירים ומיושבים או מכורים בהתלהבות כאש בוערת לתאוות-ההפקרות הנחותות ביותר, וגם הם ישובו לחיי תורה ומצוות, ואת כולם משיח צדקנו יוביל בקרוב ממש לארץ ישראל שנוקתה היטב.

טוב לי תורת פיך

[מרחשון ה'תש"ג]

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".¹

יש להבין, מהו החידוש ש"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"? איזה חידוש הוא זה, שהתורה טובה יותר מאלפי זהב וכסף? התורה היא הרי חכמה ושכל, שזהו רוחניות, וזהב וכסף הם גשמיות. גם בר-דעת קטן מאוד מבין שרוחניות עדיפה על גשמיות.

בספרי הקבלה אהבת ה' יתברך נקראת כסף, ויראת ה' יתברך – זהב. "אלפי" משמעו לימוד והנהגה.

מפרש הרבי נשמתו-עדן², שדוד המלך עליו השלום אומר שמה שהנשמה לומדת תורה בעולם הזה בפה הגשמי, נעלה מעבודת והנהגת הנשמה למעלה, לפני שה' יתברך שלח אותה למטה – שזהו "אלפי זהב וכסף", אהבה ויראה. הטעם לזה ש"טוב לי תורת פיך", שהנשמה לומדת ומקיימת מצוות בעולם הזה, יותר מעבודת הנשמה באהבה ויראה בעולמות העליונים הוא, כי הכוונה העליונה היא שבני ישראל יבררו את העולם על-ידי עבודתם בתורה ומצוות ומעשים טובים.

כל נשמה שבאה לעולם יש בה כוונה פרטית, ויש לה שליחות מיוחדת שהיא צריכה לבצע בעולם, ולכל נשמה נותנים מספר שנים מסוים כמה היא תהיה בעולם הזה כדי למלא את הכוונה והשליחות שבגללן היא ירדה לעולם. כתוב³ "ימים יוצרו ולו אחד בהם" – הימים נבראו בכוונה שיהיה ה"אחד", אחד ראשי-תיבות א'ח'ד'.

א' – אלופו של עולם, אדון העולם, ח' – שבעת הרקיעים והארץ, ד' – ארבע רוחות העולם.⁴

(3) תהלים קלט, טז.

(4) שו"ע אורח חיים סימן סא. לקוטי תורה

תוריע, כג, ג.

(1) תהלים קיט, עב.

(2) רבנו הזקן (בעל התניא), בספרו תורה

אור, תחלת פרשת וישב [הערת כ"ק אדמור"ר]

כו ע' ד.

הרקיעים והארץ עם כל ארבע רוחות העולם וכל אשר בהם, הן צבא השמים והן צבא הארץ, כולם בטלים לאלקות.

זהו "ולו אחד בהם" שבעבורו נותנים את הימים – כדי שהאדם יוכל לבצע את הכוונה שלשמה ירדה הנשמה לעולם.

הנשמה יורדת לעולם למשך שנים, כמו שכתוב⁵ "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה", וכמו שכתוב עוד⁶ "והיו ימיו מאה ועשרים שנה" – חיי האדם הם שבעים, שמונים, מאה ועשרים שנה – גם משך שנים אלו אין לו ערך לגבי מספר השנים שהנשמה נמצאת בשמים ומצפה עד שהיא תרד למטה;

על-ידי זה שהנשמה למטה לומדת תורה ומקיימת מצוות, נפעלת עליה בנשמה.

מכך מבינים את המעלה בזה שהנשמה למטה מקיימת תורה ומצוות – שעל-ידי כך נפעלת עליית הנשמה בדרגה כזו, נעלית מכפי שהיא היתה קודם לכן.

קיצור. שואל מהי ההשוואה בין זהב וכסף שהם גשמיים לתורה שהיא חכמה ורוחנית, אלא הכוונה היא שעבודת הנשמה בתורה ומצוות בעולם הזה, נעלית מעבודתה באהבה ויראה בעולמות הנעלים. לכל נשמה יש שליחות מיוחדת לבצע, אשר לשם כך נותנים לה מספר שנים מסוים.

ב.

כתוב "כל ישראל בני מלכים הם"⁷.

הנשמות באות מספירת המלכות. הגם ששורש הנשמות הוא בספירת החכמה, ההחלטה שהנשמה תרד לעולם לכמה שנים, זהו מספירת המלכות.

7) שבת סז, ע"א. לקוטי תורה, במדבר ה,

ע"ב.

5) תהלים צ, י.

6) בראשית ו, ג.

כתוב בזוהר⁸ "ההוא דרגא דכל יומין ושנין דבר נש ביה תלין, דדא היא ה' בתראה" [=הדרגה ההיא, שכל ימיו ושנותיו של האדם בה תלויים, שזו היא אות ה' אחרונה (של שם ה')].

ישנה דרגה מסויימת למעלה, שבדרגה זו תלוי כל התוכן של ימיו ושנותיו של אדם. דרגה זו היא ה' האחרונה של שם הוי':

בשם הוי' יש ארבע אותיות – י'הו'ה', וכפי שהן בספירות, י' היא ספירת החכמה, ה' היא ספירת הבינה, ו' הן שש המידות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד

– כמו שכתוב⁹ "לך הוי' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ", ש"גדולה" היא מדת החסד, כידוע¹⁰ שהמקובלים הראשונים קראו למדת החסד בשם "גדולה". וזה שכתוב "כי כל בשמים ובארץ", הכוונה במילת "כל" למדת היסוד. הרי שבפסוק זה נימנות כל שש המידות זוהי האות ו' של שם הוי' –

והאות ה' האחרונה, היא ספירת המלכות, שבספירת המלכות תלוי כל תוכן הימים והשנים שיש לאדם לחיות בעולם.

טעם הדבר מדוע דוקא בספירת המלכות תלוי תוכן חיי האדם, הוא מפני שספירת המלכות היא הספירה שעל ידה מחיה ה' יתברך ומהווה את העולם, כמו שכתוב¹¹ "ואתה מחיה את כולם", וכתוב בזוהר¹² ש"ואתה" זוהי ספירת המלכות.

במדרש¹³ כתוב "אל תקרא מחיה אלא מהווה". החיות האלקית שמחיה את העולם אינה רק מחיה, אלא גם מהווה את העולם, שעל-ידי ספירת המלכות מתבצעת הכוונה העליונה של קיום העולם.

נאמר¹⁴ "מלכותך מלכות כל עולמים", ש"כל עולמים" – מריש כל דרגין [=מתחילת כל הדרגות] עד העולם התחתון – ההתהוות והחיות של כל עולם היא על-ידי ספירת המלכות.

(12) חלק א רה, ע"א. חלק ב קד, ע"א.

(13) ראה ראשית חכמה שער הקדושה סוף

פ"ז [הערת כ"ק אדמו"ר].

(14) תהלים קמה, יג.

(8) חלק א קכב, ע"א.

(9) דברי הימים א כט, יא.

(10) אור התורה, וירא ע' קעט.

(11) נחמיה ט, ו.

ספירת המלכות של העולם היותר נעלה, היא שורש העולם הנחות ממנו. הדרגה הנחותה ביותר של ספירת המלכות של העולם הגבוה יותר, שהיא שורש העולם הנחות, זוהי הדרגה הנעלית ביותר בעולם הנחות, כמו שכתוב¹⁵ "מלכות דאצילות נעשה עתיק וכתר לעולם הבריאה".

ספירת המלכות היא הספירה האחרונה בכל עולם, כמו שכתוב⁹ "לך ה' הממלכה", זו ספירת המלכות. זה כתוב לאחר כל הספירות, כי ספירת המלכות היא הספירה האחרונה בכל עולם.

כן הוא גם בעולם האצילות, ספירת המלכות היא הספירה האחרונה, כמאמר שמלכות היא "סופא דכל דרגין דאצילות"¹⁶.

עשר הספירות הן מספירת החכמה עד ספירת המלכות. לפני ספירת החכמה ישנה ספירת הכתר שאינה נמנית בין עשר הספירות, כי ספירת הכתר היא דרגה ממוצעת¹⁷ בין שני העולמות.

זהו שספירת המלכות של העולם הנעלה נעשית ספירת הכתר של העולם הנחות, כיון שספירת הכתר היא השורש של כל עשר הספירות של עולם זה.

קיצור. מבאר שההחלטה על ירידת הנשמה ולכמה שנים, היא בספירת המלכות שהיא האות הרביעית של שם הוי', ועל-ידיה מתבצעת הכוונה של הבריאה והחיים של כל העולמות והברואים שלהם.

ג.

בספירת הכתר יש שתי דרגות. דרגה אחת נקראת 'עתיק' והשניה 'אריך'.

'עתיק' משמעו מסולק, כמו שכתוב¹⁸ "ויעתק משם", הוא עבר משם. כפי שהתרגום¹⁹ מפרש "ואסתלק מתמן". זוהי דרגת 'עתיק' שבספירת הכתר, שלמרות שדרגה זו היא בספירת הכתר של העולם, דרגת 'עתיק', בעצם ענינה, היא מסולקת ומופשטת מהעולם.

(18) לך יב, ח. תולדות כו, כב. לקוטי תורה,

במדבר סז, ד. דברים סא, ג.

(19) אונקלוס על הפסוק.

(15) לקוטי תורה, מסעי צב, ע"ב.

(16) זוהר, חלק ג קעא ע"א.

(17) סידור עם דא"ח שו, ע"ב.

הדרגה השניה בספירת הכתר נקראת 'אריך'.

'אריך' תרגומו ארוך. יש אריכות וקיצור, שלמרות שבקיצור ישנו התוכן של כל האריכות, והקיצור הוא בהתאם לתוכן האריכות, עם זאת הקיצור אינו בערך לאריכות.

למשל, ב'קיצור-שולחן-ערוך' כתוב פסק הדין של כל הלכה, כפי שההלכה נמצאת באריכות בגמרא ופוסקים, אבל פסק הדין אינו בערך ההלכה כפי שהיא בגמרא ופוסקים. אף שפסק הדין הוא טוב וברור, אך בקיצור חסר האור הפנימי והחיות של ההלכה.

למשל: מצות הטהרה, חינוך, כשרות של מליחה ותערובות בשר בחלב, כל ההלכות הללו כפי שהן כתובות בקיצור שולחן ערוך זהו רק פסק ההלכה, – שבזמנים מסוימים על האשה להתנהג כך, או שכך צריך להיות חינוך של ילד – שיש להרגיל אותו בנטילת ידים, לישון בכיסוי הראש, ומיד שמתחיל לדבר, גם אם לא ברור לגמרי, יש לומר אתו את הפסוק "שמע ישראל", וכשהוא גדל עוד, יש להרגילו בשמירת שבת, וכך גם לגבי דיני שבת, מליחה ושמירת בשרי מחלבי. אך כל זה אינו אלא פסק ההלכה מה צריך לעשות ומה אסור לעשות –

ואילו כל ההלכות הללו כפי שהן בגמרא ופוסקים, נוסף לזה שבכל הלכה יש טעם והבנה, איך מצוה זו כתובה בפסוק ואיך זו היא הלכה למשה מסיני, מלבד זאת, בכל מצוה מדובר בפרוטרוט על כל פרטי הדינים ומבוארת גם החומרה שבכל הלכה.

למשל, כל עוד האשה לא טבלה בזמן המסוים במקוה כשר, זה איסור כרת, ובספרים מסופר אודות השכר הגדול והילדים הטובים שנגולדו לנשים ששמרו על הדינים הללו בהידור, והעונשים הגדולים, חס-ושלום, של ילדים חולים ורעים שהיו לנשים שזלזלו במה שה' יתברך ציוה להן.

כך גם בכל ההלכות, אך בקיצור שולחן ערוך כתובה רק ההלכה הפסוקה.

כך יובן גם בספירת אריך, שמשמעה אריכות: עשר הספירות מחכמה עד מלכות מתחלקות לשני חלקים. שלוש שכליות – חכמה, בינה ודעת, ושבע מידות – חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

שש הספירות מחסד עד יסוד נקראות זעיר אנפין, כמו, למשל, הקיצור שולחן ערוך, ודרגת הכתר נקראת אריך, כמו, למשל, ההלכה כפי שהיא כתובה בגמרא ובפוסקים באריכות.

קיצור. מבואר שבספירת הכתר יש שתי דרגות. עתיק שמסולקת מהעולם, ואריך ששייכת לעולם, אלא שזהו באריכות לגבי עשר הספירות של העולם, כשם שבגמרא ופוסקים כל ההלכות הן באריכות, עם השכר ועונש, ובקיצור שולחן ערוך הוא פסק ההלכה בלבד.

ד.

דרגת אריך כוללת את כל הספירות מחכמה עד מלכות, שאריך הוא האריכות של כל עשר הספירות.

כשם שבאריכות ההלכות לגבי קצורי הדינים, האריכות היא כמו ענין אחר, אף שהוא אותו הענין שבקיצור, מאחר שיש בו את כל האריכות, כמו גם את הטעמים, בכך הוא נעשה כמו ענין אחר

– כך גם בדרגת אריך לגבי הספירות: אף שאריך כולל את כל הספירות, אבל על-ידי האריכות של דרגת אריך, הגם שאלו הן אותן הספירות שבאות אחר-כך בפרטיות, אבל כפי שהן בדרגת אריך, הן כמו דרגה אחרת לגמרי.

הגם שהספירות כפי שהן באריך, הן בדרגה נעלית יותר מכפי שהן באות אחר-כך בפרט, בכל זאת יש להן שייכות לעולם.

לדרגת אריך יש שייכות לעולם התחתון, ולדרגת עתיק יש שייכות לעולם העליון יותר.

ספירת הכתר היא דרגה ממוצעת בין העולם העליון לעולם התחתון.

בכתר יש שתי דרגות: עתיק ואריך, שדרגת עתיק שייכת לעולם העליון ודרגת אריך שייכת לעולם התחתון.

שתי הדרגות, עתיק ואריך, של העולם התחתון הן בספירת המלכות של העולם העליון, הן קיימות בספירת המלכות – שהיא היסוד והשורש של העולם התחתון.

טעם הדבר שדוקא מלכות, שהיא הדרגה האחרונה של עשר הספירות, היא השורש של העולם התחתון והיא נעשית הכתר של העולם התחתון, הוא מכיוון ששורש המלכות נעלה מכל הספירות, כפי שאנו רואים בחוש בכוחות הנפש שכוח ההתנשאות נעלה מכל הכוחות.

כך גם בספירת המלכות. בשרשה, בספירת הכתר, היא נעלית מכל שאר הספירות, כמו שכתוב בספרים²⁰ ש"נעוץ תחלתן בסופן" – ספירת הכתר של כל עולם נקראת 'תחילה', וספירת המלכות נקראת 'סוף' – ש'תחילת' הכתר קשורה ב'סוף', בספירת המלכות, ודוקא בספירת המלכות ישנה תחילת הכתר.

כפי שאנו רואים בחוש בגוף האדם, שהרגליים מביאות את הראש למקום כזה שהראש עצמו אינו יכול להגיע לשם, ולפעמים, כאשר יש לאדם כאב-ראש, על-ידי רפואה לרגליים מסייעים לכאב הראש.

כך גם בספירת המלכות ובכתר, שנעיצת ההתחלה של כתר היא במלכות, ולכן ספירת המלכות נעשית השורש, כלומר הכתר, של העולם התחתון.

לכן ספירת המלכות היא ה' האחרונה של שם הוי', שבדרגה זו תלויות שנות האדם, כי תכלית הכוונה של השנים היא לברר את העולם שספירת המלכות מהווה ומחיה.

לכן "טוב לי תורת פיך" שהנשמה לומדת בעולם הזה, "מאלפי זהב וכסף" – מעבודתה באהבה ויראה הקודמות, כי על-ידי זה נפעלת עליה בנשמה.

קיצור. מבואר, כי כשם שעל-ידי זה שכל הלכה נידונת בהרחבה בגמרא ופוסקים עם כל פרטי הדינים והשכר והעונש, הרי זה שונה לגמרי מכפי שאותה הלכה היא בקיצור שולחן ערוך, כך גם 'אריך' שונה מעשר הספירות. מבאר את יתרון המעלה שבספירת המלכות, שהכוונה לכנסת ישראל.

(20) אגרת הקודש כ (קל, ע"ב).

בדבר הוי' שמים נעשו

[כסלו ה'תש"ג]

"בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם"¹.

פסוק זה הוא המשך לפסוק הקודם² בו נאמר "חסד ה' מלאה הארץ". אומר על כך המגיד ממעזריטש³ נשמתו-עזון, שהכוונה היא שזהו חסד ה', שה' יתברך נתן לברואים את הכוח להשיג את ענין האלקות.

זהו "חסד ה' מלאה הארץ" – שמכל הדברים הארציים שאנשים קוראים להם טבע – רואים אלקות, ומאחר ש"בדבר ה' שמים נעשו", לכן האדם בדיבורו בתורה ותפילה ודיבורים טובים, מקיים את העולם. ויש להרבות באמירת אותיות התורה.

להבין טוב יותר את ענין "בדבר ה' שמים נעשו", צריך להבין מדוע הדרגה שבה ברא ה' יתברך את העולמות ואת כל הברואים שבהם, נקראת בשם דיבור?

אלא הענין הוא, שהדיבור של הקב"ה כפי שהוא בספירות העליונות זוהי ספירת המלכות, כמו שכתוב⁴ "באשר דבר מלך שלטון".

ענין הדיבור הוא בשביל הזולת, כלומר שדיבור הוא גילוי לצורך הזולת, כי בעד עצמו הרי אינו זקוק לדיבור, אלא רק כדי שהזולת יידע את מה שברצונו להודיע לו, זה נעשה על-ידי הדיבור.

זהו החילוק בין דיבור לשאר הכוחות.

שאר הכוחות הם רק עבור עצמו.

כוח השכל שבו ועל-ידו מבינים רעיונות שכליים, הרי ודאי שכוח השכל הוא עבור עצמו, כי אינו זקוק לזולת כדי להבין דבר-שכל. אדרבה, לפעמים קורה שהזולת מהווה הפרעה ומבלבל את העיסוק במושכלות, כפי שאנו רואים

ע' רעט.

(1) תהלים לג, ו.

(4) קהלת ח, ד. תורה אור, ויקהל קיג, ע"ב.

(2) שם, ה.

(3) אור תורה השלם (קה"ת, נ"י, תשע"ב),

במוחש שהאנשים המסורים להשכלה נמצאים יותר במקומות שקטים ומבודדים, כי הבדידות והשלווה משפיעים לטובה, שיוכל להתמסר יותר להשכלות הרעיונות השכליים שעליהם הוא מתייגע.

זאת משום שענין השכל באדם הוא רק לעצמו והוא יכול להסתדר ללא הזולת.

גם ענין המידות שלא יכולות להיות ללא הזולת – על דרך משל מדת החסד, הרי מוכרח שיהיה זולת לעשות עמו חסד;

אצל האדם אין מקום לענין המידות כלפי עצמו ומוכרח להיות מישהו אחר שכלפיו הוא מגלה את המידה, כי כל ענין המידות שייך רק כאשר ישנו זולת⁵ – אבל עם זאת המידות הן כוחות נפשיים.

למרות שהמידות הן כוחות שאופן קיומן הוא רק כאשר ישנו זולת לגלות אליו את המידה, אבל המידה עצמה היא כוח שנוגע לאדם עצמו.

אהבה ושנאה שייכות רק כאשר יש זולת שניתן לאהוב אותו או לשנוא אותו; כל זה היא פעולת המידות, שלצורכן זקוקים לזולת לפעול כלפיו את פעולת המידות, אבל עם זאת הדבר נוגע לאדם עצמו, שהרי הוא האהוב והוא השונא, כך שהמידות אהבה ושנאה נוגעות לאדם עצמו, אלא שזהו בדבר שחוץ ממנו.

אין זה דומה לשכל שהרי הוא רק באדם עצמו, ואילו במידות – פעולת המידות מוכרחת להיות על הזולת, אבל עצם המידה נוגעת לאדם עצמו, אלא שזה בא בדברים שהם מחוץ לאדם.

קיצור. מבאר שמכל הענינים הטבעיים והארציים משיגים אלקות. שכל הוא רק לאדם עצמו והזולת עלול להפריע. גם המידות הן עבור האדם עצמו, אלא שגילוי המידות הוא בדברים שהם מחוץ לאדם, אבל הדיבור הוא רק עבור הזולת.

ב.

אך ענין הדיבור, למרות שזהו כוח בנפש, הוא בעיקרו עבור הזולת. עבור עצמו, אין האדם זקוק לדיבור.

זהו החילוק בין מחשבה ודיבור:

מחשבה ודיבור נקראים לכושי הנפש⁶, כיון שגילוי כוחות הנפש הוא על ידם.

החילוק ביניהם הוא, שהמחשבה מגלה את הגילוי לאדם עצמו.

למשל, גילוי כוח השכל בא לאדם על-ידי המחשבה.

הדיבור מגלה את הגילוי לזולת. הרי שענין המחשבה הוא רק לעצמו, כפי שאנו רואים במוחש, שגם אם יחשוב אדם כל היום, הזולת לא יידע מה הוא חושב.

הגם שגם מחשבה היא רק לכוש לנפש, אבל המחשבה היא הרי לכוש פנימי⁷, לכן לכוש המחשבה מאוחד עם הנפש, כשם שהנפש היא בגוף תמיד כך גם המחשבה תמידית.

דיבור אינו כן, אלא הוא לכוש החיצון, כמו שכתוב⁸ "עת לדבר ועת לחשות מלדבר", וכל ענין הדיבור אינו אלא עבור הזולת.

בזה יוכן שהאור והחיות שה' יתברך מגלה כדי להוות ולהחיות עולמות ונבראים בעלי גבול, נקראים בשם דיבור, שכשם שענין הדיבור באדם הרי הוא רק עבור הזולת, כך גם ענין הדיבור למעלה, שמהווה ומחיה נבראים בעלי-גבול, שלגבי האלקות נבראים בעלי-גבול הם, כביכול, כמו זולת.

אלקות הוא בלי גבול. הרי אין לך דבר שחוץ ממנו, אין שום דבר מלבד אלקות, כי גבול הוא אלקות שהתלבש בלבוש של הגבלה, אבל עם זאת האלקות שבהגבלה הוא כמו זולת לגבי האלקות של בלי-גבול, כשם שדיבור באדם הוא נפרד, שלכן דיבור הוא גילוי לזולת, שדיבור אינו כמחשבה –

(8) קהלת ג, ז.

(6) תניא פרק ד.

(7) אור התורה, שבת שובה ע' א'תקא.

המחשבה נשאת באדם והדיבור יוצא מהאדם – כך גם כדי שיהיו עולמות ונבראים בעלי-גבול שעל ידם תתבצע הכוונה העליונה, שעלה ברצונו יתברך – היווה ה' יתברך עולמות על-ידי ספירת המלכות שזהו דיבור העליון.

בדיבור יש יתרון-מעלה לגבי כל כוחות הנפש, גם לגבי הכוחות הנעלים ביותר, שבנוסף לכך שגילוי כל הכוחות הוא על-ידי דיבור, נפעלת הגדלה בכוח על ידי הדיבור.⁹

בכוח השכל, למשל, בנוסף לכך שגילוי כוח השכל הוא על-ידי דיבור, ועל-ידי דיבור בשכל נעשה הגדלה בשכל, ומלבד זאת שהדיבור מבטא את השכל בביטוי טוב וברור – הדיבור גורם להרחבת ההבנה על-ידי זה שדיבור מעורר הסברים שונים מפורטים.

כפי שאנו רואים במוחש, שבשעת הדיבור בהשכלה, מלבד זאת שעל-ידי הדיבור בהשכלה, ההשכלה נעשית לו בהירה יותר, נוספים אצלו עניינים מבוארים, שקודם לכן – לפני שדיבר בזה – לא היו אצלו.

לכן יש ללמוד תורה בדיבור דוקא¹⁰, כיון שהדיבור מגדיל את כוח השכל.

כך הוא גם במידות, שהדיבור פועל הגדלה במידה. וכפי שאנו רואים במוחש במידות אהבה ושנאה, שכאשר מדברים דברי אהבה גילוי האהבה מתחזק, וכך גם במדת השנאה והכעס, שעל-ידי הדיבור מתגברת השנאה והכעס.

משום כך כתובה בספרי מוסר¹¹ העצה לנצח את מדת הכעס – שלא לדבר בשעה שכוועסים, כי הדיבור מגדיל את מדת האהבה והשנאה, וכך גם בכל מידה.

נמצא שכל הגילויים הם על-ידי הדיבור, אשר בספירות כל הגילויים הם על-ידי ספירת המלכות.

זהו פירוש "בדבר ה' שמים נעשו".

(9) תורה אור, בשלח סב, ג. ספר המאמרים
 תרנ"ט, ע' 3.
 (10) ואתחנן ו, ז. ראה ספרי ורש"י על
 הפסוק. יומא יט, ע"ב. עירובין נד, ע"א. ספר
 המאמרים תרנ"ט ע' 4.
 (11) ראשית חכמה, שער הענוה פרק ה.
 ספר המאמרים תרנ"ט ע' 5.

כל העולמות וכל הברואים שלהם נבראו על-ידי הדיבור העליון, והכוונה העליונה של בריאת העולמות היא כדי שבני ישראל, על-ידי לימוד התורה וקיום המצוה והנהגות במידות טובות, יבררו ויעדנו את העולם.

קיצור. מבאר את החילוק בין מחשבה שהיא לבוש פנימי של הנפש, ודיבור שהוא רק לבוש חיצוני. דיבור העליון הוא האלקות שבטבע. גבול הוא כזולת ביחס לבלי-גבול. דיבור גורם הגדלה בשכל ומידות. לכן קיום העולם הוא על-ידי אמירת אותיות התורה.

ג.

הבריאה העיקרית בכל היצירה שה' יתברך יצר – היא האדם¹². הבורא ברוך-הוא, רוצה שעל-ידי עבודת האדם בתורה ומצוות ומידות טובות יתפרנסו כל העולמות העליונים, וקיום העולם התחתון תלוי בהנהגת האדם.

במדרש הנעלם שבזוהר¹³, פרשת חיי שרה, כתוב שאברהם ושרה הם כינוי לגוף ולנשמה של האדם¹⁴.

ר' יהודה אומר שכל מה שאדם עושה, הן טוב והן רע, רשום למעלה ועל הכל הוא יצטרך לתת דין וחשבון.

כפי שאמר רב על הכתוב¹⁵ "גלמי ראו עיניך", שכל מה שהגולם – זה שאינו חושב על עולם הבא – עושה, רואים את הכל למעלה, הכל נרשם וצריך למסור דין וחשבון.

גם דיבור שמדבר אינו הולך לאיבוד, והדיבורים הטובים שמדבר נחשבים לו לזכות, בנוסף לכך שה' יתברך נותן לו את הפירות בעולם הזה, הרי "הקרן קיימת לעולם הבא"¹⁶.

(15) תהלים קלט, טו.

(16) פאה פרק א, משנה א.

(12) ברכות ו, ע"ב. סנהדרין לח, ע"א.

(13) חלק א קכא, ע"א.

(14) יבואר להלן בפרק ד.

כמו שכתוב¹⁷ במצות הצדקה, שכאשר נותנים לעני נדבה, מתברכים מה' יתברך בשש ברכות, וכאשר מנחמים אותו בדיבורים טובים, מתברכים מה' יתברך באחת-עשרה ברכות.

כל אלה הן הפירות של מצות הצדקה שה' יתברך נותן לאדם בעולם הזה, אבל הקרן של מצות הצדקה נשארת לעולם הבא, כמו שכתוב¹⁸ "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד".

"ביתו" הכוונה העולם הזה והעולם הבא, כמו שכתוב¹⁹ "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" – כל נשמה יש לה חלק בעולם הבא המגיע אחרי העולם הזה, לכן שני העולמות – העולם הזה והעולם הבא שמגיע אחרי העולם הזה – נקראים "ביתו", זהו ביתו של האדם.

זהו הפירוש של "הון ועושר בביתו", שהה"הון" וה"עושר" של התורה והמצוות, השכר הוא ב"ביתו", בעולם הזה ובעולם הבא.

אבל "וצדקתו" – כאשר האדם עושה את המצוה בחיות ובעונג, בדוגמת העונג שיש לצדיק בקיום המצוה, כאשר הוא עושה את המצוה בהתמסרות, שזהו "וצדקתו" – אזי היא "עומדת לעד", ללא הגבלה.

רבינו²⁰ נשמת-עדן מפרש את הפסוק "הון ועושר בביתו" – ההון ועושר שנשמה יהודית צוברת בעולם הזה, מאיר גילוי האור האלקי בביתו, אלו שלושת העולמות ב"ע [בריאה, יצירה, עשיה] ועולה לאצילות.

השכר על כך גם הוא מהגילויים שבשלושת העולמות ב"ע, אבל "וצדקתו" – המידה בעבודה שעושים את עניני התורה והמצוות בהתמסרות מתוך מסירת הרצון, הרי היא "עומדת לעד".

גילוי האור האלקי של העבודה מאיר בעולם האצילות, ומשם נמשך השכר, שהוא בלי גבול, גם בעולם התחתון.

(17) נבא בתרא ט, ע"ב. לפירוש התוספות

(19) סנהדרין צ, ע"א.

(20) אדמו"ר הזקן, בספר המאמרים תרנ"ט,

המהרש"א.

(18) תהלים קיב, ג. ראה מצודת דוד על ע' תש"ג, ע' 101.

גילוי האור האלקי שממשיכים בשלושת העולמות ב"ע גם הוא גדול, אך ב"ע הם עולמות בעלי-גבול, ועולם האצילות הוא בלי-גבול לגבי ב"ע, לכן האור והשכר, "עומדת לעד", הם בלי-גבול.

על מחשבות ודיבורים לא טובים מענישים, והם נרשמים לחובתו, כך שמלבד זאת שלאחר פטירתו מענישים אותו ב'חיבוט הקבר' ו'כף הקלע'²¹

– 'חיבוט הקבר' הוא עונש לגוף, ו'כף הקלע' הוא עונש לנפש. ענינו של כף הקלע הוא שמשליכים את הנפש ממקום [רוחני] אחד לשני, והכוונה בכך היא כדי להוציא מהנפש את המילים של הדברים בטלים שהאדם דיבר. כמו, למשל, בגד המלא בכתמים ואבק שלפני כיבוס הכתמים במים קרים או חמים מנערים ממנו את האבק. כן הוא גם לפני שמענישים בגיהנום, של שלג או של אש, בא עונש חיבוט הקבר –

והעצה להפטר מעונש זה היא לומר אותיות התורה.

כך גם על כל מעשיו של האדם יש דין ומשפט, הן על הנפש והן על הגוף.

קיצור. מבאר שכל מה שהאדם עושה, טוב או רע, ואפילו שיחה קלה, נרשם בשמים. על הדיבורים הטובים מקבל שכר בעולם הזה ובעולם הבא. "ביתו" – העולם הזה והעולם הבא, "צדקתו" – ללא הגבלה. "ביתו" הוא ב"ע, ו'לעד" – עולם האצילות. ובעד הדיבורים הרעים נענש בחיבוט הקבר וכף הקלע.

ד.

במדרש הנעלם²² מבוארת פרשת פטירת שרה והספדו של אברהם, על ענין שכר ועונש הגוף והנפש לאחר הפטירה.

כתיב²³ "השבועתי אתכם בנות ירושלים אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני".

22) זוהר, חלק א, קכב, א.

23) שיר השירים ה, ח.

21) תניא, פרק זח. לקוטי תורה, פנחס

עה, ע"כ. וראה גם לקמן ע' 140 והערה 30.

לאחר הפטירה מהגוף, באה הנשמה לעולם האמת, לבית-דין של מעלה, ונותנת דין וחשבון על כל הדברים הרשומים בספר הזכרונות.

היא אומרת לנשמות שזכו בדין בפני בית-דין של מעלה להכנס לירושלים של מעלה – אני משביעה אתכן, אתן בנות ירושלים, כשתפגשו את דודי, ה' יתברך, אמרו לו שאני חולה מכך שאני מתאוה לראות את אורו ולהיות תחת שמירתו.

רב הונא אומר ש"חולת אהבה" פירושו – הנשמה אומרת שהיא חולה, כי בהיותה בעולם הזה היתה לה אהבה לעניני העולם בדברים המותרים, ועל-ידי הדברים המותרים, סרה מן הדרך, ונהייתה חולה.

ר' יהודה אומר ש"חולת אהבה" פירושו – הנשמה אוהבת את הגוף, וכשמגיע הסוף של ימי חיי הגוף בעולם, ניכרת האהבה של הנשמה לגוף, שהנשמה כואבת מאוד עד כמה הוא הולך מהעולם עני.

"ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען"²⁴. ה' יתברך ברא את הגוף במזיגה והרכבה מארבעת היסודות אש, רוח, מים, עפר²⁵.

בשעה שהגוף חי כל ארבעת היסודות מחוברים בגוף, וכשהגוף מפסיק לחיות היסודות נפרדים.

זהו "ותמת שרה".

הגוף מת. מיתת הגוף היא ש"קרית ארבע", ארבעת היסודות, שבהיותם "בארץ כנען", העולם הזה, ש"כנען" פירושו סוחר²⁶, והעולם נקרא "ארץ כנען", ארץ של מסחר, הם היו ב"חברון", מחוברים, כעת הם נפרדים.

מאחר שכל ה'מסחר' של ירידת הנשמה בגוף בו אפשר לעסוק בתורה ומצוות ומעשים טובים, הוא רק בעולם הזה, לכן נקרא העולם הזה "ארץ כנען".

כל המסחר של ירידת הנשמה בגוף הוא רק בעולם הזה, כמו שכתוב²⁷ "היום לעשותם", שרק בעולם הזה יכול אדם לקיים תורה ומצוות, ואם החסיר מצות עשה או עבר על לא תעשה, הוא עדיין יכול לעשות תשובה, אבל כל

וישב לח, ב.

(24) חיי שרה כג, ב.

(25) רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ד. ואתחנן ז, יא. ראה לקוטי תורה על

(26) ישעיהו כג, ח. הושע יב, ח. רש"י,

הפסוק.

זה הוא כאשר הוא נמצא בגוף בעולם הזה, אך לאחר הפטירה תשובה אינה מועלת.

זהו אחד היסורים הגדולים שבהם מענישים את החוטאים, כשהם מגיעים לעולם הבא ורואים את היסורים הגדולים שבהם מענישים את החוטאים, אזי החוטא מזדעזע מהבכי הגדול והזעקות מעומק הלב של הנענשים ובוכה מעומק לבו, עושה תשובה ומתחרט על כל הדברים הרעים שעשה – עונים לו שאפשר לעשות תשובה רק בעולם הזה.

אחר הפטירה, כאשר באים לעולם האמת, חרטה אינה מועילה ותשובה אי אפשר לעשות.

"ויבא אברהם", זו הנשמה, "לספוד לשרה ולבכותה"²⁴, הנשמה מקוננת על הגוף.

כאשר הגוף הוא של אדם חוטא, הוא נמסר למלאכי החבלה, לאחר העונש של חיבוט הקבר וכף הקלע, שהם יבצעו את העונש על-פי פסק הדין של בית-דין של מעלה, ואם הגוף הוא של צדיק, אף שהגוף נכלה, אך אותו הגוף יקום לתחיית המתים.

זהו "ויהיו חיי שרה"²⁸ בחיי הגוף.

כוונת בריאת העולם והגוף היא הרי לשם עבודה בתורה ומצוות, אלא שבעבודה עצמה יש חילוקי דרגות, שהן הדרגות של "מאה שנה" – שזו דרגת הכתר, "עשרים שנה" – דרגת המוחין, חכמה ובינה, ו"שבע שנים" – דרגת המידות²⁹.

זהו הרמז בשנותיה של שרה, הגוף, "שני חיי שרה", זוהי תכלית חיי הגוף.

לכן אדם³⁰ צריך להרכות באמירת אותיות התורה (לומר תהלים, לחזור משניות), מתי והיכן שביכולתו, כדי לחזק את קיום העולם, כדי להציל את עצמו מחיבוט הקבר וכף הקלע ולזכות לגילויים הנעלים ביותר.

(30) הועתק בלוח "היום יום...", ה' שבט.

(28) חיי שרה כג, א.

(29) זוהר, חלק א קנא. תורת חיים, חיי וראה גם שם ז' טבת.

שרה, קכו, ע"ב.

קיצור. מבאר ש"חולת אהבה" הוא החולי שנגרם מאהבה לגשמיות. אהבת הנשמה לגוף העני. "ארץ כנען" היא העולם הזה שבו ניתן לרכוש תורה ומצוות, מעשים טובים ותשובה. שרה היא הגוף ואברהם הוא הנשמה. כאשר הגוף מת, הנשמה מקוננת על גופו של הצדיק שמשוחרר מתורה ומצוות ועל גופו של החוטא בגלל העונשים. על ידי אותיות התורה מצילים את עצמם מחיבוט הקבר וכף הקלע.

והריקותי לכם ברכה

[טבת ה'תש"ג]

"והריקותי לכם ברכה עד בלי די".¹

כפי שהאבן-עזרא מפרש, לא רק 'מספיק', אלא יהיה יותר מאשר נחוץ, כמאמר² "עד שיכלו שפתותיכם מלומר די", יהיה כזה שפע גדול שהשפתיים שלכם תתעייפנה מאמירת די.

את השפע הגדול הזה של ברכה והצלחה מבטיח ה' יתברך למי שישמרו את מצות המעשר³, שכך עשו האבות, אברהם יצחק ויעקב. הם נתנו מעשר וחכו לעשירות רבה והצלחה.

להבין זאת:

כתוב⁴ "ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות, ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ".

יצחק העתיק את מושבו משם (מהמקום שבו חפר קודם לכן שתי בארות⁵), וחפר עוד באר, ועל באר זו רועי גרר לא רבו.

לבאר זו קרא רחובות, רחבות, ואמר שעתה ה' יתברך הרחיב לנו ואנחנו נתרבה בארץ.

יצחק חי בארץ כנען, וכאשר נהיה רעב גדול הוא תכנן ללכת למצרים, כמו שעשה⁶ אביו אברהם בעת הרעב הגדול⁷.

כאשר יצחק הלך מכנען למצרים הגיע לפלשתים⁸, כי פלשתים נמצאת בין מצרים וכנען, והדרך הקצרה ביותר מכנען למצרים היא דרך פלשתים, כמו שכתוב⁹ "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא"¹⁰.

(5) שם יט-כא.

(6) רש"י, שם ב.

(7) לך יב, י.

(8) תולדות כו, א.

(9) בשלח יג, יז.

(10) רשב"ם על תולדות כו, א.

(1) מלאכי ג, י.

(2) תענית ט, ע"א.

(3) רמב"ם, הלכות מלכים פרק ט, לקוטי

שיחות חלק ה, ע' 68.

(4) תולדות כו, כב. בכל הבא לקמן ראה גם

במאמר ד"ה "וקיבל היהודים" אות ג (לקמן ע' 165).

יצחק שיער שכאשר יבוא לפלשתים אזי המלך אבימלך, שכרת ברית עם אביו אברהם¹¹, בודאי יסייע לו בעת צרה כזו של רעב כה גדול¹².

בבואו לפלשתים התיישב יצחק בגרר, ונוכח בטעות הגדולה שעשה בכך ששיער שאבימלך יבוא לקראתו בסיוע מסוים בעת דחקו ורעבונו הגדולים.

כפי שכתוב במשנה באבות¹³: "הוּו זְהִירִין בְּרִשׁוֹת שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם אֲלֵא לְצוֹרֵךְ עֲצֻמֵן, נְרֵאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הַנְּאֻתָן וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחֻקֵּי".

בהיותו בגרר, ברעב ובדוחק, הוא החליט ללכת למצרים.

השם נראה אליו ואמר לו – אל תרד מצרימה, השאר לגור בארץ פלשתים¹⁴.

יצחק נשאר בגרר וסבל הרבה מהתושבים עד שהמלך הורה שלא יגעו ביצחק ובמשפחתו¹⁵.

יצחק זרע את השדות שהיו ברשותו וה' יתברך נתן את ברכתו, שלמרות שהארץ היתה רעה, עת רעב, מעט גשם והרבה רוחות, בכל זאת, בברכתו של ה' יתברך, השדות הרעים בזמן הגרוע נתנו פי מאה מהמשוער שהשדות יתנו¹⁶.

קיצור. מבאר שה' יתברך נותן שפע ברכה לאלו שנותנים מעשר. כאשר פרץ הרעב הגדול בכנען, יצחק רצה ללכת למצרים. כשחנה בפלשתים התפלא מהאדישות של אבימלך – שכרת ברית עם אביו אברהם – לסבלות הרעב שלו. ה' יתברך נתן הצלחה וברכה מופלאה ביכול של שדותיו.

(15) שם יא.

(16) שם יב, וברש"י. ראה גם במאמר הבא

(לקמן ע' 151).

(11) וירא כא, ב"ג.

(12) רמב"ן שם.

(13) פרק ב, משנה ג.

(14) תולדות כו, ב"ג.

ב.

על הפסוק¹⁶ "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'", אומר רש"י שמאה הפעמים זהו חלק המעשר, כלומר שחלק המעשר היה פי מאה מכפי ששיערו קודם לכן.

בפרקי דרבי אליעזר¹⁷ כתוב "ויזרע יצחק" – הוא זרע צדקה, נתן מעשר מכל מה שהיה לו, כמו שכתוב¹⁸ באברהם "ויתן לו מעשר מכל".

כאשר אברהם שב מהמלחמה עם המלכים, אזי שם¹⁹ בן נח, שהיה מלך בעיר שלם, לאחר מכן ירושלים²⁰, פגש אותו בלחם ויין, ואברהם נתן לשם מעשר מכל מה שהיה לו.

גם יעקב נתן מעשר מכל מה שהיה לו, כמו שכתוב²¹ "וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך".

גם יצחק נתן מעשר מכל מה שהיה לו.

אודות מעשר כתוב בתורה²² "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". אומר על כך ר' יוחנן² מהו שנאמר בתורה במצות מעשר הביטוי "עשר תעשר"? כוונתו של ר' יוחנן היא, שהרי היה די שהתורה תאמר "עשר את כל תבואת זרעך". לשם מה כתוב "עשר תעשר"?

אומר על כך ר' יוחנן שכוונת המילה "תעשר" היא – אתה תתעשר. זהו הפירוש "עשר תעשר" – תן מעשר כדי שתתעשר.

הגמרא אומרת²³, רבי שאל את ר' ישמעאל בר' יוסי מדוע האנשים העשירים בארץ ישראל זכו לעשירות שלהם?

ענה לו ר' ישמעאל – כי הם שומרים את מצות מעשר.

הגמרא² מספרת שר' יוחנן פגש את הבן של גיסו, ריש לקיש.

שאל אותו ר' יוחנן איזה פסוק למד היום.

פרשה מג, ו.

(17) פרק לג [הערת כ"ק אדמו"ר].

(21) ויצא כח, כב.

(18) לך לך יד, כ.

(22) ראה יד, כב.

(19) שם יח, וברש"י.

(23) שבת קיט, ע"א.

(20) תרגום אונקלוס שם. בראשית רבה

ענה הילד שלמדו את הפסוק "עשר תעשר",
 שאל הילד את ר' יוחנן מה הפירוש "עשר תעשר".
 ענה לו ר' יוחנן שהפירוש הוא, תן מעשר כדי שתתעשר.
 שאל הילד, מנין לך שכאשר שומרים את מצות מעשר מתעשרים?
 ענה לו ר' יוחנן, לך ועשה כך ותראה.
 שאל הילד, וכי מותר לנסות את ה' יתברך, הרי כתוב²⁴ "לא תנסו את
 ה'?"

ענה לו ר' יוחנן – אכן, בכל דבר אסור לנסות את ה' יתברך, רק על
 מצות מעשר אמר ה' יתברך, על-ידי הנביא מלאכי, "ובחנוני נא בזאת",
 הביאו את כל המעשר לאוצרות בית המקדש, שיהיה לכל צרכי בית המקדש,
 שלכך לקחו את כספי המעשר, ונסו אותי בזה, אם לא אפתח את ארובות
 השמים ואתן לכם ברכה עד בלי די, עד שאתם בעצמכם תאמרו שזה מספיק.
 כל זה הוא עבור נתינת מעשר.

קיצור. רש"י אומר, שהברכה של מאה שערים היתה למעשר. בפרקי
 דר' אליעזר כתוב שיצחק אבינו נתן מעשר מכל, כמו שאברהם אבינו ויעקב
 אבינו נתנו מעשר. המעשר מביא לעשירות. המעשה בבנו של ריש לקיש. ה'
 יתברך אומר שינסו אותו בזה.

ג.

בתוספות בגמרא בתענית² על המילים "עשר תעשר" כתוב – וכך
 נכתב בספרי על הפסוק "עשר תעשר את כל תבואת זרעך, היוצא השדה שנה
 שנה"²² –

מהלשון "את כל תבואת זרעך" יודעים אנו שיש לתת מעשר מהתבואה,
 אך מהיכן אנו יודעים שיש לתת מעשר גם מרווחים אחרים?
 זהו מכך שכתוב "את כל תבואת".

כדי להורות שיש לתת מעשר מתבואה, די היה שיהיה כתוב "עשר תעשר את תבואתך", והמילה "כל" באה לומר שמכל ריוח שהאדם מרויח עליו לתת מעשר.

כתוב "היוצא השדה שנה".

כאשר נותנים מעשר, ה' יתברך נותן ברכה בדבר שממנו נתנו מעשר, אך כאשר לא שומרים את מצות המעשר מהתבואה, אזי צומח בשדה רק כשיעור המעשר של השנה שעברה.

זהו "היוצא השדה שנה שנה" – מה שהשדה מוציאה בשנה זו, הוא "שנה" – כשיעור המעשר של השנה שעברה.

איש²⁵ אחד היה זהיר מאוד במצות מעשר.

היתה לו שדה שבכל שנה צמחו בה אלף מידות תבואה והוא נתן מהן מאה מידות למעשר.

כך הוא נהג כל חייו והיה עשיר גדול.

לפני מותו קרא לבנו ואמר לו ששדה פלונית נותנת כל שנה אלף מידות תבואה, והזהירו לתת את מאה המידות למעשר כל שנה.

בשנה הראשונה לאחר פטירת האב, הבן נתן את מאה המידות למעשר. בשנה השנייה נמלך בדעתו שנתנת מאה מידות למעשר זה יותר מדי, והחליט לא לתת מעשר כלל.

השדה לא הצמיחה יותר מאשר מאה מידות.

גדל רק כמה שנתן למעשר בשנה שעברה.

אמרו לו קרוביו, כאשר עשית כפי שאביך צוה עליך, השדה נתנה תבואה אלף מידות ואתה נתת מעשר, אתה היית בעל־הבית וה' יתברך היה הכהן.

כאשר החלטת לא לתת מעשר, גדל רק מאה במידה, ואז ה' יתברך הוא בעל־הבית ואתה הכהן.

(25) שמות רבה, פרשה לא, יג. מדרש תנחומא, ראה, י.

זהו פירוש הכתוב²⁶ "ואיש את קדשיו לו יהיו" – כפי שהאדם מתנהג עם הקדשים שלו, כך הם הדברים הפרטיים שלו.

מי שאינו נותן את המעשר כראוי, אין לו אלא כשיעור המעשר, חזו שנותן מעשר בעין יפה, נותן לו ה' יתברך ברכה מרובה.

זהו "ויברכהו ה'", שעל-ידי המעשר זכה יצחק לעשירות גדולה.

קיצור. מבאר שיש לתת מעשר מהכל. סיפור מופלא אודות מעשר. בעל-הבית נותן מעשר לכהן. כשנותנים מעשר, האדם הוא בעל-הבית וה' יתברך הכהן. כאשר לא נותנים מעשר, אזי ה' יתברך הוא בעל-הבית והאדם הוא הכהן, שאין לו אלא עשירית ממה שהיה לו כאשר הוא נתן מעשר.

מעין גנים באר מים חיים

[שבט ה'תש"ג]

"מעין גנים באר מים חיים ונחלים מן לבנון"¹.

ר' יוחנן אומר במדרש²: "באר מים חיים" הכוונה לתורה, כי ארבעים ושמונה פעמים נזכרו המילים "באר" ו"בארות"³ בתורה, כנגד ארבעים ושמונה המעלות של התורה, כפי שהן מנויות בפרק האחרון⁴ של מסכת אבות.

בפסוק זה מדובר אודות שלושה נחלים: מעין, באר והנחל מהלבנון.

במבט ראשון נראה שהכוונה לשלושה דברים שונים, אבל באמת זהו דבר אחד אלא שהוא מחולק לשלושה חלקים.

בנחלים יש סוגים שונים בעלי תכונות שונות שה' יתברך שם בהם.

לכל נחל יש מעלה מיוחדת משלו שאינה בנחלים האחרים.

יש נחלים שהם מאוד נחשבים ויקרים מאוד. למשל, שמן מזוכך ביותר, או יינות ישנים בעלי טעם טוב, ומחזקים את הבריאות. אך יש נחלים פשוטים שיש להם מעלה שליינות ולשמנים הטובים אין.

מים הם נחל פשוט. אבל יש בהם כאלו מעלות, שאין גם בשמנים וביינות הטובים ביותר. במים נתן הקב"ה את הכוח להצמיח ולרענן את כל הנבראים הנחלקים לארבעת הסוגים דומם, צומח, חי, מדבר.

כל הברואים, מהקטן ביותר עד הגדול ביותר, צריכים מים לצמיחה ורענון. המים נחוצים יותר מלחם.

מלבד זאת שהמים משביעים, שלכן יש לשתות לאחר האוכל, כי זה משביע, כפי שחז"ל⁵ אומרים על הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת"⁶, "ואכלת, זו אכילה; ושבעת, זו שתיה". מים נחוצים יותר מלחם. קשה יותר לסבול צמא מאשר רעב.

(4) משנה ו.

(5) ברכות מו, ע"ב.

(6) עקב ת, י.

(1) שיר השירים ד, טו.

(2) שיר השירים רבה על הפסוק.

(3) פירוש 'מתנות כהונה'.

לכן ה' יתברך, שהוא הזן ומפרנס לכל הברואים, ברא כך שהמים יהיו דבר מצוי ויוכלו להשיג אותם בחינם בכל מקומות הישוב⁷.

זהו "מעין גנים באר מים חיים ונחלים מן לבנון" – כל שלוש הדרגות השונות, מעין, באר ונחלים, כולן מבטאות את המעלה האלקית הנפלאה שיש במים, ולכל אחת משלשתן, מעין, באר ונחלים, יש משמעות שונה.

קיצור. מבאר שמעין, באר ונחלים הם שלושה סוגים של 'מים-נחלים'. לכל נזל, מהטוב ביותר כמו שמן ויין ועד הפשוט ביותר כמו מים, יש תכונה מיוחדת ונחיצות לברואים. במים הטביע ה' יתברך את כוח הצמיחה והרענון.

ב.

להבין ענין וכוונת "מעין גנים באר מים חיים ונחלים מן לבנון", בעבודה, בחיי האדם⁸:

"גנים" – הכוונה גן-עדן.

אף שבגן-עדן, שם הוא השכר הטוב על המצוות והנהגות במידות טובות שהאדם עושה בעולם הזה, קיימות דרגות רבות מאוד, שונות זו מזו.

על כל פנים, כל הדרגות השונות של גן-עדן נחלקות לשתי דרגות – גן-עדן התחתון וגן-עדן העליון.

זו כוונת המילה "גנים", גן-עדן התחתון וגן-עדן העליון.

"מעין" הכוונה לנשמה, כי זהו מעין החיים בו הכניס ה' יתברך כוח-חיים רחני-אלקי להחיות את הגוף.

"מעין גנים", מקומו של מעין הנשמה בגנים העליונים, גן-עדן התחתון וגן-עדן העליון.

ממעין הנשמה הנמצא בגנים העליונים של גן-עדן התחתון וגן-עדן העליון, יורד גילוי אור גדול המאיר את הנפש המתלבשת בגוף האדם.

המאמרים תש"ב, ע' 133.

(7) ספר המאמרים תרל"ו, ע' 3.

(8) לקוטי תורה, חוקת סב, ע"ב. ספר

כידוע⁹ שבכל נשמה קיימות חמש דרגות, שלכל דרגה יש תוכן והשפעה שונים לגמרי על האדם.

חמש הדרגות בנשמה נקראות נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה.

ארבע הדרגות של נפש, רוח, נשמה, חיה נחלקות באדם לסוגים שונים, הן בחיות הגוף והן בחיות הרוחניות.

נפש, שהיא הדרגה הנחותה ביותר בדרגות הנשמה, הטביע בה ה' יתברך את הכוח להחיות את הגוף.

רוח, היא הכוח האלקי-רוחני המחיה את מידות האדם.

נשמה¹⁰, היא הכוח האלקי שמחיה את ההבנה, כמו שכתוב¹¹ "ונשמתי שדי תבינם", הנשמה האלקית גורמת להם להבין.

חיה, הוא חלק הנשמה המחיה את כוחות התענוג והרצון.

יחידה, החלק הנעלה ביותר בנשמה, וקשור לכורא היחיד ברוך-הוא, וחלק זה של הנשמה מעניק השפעה בכל ארבעת חלקי הנשמה.

על-ידי השפעה זו מתחזקים כוחותיהם, וכל אחד מהם מוציא אל הפועל את כוחותיו האלקיים בדיוקנות ובעוצמה הטובים ביותר, שיכול להגיע לשלימות הגדולה ביותר, הן בהנהגה האמיתית של מידות טובות על-פי התורה והן בקיום המצוות בחיות, שהמצוות חיות אצלן, לא "מצות אנשים מלומדה"¹², והן בלימוד התורה.

אמנם לשלימות זו ניתן להגיע רק כאשר מתייגעים על כך ביגיעה גדולה.

זו הכוונה ב"באר מים חיים". מההשפעה שבאה מ"מעין גנים" הנשמתי, יעשה האדם, על-ידי עבודתו ויראת שמים שלו, "באר מים חיים".

קיצור. מבאר "מעין גנים באר מים חיים" בעבודה. "גנים" הם גן-עדן התחתון והעליון. בנשמה קיימות חמש דרגות. מבין ארבע הדרגות נפש, רוח,

9 ראה קונטרס 'ענינה של תורת החסידות' (11) איוב לב, ח.

ע' ד (מהדורת תשס"ב ע' כח) הערה 37. וש"נ. (12) ישעיהו כט, יג. תורה אור, וירא נה,

10 ראה מאמר ד"ה "משכני אחריו" ע"ב.

נרוצה" (לקמן ע' 186), אות ב.

נשמה, חיה, הנפש מחיה את הגוף, הרוח, הנשמה והחיה מחיות מידות, שכל, ורצון ותענוג. יחידה היא הקשר של הנשמה עם הבורא ברוך-הוא ומשפיעה בארבע הדרגות נפש, רוח, נשמה, חיה, שעל-ידי העבודה של "באר" האדם מגיע לשלימות.

ג.

עבודת "באר מים חיים" ברוחניות, זו היתה עבודתו של יצחק אבינו. כשזכה יצחק אבינו, על-ידי שמירת¹³ מצות מעשר, לעשירות גדולה, קנאו בו הפלשתים¹⁴. פלשתים זוהי קליפה המנגדת לראת-שמים¹⁵.

בגשמיות, רחוב שיש לו שער והוא נעול, הוא שמור מפני גנבים וגזלנים שעלולים להזיק, אבל מבוי המפולש, רחוב פתוח ללא שער¹⁶, יכולים להתרחש בו כל האסונות של גניבה, גזילה ורציחה.

כך גם ברוחניות.

יראת-שמים היא מנעול בטוח השומר את האדם מלהכשל, הן במידות והן בתורה ומצוות.

יראת-שמים היא דרגתו של יצחק אבינו שהיא מדת הגבורה, תגבורת החיות בתורה ומצוות ומידות טובות.

כיון שהפלשתים רצו לקבל יניקה מהקדושה, יצחק עזב את גרר.

"מעשה אבות סימן לבנים"¹⁷.

בנוסף לכך שזו עבודה קדושה שהאבות הקדושים עשו, הרי כל הקורות עםם הם גם "סימן לבנים", זו הוראה לבנים איך צריך להתנהג במקרה כזה.

למשל, עבודתו של אברהם אבינו לפרסם את מציאות הבורא ברוך-הוא, להסביר שישנו בורא ברוך-הוא שהוא יתברך ברא את העולם והוא יתברך

(13) ראה במאמר הקודם [הערת כ"ק חוקת ע' א'תנ.

(16) שבת קיז, ע"ב.

(17) בראשית רבה, פרשה מ, ו. רמב"ן, לך

לך יב, ו. לקוטי שיחות, חלק א ע' 41.

אדמ"ר] (לעיל ע' 143).

(14) תולדות כו, יד.

(15) תורה אור, בשלח סא, ג. אור התורה,

מנהיג העולם ומשגיח, וההשגחה הפרטית שה' יתברך משגיח על הנבראים נותנת להם חיות.

אברהם אבינו פרסם את ענין מציאות ואחדות הבורא ברוך-הוא.

כתוב¹⁸ "וכוש ילד את נמרוד".

השם 'נמרוד' הוא מפני שהוא המריד את העולם נגד ה' יתברך, כמו שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיא¹⁹ שנמרוד נהג לצוד אנשים בדבריו שיתרחקו מציוויי ה' יתברך ויקבלו את הציוויים שלו.

אברהם אבינו, להבדיל, לא רב עם נמרוד הרשע ולא ניהל אתו מלחמות. הוא עשה את עבודתו, להכיר [לכולם] את ענין האלקות, מבלי להתחשב עם פעלו של נמרוד.

נמרוד היה מלך והיתה לו שליטה תקיפה, אך אברהם אבינו לא התחשב בעוצמתו ובשליטתו, והמשיך הלאה בעבודתו הקדושה, להסביר את ענין אחדות הבורא והשגחה פרטית.

גם כאשר נמרוד הרשע כיוון את עוצמתו ושליטתו נגד אברהם אבינו ואסר אותו בבתי הסוהר הקשים ביותר של כותא וקרדו²⁰ למשך עשר שנים, גם אז אברהם אבינו עשה את עבודתו לפרסם אלקות, עד שנמרוד חשב שהוא יצליח לשרוף את אברהם²¹.

מכך אנו למדים שעם רשעים המורדים בה' יתברך ובתורה לא צריך להיות שום מגע ומשא, לא לריב איתם, אלא לבטלם בתכלית הביטול גם אם יש להם כוח וממשלה.

גם כשיש יסורים קשים ביותר, רחמנא ליצלן, אסור לוותר חסוֹשלוֹם על העבודה.

מיצחק אבינו אנו למדים שכאשר הקליפה מבקשת להתחבר עם האדם יש להתרחק ממנה.

אליעזר, פרק כו.

18) נח י, ח.

21) בראשית רבה, פרשה לח, יג. רש"י על

19) נמצא בתרגום ירושלמי של פסוק ט.

הפסוק, נח יא, כח.

20) בכא בתרא צא, ע"ב. פרקי דרבי

יצחק עזב²² את העיר גרר והתיישב ליד העיר, בנחל גרר. שם חפר יצחק באר, אך רועי גרר רבו עם רועי יצחק ואמרו "לנו המים", ויצחק קרא לבאר "עשק".

פירוש המילה "עשק" הוא מריבה, ואז עבדי יצחק חפרו באר אחרת וגם עליה רבו, ולבאר השניה קרא יצחק "שטנה", שמשמעותה הפרעה. אחר-כך יצחק התרחק מהמקום שבו חפר שתי בארות, ובמקום החדש חפר באר שלישית.

על הבאר השלישית כבר לא היה ריב, ויצחק קרא לה "רחובות".

קיצור. מבאר, הפלשתים הם קליפה נגד יראת-שמים שהיא דרגת יצחק. פלשתים שונאים את יצחק, אך כאשר יצחק התעשר מברכת ה' הם רצו לקבל יניקה. אברהם ביטל את נמרוד ולא ויתר על עבודתו אפילו כשהיה בבית הסוהר. יצחק מלמד אותנו להתרחק מרשע.

ד.

הרמב"ן²³ כותב ששלוש הבארות של יצחק אבינו הן רמז לשלושת בתי המקדש – הראשון והשני שחרבו, והשלישי שיהיה כשיבוא משיח במהרה בימינו אמן.

זהו שהכתוב אומר "באר מים חיים". "מים חיים" זהו בית המקדש.

בפעם הראשונה שבה הקב"ה ציוה לעשות את המשכן כתוב בתורה²⁴ "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

שואלים חז"ל²⁵: הרי היה צריך להיות כתוב "ושכנתי בתוכו", ומדוע כתוב "ושכנתי בתוכם"?

אלא הכוונה היא – בכל אחד מהם, כלומר שכל יהודי הוא מקדש לה' יתברך במוחו ובלבו. זוהי כוונת הציווי "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

(23) תולדות כו, כ.

(24) תרומה כה, ח.

(25) ראשית חכמה, שער הענוה, פרק ו.

(22) תולדות כו, יז. ראה מאמר דיבור

המתחיל "וקבל היהודים" (הראשון, לקמן ע')

(165) אות ג.

הסיבה לכך שבית המקדש נקרא "באר" היא משום שכללות ענין הבאר בעבודה הוא – העלאה מלמטה למעלה.

ישנם שני אופנים בעבודת ה' יתברך:

אופן אחד הוא בדרך המשכה מלמעלה למטה. למשל, ענין העבודה בתורה, שאור התורה מאיר את כל הענינים הגשמיים כאשר אדם מתנהג על-פי התורה, עבודה זו היא בדרך המשכה מלמעלה למטה, שהתורה שהיא המעלה, שזוהי חכמתו ורצונו יתברך²⁶, מאירה את המטה כמו שכתוב²⁷ "ותורה אור". התורה מאירה את העולם על-ידי כך שהאדם מתנהג על-פי התורה.

אופן העבודה השני הוא בדרך העלאה מלמטה למעלה. למשל, ענין העבודה בתפילה, הוא להעלות את המטה, שהמטה יהיה נעלה יותר ומעודן יותר. זהו על-ידי בירור וזיכוך המטה. זו היא עבודת הבאר, העלאה מלמטה למעלה, כמו שכתוב²⁸ "עלי באר", כי נביעת הבאר היא מלמטה למעלה.

כך גם בעבודת ה' יתברך. עבודת הבאר היא בדרך העלאה מלמטה למעלה, אבל עבודת התפילה עצמה צריכה להיות על-פי תורה;

כשם שהעבודה בתורה צריכה להיות על-פי עבודת התפילה, שתפילה היא "הכנעה ושפלות", כמאמר²⁹ "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש", כי ההתבוננות בגדולת ה' בתפילה משפיעה שמבין את מעלת התורה שהיא חכמתו ורצונו יתברך, וצריך ללמוד תורה מתוך ביטול, כמו שכתוב³⁰ "תען לשוני אמרתך", כאדם החוזר על אמירתו של רעהו, כך צריך להיות לימוד התורה כחוזר על הדבר הוי' שבתורה, שכל זה בא על-ידי עבודת התפילה – כך גם עבודת התפילה צריכה להיות על-פי תורה.

זו הכוונה "מעין גנים באר מים חיים", שעל-ידי העבודה של "באר מים חיים" מתגלה ה"מעין גנים" של הנשמה.

(29) ברכות ל ע"ב ורש"י.

(26) תניא, פרק ד.

(30) תהלים קיט, קעב. אור התורה, חוקת

(27) משלי ו, כג.

(28) חוקת כא, יז. ספר המאמרים תש"ב, ע' א'תרמוז.

קיצור. שלוש הבארות הן רמז לשלושת בתי המקדש. הבית הראשון והשני חרבו בעונותינו, וזהו הכוונה ב"עשק" ו"שטנה", אבל "רחובות", בית המקדש השלישי, יהיה נצחי. עבודת התורה היא המשכה. עבודת התפילה היא העלאה.

בידך אפקיד רוחי

[אדר א ה'תש"ג]

"בידך אפקיד רוחי פדית אותי ד' אל אמת"¹.

במדרש² כתוב – ר' אלכסנדר אומר: כאשר מישוהו מפקיד פקדון אצל אדם, אפילו חפץ חדש, הפקדון נשחק במשך הזמן. המפקיד מפקיד דבר חדש ומקבל דבר שחוק.

אבל פקדון הרוח שמפקידים בידי ה' יתברך, מפקידים דבר שחוק וחלש, והוא יתברך מחזיר לאדם את פקדונו רענן ובריא כחדש לגמרי.

כפי שאנו רואים במוחש, שאדם העובד קשה מאוד ביום, כשהוא שוכב לישון יגע ורצוף וכל אבריו כואבים לו, הוא מפקיד את רוחו החלושה והמיוגעת לה' יתברך, וה' יתברך מחזיר לו את פקדונו בריא ורענן כמי שנולד מחדש.

זוהי הכוונה "פדית אותי ד' אל אמת".

כשמוסרים הפקדון בידי ה' יתברך זה שונה מאופן ההתנהגות הרגילה, שגם כשהדבר חדש, עד ההחזרה הדבר מתיישן – אכן, לא באשמת הנפקד. הזמן עצמו גורם לדבר שהמפקיד הפקיד להתיישן – אבל בפקדון שנותנים לה' יתברך לשמור, נותנים דבר ישן ושבור, וה' יתברך מחזיר את הפקדון רענן ובריא.

מלבד זאת, ב"בידך אפקיד רוחי" ישנה מעלה נוספת בלתי משוערת, שלא קיימת אצל בני אדם:

אנו רואים כשמישהו חטא כלפי זולתו, אפילו חטא פעוט, הלה כועס עליו מדוע חטא כלפיו. לא אכפת לו שהלה ביצע עוולה ולא נהג כשורה, אלא אכפת לו מדוע הלה חטא כלפיו, וכאשר באה הזדמנות והלה נופל לידי, הוא מעניש אותו;

רמז תשב.

(1) תהלים לא, ו.

(2) מדרש תהלים כה, א. ילקוט שמעוני

במיוחד כאשר אדם חוטא כלפי מלך שיש לו את מלוא השליטה, ובנפילה שהיא רצינית מאוד, הוא התקומם נגד חוק מלכותי, הן באי מילוי פקודת המלך לעשות את אשר המלך ציוה, והן שעשה דבר שהמלך אסר בתוקף שלא לעשותו, החוטא נשפט לעונש חמור, ומזדרזים לבצע את העונש מיידית ובחומרה רבה. אם החוטא מתחבא, עושים את המאמצים הגדולים ביותר כדי למצוא אותו, וכשהוא נופל בידי השוטרים, מבצעים את העונש ברשעות הגדולה ביותר.

אבל החוטא שחוטא לה' יתברך, ומוסר את הפקדון שלו לה' יתברך, שבעת השינה נפשו עולה לעולם העליון, שאז כל המלאכים הרעים שנבראו על-ידי חטאיו של האדם, מרוגזים מאוד ורוצים לנקום בחוטא, אך לה' יתברך יש רחמנות גדולה על החוטא, והוא מגן עליו מפני מלאכי החבלה.

זו הכוונה ב"פדית אותי ד' אל אמת". ה' יתברך במדת הרחמים שלו – שזו המשמעות של שם הוי', שהוא רחמים³ – פודה את האדם.

מדוע ה' יתברך עושה זאת? כי הוא יתברך הוא "אל אמת". בכל דבר הוא רואה את האמת, שלא תמיד החוטא עצמו אשם. כדברי חז"ל⁴ "הרבה חברים רעים עושים". לכן ה' יתברך ממתין עד שהחוטא יבין את האמת ויעשה תשובה.

קיצור. מבאר את הכוונה של "בידך אפקיד רוחי". כאשר נותנים לאדם דבר חדש וטוב בפקדון, עד ההשבה זה מתיישן, ואילו לה' יתברך נותנים בפקדון רוח מרוקנת, וגוף עייף ונשבר, והוא יתברך משיב גוף בריא ונפש מחוקת. "פדית אותי", ממלאכי החבלה שהאדם יוצר על ידי העבירות שלו. "אל אמת" – הוא יתברך מסבב שיבינו את האמת.

ב.

את הפסוק "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ד' אל אמת" אנו אומרים בקריאת שמע לפני ההליכה לישון.

(4) סוטה ז, ע"א.

(3) בראשית רבה, פרשה לג, ג. שמות רבה,

פרשה פג, ו.

כאשר הולכים לישון יש לקרוא קריאת-שמע, שהרי קריאת-שמע, באופן כללי, היא ענין אחדות הבורא ברוך-הוא.

לפני ההליכה לישון יש לקרוא קריאת שמע, כשם⁵ שלפני ההליכה מהעולם הזה לעולם הבא, יש לומר "שמע ישראל", שמשמעותו היא ענין היחוד באחדות הבורא ברוך-הוא.

זהו עיקר התכלית של בריאת העולם ושל ירידת הנשמה בגוף של יהודי. על-ידי תורה ומצוות שבני-ישראל מקיימים, מתבררים הניצוצות שבדברים הגשמיים ועולים לשרשם הקדום.

על-ידי כל זה נפעלת אחדות העולם והבורא ברוך-הוא. כך בכל יום, שבסוף היום יש לקרוא קריאת-שמע. קריאת-שמע היא סיום היום.

זהו שכתוב⁶ "ימים יוצרו ולו אחד בהם"⁷.

זה שה' יתברך ברא את הימים ונותן אותם לאדם, זהו עבור "ולו אחד בהם", שבעבודתו יפעל את ענין האחדות. כי ה"אחד" כולל את כל ענין העבודה בחיי האדם, "אחד" זה, הוא מה שנשאר מחיי האדם.

זה מה שאנו אומרים בתפילת "עזרת אבותינו", "ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר"⁸, שהמצרים מתו כי המים כיסו אותם. הם טבעו, אך "אחד" לא נשאר מהם. להבדיל, כאשר יהודי עובר מהעולם הזה לעולם הבא, הוא מותיר אחריו "אחד", את אשר התייגע כל ימי חייו בתורה ומצוות.

קריאת-שמע לפני ההליכה לישון, באופן כללי, ענינה הוא אחדות הבורא שאנו קוראים בסוף היום. בדרך פרט, קריאת-שמע שעל-המטה ענינה הוא העבודה של חשבון הנפש⁹, במה ואיך עבר עליו היום.

קיימות בכך דרגות שונות של בני-אדם מסוגים שונים, שכל אחד מהם זקוק לחשבון-הנפש בהתאם למהותו:

(5) ראה לוח "היום יום...", ו כסלו.

(125).

(6) תהלים קלט, טז.

(8) תהלים קו, יא.

(7) ראה מאמר זיכור המתחיל "טוב לי

(9) ספר המאמרים תרע"ט, ע' 514. תש"ב,

תורת פיך" [הערת כ"ק אדמו"ר]. (לעיל ע')

ע' 137.

יש חשבון-נפש של יהודי פשוט, בעל-עסק או בעל-מלאכה. הוא קם בבוקר מוקדם מאוד, מיהר להתפלל ביחידות – לא כתמיד שהוא הולך השכם בבוקר לומר תהלים ולהתפלל בציבור, היום הוא לא אמר תהלים גם לא ביחידות ומיהר מאוד בתפילה – והלך לעסקו או למלאכתו.

הוא עבד כל היום עד שעת ערב מאוחרת, והיה כל-כך עסוק כל היום שלא התפלל מנחה וערבית בבית הכנסת ולא שמע את השיעור בעין-יעקב כרגיל.

הוא משחזר אלו דיבורים דיבר באותו יום, כמה דברים בטלים, כמה שקרים וחנופות, ומה יצא לו מזה? ולשם כך ביטל תפילה בציבור ואת הקביעות-עתים שלו ללימוד. הוא מאוד מתחרט על כך שעבד כל-כך הרבה שעות והיה כל-כך עסוק, ומחליט לעצמו החלטה איתנה: מהיום והלאה יקפיד על תפילה בציבור ועל לימוד השיעורים.

ישנו גם חשבון-הנפש של בעלי-עסקים גדולים ובעלי-פרנסה גדולים.

כאשר הם מתבוננים בסדר היום שלהם, במה עובר עליהם היום: בדברים בטלים ובליצינות שבאה מזכות הלב, גאווה בלתי מרוסנת, כבוד המדומה, ועל כולם ה"עשיר יענה עזות"¹⁰. הוא מתייחס בזלזול לבני-תורה ויראי-אלקים, ושוכח על הכתוב שיש "עושר שמור לבעליו לרעתו"¹¹.

ישנו גם חשבון-הנפש של גדולי התורה.

ישנם כאלה שהם גדולים בידיעת התורה, אבל יש להם מידות רעות. הם גסי הרוח, מבקשי כבוד, בעלי-קנאה, בעלי-לשון-הרע ורכילות, כמו שכתוב על דואג האדומי¹² "מה תתהלל ברעה הגבור" – דוד המלך ע"ה אומר לדואג: אתה, שהנך ראש הסנהדרין, מפני שאתה גבור בתורה, תהיה בעל-לשון-הרע?!

חשבון-הנפש הזה, הוא הכוונה בכך שאנו אומרים את הפסוק "בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת" בקריאת-שמע שלפני השינה.

קי, ע"א.

(10) משלי יח, כג.

(12) תהלים נב, ג.

(11) קהלת ה, יב. פסחים קיט, ע"ב. סנהדרין

קיצור. מבאר שקריאת-שמע היא ענין אחדות הבורא, שזהו תכלית החיים. "ימים יוצרו ולו אחד". לקרוא קריאת-שמע לפני השינה הוא מעין ה"שמע ישראל" האחרון לפני המות, כי קריאת-שמע שעל המטה היא חשבון הנפש של יהודי פשוט, של בעל-עסק גדול וגביר וחשבון הנפש של גדול בתורה.

וקבל היהודים

[אדר-שני ה'תש"ג]

"וקבל היהודים את אשר החלו לעשות".¹

רבא אומר² "קימו מה שקבלו כבר" – הם קיימו את מה שקבלו על עצמם בעת מתן-תורה.

הרבי³ נשמתו-עדן אומר בשם הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן: "וקבל היהודים" – עם קבלת-עול של מסירות-נפש הם תקנו "את אשר החלו" – את מה שעשו חולין משום החולין שלהם שנובעים ממחלה רוחנית.

אלו שני פירושים במילה "החלו".

פירוש אחד מלשון חולין, ומשמעות המילה חולין היא בשני אופנים: (א) נהיה [מעצמו] חולין. (ב) נעשה [על ידי אחרים] חולין.

הפירוש השני של "החלו" הוא מלשון חולי, מחלה.

בני ישראל בימי מרדכי חלו במחלה הרוחנית של נהיה "ככל הגוים".⁴

תוצאת מחלה זו היא שנעשים חולין. נעשים מגושמים עם כל התכונות הגשמיות הגסות, שכל מהות האדם היא רק גשמיות – הון ורכוש. לאכול טוב, לשתות טוב, להתלבש יפה, לבלות את הזמן בכל מיני הנאות גשמיות ולהרשות לעצמו הכל ללא כל הגבלות של איסורי התורה.

כל כך חולים עד שעוברים גם על גבול האנושיות, "נמשל כבהמות נדמו"⁵ – נעשים כל-כך חולין, שמשליכים מעצמם אפילו את הבושה. לא מתביישים. כמו בעלי-חיים שעושים את כל צרכיהם הגופניים ברכים, ללא בושה.

היהודים" (השני, לקמן ע' 238) אות ג.

(4) יחזקאל כה, ח. וראה גם שם כ, לב.

(5) תהלים מט, יג. כא.

(1) מגילת אסתר ט, כג.

(2) שבת פח, ע"א.

(3) אדמו"ר הזקן.

ראה גם להלן מאמר דיבור המתחיל "וקבל

כך בעלי-התאווה המגושמים שבהנהגתם הם חולין עוד יותר מבעלי החיים השפלים, הגסים והמושחתים ביותר.

אנו רואים במוחש בטבע בעלי החיים – גם החיות הטורפות – שלאחר שהם ממלאים תאווה וצורך גופני נופל עליהם עצב מסוים ולפעמים דכאון. חוקרים אומרים שזהו מוסר-כליות של בעלי החיים.

כאשר בעל-חי כבר ממלא את צרכיו הגופניים הטבעיים, נהיה אצלו איזשהו רגש נעלה יותר שיוצר אצלו עצב ממצב נחות;

אך אצל בעלי התאווה המגושמים, לא זו בלבד ש"לא יתבוששו", אין להם בושה, אלא גם "כי הלל רשע על תאות נפשו"⁶ – הוא עוד מתפאר בתאוות שלו ועושה את התורה והמצוות לחולין. בעל-תאווה מחליש את כל עניני הקדושה היהודיים, ובכך הוא עושה חולין את המצוות, שבת, טהרה, תפילין וכו'.

זו כוונת הבעל-שם-טוב בפירוש המילה "החלו".

בני ישראל באותו הזמן, כמו חלק מבני ישראל בזמן הזה, היו חולים במחלת נהיה "ככל הגוים", ונעשו כל-כך מגושמים וחולין עד שעשו את השבת, טהרת-המשפחה וכו' חול.

ה' יתברך השתמש אז בעצת התוכחה, כפי שהוא יתברך התרה⁷, שבני ישראל בכל הדורות ידעו: כפי שהם ינהגו בתורה ומצוות, כך הוא יתברך ינהג עם בני ישראל, ויתן את השלטון בידי המן מסוים שיעורר את בני ישראל לתשובה.

זהו "וקבל היהודים" – זעקת התשובה במסירת-נפש⁸ כאשר המן קיבל את רשותו של אחשורוש "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים"⁹, אזי חשו בני ישראל שזוהי עצת התוכחה והם עשו מיד תשובה, התחרטו על המעשים הרעים וקבלו על עצמם להתנהג בדרכי התורה והמצוות, כפי שקבלו על עצמם בעת מתן-תורה.

(8) תורה אור, מגילת אסתר צז, ע"א. קכ, ד.

(9) אסתר ג, יג.

(6) תהלים י, ג.

(7) סנהדרין צז, ע"ב.

זהו "וקבל היהודים" – קבלת-עול על ידי בני ישראל ותנועה של תשובה לתקן את אשר עשו חולין קודם לכן, זה הביא את הישועה הגדולה ש"ונהפוך הוא"¹⁰, שה"להשמיד להרוג ולאבד" מתקיים בהמן וכל שונאי ישראל.

קיצור. מבאר את משמעות פירוש הבעל-שם-טוב בפסוק "וקבל היהודים", שקבלת-עול של שמירת התורה והמצוה ריפאה את בני ישראל ממחלת נהיה "ככל הגוים" ומהחולין המגושם שלהם. מבאר שמחלת הנהיה "ככל הגוים" עושה חולין וגסות שפלה יותר מאשר השפלות של בעל-חי ומחלישה את הקדושה של תורה ומצוות. עצת התוכחה על ידי 'המן' מביאה את בני ישראל לתשובה ולישועה אמיתית.

ב.

העבודה של קבלת-עול אינה אלא מבוא לתשובה ומעשים טובים. כתוב¹¹ "ואבדיל אתכם מכל העמים". הכשרונות, המידות והטבע של בני ישראל שונים מאשר אצל כל העמים.

קבלת-עול מסייעת לחתור ולגלות את עומק טיב ההבנה היהודית המעמיקה, הטבעית, מידות יהודיות טובות ותכונות יהודיות טובות.

לכן כללות העבודה נקראת בשם "באר"¹², וההבנה הטובה, המידות הטובות והתכונות הטובות, נקראות בשם "מים חיים"¹².

כדי להבין את ענין הבאר בעבודה, יש להבין את ענין הבאר בגשמיות¹³.

ענינה של באר הוא שיהיו מים. המים נובעים ממעינות הנמצאים באדמה. יש לחפור באדמה ואז מתגלה מקור המעין.

¹⁰הריקותי לכם ברכה" (לעיל ע' 142).

¹¹לקוטי תורה, חוקת סב, ע"ב. אור

התורה, חוקת ע' תתס. ע' א'תרמו.

¹² שם ט, א.

¹³ קדושים כ, כו.

¹⁴ ראה המאמר ד"ה "מעין גנים" (לעיל

ע' 148) [הערת כ"ק אדמו"ר]. וגם מאמר ד"ה

המעין הוא הרי בריאה שברא ה' יתברך, לא דבר שהאדם עושה. עבודתו של האדם היא רק להסיר את האדמה או דברים אחרים המכסים את המעין. כאשר המעין מכוסה באדמה או בדברים אחרים, הרי זה כאילו המעין לא קיים, אף שבמעמקי האדמה המעין קיים גם אז, במקום שבו הוא זורם, אבל אין מכך שום תועלת.

התועלת מהמעין היא רק כאשר הוא בהתגלות. לכן יש לחפור כדי להסיר את האדמה ואת האבנים או הדברים האחרים המכסים את המעין, וכאשר המעין מתגלה אזי הוא מביא תועלת.

כשהמעין מתגלה, אסיפת המים היא באופן שמעלים את המים מלמטה למעלה. מקור המעין נמוך יותר והמים נאספים למעלה ממקום המעין.

כך יובן גם ענין הבאר בעבודה הרוחנית: לאדם ישנה נפש אלקית ונפש בהמית.

הנפש האלקית היא המעין מים חיים, כפי שהרבי¹⁴ אומר¹⁵ "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש", הנפש השניה של בני ישראל היא חלק מאלקות. זהו מעין המים החיים.

אך המעין מכוסה באדמה ודברים אחרים, והעבודה היא להסיר את כל מיני הגסות שהנפש הבהמית מכסה בהם את הנפש האלקית, הן ההעלם שהנפש הבהמית מעלימה על כללות האור של הנפש האלקית, והן ההעלם שהנפש הבהמית מעלימה על הכוחות הפרטיים של הנפש האלקית.

כפי שאנו רואים בחיות הנפש המחיה את הגוף, שהחיות אינה אלא הארה מעצם הנפש הבאה בגוף בחיים בשריים בהתאם לגוף, שזהו על ידי התיווך של הנפש הטבעית.

ההארה של הנפש המחיה את הגוף היא רוחנית, בדיוק כמו רוחניות הנפש, ועם זאת ההארה נעשית חיים בשריים, שזהו על-ידי התלבשות הנפש הטבעית, שעל-ידי ההתלבשות כוחות הנפש מתגשמים.

כך גם ברוחניות, הנפש יש לה רצון וחפץ באלקות.

(15) בתנאי, פרק ב [הערת כ"ק אדמ"ר].

(14) אדמ"ר הזקן.

הרצון הוא עצמי, שישנו בנפש תמיד, אלא שכאשר הנפש מלובשת בגוף, הרצון אינו ניכר בשל ההעלם וההסתר של הנפש הבהמית המעלימה ומסתירה על הנפש האלקית. ובוזה קיימות חלוקי דרגות.

העוסק בעבודה, ניכר ונרגש אצלו הרגש אלקי, ומי שאינו עוסק בעבודה, הרגש האלקי אינו ניכר ונרגש אצלו.

כל זה הוא מפני ההעלם של הנפש הבהמית.

קיצור. מבאר שלבני ישראל יש, מלידה, הבנה גדולה יותר, מידות זכות יותר ותכונות טובות יותר מאשר עמים אחרים, אלא שהדבר מוסתר בעומק הנפש כמעיינות מים חיים בעומק האדמה. קבלת-עול היא מבוא לתורה ומעשים טובים. העיקר הוא ההתגלות של הנפש האלקית בעבודת הבאר – להסיר את ההעלם של הנפש הבהמית.

ג.

זוהי העבודה של באר – להסיר את ההעלמות וההסתרים של הנפש הבהמית המעלימה ומסתירה על כוחות הנפש האלקית, כך שהשכל והמידות של הנפש האלקית הם מדי בהעלם.

בשל ההגשמה של הנפש הבהמית, נמשך האדם רק אחרי ענינים גשמיים, ואין לו הבנה באלקות או גם משיכה לאלקות;

זוהי העבודה של באר – להסיר את ההסתר של הנפש הבהמית המסתירה על הנפש האלקית, ושיתגלה מעין המים החיים של הנפש האלקית, הן בהבנה אלקית והן במשיכה לאלקות באהבה ויראה, שזה גורם לכך שקיום המצוות יהיה בחיות פנימית.

התחלת העבודה בחפירת הבאר היא, שצריך להיות "שכחי עמך ובית אביך"¹⁶, לצאת מכל הענינים שהוא שקוע ורגיל בהם, שכל הזכרים הללו הם מעצם החומריות הטבעית.

(16) תהלים מה, יא.

אנו רואים במוחש בטבע בני אדם, שיש לו חסרונות שהוא עצמו יודע שזהו חסרון, אלא שמאחר שהחסרון הוא בטבעו, או שהוא מאוד רגיל בכך, אינו חש בחסרון.

התחלת העבודה להסיר את החומריות הגסה והטבעית הזו, היא על-ידי עבודה של קבלת-עול.

הכפיה שהוא כופה עצמו בתקיפות מוחלטת, הגדולה ביותר, שהוא יבצע בדיוק כפי שהוא החליט, הן ב"סור מרע" הן ב"עשה טוב"¹⁷ ובלמוד התורה יותר מרגילותו, וכן גם במצות הצדקה יותר מאשר בטבעו ורגילותו.

על-ידי עבודה זו מסירים את החומריות הכללית מהנפש הבהמית ומתגלית ההארה הכללית של הנפש האלקית. מתגלה אצלו רגש אלקי ומשיכה של אהבה לאלקות.

בפרטיות, יש בכך שלושה סוגים:

ישנה הבאר של מידות טובות, הבאר של הבנה והבאר של מסירת-נפש עבור אלקות, שהן שלוש הבארות שיצחק חפר.

יצחק הוא ענין הגבורה, תוקף קבלת-עול¹⁸. עם קבלת-עול תקיפה יש יכולת לחפור את כל שלוש הבארות.

כתוב¹⁹ "את זה לעומת זה עשה האלקים":

באר המידות הטובות יש לה "לעומת זה". אלו מידות בני אדם הטבעיות, העושות את המידות הטובות שעל-פי התורה, חולין.

זו הבאר "עשק"²⁰.

באר הבנת התורה יש לה "לעומת זה" – חכמות חיצוניות, השכלות שהן ההיפך מהבנה של תורה.

זו הבאר "שטנה"²¹.

באר האפיקורסות היא השטן המנגד לאמונה וקדושת התורה, והכופרים והאפיקורסים שונאים את היהודי התורני הירא שמים, וכחוצפה הגדולה ביותר

(20) תולדות כו, כא.

(21) שם, כב.

(17) שם לד, טו.

(18) אור התורה, חוקת ע' תתסז. א'תרנ.

(19) קהלת ז, יד.

וברשעות הגדולה ביותר, הם מחלישים את קדושת המצוות המעשיות, ובגסות הגדולה ביותר הם מחללים שם שמים.

אך לבאר של מסירת-נפש אין "לעומת זה".

לכן היא נקראת "רחובות", כמו שכתוב "כי עתה הרחיב ה' לנו". על-ידי מסירות-נפש על אלקות באה הישועה.

זהו "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות".

כך גם עתה, בעת הגלות האחרונה, המרה, על-ידי "וקבל היהודים", שבני ישראל יקבלו על עצמם קבלת-העול במסירת-נפש, לתקן את "אשר החלו לעשות", שעשו את השבת, הכשרות, הטהרה וכו' חולין. לצאת מהמחלה של נהיה "ככל הגוים", להתנער מהחולין האישי ולשוב לחיי תורה ומצוות – גם הם יזכו לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש.

קיצור. מבאר שהסרת ההגשמה של הנפש הבהמית והיציאה מהשקיעה בתאוות, היא על-ידי קבלת-עול מלכות-שמים תקיפה. על-ידי קבלת-עול מלכות-שמים מגיעים לעומק כל שלוש הבארות – מידות טובות, תורה ומסירת-נפש. לבארות של המידות הטובות והבנת התורה יש מנגדים של "לעומת זה", והן נקראות "עשק" – הנחות העולם, ו"שטנה" – כופרים ואפיקורסים, אבל הבאר של מסירת-נפש שאין לה מנגדים, נקראת "רחובות". עתה, כאשר הקב"ה מעניש את בני ישראל בעונש התוכחה, אלו שיתקנו את המצוות המעשיות שעשו אותן חול, יזכו גם הם לקבל את פני משיח צדקנו בקרוב ממש.

כי ישאלך בנך

[ניסן ה'תש"ג]

"כי ישאלך בנך מחר לאמר מה [משמעות חלוקת המצוות לשלושת הסוגים¹ של] העדות והחוקים והמשפטים, אשר צוה ה' אלקינו אתכם. ואמרת לבנך, עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה"². בני ישראל נחלקים לארבעה סוגים שונים, שכולם נקראים בנים למקום, כמו שכתוב³ "בנים אתם לה' אלקיכם".

אלו הם ארבעת הבנים שאנו אומרים בהגדה⁴: "כנגד ארבעה בנים דברה תורה", חכם, רשע, תם ושאינו-יודע-לשאל.

שלושה מהארבעה הם שואלים. הרביעי אינו יודע איך לשאול.

שלושה אלה שיודעים איך לשאול, הגם שתוכן שאלותיהם זהה – מהי המשמעות של תורה ומצוות ובמה הגאולה קשורה בתורה ומצוות – הגדרתם היא על-ידי נוסח השאלות⁵. ועל-פי השואלים ושאלותיהם, כך הן התשובות.

ישנם כאלה הרואים שמתרחש משהו בלתי רגיל. אבל הם כל-כך שקועים בדברים אחרים, או מגושמים, שלא זו בלבד שאינם יודעים מה משמעות האירועים הבלתי רגילים, אלא הם אפילו לא יודעים איך לשאול. הם לא יודעים שהאירועים הבלתי רגילים שייכים לגאולה הבאה, והדבר קשור בתורה ומצוות. אנשים אלה נקראים "שאינו יודע לשאול".

"שאינו יודע לשאול" יש לספר על ענין ביאת המשיח, שה' יתברך הבטיח לנו, בני ישראל, בתורה ובנביאים⁶, שהוא, ברוך-הוא, יגאל אותנו מהגלות ויביא אותנו לארץ ישראל על-ידי משיח צדקנו.

(4) מרש"י בא יג, יד.

(5) ספר המאמרים ה'ש"ת, ע' 44.

(6) רמב"ם, הלכות מלכים פרק יא, הלכה

(1) רמב"ן, ואתחנן ו, כ. ספר המאמרים

ה'ש"ת, ע' 43.

(2) ואתחנן ו, כ"א.

(3) ראה יד, א.

חז"ל אמרו⁷ מראש, שלפני הגאולה על-ידי משיח צדקנו יהיו חבלי-משיח. אלו הן הצרות הבלתי רגילות של היהודים והמאורעות המתרחשים בעולם, ועל-ידי תשובה ניתן להקל את חבלי המשיח.

ישנם כאלה שיודעים שלאירועים הבלתי רגילים יש שייכות לשמירת קיום המצוות, ושאלתם היא – איזה קשר יש לכך, לגאולה על-ידי משיח.

הם שואלים: "מה זאת?"⁸ שגם יהודים שומרי תורה ומצוות סובלים מחבלי משיח. שואל מסוג זה הוא ה"תם".

לשואלים כאלה יש להסביר בנועם, כי הצרות הבלתי רגילות של היהודים והאירועים בעולם של חבלי המשיח, הם מה שה' יתברך אומר על-ידי הנביא⁹ "אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם", כפי שהגמרא¹⁰ אומרת: "אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה".

ישנם השואלים: "מה העבודה הזאת לכם?"¹¹

הם מפרשים את הצרות הבלתי רגילות של היהודים ואת האירועים בעולם לפי דרך הכפירה שלהם. הם כופרים בחבלי משיח ובביאת המשיח. הם אינם רוצים את הגאולה. ועל כל ענין התורה והמצוות שואלים הם: "מה העבודה הזאת לכם?"

מלבד זאת שהם כופרים בכל ענין התורה והמצוות המעשיות, הם אינם יכולים לסבול שבני ישראל מקיימים תורה ומצוות מעשיות.

השואל מסוג זה הוא "רשע".

המענה לשואל הרשע הוא, לשבור את השי"ן מהמילה "רשע"¹². יש לקחת מהרשעים את המנהגים היהודיים שהם רוצים לשמור, ואז הם נשארים עם הרע שלהם בלבד.

יש לומר לו שבגאולה הראשונה במצרים היו כמוהו, כאלה שכפרו בגאולה, גם כאשר ה' יתברך הראה מופתים.

(7) סנהדרין צח, ע"ב.

(8) בא יג, יד.

(9) בבא קמא ס, ע"א.

(10) בא יב, כו.

(11) ראה אגרות-קודש חלק ג, ע' תכ.

(12) יחזקאל כ, לג.

ה' יתברך חיכה בסבלנות עד מכת החושך, אולי יעשו תשובה. וכאשר הם לא עשו תשובה, מתו כל הכופרים בגאולה¹³.

כך גם בגאולה העתידה, ה' יתברך נותן לכופרים את האפשרות לשוב בתשובה.

ישנו גם סוג כזה השואלים מהו כל ענין המצוות המעשיות¹⁴. סוג זה של השואלים הוא "חכם", כי הם יודעים שה' יתברך הוא "ה' אלקינו", והשאלה היא רק מהי המשמעות של המצוות.

לשואלים אלו יש להסביר את הענין שטעמו של קרבן פסח צריך להשאר בפה.

על-ידי ביאור זה יובן ממילא הקשר שבין הגאולה לקיום המצוות, וכן שעל-ידי תשובה ניתן להקל את חבלי המשיח, כי תכלית הכוונה היא העבודה להגיע לאהבת ה'.

קיצור. "כנגד ארבעה בנים דברה תורה". "לשאינו יודע לשאול" יש לספר שכל הצרות הבלתי רגילות של היהודים, והמאורעות בעולם, הם חבלי משיח, והם ציווי שיעשו תשובה לפני בוא הגאולה על-ידי משיח. ל"תם" יש להסביר שחבלי המשיח הם מה שה' יתברך אמר "ביד חזקה אמלוך עליכם", לגרום לתשובה כדי שתגיע הגאולה. ל"רשע" המפרש את הכל בדרכו הכפרנית יש להסביר, כי בגאולה הראשונה ה' יתברך המתין עד מכת חושך שהרשעים יעשו תשובה ואלו שלא עשו תשובה מתו. גם עתה, לגאולה הבאה, ה' יתברך ממתין שהרשעים יעשו תשובה. ל"חכם" היודע ש"ה" הוא "אלקינו" יש להסביר את משמעות המצוות המעשיות.

ב.

להבין את ענין המצוות המעשיות בכלל, ומה משמעות הדבר שלאחר שאנו אוכלים את האפיקומן – שאצלנו, בזמן הגלות, האפיקומן הוא זכר

(13) שמות רבה, פרשה יד, ג. רש"י בא י, (14) ספר המאמרים ה'ש"ת, ע' 53.

לפסח¹⁵ – אין לאכול שום דבר, מלבד הכוס הרביעית¹⁶ שהיא סימן לגאולה הבאה על-ידי משיח צדקנו, כדי שהטעם של הדבר שהוא זכר לקרבן פסח ישאר בפה¹⁷.

משמעותו של קרבן פסח היא, שיהודי צריך להאמין בהשגחה פרטית. גם כאשר הוא נמצא בסכנה הגדולה ביותר, עליו להיות בבטחון אמיתי בה' יתברך שהוא, ברוך-הוא, הוא השומר ישראל, כמו שכתוב¹⁸ "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל".

הנהגת ה' יתברך עם בני ישראל היא למעלה מדרך הטבע.

כאשר יהודי מוסר את כל עיניו הטבעיים לעבודת הבורא ברוך-הוא, ה' יתברך עוזר לו בדרך למעלה מהטבע.

זו הכוונה בכך שאצל יהודי צריך להשאר תמיד הטעם של קרבן פסח. "ואת בתינו הציל"¹⁹, שזוהו גם הענין של יציאת מצרים, היה ענין שלמעלה מדרך הטבע.

להבין את הענין טוב יותר, יש להקדים תחילה את ענין עבודת האדם עצמו, שכל הכוונה בטבע, היא להגיע ללמעלה מהטבע.

כתוב²⁰ "גם את העולם נתן בלבם". הביירוים בעולם תלויים בהתאם למדת העידון שהאדם מעדן את עצמו על-ידי עבודה ומצוות מעשיות.

כתוב²¹ "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך". אמרו רז"ל²²: "בכל לבבך – בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע, ובכל נפשך – אפילו נוטל את נפשך".

שתי האהבות, "בכל לבבך ובכל נפשך" הן: "בכל לבבך", שגם ליצר הטוב וגם ליצר הרע תהיה אהבה לאלקות; האהבה של "בכל נפשך" היא, העבודה של נטילת התענוג מהנפש הבהמית.

(18) תהלים קכא, ד.

(19) בא יב, כז.

(20) קהלת ג, יא.

(21) ואתחנן ו, ה.

(22) ברכות נד, ע"א. רש"י ואתחנן שם.

(15) שו"ע אדמו"ר הזקן, אורח חיים סימן

תעז, סעיף ג.

(16) לכאורה צריך להכתב: "השלישית

והרביעית שהן".

(17) שו"ע סימן תעז, סעיף א.

שתי עבודות אלו הן רק בדרך מלחמה, כמו שכתוב²³ "כי תצא למלחמה על אויבך".

כאשר תצא למלחמה על השונא שלך, שהיצר הרע הוא השונא של האדם, כתוב בזהר: "שעת צלותא, שעת קרבא"²⁴.
זמן התפילה הוא זמן המלחמה בין הנפש הבהמית והנפש האלקית, שבשתיהן יש שכל ומידות.

השכל של הנפש האלקית מבין רק את הטוב של האלקות, והשכל של הנפש הבהמית מבין רק את הטוב של עניני העולם, כי השכל של הנפש הבהמית מסור לטוב של הגשמיות, כמו שכתוב²⁵ "כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים".

השכל של הנפש האלקית מסביר לנפש הבהמית את הטוב של האלקות בהסברים כאלו, שגם הנפש הבהמית יכולה להבין אותם, כי בנפש הבהמית יש שכל וביכולתה להבין שאלקות הוא טוב – למרות שהשכל של הנפש הבהמית מסור לטוב של הגשמיות ושקוע בו – רק מפני שבנפש הבהמית יש שכל.

זהו החילוק בין הנפש הבהמית והיצר הרע, שהיצר הרע הוא מידות בלבד והנפש הבהמית היא שכל.

למרות שזה שכל אנושי, אך גם שכל אנושי יכול להבין שהטוב של האלקות טוב יותר מהטוב של הגשמיות.

בהוכחות שכליות מסוימות, הנפש הבהמית יכולה להשיג היטב שבטוב קיימות דרגות שונות²⁶.

ישנו טוב של מאכלים טובים. למעלה מזה הוא טוב של ניגון, למעלה מזה הוא טוב של מידות טובות, למעלה מזה הוא טוב של הבנה, שהוא טוב עדין יותר, כי מעלת השכל נעלית ממעלת המידות, כי מידות מורגשות יותר משכל.

(23) תצא כא, י. לקוטי תורה, דברים לד, ע' 88] [הערת כ"ק אדמו"ר] אות ה.

(25) בראשית ג, ו.

(26) בכל זה, ראה קונטרס ומעין בתחילתו.

(24) ראה מאמר ד"ה "הוי כי גדול" (לעיל

ג.

שכל נמשך להבין את מה שלמעלה משכל, ומידות הן המשכה לנחות ממנו.

על-ידי ההסברים הללו מבין השכל האנושי של הנפש הבהמית שטוב רוחני הוא נעלה במעלה ומדריגה מטוב גשמי.

כאשר הנפש האלקית מסבירה לנפש הבהמית השגות אלקיות בהסברים ומשלים מדברים כאלה שהשכל האנושי יכול להבין, מתקרב השכל של הנפש הבהמית מזמן לזמן להבנת שכל אלקי, עד שהנפש הבהמית מגיעה להבנה שהטוב של האלקות הוא הטוב האמיתי, וטוב זה עליו לרצות בו.

זהו "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך – בשני יצריך", שגם הנפש הבהמית באה לאהבה לאלקות.

קיצור. כוונת האפיקומן, שהוא זכר לקרבן פסח, היא שיזכרו תמיד את ההשגחה הפרטית ואשר ההנהגה עם בני ישראל היא בדרך למעלה מהטבע. כוונת מצוות מעשיות היא לעדן את גשמיות העולם, דבר שמותנה בעבודה שהוא מעדן את עצמו, בעבודה שהוא משפיע על הנפש הבהמית, שנעשית לנפש הבהמית – על-ידי ההבנות שהנפש האלקית מסבירה לו – משיכה ואהבה לאלקות, שזו האהבה של "בכל לבבך".

ג.

העבודה של האהבה "בכל נפשך", היא ליטול מהיצר הרע והנפש הבהמית את התענוג ואת הטוב-טעם שיש להם בדברים הגשמיים. זה ייתכן רק על ידי התבוננות ביגיעה גדולה במה שכתוב²⁷ "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע". ובסוף הפרשה כתוב²⁸ – "ובחרת בחיים".

הכוונה ב"חיים" ו"מות" כאן, היא לחיים ולמות רוחניים. החיות והקיום של כל דבר גשמי היא האלקות שבראה אותו ומחיה אותו, כי אלקות היא חיים וטוב, כמו שכתוב²⁹ "וה' אלקים אמת הוא אלקים חיים".

29) ירמיהו י, י.

27) נצבים ל, טו.

28) שם יט.

אלקות הוא חיים וטוב, דברים הגשמיים הם מות ורע.

כפי שאנו רואים במוחש, שכאשר החיות נעדרת מהדבר הגשמי, הוא נרקב ונעשה דבר מאוס. כך גם בדבר התאוה, שהרי אין בו חיות אלקית, במילא הוא דבר מאוס בעצם.

כאשר האדם מתבונן, שבכל הדברים הגשמיים ישנה פסולת וכל התאוות הגשמיות שהאדם רוצה הן באמת דבר מאוס, אזי הנפש הבהמית מאבדת את העונג ואת הטוב-טעם שיש לה בענינים הגשמיים. לכל זה הוא בא על ידי יגיעה עצומה.

הנפש הבהמית אינה רוצה לעזוב את התאוות הגשמיות שלה, גם כאשר היא מבינה שהטוב הרוחני עדיף על הטוב הגשמי, בכל זאת היא אינה רוצה לעזוב את העונג הגשמי והיא רוצה את שני הדברים, כלומר, שיהיה לה תענוג בדברים הגשמיים המותרים, אף שבאמת יש לקחת מהדברים המותרים הגשמיים את התועלת ואת חיוזק הכוח, אבל לא את התענוג.

זו היא עבודתה של הנפש האלקית באהבה של "בכל נפשך", ליטול מהנפש הבהמית את התענוג מהדברים הגשמיים.

התחלת העבודה בשתי עבודות אלו היא בתפילה.

תפילה היא הזמן של שתי התבוננויות. הן התבוננות שהנפש האלקית מסבירה לנפש הבהמית את הטוב שבאלקות, והן ההבנה שיש לרצות בדברים הגשמיים רק את התועלת שבכך, אך לא את התענוג שבכך.

אך העבודה העיקרית היא בכל היום, כאשר הוא בעניני העולם.

שתי אהבות אלו הן על-ידי המלחמה שהנפש האלקית לוחמת עם הנפש הבהמית, שהיצר הרע והנפש הבהמית לוחמים נגד.

אמנם, גם כאשר הנפש האלקית מנצחת במלחמה, ולאדם יש את שתי האהבות של "בכל לבבך ובכל נפשך", הרי אלו אהבות מוגבלות;

אך האהבה של "בכל מאודך" היא האהבה העצמית של נשמה לאלקות, שזה למעלה מהבנה. שמצד אהבה זו, כל יהודי מוכן למסירת-נפש ולעמוד

(30) לוח "היום יום...", כא סיון. מאגרות-קודש חלק ד, ע' שפד.

בכל הניסיונות, ואהבה זו נמצאת בכל יהודי. שכן כל יהודי אינו יכול ואינו רוצה להיות חלילה מנותק מאלקות³⁰, שלאהבה זו של נשמה לאלקות אין לנפש הבהמית התנגדות.

זהו ענין יציאת מצרים, היציאה והשחרור מכל המיצרים וההפחדות. זהו גם ענין שלוש³¹ הבארות שיצחק חפר, "עשק", "שטנה" ו"רחובות". שתי האהבות נקראות על שם הבארות "עשק" ו"שטנה", שכן הן היו כרוכות במלחמה עם המגד, אך על הבאר "רחובות" כתוב³² "ולא רבו עליה", בבאר זו אין מגד.

זהו שעל באר זו כתוב "ויעתק משם ויחפור באר אחרת", כי כדי שהוא יגיע לבאר "רחובות", שזוהי האהבה של "בכל מאודך", הרי זה רק על-ידי "ויעתק משם", שהאדם יתרחק מהגשמיות שבענינים הגשמיים ויעלה כל דבר גשמי לשרשו באלקות.

זהו המענה לשאלתו של הבן החכם, שבמבט ראשון שאלת החכם דומה לשאלת הבן הרשע, אך באמת שאלתו של הבן החכם היא מה המשמעות של המצוות המעשיות, והמענה על כך הוא שכוונת התורה והמצוות היא לעדן את הדברים הגשמיים.

זוהי הכוונה של חבלי משיח, לעורר לתשובה שנזכה לגאולה על-ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

קיצור. העבודה של "בכל נפשך" היא ליטול מהנפש הבהמית את הטוב-טעם בדברים הגשמיים על-ידי ההבנה בטוב האלקי. לשתי האהבות יש התנגדות, אבל "בכל מאודך" נעלית מהתנגדות, כמו הבאר "רחובות" שרועי גרר לא רבו עליה. אלא שהבאר רחובות באה על-ידי קיום מצוות מעשיות ותשובה, שעל-ידן מקילים את חבלי משיח ונזכה לקבל פני משיח צדקנו בקרוב.

וד"ה "וקבל היהודים" (לעיל ע' 161).

(32) תולדות שם כב.

(31) תולדות כו, יט.

ראה מאמר ד"ה "והיריקתי לכם ברכה"

(לעיל ע' 142), ד"ה "מעין גנים" (לעיל ע' 148)

וספרתם לכם

[אייר ה'תש"ג]

"וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה".¹

יש להבין מה פירוש המילה "לכם"?

בדומה לכך אנו מוצאים במצות אתרוג ולולב, שם כתוב² "ולקחתם לכם ביום הראשון", ושם פירוש המילה "לכם" הוא – שתיקחו משלכם ולא מן הגזל³;

גם בשמיני עצרת כתוב⁴ "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

שם הכוונה⁵ היא שהחג והקרבנות של שמיני עצרת שייכים רק לבני ישראל בלבד, כיון שבשבעת ימי חג הסוכות היו הקרבנות עבור כל האומות שברא ה' יתברך, לא רק לבני ישראל, מה שאין כן בשמיני עצרת הקרבנות הן רק עבור בני ישראל בלבד.⁶

במדרש⁷ כתוב משל למלך שעשה סעודה לבני המדינה שבעה ימים, ולאחריהם הוא אומר לידידו הטוב ביותר, כעת, לאחר שכיבדנו את כל בני מדינתי, נשמח, אני ואתה, יחד. זו כוונת המילה "לכם", שבשמיני-עצרת הקרבנות שייכים לבני ישראל בלבד;

אבל במצות ספירת העומר, מה פירוש המילה "לכם"? איך יתכן לקיים את מצות הספירה, וזה לא יהיה "לכם", עד שהתורה צריכה להבהיר שהספירה תהיה "לכם"?

(5) ספר המאמרים ה'ש"ת, ע' 71.

(6) סוכה נה, ע"ב. רש"י, פנחס כט, לה.

וראה רש"י שם, פסוק יח.

(7) במדבר רבה, פרשה כא, כד. מדרש

תנחומא, פנחס פרשה טז.

(1) אמור כג, טו.

(2) שם מ.

(3) סוכה כז, ע"ב. רמב"ם, הלכות לולב

פרק ח הלכה י. שו"ע אדמו"ר הזקן, אורח חיים

סימן תרמט סעיף א.

(4) פנחס כט, לה.

במצות לולב ואתרוג יש צורך באזהרה "לכם", שהלולב והאתרוג צריכים להיות "משלכם", וגם בשמיני-עצרת ה"לכם" מהווה הוראה שהקרבנות של שמיני-עצרת שונים מקרבנות הימים הקודמים.

מאחר שייתכן קיום המצוות ללא ה"לכם", ואז לא יהיה קיום המצוות כפי כוונת ה' יתברך, לכן כתובה המילה "לכם" שמבטאת בדיוק את אופן הקיום של המצוות;

אבל מצות ספירת העומר לא יכולה להיות ללא ה"לכם", שהרי אופן קיום המצוה הוא שצריך לספור את הימים בדיבור, מהי כוונת המילה "לכם"? בהכרח לומר, שכשם שהמילה "לכם", הכתובה במצות לולב ובשמיני עצרת, מבהירה את אופן הקרבנות של שמיני עצרת ואת אופן קיום מצות לולב ואתרוג, כך גם ה"לכם" של מצות ספירת העומר מבהיר את אופן קיום מצות הספירה.

הגמרא⁸ אומרת, שה"לכם" הוא "שתהא ספירה לכל אחד ואחד". כל אחד חייב לספור.

מצות ספירת העומר אינה דומה למצוה של מניית השנים של שמיטה ויובל⁹, בשמיטה ויובל כתוב¹⁰ "וספרת לך שבע שבתות שנים", שבת-הדין צריך לספור את שנות השמיטה והיובל¹¹, אבל מצות ספירת העומר היא שכל אחד צריך לספור.

בנוסף, צריך להבין מה הכוונה ב"ממחרת השבת", איזה קשר יש לשבת עם ספירת העומר?

באמת השם "שבת" כאן הוא יום טוב¹² שתוכנו שבת.

גם צריך להבין שבהקרכת העומר מוזכר כל העת ענין ההנפה, עד אשר העומר עצמו נקרא "עומר התנופה".

(8) מנחות סה, ע"ב.

(9) תוספות שם. שר"ע אדמו"ר הזקן סימן הלכה א. שר"ע אדמו"ר הזקן, שם.

(10) מנחות שם. רמב"ם, הלכות תמידין תפט, סעיף א.

(11) רמב"ם, הלכות תמידין ומוספין פרק ז הלכה יא. רש"י, אמור כג, טו.

(12) בהר כה, ח.

ומהו פירוש המילים "תמימות תהיינה", והרי לכאורה כאשר זה "שבע שבתות" ממילא הן "תמימות", ומה צריך עוד לפרש "תמימות תהיינה"?

קיצור. מקשה מה משמעות המילה "לכם". ומבאר את משמעות המילה "לכם" במצות אתרוג ולולב ומיניו שהכוונה היא "משלכם". מבאר את הפירוש של ה"לכם" שכתוב בשמיני עצרת וקרבנותיו, ושואל איך יכולה להיות ספירה בלי "לכם"? גם מה הקשר של התוכן הפנימי של שבת לספירת העומר, ומה הכוונה בשם "עומר התנופה", ומה הפירוש של "תמימות תהיינה"?

ב.

להבין את ענין ספירת העומר בעבודה בנפש האדם:

קרבן העומר היה משעורים¹³, שהם מחמשת מיני דגן, אלא שחיטים הם מאכל אדם, ושעורים הם מאכל בהמה¹⁴. סדר קרבן העומר הוא שכל עבודה בקשר לעומר צריכה להיות משולשת¹⁵.

שלוש סאים¹⁶ תבואה טרייה בשלושה סלים¹⁷ שונים, מכים את השבלים וקולים את התבואה בכלי מיוחד כך שהאש תקיף את כל התבואה. אחר-כך טוחנים את הגרעינים ומנפים בשלוש-עשרה נפות, ומכל גרעיני התבואה לוקחים רק עשרון¹⁸ אחד.

קרבן העומר הוא קרבן ממאכל בהמה, שבאדם יש אדם ובהמה. במשמעות עבודת ה', אדם הוא הנפש האלקית, שבעיקרה היא שכל, ומידותיה גם הן על-פי השכל.

בהמה היא הנפש הטבעית שבעיקרה היא מידות¹⁹, והשכל שלה הוא כדי להוציא לפועל את המידות ואת תאוותיה.

האיפה הוא בערך 25 ליטר.

(17) מנחות עא, ע"א.

(18) עשירית האיפה. כ-2.5 ליטר.

(19) לקוטי שיחות שם. ספר המאמרים

תש"א, ע' 121.

(13) מנחות סח, ע"ב. פד, ע"א. סוטה יד,

ע"א. רמב"ם שם.

(14) סוטה יד, ע"א. פסחים לו, ע"ב. וראה

לקוטי שיחות חלק יב, ע' 99, הערה 34.

(15) מנחות סג, ע"ב. רמב"ם שם.

(16) שלוש סאים הם איפה אחת. נפח

קרבת העומר הוא לקצור, לקלות ולטחון את הגרעינים של מאכל הבהמה, שלאחר ששלוש הסאים של מאכל הבהמה מנופות בשלוש-עשרה נפות, עשרון הקמח הטוב והנקי ביותר הוא קרבן להו'.

לאחר שמביאים את הקרבן יש להתחיל לספור ספירת העומר שבעה שבועות, ספירה אחת בכל שבוע, אבל יש לספור כל ספירה שבע פעמים, והכוונה לשבע הספירות שבכל ספירה.

בשבוע הראשון יש לספור את שבע המידות שבמידת החד, בשבוע השני את שבע המידות שבמידת הגבורה, עד שבמשך שבעת השבועות נספרות כל שבע הספירות כפי שהן במילואן, כי כל ספירה נשלמת בשבע הספירות²⁰.

ניתן להבין זאת מכוחות הנפש והמידות שבלב:

המידה הראשונה היא מידת החד.

חד הוא ענין האהבה, כי החד נובע מאהבה, כמו שכתוב²¹ "אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חד".

חד שבחד הוא אהבה גלויה. היא נובעת מאהבה פנימית טבעית, כמו אהבתו של אב לבנו שהיא אהבה פנימית טבעית. זהו חד.

כאשר האהבה הטבעית של האב לבן מתגלית, שכולם רואים זאת, אף שבהתגלות אין כל התחדשות, כי האהבה הטבעית של האב לבן נמצאת תמיד, בכל זאת התגלות האהבה היא חד שבחד.

גבורה שבחד היא, כאשר החד מתלבש במידה שהיא הפוכה ממידת החד. חד הוא אהבה, וגבורה היא שנאה. גבורה שבחד היא השנאה שבאה מצד החד. העובדה שהוא שונא את השונא של חברו, הדין והשנאה שנובעים מהאהבה שהוא אוהב, הם גבורה שבחד.

תפארת היא היופי הרוחני. כאשר מישוהו מצייר ציור של כמה צבעים, הציור יפה יותר מאשר ציור של צבע אחד שחור.

(20) ספר המאמרים תרס"ח, ע' 246.

(21) ירמיהו לא, ב.

מידת התפארת היא השילוב של חסד וגבורה – איך להתנהג עם אדם שאינו ראוי שינהגו עמו במידת החסד, ויש להתנהג עמו במידת הגבורה – מידת התפארת היא, שלמרות שאינו ראוי להנהגה של חסד, בכל זאת יש לרחם עליו.

תפארת שבחסד היא היופי שבחסד, כלומר, לנצל את החסד רק לדברים רוחניים ומועילים כמו צדקה, הרבצת התורה וכדומה. זהו²² "תפארת לעושה".

נצח שבחסד – לבצע את החסד הראוי בכל מצב, לא להירתע מפני שום דבר בעולם.

הוד שבחסד – עצמת אהבתו את חברו, שמסכן את חייו כדי להציל את אוהבו.

יסוד שבחסד – ההתקשרות החזקה של האוהב אל האהוב.

מלכות שבחסד היא – הדיבור עם האהוב בדברי אהבה.

כל שבע המידות הללו משלימות את מידת החסד, וכך גם שאר שש המידות, ששלמותם היא משבע המידות שבהם.

קיצור. מבאר שהעומר הוא משעורים לחים מיובשים באש. לאחר מכן יש לקחת רק עשרון שמנופה בשלוש־עשרה נפות. לאחר הקרבת העומר יש לספור את שבע המידות בשבעה שבועות, כל מידה בשלמותה. חסד – אהבה. חסד שבחסד – אהבה גלויה. גבורה שבחסד – לשנוא את השונא של אוהבו. תפארת שבחסד – החסד לחזק רוחניות. נצח שבחסד – לא להתחשב במכשולים. הוד שבחסד – ללחום למען הצלת האוהב. יסוד שבחסד – ההתקשרות עם האוהב. מלכות שבחסד – הדיבורים של חיבה.

ג.

כל המידות הן מידות בני אדם.

(22) פרקי אבות פרק ב, משנה א.

לאדם יש שכל ומידות, שכזה הוא שונה מבעלי החיים. אף שגם לבעלי החיים יש שכל ומידות, ישנם שני חילוקים בין האדם והבהמה:

האדם עיקרו שכל, והמידות הן על-פי השכל, ובעלי-חיים עיקרם מידות, והשכל הוא רק במה ששייך למידות.

חילוק נוסף בין השכל ומידות שבאדם ובעלי חיים הוא, שהשכל והמידות של בעלי-חיים הם רק טבעיים.

גם השכל והמידות של בני-אדם הם לא יותר מאשר שכליים, אבל אצל ה"אדם אתם", בני ישראל, השכל והמידות אינם רק שכליים, אלא גם אלקיים.

לשכל ולמידות האלקיים יש כוח אלקי שמיועד להשפיע – על ידי השכל והמידות השכליים – על השכל והמידות הטבעיים, שהם השכל והמידות של הנפש הבהמית והיצר הרע.

הנפש הבהמית היא שכל והיצר הרע הוא מידות.

חסד, היא אהבה גופנית [ענייני העולם].

חסד שבחסד היא ההתלהבות והטוב טעם, רחמנא-ליצלן, בתאוות גופניות והנחות העולם.

גבורה שבחסד היא השנאה לשומר תורה ומצוות.

תפארת שבחסד היא "כי הלל רשע על תאות נפשו"²³.

נצח שבחסד הוא החוטא ומחטיא את הרבים²⁴ בתקיפות, והוא אינו נרתע מפני שום דבר.

הוד שבחסד הוא ה"יודע את ריבונו ומכוון למרוד בו"²⁵. הוא עושה דברים אפיקורסיים ועובר עבירות לא רק כמומר לתיאבון, כי יש לו לב חסר מעצורים והוא בעל-תאוה, אלא מפני שהוא מומר להכעיס.

יסוד שבחסד הוא מה שהוא מתלהב ומחובר לתאוות גופניות וחומריות. הוא רוצח כדי למלא את תאוותיו. אינו נרתע מפני שום סכנה עבור תאוותיו

(24) פרקי אבות פרק ה, משנה יח.

(25) רש"י נח י, ט. לך יג, יג. בחוקתי כו,

יד.

(23) תהלים י, ג.

ראה ד"ה וקבל היהודים (הראשון, לעיל ע')

(161) אות א.

החומריות, גם כאשר הוא יודע שהדבר שהוא עושה מזיק לבריאותו, והוא עלול לשלם על כך בחייו.

מלכות שבחסד היא ריבוי דיבורים אסורים בכלל ודיבורי כפירה בפרט. אלו שהם כופרים בה' ובתורתו ולועגים למצוות ה' בדיבור ובכתב שהם מפרסמים, שעל ידי ההנהגה הפראית, חסרת המעצורים הזו, של הכופרים והפוקרים, הם עושים את העולם למגושם יותר, ההיפך מכוונת בורא העולם ברוך-הוא, שברא את העולם – שעם ישראל, על-ידי קיום התורה והמצוות, יעשו את העולם מעודן²⁶ יותר, שזה בא על ידי השפעת השכל והמידות האלקיים של הנפש האלקית.

חסד הוא האהבה הטבעית שיש לנפש האלקית לאלקות.

חסד שבחסד הוא שהאהבה הטבעית האלקית תהיה בהתגלות בכל הכוחות שלו, לא רק בלב בלבד. זהו החילוק בין האהבה שמשמעה הוא "בכל לבבך"²⁷ – זו אהבה אלקית בלב, והאהבה של "בכל נפשך"²⁷ היא האהבה לאלקות שמתפשטת בכל הכוחות.

אהבה זו משפיעה לדחות את התאוות הגופניות והנחות העולם.

גבורה שבחסד היא לשנוא את שונאי הוי', כמו שכתוב²⁸ "אוהבי ה' שנואו רע", "תכלית שנאה שנאתים"²⁹.

תפארת שבחסד – ה"ויגבה לבו בדרכי ה"³⁰, את כל היופי הוא משקיע בדרכי התורה והמצוה.

נצח שבחסד – שמנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע שלו.

הוד שבחסד – שמתייצב נגד המינים והאפיקורסים בתוקף הגדול ביותר, לגנות אותם ולעקור את השפעתם על יהודים.

יסוד שבחסד – ההתקשרות במסירות-נפש לתורה ומצוות.

(30) דברי הימים א יז, ו. ראשית חכמה, שער העונה פרק ו, רלג ע"א. תורה אור, מגילת אסתר צא, ע"ב.

(26) בראשית רבה, פרשה מד, א.
(27) ואתחנן ו, ה.
(28) תהלים צז, י.
(29) שם קלט, כב.

מלכות שבחסד – שמדבר תמיד דיבורי אותיות התורה והתפילה, שזו היא שלימות מידת החסד של קדושה, וכך בכל המידות, שבכך מתבררות המידות של היצר הרע ומתעצנות המידות השכליות.

זהו "וספרתם לכם" – עשו את ה"לכם" שלכם טהור וברור.

ה"לכם" (האני) של יהודי, הוא מידות של קדושה. עומר הוא המידות הטבעיות. המצוה היא לרומם את המידות הטבעיות.

שלושה אנשים, שלושה מגלים³¹, שלוש סאים ושלושה סלים, מסמלים³² שהעבודה היא במידות.

עומר שהוא לח – זהו חסד, ליבש אותו באש – זוהי גבורה. י"ג הנפות הן י"ג מידות.

מתי יכולה להיות ספירת העומר, לברר את המידות הטבעיות? כאשר ישנה שבת, שבייתה מהנחות העולם. הכרה מוחלטת שיהודי חייב להתמסר לתורה ומצוות.

כאשר יהודי מתייגע לתקן את שבע השבתות שלו, ששבע המידות של הנפש האלקית יבררו את שבע המידות של היצר הרע ויזככו את שבע המידות הטבעיות, אזי יש לו הבטחה ודאית מן השמים ש"תמימות תהינה".

קיצור. מבאר שה"לכם" של יהודי הוא השכל והמידות האלקיים שעל ידם הוא "וספרתם", לעשות את ה"לכם" ברור. חסד הוא אהבה. חסד שבחסד – אהבה ד"בכל נפשך". גבורה שבחסד – לשנוא כופרים ואפיקורסים. תפארת שבחסד – היופי של עבודת הבורא ברוך-הוא. נצח שבחסד – לנצח את הנפש הבהמית והיצר הרע. הוד שבחסד – להתייצב כנגד השפעת הכופרים. יסוד שבחסד – התקשרות לתורה ומצוות. מלכות שבחסד – להרבות באותיות שבתורה.

גבורה, תפארת. ראה גם מאמר ד"ה "משכני אחרין" מש"פ במדבר ה'תש"א [הערת כ"ק אדמו"ר] (ספר המאמרים תש"א ע' 119).

31) העומר נקצר על-ידי שלושה אנשים ושלושה מגלים (מנחות סג, ע"ב) [הערת כ"ק אדמו"ר].

32) כי עיקרי המידות הם שלשה: חסד,

משכני אחר־ך נרוצה

[סיון ה'תש"ג]

"משכני אחר־ך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך"¹.

מפרש רש"י: "משכני אחר־ך נרוצה – (בני ישראל אומרים לה' יתברך) אני שמעתי משלוחיך (משה ואהרן) רמוז, שאמרת למשכני. ואני אמרתי אחר־ך נרוצה. הביאני המלך חדריו – וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך."

שלמה המלך אומר פסוק זה ברוח הקודש על מצבם של בני ישראל בעת יציאת מצרים, ובשעה שבני ישראל הלכו ממצרים דרך ים־סוף והמדבר, עד הר סיני וקיבלו את התורה².

זו הכוונה "משכני" – בהיותי במצרים שמעתי רמז מהשלוחים שלך אהרן ומשה שאתה, ברוך־הוא, רוצה למשוך אותי אליך, ואז אמרתי לא רק שאלך אחר־ך, אלא ארוץ.

הליכה יכולה להתפרש כהליכה כפויה או הליכה נגררת ונרפית, אבל הביטוי ריצה מבטא ריצה מתוך רצון או מתוך שמחה והתרוממות.

זהו "אחר־ך נרוצה" – בעונג. זה מבטא בטחון מסוים, כפי שאכן היה אופן ההליכה ממצרים עד הר סיני, שבני ישראל הלכו בבטחון, במסירת־נפש הגדולה ביותר של הליכה בים ובמדבר, עד שהגיעו להר סיני לקבל את התורה.

זו הכוונה ב"הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך".

צריך להבין³: מדוע בתחילת הפסוק נאמר "משכני" בלשון יחיד, ואחר־כך נאמר "אחר־ך נרוצה" – לשון רבים?

(3) אור התורה, שיר השירים, ע' ס. טט.

(1) שיר השירים א, ד.

(2) תרגום ורש"י על הפסוק.

גם, מדוע הפסוק אומר את שני הביטויים הללו, "משכני אחר־ך נרוצה", בלשון נוכח, את "הביאני המלך חדריו" בלשון נסתר, ו"נגילה ונשמחה בך" נאמר שוב בלשון נוכח?

גם צריך להבין את דברי בני־ישראל – "שמעתי משלוח־ך רמז שאמרת למשכני" – שכל זה ישנו בעבודה הרוחנית של האדם, וצריך להבין, מהו ענין השלוחים והרמז שב"משכני", ומהו "אחר־ך נרוצה"?
הענין הוא⁴:

"משכני" פירושו התגלות אלקית שבאה מהבורא ברוך־הוא ללא ההכנה וההתעוררות של האדם, וההתגלות האלקית הזו מכילה את הכוח האלקי המושך לאלקות גם אנשים ארציים פשוטים ביותר.

כמו הקונה חפץ חדש שלוקח את החפץ ממקומו ומעבירו למקום אחר, שהמשיכה היא דרך הקניין של חפץ⁵, וההתגלות האלקית לבני ישראל במצרים היתה המשיכה שבה הבורא ברוך־הוא קנה את עם ישראל.

במשיכה זו הבורא ברוך־הוא הוציא את בני־ישראל ממ"ט שערי טומאה⁶ והציב אותם במקום רוחני זך, שעוד בהיותם במצרים, יכלו לשמוע מה ששלוחי הבורא ברוך־הוא, משה ואהרן, אומרים, ולא רק לשמוע ולהפנים, אלא גם יכלו להבין רמז של שלוחי ה' יתברך.

כאשר אנשים שקועים בשערי טומאה, רחמנא־ליצלן, הם נעשים גסים כל־כך מחיי הטומאה שלהם עד שכלל אינם מבינים את דבריהם של שלוחי ה' יתברך.

חיי טומאה, אכילת טריפה וחילול שבת מביאים אותם לכפירה גמורה בה' ובתורתו, כך שאינם רק חוטאים, אלא גם מחטיאי הרבים.

אבל בני ישראל במצרים, שה"משכני" האלקי הוציא אותם ממ"ט שערי טומאה, שמעו את דבריהם של שלוחי ה' יתברך והבינו את הרמז שלהם.

(6) זוהר חדש, תחילת פרשת יתרו.

(4) ספר המאמרים תש"א, ע' 94. 119.

(5) רמב"ם, הלכות מכירה פרק ג.

קיצור. מבאר ש"משכני" פירושו ההתגלות האלקית לבני ישראל במצרים, שהוציאה אותם ממ"ט שערי טומאה. "אחריך נרוצה" פירושו הזמן שמיציאת מצרים עד שבאו להר סיני. זה נקרא "נרוצה", כי זו הייתה הליכה של מסירת-נפש מרצון. "הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך" – כוונתו לזמן מתן-תורה.

ב.

כל שלושת העניינים הללו של ה"משכני",

– שבכוח האלקי יוצאים ממ"ט שערי טומאה ומקבלים רוח טהרה, שיש מושג בדיבורים ומבינים גם רמז ששלוחי ה' יתברך מדברים ומרמזים. ההליכה במסירת-נפש מרצון לקבלת התורה וענין קבלת התורה עצמו –

כולם קיימים גם בעבודה הרוחנית הפרטית של האדם.

כתוב⁷ "ונשמות אני עשיתי".

הבורא ברוך-הוא ברא שני סוגי נשמות, את הנפש האלקית ואת הנפש הבהמית, ונתן את שתיהן באדם.

זהו "משכני" בלשון יחיד – כוונתו לעבודה של הנפש האלקית, ו"אחריך נרוצה" לשון רבים – כוונתו לעבודה של הנפש הבהמית⁸, הם ניצוצות הקדושה שבדברים הגשמיים, שכאשר האדם מברר אותם – הם עולים לשרשם ונכללים באחדות הבורא ברוך-הוא.

מאחר שהניצוצות מתבררים מהדברים הגשמיים שהם רבים, גם בירור הדברים הגשמיים הוא לשון רבים. אבל המברר, הנפש האלקית, הוא לשון יחיד.

כדי שנבין את הענין, נבין זאת מכוחות הנפש:

אף שעיקר מעלתו של האדם הוא השכל, כי חכמה ומדע הם המעלות של האדם, עם זאת הרי כוח הרצון נעלה יותר מהשכל, כי הרצון משפיע על השכל.

(8) לקוטי תורה, ויקרא ב, ד.

(7) ישעיהו נו, טז. תניא, פרק א.

כאשר יש לאדם רצון אמיתי, ביכלתו להבין גם את ההשכלה הגדולה והעמוקה ביותר.

כך גם בנפש האלקית, שאף שעיקר המעלה של הנפש האלקית הוא שכל אלקי – היא, הנפש האלקית, משיגה אלקות – עם זאת, הרי העיקר הוא הרצון לאלקות שיש לנפש האלקית.

רצון זה הוא בשני אופנים שונים⁹:

יש רצון לאלקות שבא על-ידי שכל והתבוננות. כאשר הוא מתבונן בענייני אלקות, על דרך משל בענין ההשגחה הפרטית, איך ה' יתברך מנהיג את העולם, שהרי הוא יודע את ענין ההשגחה הפרטית שהתרחשה אתו עצמו, ואיך ה' יתברך מנהיג אותו ואת משפחתו, או שהוא מתבונן בשכל להבין את ענין הבריאה יש מאין – על-ידי העמקה בגדולת הבורא ברוך-הוא, מההבנה העמוקה מתעורר בו רצון לאלקות, שרצון זה נמשך מהבנה שכלית והתעמקות באלקות.

ידוע¹⁰ שבנשמה יש חמש דרגות: נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה, ואופן רצון זה בא מהדרגות נשמה וחיה.

על נשמה כתוב¹¹ "ונשמת שדי תבינם" ועל חיה כתוב¹² "והחכמה תחיה".

לכן, אופן רצון זה מוגבל בהתאם לשכל המביא את הרצון.

כל רצון יוצר אהבה, ולכן, גם האהבה שנוצרת מהרצון היא מוגבלת, כי בכללות זהו רצון שמיוסד על שכל והתבוננות מעמיקה.

ישנו עוד אופן של רצון בנפש האלקית לאלקות, שהוא רצון בלתי מוגבל, הנעלה מהבנה וללא כל שאלה "מדוע".

אופן רצון זה אינו בא על-פי שכל, אלא הוא מהנפש הנעלית משכל והעמקה, שרצון זה אינו מוגבל.

(11) איוב לב, ח.

(12) קהלת ז, יב.

(9) ספר המאמרים תרס"ח, ע' 251.

(10) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.

כל הגבלה באה מצד השכל שהוא עצמו מוגבל וגורם להגבלה בכל דבר. הרצון שמצד הנפש אינו מוגבל והוא בא מדרגת יחידה המיוחדת עם היחיד, ברוך־הוא.

אופן רצון זה הוא רק באלקות, היינו, שאופן רצון זה קיים רק בנפש האלקית לאלקות. הוא קיים בכל יהודי, שכל יהודי מוסר את נפשו על אלקות. זהו שאנו אומרים¹³ "חבוקה ודבוקה בך" – כנסת ישראל מחובקת ודבוקה ונכללת בך, "טוענת עולך" – הם נושאים את עולך, של התורה והמצוות, "יחידה ליחדך" – הם מוסרים את נפשם לייחד אותך.

קיצור. מבאר שהעבודה של הנפש האלקית איננה רק ההבנה הפשוטה באלקות, כמו ההבנה האנושית בענייני העולם הגשמיים, אלא העיקר הוא הרצון של הנפש האלקית לאלקות. יש רצון שבא מנשמה וחיה ורצון זה מוגבל בהגבלת השכל. שונה הוא הרצון שבא מיחידה, שאינו מוגבל והוא מביא למסירת־נפש, ורצון זה קיים בכל אחד.

ג.

"את זה לעומת זה עשה אלקים"¹⁴.

גם בנפש הבהמית, שהיא ה"לעומת זה" של הנפש האלקית, ישנם שני סוגי הרצון הללו:

הרצון שבא מהבנה והתכונות בדברים הגשמיים בעולם. לנפש הבהמית אין את ההגבלה של התורה והמצוות. אדרבה, הרי כל מהותה היא נגד תורה ומצוות, שזוהי מהותה של הנפש הבהמית – רצון בהמי שנוגד את מהותה של הנפש האלקית, הרצון האלקי, בכל המובנים;

ובנפש הבהמית יש גם רצון שלמעלה מהבנה וללא כל שאלה "מדוע". כפי שאנו רואים במוחש אצל אנשים שמנותקים, רחמנא־ליצלן, מתורה

ע"א. ספר המאמרים תרס"ח, שם.

13 בהושענות.

14 קהלת ז, יד. לקוטי תורה, ראה כה,

ומצוות, שהנפש הבהמית היא המנהיגה שלהם והיא מובילה אותם בשני סוגי דרכים:

יש כאלה שהם בעלי־תאוות ללא גבול. הם עושים את כל מה שהלכבות הגסים והתאוותניים שלהם משתוקקים, ומלבד זאת שאין להם את ההגדרה של התורה והמצוות, הם חסרים גם את הגדרת האנושיות.

חוסר בושה עד שהם "נמשל כבהמות נדמו"¹⁵.

כשם שלבהמות וחיות אין בושה, כך גם להם אין בושה. אך יחד עם זאת, כל מה שבעלי התאוות הללו עושים הוא בשל גורם, והגורם הוא שהם בעלי־תאוות ומומרים לתיאבון, לא להכעיס.

אך ישנם אנשים שהם מומרים להכעיס. כל מה שהם עושים הוא כדי ללעוג לתורה ומצוות ולמרוד בכורא העולם ברוך־הוא.

רשעים אלו לא מסתפקים בכך שהם חוטאים בכל מיני חטאים, אלא הם גם מחטיאי הרבים¹⁶. בעזות הגדולה ביותר ובחוצפה של עמלק הם לועגים לכורא העולם ברוך־הוא ולתורה ומצוות, ובכך הוא כל העונג שלהם חו כל גאותם.

כפי שאנו רואים במוחש בתכונתו של חצוף, שכל הגאווה שלו היא בכך שהוא מעיז פנים לגדול; גם עז פנים יש גבול לעזותו, כך שבפני גדול ומפורסם יש גם לו כבוד ומידה מסוימת של דרך־ארץ, אבל החצוף עזותו היא ללא כל גבול¹⁷. החצוף יודע שהוא בריה שפלה וגאווותו של החצוף היא עזותו שמעיז כנגד גדול ומפורסם, וככל שהוא חצוף יותר, העזות היא יותר.

קיימים שלושה מיני חצופים:

יש חצוף שהעזות והחוצפה שלו הן בדיבור. הוא לועג לכורא ברוך־הוא בחוצפה הגדולה ביותר, הוא לועג לתורה ומצוות. נערה־הפקר;

(16) ראה לעיל ע' 181.

(17) סנהדרין קה, ע"א.

(15) תהלים מט, יג. כא. ראה מאמר דיבור

המתחיל "וקבל היהודים" (הראשון, לעיל ע'

(161) אות א.

יש חצוף שאינו מסתפק בחוצפה של דיבור על ה' ועל תורתו, הוא חצוף שנושך. הוא חוצפן שעושה בתורה ומצוות כרצונו, הוא חצוף שכופה על שומרי תורה ומצוות לפרש את התורה עם העזות המחוצפת שלו;

ויש חצוף שכופר בכל ענין אמונת הבורא ושמירת התורה והמצוות ואומר שהדעה והיושר שלו נעלים יותר – להבדיל בין טומאה לטהרה – מתורה ומצוות.

לשלושת החצופים הללו כנגד הבורא ברוך־הוא ותורה ומצוות קורא דוד המלך בשמות "כלב", "אריה" ו"ראם":

לחצוף בדיבורו קורא דוד המלך "כלב", כמו שכתוב¹⁸ "מ[יד] כלב יחידתי". תכונתו של כלב היא לנבוח, הוא נובח אפילו כלפי הירח¹⁹.

למתחצף לתורה קורא דוד המלך "אריה" כמו שכתוב²⁰ "הושיעני מפי אריה".

לחצוף השלישי, זה שכל־כך גאה בעצמו בהתנגדותו לבורא ברוך־הוא ולתורה ומצוות, קורא דוד המלך²⁰ "ראם".

שלושת סוגי הרשעים הללו מונהגים על־ידי הנפש הבהמית, וה' יתברך נתן בנפש האלקית כוח אלקי שיש בכוחה להוציא ולהציל את כל אלה שנגררים ומושפעים על־ידי שלושת סוגי החצופים הרשעים.

זו המשמעות של "משכני" – מהכוח של הנפש האלקית שבא מיחידה, שיהיה "אחריק" – אחרי ה' יתברך ותורה ומצוות – "נרוצה" לשון רבים.

ה"משכני" דוחה את ההשפעה של כל שלושת החצופים, וזאת על־ידי קבלת התורה שניתנה לשני סוגי בני אדם. האחד: יודעי תורה בנגלה ובנסתר, שזוהו "הביאני המלך חזריו"¹. והשני: יהודים פשוטים המתפללים, אומרים תהלים ומאזינים איך לומדים, שזוהו "נגילה ושמחה בך" – הם שמחים עם כ"ב אותיות התורה, כמו שכתוב במדרש²¹.

(20) תהלים שם, כב.

(21) שיר השירים רבה, פרשה א, ד.

(18) תהלים כב, כא.

(19) ראה תורת מנחם – התוועדויות,

תשד"מ, חלק ב, ע' 880.

על־ידי קבלת התורה וקיום המצוות ניצולים מהחצופים חוכים לנפש האלקית, "משכני", להבין את הרמז של שלוחי הבורא ברוך־הוא, להיות חזקים באמונה ולימוד התורה ובקיום מצוות מעשיות בתמימות.

קיצור. מבאר שהנפש הבהמית היא ה"לעומת־זה" של הנפש האלקית וגם לה יש שני סוגי רצונות. בעל־תאוה חסרי בושה, כמו בהמות, שהם מומרים לתאבון. לא כן הרשעים שהם מומרים להכעיס, שהם שלושה סוגי חצופים אשר דוד המלך קורא להם בשלושה סוגי שמות. יש חצופים שלועגים מיהדות ומדברים על ה' ועל תורתו ומצוותיו, להם קורא דוד המלך בשם "כלב". חצופים המפרשים תורה ומצוות כרצונם, להם קורא דוד המלך בשם "אריה". חצופים המחשיבים עצמם נעלים מתורה ומצוות, להם קורא דוד המלך בשם "ראם". על־ידי לימוד התורה ואמירת אותיות התורה ניצולים מכל החצופים, זה מחזק את האמונה ואת קיום התורה ומעשה המצוות.

מה טובו אהליך יעקב

[תמוז ה'תש"ג]

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל".¹

אהל הוא כיוסי, ומשכן הוא מקום המנוחה, פנים האוהל.

הגמרא² אומרת שהקורא לאברהם אברם, עובר על הציווי³ "ולא יקרא עוד שמך אברם".

שואלת הגמרא: אם כן, הקורא ליעקב יעקב ולא ישראל, יעבור גם הוא על הציווי⁴ "לא יקרא שמך עוד יעקב"?

עונה הגמרא: השם יעקב שונה מהשם אברם. כאשר ה' יתברך נתן את השם אברהם לאברם, מכאן ואילך נזכר בתורה רק השם אברהם. לא כן אצל יעקב, שלאחר שה' יתברך נתן ליעקב את השם ישראל, נזכר בתורה גם השם יעקב.

השם אברהם החליף לגמרי את השם אברם. אברם לא נזכר עוד בתורה, והקורא לאברהם אברם עובר בלאו. אך לגבי השם יעקב אינו כן, שכן הוא נזכר בתורה פעמים רבות, גם לאחר שה' יתברך נתן ליעקב את השם ישראל. צריך להבין, מה החילוק בין השם אברם והשם יעקב? בשניהם, הן בשם אברם והן בשם יעקב, כתוב בפסוק "ולא יקרא עוד שמך וגו'", ומהו החילוק בין שני השמות?

גם צריך להבין למה חייבים לקרוא רק בשם אברהם, אבל ישראל הוא לאו דוקא – אפשר לקרוא בשם ישראל ואפשר לקרוא בשם יעקב?

לאמיתו של דבר, ענין השמות הוא דבר גדול מאוד, כי האדם מקבל את החיות שלו על ידי השם⁵.

(4) וישלח לה, י.

(5) ראה שער היחוד והאמונה, פרק א.

(1) בלק כד, ה.

(2) ברכות יג, ע"א.

(3) לך יז, ה.

כאשר יש, לא עלינו, חולה מסוכן מוסיפים לו שם, כי אותיות השם הן כלים לחיות, וזאת רק בשמות שהם על-פי תורה בלשון הקודש, כמו שכתוב בשל"ה הקדוש⁶ שאדם הראשון ידע לתת שמות, כי הוא ראה איזה שמות ישנם במרכבה העליונה, משם באה החיות האלקית לכל הנבראים, והוא נתן להם שמות כאלה.

הגמרא⁷ אומרת: "ר' מאיר הוה דייק בשמא". הוא הכיר את המהות של האדם על ידי שמו, כי השם הוא דבר גדול מאוד.

על-פי זה, ודאי יש חילוק בין השם יעקב והשם ישראל.

כשם שהשם אברהם הוא מעלה לגבי השם אברם, כך השם ישראל הוא מעלה לשם יעקב, כפי שהמלאך אומר במפורש⁸ "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל".

יש להבין, מדוע נותר גם השם יעקב?

גם צריך להבין מדוע בשם יעקב נאמר "אהליך" ואילו בשם ישראל נאמר "משכנותיך"?

קיצור. שואל מה החילוק בין השמות אברם ויעקב, שדוקא הקורא לאברהם אברם עובר על הציווי "ולא יקרא". מה המעלה בשם אברהם לגבי ישראל. מבאר את חשיבות השם בלשון הקודש המביא את החיים האלקיים.

ב.

החילוק בין השם אברהם והשם ישראל הוא, שהשם אברהם הוא שם החילוף ואילו השם ישראל הוא שם המעלה.

החילוק בין שם החילוף לשם המעלה הוא, ששם החילוף אינו רק שם המעלה, אלא הוא מחליף את השם הקודם, כך שהשם הקודם כבר אינו קיים עוד, ואילו שם המעלה אינו מחליף את השם הקודם.

(6) יד, ע"א. תיקוני זוהר, תיקון מט. נז.

(8) וישלח לב, כט.

(7) יומא פג, ע"ב.

השם החדש, הוא שם המעלה, שהוא נעלה מהשם הקודם, אבל הוא אינו מחליף אותו. השם ישראל הוא שם המעלה לגבי השם יעקב, אבל הוא אינו מחליף את השם יעקב.

להבין את הענין בעבודה בנפש האדם:

כל ארבעת השמות – אברם ואברהם, יעקב וישראל – הם ארבע דרגות שונות בעבודה.

הדרגה הראשונה היא אברם ואחריה באה דרגת אברהם.

אברהם אבינו התחיל את עבודתו בעבודת הבורא עם עצמו, הוא ביקש למצוא בזולת את המעלות שיש לו, התמסר להסביר אלקות ועשה רק טוב לאנושות, חילק צדקה וסייע לכולם. הוא רומם את עצמו כל-כך עד שנעשה בעל-הבית על גופו. אבריו היו מזוככים.

קיימים חמשה איברים⁹ שקשה לאדם לשלוט עליהם.

כאשר אברהם זיכך את עצמו ברמ"ג אבריו, שזו משמעות השם אברם, נתנו לו את הכוח שיוכל לשלוט גם על חמשת האיברים, שזהו פירוש השם אברהם – רמ"ח, שכל רמ"ח אבריו וחמשת החושים שלו היו מסורים לעבודת הבורא ברוך-הוא. כפי שהמדרש¹⁰ אומר "האבות הן הן המרכבה" – כשם שמרכבה הרי היא בשביל הרוכב, כך האבות הקדושים הם מרכבות לאלקות.

זו הכוונה של שני השמות אברם ואברהם: אברם הוא השם של העבודה שהאדם יכול לפעול בכוח האנושי. האדם זקוק ליגיעה רבה, אבל עם זאת בכוחו להגיע לכך, ואז ה' יתברך נותן לו את הכוח האלקי להתגבר גם על חמשת האיברים שגם הם יהיו מסורים רק לעבודת הבורא ברוך-הוא. כלומר, שעבודת אברהם מחליפה את עבודת אברם.

הוא בעבודתו הגיע לדרגה כל-כך נעלית עד שהדרגה הקודמת אבדה.

אך בדרגות של עבודת הבורא שכלפיהן מכוונים שמות יעקב וישראל, השם ישראל אינו אלא שם המעלה ואינו מחליף את השם יעקב.

(9) ראה נדרים לב, ע"ב [הערת כ"ק

(10) מדרש-רבה, בראשית פרשה מז.

יעקב וישראל הם שתי דרגות שונות בעבודת הבורא ברוך-הוא:

עבודת יעקב היא עבודת עבד, כמו שכתוב¹¹ "שמע אלי יעקב עבדי",
ועבודת עבד היא בדברים פשוטים ומצד יראה.

עבודת ישראל היא עבודת הבן כמו שכתוב¹² "בני בכורי ישראל", ועבודת
בן היא מצד ההכרה בגדולת הוי'.

עבודת בן היא מעלה לגבי עבודת עבד, אבל איננה מחליפה את עבודת
העבד¹³.

זהו "מה טובו אהליך".

אהל הוא מקיף, היראה שמביאה לעבודת יעקב.

"משכנותיך ישראל" – עבודת בן שאינה מצד המקיף אלא פנימית¹⁴.

קיצור. מבאר את ארבעת השמות בעבודת הבורא. אברם היא העבודה
שניתן לפעול בכוחות אנושיים. אברהם הוא הכוח האלקי להביא את כל
האיברים וחמשת החושים לעבודת הבורא. אברהם מחליף את אברם. יעקב
הוא עבודת עבד וישראל עבודת בן. אוהל הוא מקיף ומשכן הוא פנימי.

¹¹ יום-טוב של ראש השנה – תרס"ו, ע' קנז"ח.

שכ (מהדורה חדשה ע' רו. תכה).

¹⁴ לקוטי תורה, בלק עד, ד.

¹¹ ישעיהו מד, א.

¹² שמות ד, כב.

¹³ תניא, פרק מא (נז, ע"א). המשך

נחמו נחמו עמי

[מנחם־אב ה'תש"ג]

"נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם".¹

צריך להבין? מה הכוונה בכך שאומר "נחמו נחמו" פעמיים, נחמה כפולה?

רש"י ז"ל מפרש את הכפל של נחמו – "נחמו אתם נביאי, נחמו את עמי". אחרי דברי הנבואה, נאמר לנביאים שהם, הנביאים, ינחמו את בני ישראל. כפירוש המצודות־דוד – "אלקיכם יאמר אל הנביאים נחמו את עמי".

הרד"ק אומר: "כל אלה הנחמות עתידה לימות המשיח".

צריך להבין: במה שונה נבואת הנחמה מכל הנבואות שהקב"ה מדבר אל הנביאים ומנחם אותם שהם ינחמו את בני ישראל? לאמיתו של דבר, הרי הנבואה עצמה היא נחמה גלויה, שזה עצמו הוא הנחמה הגדולה ביותר.

בדברי נבואה אחרים, שהקב"ה מדבר אל הנביאים ומצוה להם שהם ימסרו את הנבואה לבני ישראל, כתוב על־פי רוב שכך אמר הקב"ה, ואחר־כך כתוב מהי הנבואה.

אבל בנבואת הנחמה לא כתוב "כה אמר ה'" וכדומה, אלא ה"נחמו" הראשון הוא נחמה אלקית שה' יתברך מתנחם לפני הנביאים, וה"נחמו" השני הוא שהנביאים ינחמו את בני ישראל.

מכל זה משמע, שישנה נחמה שנעלית יותר מן הנבואה, וצריך להבין מהי הנחמה הנעלית יותר מנבואת הנחמה?

גם צריך להבין מהי הנחמה שה' יתברך אומר שינחמו, כביכול, אותו ברוך־הוא?

¹בשעה שהקדימו – תער"ב, ע' עז.

(1) ישעיהו מ, א.

(2) ספר המאמרים עת"ר, ע' רכא. המשך

בפסיקתא³ נאמר שמלך ששוכים את בניו, זו גלות ישראל, או ששורפים את ארמונו, זה חורבן בית המקדש, יש לנחם את המלך על שביית בניו ועל אבדן ארמונו. כך יש לנחם את ה' יתברך על החורבן ועל הגלות שבני ישראל גלו ונתפזרו בארבע פינות העולם;

כפי שהגמרא⁴ אומרת "אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם". לשניהם, הן לאב והן לבנים, יש צער כפול:

צערן של האב שבניו אינם בבית הטוב שעשה להם, וגדול מכך הוא צערן שבגלל הנהגתם הרעה של בניו, הוא הגלה אותם מביתם הטוב, ומרוב מרירותו החריב האב המסור את בתיהם של בניו, וגם את הארמון שהמלך הורה לבנות במיוחד כדי להתכנס בו עם בניו – גם אותו הורה המלך להחריב.

צערם של הבנים המגורשים כפול – ראשית, על כך שגורשו, גם אם רק זמנית, מבתיהם וסבלו אבידות כבידות בנפש;

שנית, הצער הגדול מחיי נדודים במדינות הגלות, שבכל מקום הם מיותרים ובזויים ובשום מקום חיהם אינם בטוחים, כמו שכתוב בתוכחות⁵ שמתקיימות כעת⁶ בחבלי משיח, עד שבני ישראל ישובו בתשובה כמו שכתוב⁷ "ושבת עד ה' אלקיך", וכפי שהרמב"ם אומר⁸ "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה".

קיצור. מה הכוונה בכתוב פעמיים "נחמו"? רש"י אומר – ה' יתברך מנחם את הנביאים שהם ינחמו את בני ישראל. מקשה מדוע שונה נבואת הנחמה המדברת בימות המשיח מכל הנבואות? בפסיקתא כתוב כי ה' יתברך אומר נחמו אותי. הצער הכפול של הקב"ה ושל בני ישראל.

ב.

במדרש⁹ כתוב: "נחמו נחמו", מדוע פעמיים? רבי אומר: כי כל העונשים שבני ישראל נענשו היו כפולים, כפי שהנביא ירמיהו אומר¹⁰ בביטוי זה "שבר

(8) הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה.

(9) ילקוט שמעוני, רמז תתריח [הערת כ"ק

אדמו"ר].

(10) פרק ז, כ.

(3) ילקוט שמעוני, איכה רמז תמג. תתרכ.

(4) ברכות ג, ע"א.

(5) בחוקותי כו, יד"מו. תבוא כח, ט"רסט.

(6) בעיצומה של מלחמת העולם האחרונה.

(7) ואתחנן ד, ל. נצבים ל, ב.

על שבר", "בכה תבכה"¹¹, "עיני עיני יורדה מים"¹², "חטא חטאה ירושלים"¹³. מאחר שחטאם כפול גם עונשם כפול, ומאחר שמצוות ה' יתברך הן כפולות לכן גם הנחמה כפולה, ולכן נאמר "נחמו נחמו" פעמיים.

צריך להבין: מדוע מונים את העונש והנחמה כפולים? אף שהחטא כפול – הרי העונש והנחמה הם יחידים.

על כל חטא – עונש, ועל כל עונש – כאשר עושים תשובה – ה' יתברך נותן נחמה.

מדוע כתוב "נחמו נחמו" פעמיים?

גם צריך להבין מה הכוונה במצוות כפולות?

במדרש¹⁴ על הפסוק "חטא חטאה ירושלים" [כתוב] – חטא כפול.

כמו שכתוב¹⁵ "כי שתיים רעות עשה עמי, אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים".

בגלל עוולה כה מושחתת מוכרח העולם להחרב, ועל כך הוא אומר¹⁶ "שומו שמים".

לא רק הארץ, אלא גם השמים חייבים, חלילה, להחרב, כי הנהגה כל-כך רעה היא בניגוד לכוונה האלקית בבריאת העולם.

ה' יתברך ברא את העולם והוא מוריד את הנשמה הקדושה בגוף בשר ודם בעולם הארצי, כדי שעל-ידי תורתו ועבודתו, יעדן היהודי את הגסות של העולם החומרי.

זו הרי הסיבה לכך שמצוות מלובשות בדברים גשמיים¹⁷.

על כל דבר שאוכלים ושותים חייבים לברך, על דלת הדירה חייבת להיות מזוזה, זקן ופיאות הם סימן היכר לפנים יהודיות, ציצית היא להכיר את היהודי בבגדיו,

(15) ירמיהו ב, יג.

(11) איכה א, ב.

(16) לפני הפסוק כי שתיים רעות גו' [הערת

(12) שם טו.

כ"ק אדמו"ר] שם, יב. וראה פירוש מצודת דוד

(13) שם ח.

(14) ליקוט שמעוני שם [הערת כ"ק ורד"ק.

(17) תניא פרק לז"ח.

אדמו"ר].

בכל אלו, ובכל המצוות, יש משמעות כפולה, המזככת את האדם¹⁸, שלא הכל מותר באכילה, לא עם כל אחד ניתן להתחבר, ולא לכל מקום ניתן ללכת.

גם בזה מזככים את העולם, שמרגישים את האלקות שבעולם.

לאמיתו של דבר, כל יהודי חייב להבין אלקות, כמו שכתוב¹⁹ "וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי' הוא האלקים". אלקים בגימטריא הטבע²⁰, מה שאנשים מכנים בשם טבע.

כל יהודי צריך לדעת ש"הוי' הוא האלקים". גם הטבע הוא אלקות והיא בלתי מושגת, כמו שכתוב²¹ "החקר אלקה תמצא",

אלא שמפני שהאדם מתרגל לכך הוא אינו שם לב לזה, אך כל אדם צריך לרצות להבין, והוא יכול להבין אלקות, כמו שכתוב²² "ומבשרי אחזה אלקה"²³ – מהגוף והנפש אדם מבין את האלקות שבכל הבריאה. זו הכוונה במצוות כפולות.

מובן, שכאשר לא מקיימים את המצוות, הרי "חטאו בכפליים" – חסר העידון באדם ובעולם, וממילא "לקו בכפלים".

זה עצמו, ששני הדברים חסרים, זה עצמו הוא העונש.

אך כאשר עושים תשובה, אזי "נחמו נחמו" – נחמה למעלה ונחמה למטה. והנחמה האמיתית תהיה בביאת המשיח בקרוב.

קיצור. שואל אם "חטא בכפלים" אזי "לקה בכפלים", ועל-ידי תשובה [אחת] גם "נחמה בכפלים" היתה צריכה להיות לא יותר מאחת. מבאר מה הכוונה מצוות כפולות, המעדנות ומזככות את האדם ואת העולם, כאשר שומעים ומבינים באלקות בעולם. משיח הוא הנחמה האמיתית.

(22) שם יט, כו. תניא – אגרת הקודש

טו.

(23) ראה המאמר ד"ה "הנוטע און" (לעיל

ע' 42) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(18) בראשית רבה, פרשה מד, א.

(19) ואתחנן ד, לט. תניא – קונטרס

אחרון, קנו ע"ב.

(20) שער היחוד והאמתה פרק ו.

(21) איוב יא, ז.

אני לדודי ודודי לי

[אלול ה'תש"ג]

"אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים"².

"דודי" הוא ה' יתברך, ו"אני" היא כנסת ישראל.

אומרת כנסת ישראל: "אני לדודי" – אני רק לה' יתברך, "דודי לי" – וה' יתברך הוא רק אלי. כפי שכתוב קודם לכן³ "דודי לי ואני לו הרועה בשושנים".

אומר רש"י⁴: "דודי לי" – כל מה שה' יתברך רצה, את הכל הוא, ברוך-הוא, ציוה לי. קרבן פסח, להקדיש בכורים, לבנות משכן, להביא קרבנות, את הכל ה' יתברך דורש מכנסת ישראל ואינו דורש מכל אומה אחרת. "ואני לו" – ואת כל הצרכים שכנסת ישראל צריכה היא תובעת רק מה' יתברך ולא ממשהו אחר.

צריך להבין:

מהו החידוש דבר בפסוק "אני לדודי ודודי לי" על הפסוק הקודם "דודי לי ואני לו"? הרי תוכן שני הפסוקים שווה. בשני הפסוקים הסיום הוא "הרועה בשושנים", ובמדרש נאמר⁵ – "ששונים הלכות".

אלא הענין הוא:

יש שני אופני עבודה בעבודת הבורא ברוך-הוא. האחד הוא עבודה של צדיקים והשני הוא עבודה של בעלי תשובה.

זה החילוק בין שני הפסוקים: "דודי לי ואני לו" מדבר על עבודת הצדיקים, שהצדיקים יודעים ומקיימים את כל מה שה' יתברך תובע מכנסת

(4) ראה גם שיר השירים על הפסוק. ספר המאמרים תרפ"ז, ע' 196.

(5) זוהר, חלק ב כ, ע"ב. לקוטי תורה, ראה לג, ע"א. שבת ל, ע"ב.

(1) ראה גם המאמר ד"ה "אני לדודי" הראשון (לעיל ע' 113) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(2) שיר השירים ו, ג.

(3) שם ב, טז.

ישראל, הן מצוות עשה, הן מצוות לא תעשה, לימוד התורה וגם הנהגות ישרות במידות טובות על-פי התורה.

לכן אצל הצדיקים – "ואני לו", את כל מה שהם צריכים, הם תובעים מה' יתברך, שיתן להם את כל מה שדרוש להם ללא התעסקות מצידם. זהו ההפרש בין לחם מן הארץ ל'מן' שהוא לחם מן השמים. לחם מן הארץ דורש עבודה ויגיעה, חרישה, זריעה, קצירה וטחינה, אבל לחם מן השמים אינו דורש יגיעה.

בעלי עסקים – הצרכים שלהם הם לחם מן הארץ, על-ידי עבודה ויגיעה. אבל יושבי אוהל העוסקים בתורה וצדיקים שעוסקים בתורה ועבודה – הצרכים שלהם הם לחם מן השמים ללא שום התעסקות מצידם עצמם. כמעשה הידוע מהרב הצדיק הקדוש ר' זוסיא מאניפולי.

במשך הזמן שישב במעזריטש, בני ביתו התפרנסו ממעט הקמח והירקות שהשאיר להם לפני שעזב. בבואו ממעזריטש מצא את בני ביתו רעבים.

הלך הרב הצדיק הקדוש ר' זוסיא אל מחוץ לעיר ונשא תפילה: "רבנו של עולם, זוסיא ובני ביתו רוצים לאכול". בחזרתו מהשדה הבחין הרב הצדיק הקדוש ר' זוסיא בצד הדרך בבור פתוח ובו מונחים מטבעות. הוא לקח אחדים ואת השאר הניח, וסתם את הבור. קנה קמח וירקות למשך זמן, ושוב התמסר לעבודתו הקדושה בעבודת הבורא ברוך-הוא.

זו כוונת הפסוק "דודי לי":

"נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" – הבורא ברוך-הוא רוצה שעל-ידי העבודה בתורה ומצוות יעשו, כביכול, לו יתברך, דירה בעולם הגשמי, כפי שהרבי אומר⁶, שכך עלה ברצונו הקדוש יתברך, שיהיה נחת רוח לפניו יתברך, כאשר מכופפים את הסיטרא אחרא והופכים את החשיכה לאורה – שאור ה' אין-סוף ברוך-הוא יאיר במקום החושך והסטרא אחרא של כל העולם הזה, עוד יותר מאור ה' המאיר בעולמות העליונים.

לכן "ואני לו" – צרכיהם של הצדיקים העוסקים בתורה ועבודת הבורא הם לחם מן השמים, ללא עבודה שלהם.

(6) בתניא פרק ל"ו.

העבודה השניה בעבודת הבורא היא עבודתם של בעלי-תשובה.

כוונת הפסוק "אני לדודי ודודי לי", שעבודה זו היא שהאדם צריך לעורר בעצמו תנועה של תשובה.

זהו "אני לדודי ודודי לי" ראשי-תיבות אלול⁷, כי חודש אלול הוא החודש של חשבון הנפש שכל אחד צריך להתבונן היטב במעמדו ומצבו הרוחני, ולעשות תשובה על העבר וקבלה טובה על להבא.

קיצור. כנסת ישראל היא רק לה' יתברך וה' יתברך הוא רק לכנסת ישראל. שואל מהי כוונת הדרוש על הפסוק "דודי לי ואני לו". מבאר שבעבודת הבורא קיימים שני סוגים של אופני עבודה. האחד הוא עבודת הצדיקים העוסקים בתורה ועבודה, שזהו "דודי לי", ולכן "ואני לו", שמילוי צרכיהם הוא לחם מן השמים. המעשה עם הרב הצדיק הקדוש ר' זוסיא נשמתו-עדן. תכלית הבריאה היא שהעולם הזה יהיה דירה לו יתברך על-ידי תורה ועבודה.

ב.

להבין את הענין ברור יותר:

כתוב⁸ "טוב וישר הוי' על כן יורה חטאים בדרך".

נאמר על כך במדרש⁹: מדוע ה' יתברך הוא, כביכול, "טוב"? כי הוא "ישר". ומדוע הוא "ישר"? כי הוא "טוב".

דוד המלך מסביר את יתרון המעלה של מידות שמים על מידות בני אדם:

במידות בני אדם, טוב וישר הן שתי מידות נפרדות. ישנה מידת הישר וישנה מידת הטוב. מידת הישר היא גבורה, כי מידה זו תובעת בכל תוקף עוז להיות רק כפי שצריך להיות, ואם לאו יש להעניש, והעונש צריך להיות חזק כהבנת מידת הישר. אבל במידות שמים, המידות טוב וישר קשורות זו

(8) תהלים כה, ח.

(7) אבודרהם, שער תפילות ראש השנה.

(9) מדרש תהלים. ילקוט שמעוני רמז תשב.

פרי עץ חיים, שער ראש השנה פרק א.

בזו, הטוב גדוש בישר והישר מלא בטוב. בנוסף לכך, הטוב והישר השמימי, גם כל אחד בפני עצמו, שונה לחלוטין מהטוב והישר למטה.

בפסיקתא¹⁰ וכן בירושלמי¹¹ כתוב:

שאלו לחכמה, מה יהיה עונשו של החוטא? ענתה החכמה שהחוטאים יאבדו מן העולם.

שאלו לנבואה מה יהיה עונשו של החוטא, אמרה הנבואה שהחוטא צריך למות.

שאלו לתורה מה יהיה עונשו של החוטא, ענתה התורה שהחוטא יביא קרבן אשם ועונו יתכפר.

שאלו לקב"ה מה יהיה עונשו של החוטא, אמר ה' יתברך שהחוטא יעשה תשובה ועונו יתכפר לו.

מארבע הדעות מה יהיה עונשו של החוטא, שתי הדיעות, של החכמה והנבואה, הן כאלו שרק מידת הישר מחייבת, ושתיהן, החכמה והנבואה, הן מעין מידות בני אדם – שישר אינו טוב. אבל שתי הדיעות של התורה והקב"ה הן מידות שמים, שטוב הוא ישר וישר הוא טוב.

בדרך פרט: עצת התורה היא ישר. אשם אמנם מכפר לא רק על שגגות, אלא גם על זדונות¹², אבל הכפרה היא רק על ידי קרבן, ולא לכל מזיד יש או מועיל קרבן. וללא קרבן, על-פי התורה אין שום עצה. הרי שהעונש על זדונות ללא קרבן, לדעת התורה, הוא כמו הדיעות של הנבואה והחכמה. אבל עצתו של הקב"ה היא טוב, כי תשובה מכפרת גם על זדונות¹³.

כתוב¹⁴ "אחור וקדם צרתי וגו'". אומרים רז"ל¹⁵ כי ה' יתברך ברא את האדם ביום השישי, לאחר שברא את כל הבריאה. זהו פירוש "אחור למעשה בראשית וקדם למעשה בראשית".

(13) יומא פו, ע"ב. רמב"ם, הלכות תשובה

פרק א, הלכה ג.

(14) תהלים קלט, ה.

(15) סנהדרין לח, ע"א.

(10) ראה פסיקתא דר' כהנא פסקא כה.

יל"ש ח"ב רמז שנח, תשב [הערת כ"ק אדמור"ר].

(11) מכות פרק ב, הלכה ו.

(12) רמב"ם, הלכות שגגות פרק ט.

תכלית בריאת העולם היא האדם, שהוא יכול וצריך לבצע את הכוונה העליונה בבריאת העולם, שכאשר הוא לומד תורה ומקיים מצוות ומתנהג במידות טובות בין אדם לחברו, אזי הוא עושה את העולם מואר יותר ומעודן יותר.

אבל כאשר האדם אינו לומד תורה, אינו שומר מצוות מעשיות ואין לו מידות טובות, הרי אפילו זכוב חשוב מאדם כזה. כאשר לא לומדים תורה, יכולים בקלות להכשל בעבירות רבות, הן במצוות עשה – שלא עושים את מה שכן צריכים לעשות, והן במצוות לא תעשה – שעושים את מה שאסור לעשות.

הוא אמנם עושה זאת בשוגג, הוא כלל לא יודע שאסור. ומפני שמקילים בקיום מצוות מעשיות, ולא אכפת אם כן או לא – נעשים, רחמנא ליצלן, עובר עבירה דאורייתא במזיד.

ישנם כאלה שעוברים, רחמנא ליצלן, בכל יום, או בכל שלושה-חמישה ימים, בכל פעם חמשה לאוין דאורייתא, ומצד קלות הדעת שלהם אינם יודעים כלל שהם עוברי עבירה במזיד, רחמנא ליצלן.

על גילוח הזקן¹⁶ יש חמישה לאוין דאורייתא.

יש פוסקים האומרים שאם מסירים את שערות הזקן בדיוק כפי שהם מורים לעשות, לדעתם אין לאוין, ויש אומרים שהדבר מותר, אבל מי שקיום המצוות קל לגביו – הוא מגלח את הזקן ועובר על חמישה לאוין דאורייתא במזיד, על סמך זה שאחרים מסירים את שערות הזקן בדרכי היתר.

החוטא בשגגה, או הפחות מזיד, שעליו יש קרבן, "יביא אשם ויתכפר לו", אלו הן העצות של התורה והקב"ה.

אבל החוטא במזיד, הלה מוכרח לתשובה, חרטה על העבר וקבלה על להבא.

חודש אלול הוא חודש התשובה כדי שבראש השנה יזכו לכתיבה וחתימה טובה בגשמיות וברוחניות, בתוך כלל ישראל.

(16) עיין ספר 'הדרת פנים – זקן' פרק ו, ע' תסב ואילך באריכות.

קיצור. במידות בני אדם, "טוב וישר" הן שתי מידות נפרדות. "ישר" משמעו ישר ותקיף, הן לטב והן למוטב, אבל במידות השמימיות, "טוב וישר" ממולאות זו מזו. מבאר שארבע העצות לחוטא של חכמה, נבואה, תורה וקודשא־ברוך־הוא – חכמה ונבואה הן העצות של "ישר", ותורה והקב"ה – העצות של "טוב". בפרטיות יותר, עצת התורה היא "ישר" ועצת הקב"ה – "טוב". מבאר שעל־ידי אי לימוד תורה וקלות הדעת נעשים עובר עבירה במזיד. הכתיבה וחתימה טובה בראש השנה ויום הכפורים באים על־ידי חשבון הנפש והתשובה של חודש אלול.

יחיינו מיומים

[תשרי ה'תד"ש]

"יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו".¹

"יומים" הם שני ימי ראש השנה², כי ראש השנה הוא תמיד יומים, וכך היה פעמים רבות גם בזמן שבית המקדש היה קיים.

"יום השלישי" הוא היום הקדוש, יום הכפורים³.

"יחיינו מיומים" – החיים שלנו באים אלינו על-ידי שני ימי ראש השנה, ו"ביום השלישי", יום כפור, ה' יתברך מקים אותנו שנחיה לפניו, שנהיה חיים, לא כמו הרשעים שאינם עושים תשובה, הנקראים מתים⁴.

על-ידי התשובה שעושים לפני ראש השנה ובעשרת ימי תשובה, "יחיינו מיומים" בראש השנה ו"יקימנו לפניו" ביום הכפורים.

הפסוק "יחיינו" הוא המשך של הפסוק הקודם, האומר⁵: "לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו, יך ויחבשנו". באו ונשוב אל ה' יתברך, הוא בלבד – ערכב – אותנו, והוא, ברוך-הוא, ירפא אותנו. הוא הכה אותנו והוא יחבוש אותנו.

כאשר אדם עושה חשבון נפש מה היה אתו בשנה שעברה, ומתבונן במה חלפה השנה – ללא תפילה בציבור, ללא קביעות עתים לתורה, ללא חיות במצוות מעשיות; כל השנה הוא היה מבוכלל מעניני המשא-ומתן והענינים הגשמיים שלו להרבות הון ועושר, הוא המיר את זמן התפילה בציבור וקביעות עתים לתורה בעשייתו, לפי הבנתו, יותר ויותר הון ועושר –

האמת הרי אינה כזו. האדם אינו יוצר דבר בעצמו. "ברכת ה' היא תעשיר"⁶, – ברכת ה' יתברך היא הנותנת את ההצלחה.

המאמרים תשי"א, ע' 33.

(4) ברכות יח, ע"ב. בראשית רבה, פרשה

לט, ז. אגרת התשובה, פרק ז.

(5) הושע ו, א.

(6) משלי י, כב.

(1) הושע ו, ב.

(2) ספר המאמרים תרנ"ט (מהדורה חדשה)

ע' יג, ונסמן בהערה 123. וראה גם תורת מנחם

– התועדויות כ, תשי"ז ג, ע' 196.

(3) לקוטי תורה, ראש השנה סג, ע"ב. ספר

אבל הוא הרי מאוד מרומה. בפרט מי שנעשה קר לתפילה בציבור ומתרחק מסביבה חמה ומוארת, ש"אכל בי עשרה שכינתא שריא"⁷, וכל השבוע לא שומעים ולא אומרים קדושה ו"ברכו" במנין עשרה, אזי מתקררים ושוקעים למטה יותר ויותר.

בפרט שכאשר לא קובעים עתים לתורה, נעשים בורים וגסים עד שכלל לא מרגישים את החרפה ובושה של הבורות והגסות.

כפי שאנו רואים במוחש, שישנם כאלו שאם יאמרו להם שהם אטומי המוח, ראשים סתומים, שאינם יכולים לקלוט ענין בעניני העולם – הם מתכעסים ומתרגזים, הם חשים בכך בושה ובזיון, ואילו בכך שהם בורים אינם מתביישים כלל.

חלקם כל-כך מגושמים, שלא זו בלבד שאינם מתביישים בבורות שלהם, אלא הם אומרים שמוחם אינו מתאים לכך, להבין ענין בלימוד.

אך האמת היא לא כך – הם בודאי יכולים להבין את החומש, משניות ואגדה הנלמדים, אבל הם לא רוצים להבין, והם מסתפקים בתירוץ זה וממירים את הזמן של לימוד התורה בתענוגי עולם הזה.

דבר זה מגשם אותם יותר ויותר עד שמתדרדרים, רחמנא-ליצלן, לדרגות הנחותות ביותר של גסות, שבאים לשרירות לב, מרשים לעצמם את כל מה שהלב משתוקק, מבלי להתחשב עם האיסור והיתר, אם זה כשר או לא כשר, אם מותר או אסור.

"והרבה חברים רעים עושים"⁸. הרבה תלוי בסביבה בה נמצאים⁹.

כשנמצאים בסביבה של בני תורה, אור התורה גובר ופועל שמשנתנים קצת, שלכל הפחות לא גסים כל-כך, אבל כשנמצאים בסביבה של אנשים מגושמים בעלי-תאוות ההולכים בשרירות לבם, נמשכים כל-כך, רחמנא-ליצלן, עד שכלל לא חשים בירידה, איך נעשים נופל, רחמנא-ליצלן.

7) סנהדרין לט, ע"א. תניא אגרת הקודש ג, הלכה ב.

8) רמב"ם, הלכות דעות פרק ו, הלכה א.

כג.

9) סוטה ז, ע"א. רמב"ם, הלכות סוטה פרק וראה לוח "היום יום...", ל' אדר א.

אבל "לכל עת"¹⁰. לכל דבר מגיע מועד מסוים.

כאשר הורים רואים שילדם נעשה יותר חולה מיום ליום חס ושלום, הם חשים שותפות רבה בסבל עם בנם, ועושים כל שביכולתם כדי להציל אותו. כתוב "בנים אתם לה' אלקיכם"¹¹.

כאשר ה' יתברך רואה שיהודי סר מדרך הישר של תורה ומצוות, מניחים לו, כי ה' יתברך נתן לאדם בחירה חופשית והוא יכול לבחור לכד באיזו דרך הוא רוצה, אבל כאשר רואים בשמים שהוא כבר, רחמנא-ליצלן, שקוע עד שכבר אינו יכול להנצל מבוץ העבירות המגושם בכוחות עצמו, אזי מסייעים לו מן השמים לעשות תשובה.

קיצור. "יומיים" הם שני ימי ראש השנה. "יום השלישי" – יום הכפורים. מבאר שהפסוק "יחיינו מיומיים" הוא המשך לפסוק "לכו ונשובה". כל יהודי צריך לעשות חשבון-צדק במה עברה עליו השנה, והוא מגלה שהיה מין טירוף הדעת של ריצה אחר הון ועושר. הוא המיר תפילה בציבור וקביעות עתים לתורה בתענוגים גשמיים והוא התקרר ונעשה גס. הרבה תלוי בסביבה בה הוא נמצא. אם האדם עצמו אינו מתעורר ברגש של תשובה, מעוררים אותו מלמעלה שיעשה תשובה.

ב.

להבין ברור יותר את ענין ההתעוררות לתשובה, שמשמים מעוררים את האדם לתשובה:

בגשמיות אנו רואים, שלכל דבר בגוף הנבראים יש מקור ושורש מהיכן הוא נובע, ללא חילוק בין ארבע הדרגות בהן מתחלקים כל הברואים שברא ה' יתברך, דומם צומח חי מדבר.

כפי שאנו רואים בצומח, שלכל צמח יש שורש ממנו הצמח יונק.

שורש הצמח הוא באדמה, בה נתן ה' יתברך את התכונה של כוח הצמיחה, והשורש הוא במקום נמוך יותר מאשר הצמח.

(11) ראה יד, א.

(10) קהלת ג, א; יז.

בדיוק כפי שאנו רואים בבניין. היסוד הוא באדמה ועליו עומד כל הבנין. ככל שהיסוד עמוק יותר, כך הבנין חזק יותר; כך גם בצמח, ככל שהוא יותר מושרש ועמוק, הצמח חזק יותר¹², ובודאי שיש חילוק בפירות הצמח, כפי שאנו רואים חילוקים בעצי הפירות השונים.

וכשם שהוא בגופי הנבראים, שיש להם שורשים מהם הם מקבלים את צמיחתם ואת קיומם, כך גם בנפשות הנבראים, ללא חילוק בין ארבע החלוקות של דומם צומח חי מדבר, יש לכל נפש של הנבראים שברא ה' יתברך, מקור ושורש ממנו היא מקבלת את חיותה, שתוכל להחיות את גוף הנברא.

אנו רואים במוחש שנפש האדם מחיה את האדם, שיחשוב, ידבר, יראה, ילך וכל האיברים יתנהלו כרגיל, לפי הענין שה' יתברך מסר להם.

אך קיום הגוף אינו רק מהנפש, לכן כאשר הנפש עוזבת את הגוף, הגוף עדיין קיים במשך זמן מסוים.

מכאן שקיום הגוף אינו רק מהנפש¹³.

כאשר הנפש מחיה את הגוף היא מוכרחה לקבל חיזוק רוחני וכוחות רענון מחלקים נעלים יותר של הנשמה, כמו שכתוב במדרש שהנשמה נקראת בחמשה שמות¹⁴ – נפש רוח נשמה חיה יחידה, שבנשמתו של יהודי יש חמישה חלקים:

שלושת החלקים נפש, רוח ונשמה מחיים את הגוף, אבל שני החלקים חיה יחידה של הנשמה נשארים בשמים¹⁵.

שני החלקים הללו של הנשמה, חיה ויחידה, הם השורש של החלקים נשמה רוח ונפש בנשמתו של יהודי, שחלקי החיה ויחידה של הנשמה הם היסוד של הנשמה שבגוף היהודי. כמו יסוד של בנין שמחזיק את הבנין, וכמו שורש של צמח שמרענן ונותן חיות בצמח ובפירות. החילוק הוא שהשורש שבגוף הצמח, וגם היסוד של הבנין, הם למטה ואילו השורש של הנשמה הוא למעלה.

(14) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.

(12) ראה פרקי אבות פרק ג, משנה יז.

(15) לקוטי תורה, האזינו עא, ג. ספר

(13) ספר המאמרים תרפ"ח, ע' 107.

המאמרים תרפ"ח, ע' 119. ה"ש"ת, ע' 62.

ה"ש"ת, ע' 31.

משורש הנשמה, כפי שהיא למעלה, באה ההתעוררות באופן פתאומי לחלוטין.

היהודי כלל לא חושב על עשיית תשובה, וכלל לא יודע מנין ומדוע הוא מתעורר ברגש של תשובה וחש מרירות רבה על אופי חייו, שהוא חי כמו בעל-חי, שחושב רק על גשמיות וכלל לא חושב על חיים רוחניים, חיים של תורה ומצוות. הוא מעריך את עצמו שהוא, עם חייו הגשמיים, באמת גרוע מבעל-חי, ולבו נשבר מאוד מכך, והוא מתחרט מאוד על העבר, ונעשה אצלו חשק חזק לתורה, והוא בא לידי החלטה שמהיום והלאה הוא ינהל חיים של תורה ומצוות, ישמור על תפילה בציבור ויקבע עתים לתורה, לשמוע איך לומדים, והוא דואג לתקן את עברו הרע בכל מה שביכלתו לתקן.

זהו מה שכתוב⁵ "לכו ונשובה אל ד'":

כאשר האדם עושה חשבון-צדק לעצמו במה עברה השנה החולפת והוא עושה תשובה, חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, על-ידי כך זוכים ל"יחינו מיומים" – בכתיבה טובה, ו"ביום השלישי" – בחתימה טובה, בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

קיצור. מבאר, כי כשם שלגופי הנבראים יש שורש מהיכן הם באים ומקבלים את הרעננות והחזק שלהם, פרט לקיום הגוף, כמו שגם לשרשי הצמחים יש השפעה מסוימת על הפרי, כך גם ביחס לנפשות הנבראים, שיש להם שורש ומקור מהיכן הם מקבלים רעננות וחזק. לנפש ולנשמה של היהודי יש שורש בחלקים הנעלים יותר של הנשמה שעל ידם באה לפעמים התעוררות התשובה פתאום, ללא כל הכנה. ועל-ידי תשובה זוכים לכתיבה טובה בראש השנה וחתימה טובה ביום כפור.

ובא לציון גואל

[מִרְחֹשׁוֹן הַתְּדָ"שׁ]

"ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה'".¹

הפסוק מתייחס לפסוקים הקודמים², בהם הנביא מתנבא בשם הקדוש ברוך־הוא, שיראה שבזמן הגלות המרה יהיו בני ישראל מושחתים, והחטאים יהיו כחומה בין הקב"ה וישראל³, ובגלל הנהגתם הרעה של בני ישראל וחטאיהם הם ייענשו באכזריות.

הקב"ה יראה שלא נמצא הצדיק הראוי שיתייצב לבקש על בני ישראל ושבקשתו תתקבל אצל הקב"ה⁴, וגם הקב"ה מתפלא, כביכול, איך הצרות של בני ישראל לא מעוררות אותם. אז ה' יתברך עצמו יעניש באכזריות את כל העמים שהרעו לישראל, ואפילו אותם עמים שחיים באיים הרחוקים ייענשו קשות, וכולם יכירו שזו הנהגה אלקית. האויב יפוץ על פני כל הארצות, כשפך ושטפון נהר, ולבסוף הרוח האלקית תאכל את האויב⁵, והשם האלקי הקדוש יהיה נערץ מכל מה שיתרחש במערב, והכבוד האלקי הקדוש יזעזע את כולם ממה שיתרחש במזרח ובני ישראל ישובו בתשובה. אור־אז – "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה'", אומר רש"י: "כל זמן שציון חרבה, עדיין לא בא הגואל".

צריך להבין: מהי כוונת הפירוש ש"כל זמן שציון חרבה, עדיין לא בא הגואל"?

הרי זה דבר מובן מעצמו שהכל מבינים זאת, שעיקר הישועה של הגואל היא, שהוא יחזור ויבנה את כל החורבות, ושבהנהגתו וכוחו יביא לוודאות האמיתית שיותר לא יהיה חורבן. וכך זה ישאר. וכל זמן שישנו חורבן הגואל

(4) תרגום יהונתן, וראה פירוש רש"י ומצודת דוד על פסוק טז.

(5) רש"י ומצודת ציון על פסוק יט.

(1) ישעיהו נט, כ.

(2) שם, פסוקים טו־יט.

(3) ראשית חכמה, שער הענוה פרק ו.

תניא, אגרת התשובה פרק ה.

עדיין לא בא; איזה חידוש משמיענו רש"י בפירושו? הרי כפי שרואים את הפירוש במבט ראשון זה דבר כל-כך פשוט, שמיותר לאמרו.

אלא משמעות הפירוש היא מאוד עמוקה ועל כולם לדעת זאת.

הגמרא אומרת⁶: "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב", מהו הטעם לכך שהגואל יבוא לפדות את ציון? כי "לשבי פשע ביעקב", החוטאים שביעקב ישוּבו ועל-ידי התשובה יבוא הגואל.

זו כוונת רש"י – אל תהיו מרומים. גם כאשר ארץ ישראל נבנית בגשמיות, הגואל עדיין לא בא וכל הבנינים אינם אלא חורבות, כי החורבות הן בכל עניני הדת שפושעי ישראל ידם רמה, היפך האמת של "שבי פשע". כל מה שנבנה ומשופץ הוא כחורבות, רחמנא-ליצלן, כי הגואל צריך לבוא על-ידי ה"שבי פשע".

קיצור. מבאר ש"ובא לציון גואל" הוא המשך של הפסוקים הקודמים המבארים את השחיתות של הגלות היהודית ואת העונש שיקבלו בשל כך, וגם את עונש כל האומות שהרעו לבני ישראל, וכל זה יביא את בני ישראל לתשובה. מבאר את פירוש רש"י שכל זמן שפושעי ישראל הם מנהיגי ארץ ישראל, כל המכנים הגשמיים הם חורבות.

ב.

בגמרא בירושלמי⁷ ובמדרש⁸ כתוב: "אמר ר"א כשנגאלו ישראל ממצרים, לא נגאלו אלא מתוך ה' דברים אלו. מתוך צרה ומתוך תשובה ומתוך זכות אבות ומתוך רחמים, ומתוך הקץ וכו', ואף לעתיד לבא אין נגאלין אלא מתוך חמשה דברים הללו. מתוך צרה, דכתיב⁹ "בצר לך", הרי מתוך צרה. "ושבת עד ה' אלקיך", הרי מתוך תשובה. "כי א-ל רחום ה' אלקיך"¹⁰, הרי מתוך רחמים. "ולא ישכח את ברית אבותיך", הרי מתוך זכות אבות. "ומצאוך כל הזכרים האלה באחרית הימים", הרי מתוך הקץ".

(9) ואתנן ד, ל.

(10) שם לא.

(6) יומא פו, ע"ב.

(7) תענית פרק א, הלכה א.

(8) דברים רבה, פרשה ב, יד [כג].

על ידי חמישה דברים תבוא הגאולה האחרונה, כפי שהיה בגאולה הראשונה שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים.

חמשת הדברים הם:

(א) צרה – בכל מקום שבני ישראל יהיו, בכל המדינות, הם יחשו נרדפים ומעונים.

גם אלה שטוב להם בעשירות ובתענוגי בני אדם, וגם אלו שבאופן זמני יש להם קירובים וכיבודים מהרשות המקרבין לאדם "לצורך עצמן" – כאשר הדבר נחוץ להם, ו"אלו שנראין כאוהבים בשעת הנאתן" – כשיש להם תועלת מכך, חשים גם הם את הלחץ ואת הרדיפות.

(ב) תשובה – היד האלקית הקשה שמענישה בעונשים הקשים האמורים מראש בתוכחה, עד שסוף כל סוף זה יביא, וחייב להביא, לכך שיעשו תשובה, כפי שהגמרא אומרת¹² שהקב"ה יעמיד מושל שגזירותיו יהיו רעות כשל המן, וזה יחזיר את בני-ישראל למוטב, שיעשו תשובה ויגאלו.

ענין התשובה בא בשני אופנים: למשל, כמו אב הנוהג בילד שהנהגתו לא טובה. תחילה האב נוהג בילד בקירוב, ואם אין זה עוזר שהילד יעזוב את הנהגותיו הרעות ויתנהג כראוי, שילך בדרך הישר, שישמע בקול אביו ויתנהג כרצונו, אזי האב מעניש את הילד בתוקף הגדול ביותר, עד שהילד מתחרט על הנהגתו הרעה ומתנהג כפי שאביו ציוה עליו.

מיותר לבאר את הנמשל באריכות. הכל יודעים זאת.

חשוב רק להזכיר ולהזהיר את אותם אלה שברוך השם לא קיבלו את העונש המר על בני ביתם ועל רכושם, לבל יחשבו שכבר ניצלו מכך ואינם צריכים לעשות תשובה. הרמב"ם¹³ אומר שכל הנביאים הבטיחו על התשובה, והתורה הבטיחה שהסוף יהיה שהגלות המרה תביא את בני ישראל לתשובה ואז יגאלו.

(ג) זכות אבות – אף-על-פי שהעיקר הוא הרי התשובה, בכל זאת זקוקים לענין זכות אבות.

11) פרק א, הלכה א.

12) פרקי אבות פרק ב, משנה ג.

13) הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.

12) סנהדרין צז, ע"ב. וירושלמי, תענית

(ד) רחמים – בנוסף לזכות אבות זקוקים לרחמים.

(ה) מתוך הקץ – באחרית הימים, כאשר בני ישראל מוכרחים להגאל, הרי זה על-ידי תשובה חכות אבות וברחמים גדולים¹⁴.
זו כוונת כל הצרות, שעל-ידי תשובה "ממנה ישע". זהו "וכא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב".

קיצור. מבאר את הירושלמי והמדרש האומרים את הדברים שיביאו לגאולה שלימה: צרה – כל בני ישראל, ללא יוצא מן הכלל, בכל המדינות, יחושו עצמם מעונים ונרדפים. תשובה – ילד שהנהגתו לא טובה, כאשר הקירוב של האב לא מועיל לו שישתפר, מועיל העונש החמור. גם אלו שברוך ה' לא נענשו צריכים לעשות תשובה. באחרית הימים יתעוררו זכות האבות ורחמי שמים שבני ישראל יבינו את כוונת הצרות ויעשו תשובה, חה יביא את הגואל צדק.

ג.

ענין התשובה אינו כפי שהעולם סבור, שתשובה היא רק על עבירות¹⁵, רק זה שעבר על מצות עשה, לא הניח תפילין, לא שמר שבת וכו' או זה שהיה בעל-עבירה, חלל שבת, אכל טריפות, ניהל חיי משפחה טמאים וכו', רק אלו צריכים לעשות תשובה, לנהל חיי משפחה טהורים, להניח תפילין, לשמור שבת, לאכול כשר וכו'. אין זה כך.

ברור שתשובה משמעה להיטיב את מה שלא עשו שצריך להעשות, ואת מה שלא היה צריך לעשות עשו. בודאי שעוברי העבירה צריכים לעשות תשובה, לחדול מלעשות את אשר אסור על-פי התורה ולעשות את אשר צריך לעשות על-פי התורה.

אך לא בזה בלבד – לתקן את אשר החסירו באי קיום מצוות העשה, ולהיטיב את אשר קלקלו בכך שעברו על מצוות הלא תעשה – הוא המובן

(14) ראה לעיל מאמר ד"ה "הוי כי גדול קונטרסים חלק א ע' 96. תרצ"ט ע' 161.

היום ההוא" (ע' 82 ואילך). ספר המאמרים – (15) לקוטי תורה, ראש השנה ס, ד.

המלא של תשובה. פירוש המילה הוא לשוב, לשוב על-מנת להיות כפי שצריך להיות על-פי תורה¹⁶. אבל כוונת התשובה היא להשתפר.

במילות השבח המבארות מעלות של דבר, יש שני ביטויים: טוב ("גוט") ומשופר ("בעסער")¹⁷. המושג תשובה אינו רק ענין הטוב אלא ענין השיפור. שכן, ביחס למשופר גם טוב אינו שלימות המעלה. התנועה של תשובה, מאיזו סיבה שלא תבוא, היא קריאה אלקית, רוח ממרום.

ארבע סיבות גורמות לתנועה של תשובה:

(א) התעוררות של נשמתו שבשמים. כאשר היא מתעוררת מכך שהיא שומעת את הכרחים שמכריזים בשמים¹⁸ "שובו בנים שובבים". אז הנשמה שבשמים משפיעה לענף שלה המלוכש בגוף¹⁹ ומחיה תנועה של תשובה, כפי שאנו רואים שקורה לפעמים שפתאום האדם נשלט על-ידי הרהורי תשובה והוא נעשה טוב באמת בכל, כנדרש על-פי התורה.

(ב) תשובה הבאה על-ידי התבוננות. כאשר הוא מתבונן היטב במהלך חייו, שהוא חלש מאוד בתורה ומצוות, הוא התגשם במידות, וכאשר הוא מעמיק להתבונן במשמעות חייו, שמרבית חייו עברו עליו לצרכי הגוף, ההתבוננות הזו מעוררת תנועה של תשובה, שהוא מחליף את דרך חייו ונעשה שומר מצוה בהידור וקובע עתים לתורה.

(ג) תשובה שבאה על-ידי קירוב, שמלמעלה מקרבים את האדם ונותנים לו הצלחה גדולה ושפע רב בבני חיי ומוזנא, והקירוב השמימי הגדול הזה מעורר בו תנועה של תשובה.

(ד) תשובה הבאה על-ידי צרות ויסורים, רחמנא ליצלן.

כל הסיבות הגורמות תנועה של תשובה, אין זו רק תשובה על עבירות, אלא גם להיות משופרים, יותר מאשר טוב, שזו הכנה טובה לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש.

ספר המאמרים היש"ת ע' 62.

(19) ראה המאמר הקודם.

(16) שם האיזני, עא, ג.

(17) ראה אגרות-קודש, חלק י ע' יב.

(18) ירמיהו ג, יד. זוהר, חלק ג קכו, ע"א.

קיצור. מבאר: אף שתשובה היא תיקון מה שהחסירו בקיום המצוות עשה ועברו על מצוות לא תעשה, משמעות התשובה היא להשתפר. לגבי משופר, גם טוב אינו שלימות. ארבע סיבות מעוררות את האדם לתשובה: (א) ההתעוררות של נשמתו שבשמים על-ידי הכרוזים. (ב) התבוננות במשמעות חייו. (ג) קירוב משמים. (ד) עונש משמים. ההשתפרות המתמדת היא הכנה טובה לקבל פני משיח צדקנו.

ואתה קדוש יושב תהילות ישראל

[כסלו ה'תד"ש]

"ואתה קדוש יושב תהלות ישראל".¹

המדרש² אומר: "אמר רבי שמואל: כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין לקדוש ברוך-הוא, כבודו יושב ביניהם".

כאשר אדמו"ר הזקן, בעל התניא, היה אצל רבו, המגיד ממזריטש, סיפר המגיד סיפור שהיה עם רבו, הבעל-שם-טוב הקדוש.

כאשר הבעל-שם-טוב הקדוש עדיין היה נסתר, ונדד מעיר לעיר ומכפר לכפר, אחת העבודות הקדושות שלו היתה לשאול כל יהודי, אנשים ונשים, זקן וצעיר, איך הבריאות, להתעניין בכל ילד איך בריאותו. התעניין לפרטים בענין הפרנסה, ומאוד שמח לשמוע את התשובות האהובות עליו מאוד, שיהודים, אנשים, נשים וילדים, היו עונים לו בביטויים שונים של שבח לה' – "ברוך ה'", "תודה לה'", "ה' האהוב ברוך-הוא אינו עוזב", "שהבורא ברוך-הוא יתן את חסדו להבא", "האב המתוק, ברוך-הוא, מפרנס אותנו, מבורך שמו הקדוש, ברוך-הוא וברוך שמו", "הוא הרופא חולים האמיתית", ועוד ביטויים שונים של שבח לאל ברוך-הוא.

אנשים לפי דרכם שיבחו את ה' יתברך על בריאות בני ביתם ועל הפרנסה. נשים לפי דרכן היו משבחות את ה' ברוך-הוא על המחיה ועל הילדים. הילדים לפי דרכם היו משבחים את ה' יתברך על כך שיש להם הורים המספקים להם את כל צרכיהם ומלמדים אותם תורה.

בערים ובעיירות, כפרים וישובים, היכן שהרבי הבעל-שם-טוב נהג להימצא בנדודיו ככפרי פשוט, הוא היה מחפש את ההזדמנות לבוא במגע עם היהודים הפשוטים, גברים, נשים וילדים, בבית הכנסת, ברחוב, בכתייהם, בחנויותיהם ובמקומות עבודתם.

אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר ז"ע חכ"ב ע' תעה. ועוד.

(2) רבה על הפסוק.

(1) תהלים כב, ד. ראה תורת מנחם התועדויות חלק יג, תשט"ז א, ע' 211 ובספר המאמרים תשט"ז ע' עה. תשל" ע' 143.

בכל זמן ובכל מקום, יסוד דבריו של הבעל-שם-טוב היה להתענין אודות בריאות ופרנסה, כשכוונתו הקדושה והעמוקה היתה שהם יאמרו את מילות השבח לאל ברוך-הוא, כאמור לעיל.

פעם אחת, אירע שהרבי הבעל-שם-טוב בא לישוב מסוים, ונהג בסדר הקדוש שלו בעבודת ה' יתברך, לזכות יהודים, אנשים, נשים וילדים, בזכות הגדולה שהם משבחים את שמו הקדוש של ה' ברוך-הוא.

באותו ישוב היה יהודי זקן מופלג, תלמיד חכם גדול, פרוש מכל עניני העולם. זה כבר יותר מחמישים שנה, שהוא יושב ולומד את התורה הקדושה בפרישות ובקדושה יומם ולילה. כל שנותיו הוא ישב בתענית בטלית ותפילין עד לעת תפילת מנחה מאוחרת, ורק לאחר תפילת ערבית טעם פרוסת לחם עם מים.

כאשר הרבי הבעל-שם-טוב נכנס אל הגאון, לחדר הפרישות שהיה בפניה בבית הכנסת, שאל הרבי הבעל-שם-טוב את הגאון למצב בריאותו, האם יש לו את צרכיו וסיפוקו. הגאון לא הביט לעברו של הרבי, שהיה לבוש ככפרי פשוט.

הרבי שאל את השאלות מספר פעמים עד שהגאון התרגז מאוד והראה לרבי בידו לעבר הדלת, שילך.

אומר הרבי הבעל-שם-טוב אל הגאון: רבי, מדוע אינכם נותנים לכביכול [=הקב"ה] את פרנסתו? הרי חסו־שלום תרעיבו את הכביכול עד שהוא ילך מן העולם!

בשמעו את המילים הללו, הגאון התבלבל. איזשהו יהודי כפרי מדבר אודות הכביכול, שצריך לתת לכביכול פרנסה, ויש לדאוג שהכביכול לא ירעב וילך מן העולם.

הרבי הבעל-שם-טוב הבחין במחשבות של הגאון ואמר לו:

בני ישראל יושבים [=מתפרנסים] על הפרנסה שה' יתברך נותן להם. אך על איזו פרנסה יושב הכביכול?

אומר לנו דוד המלך בתהלים "ואתה קדוש" – אתה הקדוש, על איזו פרנסה אתה יושב? – "יושב [על] תהלות ישראל", הכביכול יושב על

השבחים והתהילות שבני ישראל משבחים אותן, ברוך-הוא, על הבריאות והפרנסה שהוא, ברוך-הוא, נותן להם. ובעד זכרי התהילה שבני ישראל משבחים את ה' יתברך, הוא, ברוך-הוא, נותן להם בני חיי ומזוני רויחא.

קיצור. מספר את סדר העבודה של הבעל-שם-טוב הקדוש כאשר עדיין היה נסתר. הוא חיפש הזדמנות להביא יהודים, אנשים נשים וילדים, לזכות הגדולה שיבטאו שבח והודיה לה' יתברך לפי תכונת נפשם, בעד הבריאות והפרנסה שה' יתברך נותן להם. מספר את הפגישה של הבעל-שם-טוב עם הגאון הגדול שלמד תורה בפרישות ובקדושה. איך הבעל-שם-טוב פירש את הפסוק "ואתה קדוש וגו'".

ב.

רבינו הזקן ביאר את סדר העבודה של הבעל-שם-טוב הקדוש לזכות אנשים נשים וטף, שיזכירו את שמו של ה' ברוך-הוא בחיי היום יום שלהם בכתיבתם ובמקומות עבודתם, בשבח והודיה על כך שה' ברוך-הוא נותן להם בני חיי ומזוני, ממה שכתוב³ "הנך יפה רעיתי גו'".

כפי שכתוב במדרש⁴ על הפסוק "דמיתוך רעיתי: מהו רעיתי, אמר הקב"ה מפרנסתי הם, שירעו אותי בשני תמידין בכל יום. בתמיד של שחר על עבירות שנעשו בלילה ובתמיד של בין הערביים על עבירות שנעשו ביום.

דבר אחר: מהו רעיתי, אמר הקב"ה רעייתי של עולמי הם, שקבלו את התורה, שאלו לא קבלוה הייתי מחזיר את העולם לתוהו ובהו".

ה' ברוך-הוא קורא לבני ישראל בשם "רעיתי" בגלל שתי סיבות:

האחת, כי בני ישראל מפרנסים את ה', ברוך-הוא, כביכול, על ידי הקרבנות. קרבן התמיד של שחר הוא על העבירות שעשו בלילה וקרבן התמיד של בין הערביים הוא על העבירות שעשו ביום.

3) שיר השירים א, טו. — ספר המאמרים מלוקט חלק ב ע' שכד

4) שם, ט. בהבא לקמן ראה תורת מנחם (מהדורה ישנה חלק ג ע' מו) וש"נ.

הסיבה השניה מדוע ה' יתברך קורא לבני ישראל בשם "רעיתי" היא, משום שבכך שקיבלו תורה ומצוות נעשו בני ישראל שותפים בקיום העולם, כי אילו בני ישראל לא היו מקבלים את התורה, ה' יתברך היה מבטל את העולם.

כוונתו של ה' ברוך-הוא בכריאת העולם היא תורה וישראל, וכל השאר שברא ה' ברוך בעולם אינם אלא דבר טפל שמשרת את העיקר ונעשה בשבילו.

העיקר הוא, שעל-ידי לימוד התורה של בני ישראל, קיום המצוות כפי שכתוב בתורה והתנהגות במידות טובות שהתורה אומרת – בני ישראל יאירו את עולם התאוה הארצי באור רוחני.

הכוונה העליונה היא שאת עבודת עידונו הרוחני של העולם הארצי יעשו בני ישראל בכוח עצמם וכדי שעבודה זו תהיה קשה עליהם, הכניס ה' יתברך באדם יצר הרע המראה לאדם את הטוב שבעולם הארצי ומושך את תשומת לבו לכל התאוות הגופניות, שבכך היצר הרע מפריע לאדם להיות מסור כראוי לכוונה האמיתית שבשבילה ברא ה' יתברך את העולם ואת בני ישראל ונתן לנו את התורה והמצוות שלו.

זהו שכתוב⁵ "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

אומר המדרש⁶ – "בראשית" הוא ב' ראשית⁷, "בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראים ראשית" – ה' יתברך ברא "את השמים ואת הארץ" בשביל שתי ה"ראשית" – התורה וישראל, שבני ישראל יאירו על-ידי התורה את העולם באור רוחני.

זהו פירוש "רעיתי מפרנסתי", כמאמר⁸ "ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים", והפרנסה היא על-ידי הקרבנות בכלל ועל-ידי קרבן התמיד של שחר והתמיד של בין הערבים בפרט, שהעבודה הרוחנית של קרבנות קיימת גם עתה בזמן הגלות⁹.

(8) זוהר, חלק ג ז, ע"ב.

(9) לקוטי תורה, פנחס עה, ע"ב. שה"ש יג,

(5) בראשית א, א.

(6) בראשית רבה, פרשה א, ד. ויקרא רבה,

פרשה נ, ד. מדרש תנחומא, בראשית, ג.

ג.

(7) תיקוני זוהר, תיקון א, ד.

בעבודת הקרבנות בבית המקדש היו שני זכרים:

[א] קרבן מהבהמות השונות, שור כשב ועז. [ב] היודי שהמקריב את הקרבן התוודה על הקרבן, שעל-ידי התשובה של היודי ועל-ידי הקרבן, האדם נטהר מחטאו ועונו והתקרב אל הבורא ברוך-הוא.

ברוחניות הדבר ישנו גם עתה, כפי שהיה בבית המקדש, שגם אז, בבית המקדש, העיקר בקרבנות היה העבודה הרוחנית – היודי והמחשבה של הכהן המקריב¹⁰.

זהו גם מה שכתוב¹¹ "אדם כי יקריב מכם קרבן להוי", שכוונת הפסוק היא שכאשר אדם מכם יביא קרבן, אומרת התורה איך יש להביא את הקרבן. לכאורה, היה צריך להיות כתוב בפסוק "אדם מכם כי יקריב קרבן להוי" – כאשר אדם מכם יביא קרבן – ומדוע נאמר "אדם כי יקריב מכם קרבן להוי"?

אומר על כך רבנו הזקן¹²: "אדם כי יקריב", כדי שאדם יתקרב אל ה' יתברך ואל תורתו ומצוותיו ולמידות טובות שעל-פי התורה, "מכם", עליכם להביא קרבן להוי' מעצמכם. לכן כתוב "אדם כי יקריב מכם קרבן להוי".

הקרבנות "מכם", העושים את היהודי טהור יותר וקרוב יותר לה' יתברך, לתורה ומצוות ומידות טובות, הם שלושת סוגי הבהמות – שור, כשב ועז, שהם שלוש תכונות שונות שקיימות ביצר הרע, שבכללות, היצר הרע נקרא הבהמה הרוחנית:

שור¹³ – הכוונה לכוח חזק וגדול במיוחד¹⁴. כאשר היצר הרע רוצה משהו, הוא מפנה את הכוח הגדול ביותר כדי להשפיע על האדם.

עז – היא תכונת החוצפה¹⁵, שאף אחד אינו תופס מקום והוא משיג את שלו.

(10) ספר המאמרים פר"ת, ע' 66. תרפ"ז, קונטרס התפילה, פרק ח. ספר השיחות
 ע' 171. – תורת שלום ע' 10.
 (11) ויקרא א, ב. (14) לקוטי תורה, האזינו עה, ע"ב.
 (12) לקוטי תורה, ויקרא ב, ע"ב. (15) ביצה כה, ע"ב.

כשב הוא מתיינות¹⁶. אלו הן הקרבנות שיש להעביר את [הכוח של] כולן לעבודת התורה והמצוות ומידות טובות.

זוהי הכוונה בעבודת הבעל-שם-טוב לזכות יהודים, שבחיי היום יום שלהם, בבתיהם ובמקומות עבודתם, תמיד ישבחו את ה' יתברך, דבר שעושה את בני ישראל זכים יותר מבחינה רוחנית וקרובים יותר אל ה' יתברך, אלו הם הקרבנות שור עז וכבש מהיצר הרע המחזקים את היצר הטוב.

קיצור. מבאר איך רבנו הזקן מסביר את דרך העבודה של הבעל-שם-טוב שהשתדל לזכות יהודים, אנשים, נשים וטף, שבחיי היום יום שלהם יודו לה' יתברך על הבריאות ועל הפרנסה. ה' יתברך קורא לבני ישראל "רעיתי פרנסתי", שקיבלו תורה ומצוות שעל-ידי כך הם מקיימים את העולם ועושים אותו מעודן יותר ברוחניות. מבאר את משמעות הקרבנות, שהמובן הרוחני של הקרבנות הוא להעביר את הכוחות הגדולים של היצר הרע לחיזוק היצר הטוב.

16) לקוטי תורה, פנחס עח, ג.

יענך ה' ביום צרה

[טבת ה'תד"ש]

"יענך [ה' על ידי שמו] הוי' ביום צרה [ומצוקה], ישגבך [יחזק אותך] שם אלקי יעקב".¹

האור האלקי המהווה ומחיה הן את העולם התחתון עם כל הברואים, והן את העולמות העליונים, מלאכים ונשמות, הוא בשני אופנים שונים במהותם. גשמי ורוחני הנקראים בשני שמות – טבע ולמעלה מהטבע.

כל החלק הגשמי של אנשים וכל הנבראים, מאדמה ואבנים עד לחומר המעודן ביותר של המוח האנושי, כל אלו נחשבים בממלכת הארציות, ומהעננים הקיימים למעלה מהארץ ושוכני ההרים עד המלאכים, שהרמב"ם² מונה בזה עשרה סוגים שונים, כל החלקים הגשמיים הארציים, הן ביבשה והן בימים, הנקראים צבא הארץ, וגם צבא השמים האמור – חלקם הגשמי נקרא בשם טבע.

החלק הרוחני של כל הנבראים, ללא חילוק בין כוח המצמיח הרוחני בכל חלקי הארץ, כל חלק וכל מקום שיהיה, עם האקלים המשתנה

– על הפסוק³ "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ", שואלת הגמרא⁴ מדוע "החורי" נקראים "יושבי הארץ", וכי כל שאר האנשים הם "יושבי רקיע"? אלא בני חורי היו אנשי אדמה. הם ידעו איזה חלק בארץ מתאים, בכוח הצמיחה האלקי, לאיזה צמח –

עד לכוח האלקי והרוחני הנעלה ביותר שבנשמות ומלאכים – נקרא בשם למעלה מהטבע.

שניהם – טבע ולמעלה מהטבע – הם ההארה האלקית על ובכל העולמות ובברואיהם.

(1) תהלים כ, ב. ראה פירוש 'הל-אור'
 (2) ביד החזקה, הלכות יסודי התורה פ"ב
 (3) וישב לו, כ.
 (4) שבת פה, ע"א.

החילוק ביניהם הוא בכך שאת הטבע, אותו הטביע ה' ברוך-הוא בחלק הגשמי של כל הנבראים, בצבא השמים ובצבא הארץ, ניתן להבין פחות או יותר ושתהיה הבנה כלשהי בכך.

אך בחלק הנפש והנשמה שבעולם ובנבראים, בנשמות ובמלאכים, לא ניתן להבין, אלא רק שמפעולת כוחות הנפש המשפיעים באברי הגוף, ניתן לקבל מושג מסוים אודותם.

למשל, אנו יודעים שבראש יש שלושה מקומות שונים, בהם נמצאים שלושה סוגים שונים של חומר המוח.

חלק אחד הוא בעל תכונות של קור ולחות, החלק השני הוא בעל תכונות של חמימות ויובש ולחלק השלישי יש תכונה שונה.

כל חלק מהמוח שבראש הוא מקום-אחיזה – כלי – לחלק נפרד של ההבנה, כי ידיעה מתחלקת בשלושה חלקים עיקריים: המצאה, הבנה והעמקה.

שלושה חלקים אלו בשכל, נקראים בשלושת השמות: חכמה, בינה ודעת.

חכמה מציינת המצאה, בינה מבטאת את הבנת ההמצאה ודעת היא ההתעמקות, שמעמיק את כל כוח ההשכלה שלו בהסבר ההמצאה השכלית. ככל שמתעמק יותר בהבנה, כך ההבנה מסבירה יותר ומבירה יותר את המשמעות העמוקה של ההמצאה.

כל שלושת החלקים הללו – חכמה, בינה ודעת, אף שהם הרי חלקים של השכל, עם זאת כל חלק הוא מציאות בפני עצמה, כפי שאנו רואים במוחש שכשרונות ההשכלה באדם מתחלקים בכל שלושת החלקים.

יש אנשים שכשרונות ההשכלה שלהם הם בהמצאה, לחדש חידוש. הם נקראים ממציאים.

יש כאלה שכשרונות ההשכלה שלהם הם בהבנה והסברה. הם יכולים להסביר היטב כל המצאה כך שכולם יבינו אותה, אבל אינם יכולים לחדש השכלה חדשה.

יש כאלה שכשרונות ההשכלה שלהם הם בהתעמקות בהמצאה ובהבנה עד שהם מגלים חידושים חדשים, הן בהבנה והן בהמצאה.

זהו יתרון כוח הדעת לגבי הכוחות חכמה ובינה, שהביאורים אינם אלא השגת ההשכלה.

קיצור. מבאר שהאור האלקי בעולם התחתון ובעולמות העליונים הוא בשני אופנים: א) המהווה ומחיה את החלק הגופני של כל הנבראים. ב) המהווה ומחיה את הנפשות והנשמות של כל הנבראים. האור האלקי המהווה ומחיה א) את החלק הגופני נקרא טבע. ב) את חלק הנפשות והנשמות נקרא למעלה מן הטבע. בטבע יש הבנה. בלמעלה מהטבע יש רק השערה שכלית.

ב.

חילוק זה בין טבע ולמעלה מהטבע – שבטבע יש מושג בהבנה, ובלמעלה מהטבע אין אלא מושג משוער מה תהיה התוצאה בפועל מפעולותיו, שאינה השגה ברורה – אינו חילוק בסיסי, שנוכל לומר שבהבנה המדעית שלנו קיים חילוק יסודי בין השגת הטבע ולמעלה מהטבע.

ההתבוננות המעמיקה בחיות האלקית שבטבע ולמעלה מהטבע, מובילה למסקנה שלא רק שלמעלה מהטבע – מצבם הרוחני של הכוחות הרוחניים – הוא בלתי נתפס, אלא גם הטבע שאנו משערים שאנו משיגים, באמת גם הוא בלתי נתפס, כי מה שאנו כן משיגים בטבע אינו האמת הנכונה של הטבע.

טבע הוא בלתי נתפס, כמו למעלה מן הטבע.

ה' הסתיר בטבע את הלמעלה מהטבע, בדברים שאפשר להתבונן ולחקור בהם.

דבר זה יוצר את המחשבה שהטבע הוא ברה-השגה, אבל בפנימיות הדברים, טבע הוא בלתי מושג כמו למעלה מהטבע.

אכן טבע מוביל להשערה שכלית קרובה יותר ללמעלה מהטבע, אבל על ידי ההתבוננות הנכונה בתוכן העמוק של הטבע, באים לידי המסקנה הנכונה שטבע עצמו גם הוא בעצם למעלה מהטבע. ההשגות אמנם שוות, אבל דברים שהאדם רגיל בהם, הוא קורא להם טבע.

למשל, טבע השמש. בבוקר השמש זורחת במזרח, ובמשך היום היא נעה כלפי דרום ושוקעת במערב, שכך הוא הילוך השמש החל מהיום הראשון שה' ברא את השמש עד היום.

רגילות זו שרגילים לראות את אותו סדר בכל יום גורמת שנוצרת ההגדרה – טבע השמש. לכן אין זה עושה את הרושם שמאורע בלתי טבעי אמור לעשות.

לאמיתו של דבר, כשהאדם מתבונן בסדר מהלך השמש במשך יותר מחמשת אלפים שבע מאות ושלוש שנים⁵, יום יום, והכל באותו אופן וסדר אחיד, הרי זה פלא על-טבעי אמיתי, אלא שהרגילות יוצרת את השם טבע, אבל בפנימיות זהו על-טבעי.

כך כל הדברים הנקראים בשם טבע, הרי זה מפני הרגילות.

אין זה שם של הבנה אלא שם של רגילות, שגורם לחילוק לא נכון בין טבע ולמעלה מהטבע.

כל החילוק הוא, שבאור האלקי המהווה ומחיה את הנפשות, הנשמות והמלאכים, אין לאנשים מושג במציאותו – שלא לדבר על מהותו הרוחנית – גם לא במציאותו הרוחנית.

אבל באור האלקי המהווה ומחיה את החלק הגשמי של כל הנבראים, נתן ה' הבנה, לכל הפחות, להשיג את מציאות האור האלקי הנסתר בטבע, שזה מביא להשערה שכלית באור האלקי שלמעלה מהטבע.

זוהי הכוונה העליונה בכך שהאור האלקי מסתתר בדברים שהחלקים הגשמיים שלהם קרובים אל האדם – כדי לתת אחיזה להבנה.

זהו המובן הנכון של טבע⁶ – האור האלקי מוקף בשגרה כפי שמי הם מקיפים את הדברים שבמעמקי הים.

זהו שכתוב⁷ "בראשית ברא אלקים" – ה' ברא את העולם⁸ על-ידי שם אלקים שהוא בגימטריא הטבע⁹.

(8) רש"י שם.

(9) שער היחוד והאמונה, פרק ו.

(5) המאמר נכתב בשנת תד"ש.

(6) מלשון טביעה [הערת כ"ק אדמו"ר].

(7) בראשית א, א.

הבריאה האמיתית של העולם, הנשמות והמלאכים היא על-ידי שם הוי', שפירוש שם זה הוא 'מהווה'¹⁰. שם הוי' מהווה על-ידי שם אלקים¹¹.

שני השמות הקדושים והאלקיים, אלקים והוי', הרי שם אלקים הוא טבע, ושם הוי' שהוא למעלה מהטבע, בורא את העולם ומחיהו על-ידי שם אלקים, שזהו טבע.

גם ההנהגה שה' מנהיג את העולם, היא למעלה מדרך הטבע ועל-ידי הטבע, ובפרט ההנהגה העליונה עם כלל ישראל הרי היא למעלה מדרך הטבע ממש, כמאמר הידוע¹² – כבשה אחת בין שבעים זאבים והיא שלימה.

השנאה הגדולה של כל העמים בכל המדינות במשך הגלות המרה, שכל העמים דנו ודנים את עם ישראל בכל מיני מיתות, וכלל ישראל חי וקיים ויהיה לו קיום נצחי, כי כלל ישראל הם שומרי ומקיימי התורה והמצוות הנצחיים עם אמונה באלקינו ואלקי אבותינו.

זהו "יענך הוי' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב":

כל יהודי, אנשים נשים וטף, צריך לדעת ש"ביום צרה" ההנהגה היא למעלה מהטבע, אבל צריך להיות ה"ישגבך שם אלקי יעקב" – השם האלקי עצמו צריך לחזק את הלב של כל אחד ושיהיה בטוח בגאולה השלימה, כמאמר הידוע של הרבי¹³ נשמתו-עדן שאמר לאחד: "ישגבך שם אלקי יעקב", היה חזק ב"שם אלקי יעקב" ויהיה "יענך הוי' ביום צרה" בחסד וברחמים.

קיצור. מבאר שהחילוק המבואר לעיל בין טבע ולמעלה מהטבע אינו יסודי, כי הטבע עצמו הוא למעלה מהטבע, אלא שההרגל האנושי עושה את הלמעלה מהטבע הפלאי לדבר טבעי. למשל, זריחת ושקיעת השמש במשך יותר מחמשת אלפים שבע מאות ושלוש שנים באותו אופן וסדר אחיד. ה' ברוך-הוא שלמעלה מהטבע ברא ומנהיג את העולם על ידי הטבע. על-ידי ההתחזקות באמונה ובטחון בשם האלקי, ההנהגה האלקית היא בדרך למעלה מהטבע.

(10) זוהר, חלק ג רנו, ע"ב. שער היחוד תנחומא, תולדות ה.
 (11) להאמונה, פרק ד. אדמו"ר הזקן. כמאמר לא
 (12) שער היחוד והאמונה, פרקים ד"ו. צויין איזה רבי, ולע"ע לא נמצא מקורו.
 (13) אסתר רבה, פרשה י, יא. מדרש

דעו כי ה' הוא אלקים

[שבט ה'תד"ש]

"דעו כי הוי' הוא אלקים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו".²
רבי אברהם אבן עזרא מפרש את הפסוק: דעו, הוא אלקים לבדו ושלו
אנחנו, עמו.

רש"י מפרש: "הוא עשנו ולא – (הוא ברא אותנו) כשלא היינו בעולם".
המצודת דוד מפרש: "הוא האלקים – הוא בעל היכולת".³ "הוא עשנו
– הוא גדלנו ורוממנו". "ולו אנחנו – מיוחדים אנחנו לו להיות נקראים
עמו וצאן מרעיתו".

תוכן הפירושים הוא, כי עלינו לדעת שרק הקב"ה לבדו הוא אל, הוא
בעל היכולת, הוא עשה אותנו כאשר עדיין לא היינו בעולם, הוא עשה אותנו
לעמו והוא גידל ורומם אותנו.

צריך להבין:

מה הכוונה בכך שרק ה' הוא ה'? הרי בודאי שכן הוא, ובודאי שהוא
בעל היכולת. אלו הם דברים שאין צורך לאומרם, כל אחד חש בכך!

גם צריך להבין את דברי רש"י "הוא עשנו ולא" – הוא עשה אותנו
כאשר עדיין לא היינו בעולם. מדוע זה נקרא "עשנו"? וכאשר "עשנו", מדוע
עדיין לא היינו בעולם?

מעומק המשך הפסוק נראה בבירור, שכאשר יודעים שרק ה' הוא אל,
הוא בעל היכולת והוא עשה אותנו כאשר עוד לא היינו בעולם, הרי מכך
יודעים אנו שאנו עמו וצאן מרעיתו!

(3) אור התורה, יתרו, ע' תשנ. ראה, ע'
תשפכ.

(1) ראה ד"ה זה בספר המאמרים –
קונטרסים חלק א, רסו, ע"א. תש"א ע' 146.

(2) תהלים ק, ג.

גם צריך להבין מה שכתוב בתורה⁴ "אתה הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים וגו'", וגם כתוב⁵ "וידעת היום והשבת אל לבבך כי הוי' הוא אלקים וגו'".

גם בתפלת אליהו הנביא ליד המזבח בהר הכרמל כתוב⁶ "ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלקים וגו'", ובהודאה שכל בני ישראל הודו באחדות הוי' כתוב⁷ "וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים", ואילו כאן כתוב "דעו כי ה' הוא אלקים".

צריך להבין, מה החילוק בין אם כתוב "האלקים" עם הא או "אלקים" ללא הא?

למילה "ולו אנחנו" יש כתיב וקרי. הכתיב הוא "ולא" באלף והקרי הוא "ולר" בואו.

במדרש רבה⁸ מתבאר הפסוק "דעו כי הוי' הוא אלקים" על-פי הכתיב ועל-פי הקרי של המילה – "ולא" באלף וכן "ולר" בואו.

ר' יהודה ב"ר סימון אומר: "דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולא אנחנו" – דעו שרק הקב"ה בעצמו הוא אל. הוא עשה אותנו, ולא אנחנו בראנו את חיינו.

ר' אחא אומר: "דעו כי ה' הוא אלקים הוא עשנו ולו" – דעו שרק הקב"ה בעצמו הוא אל. הוא עשה אותנו, ולו אנחנו מוסרים את חיינו.

ר' יהודה מפרש את הפסוק לפי הכתיב – "ולא" שהיא באלף – יש לדעת שה' יתברך עשה אותנו ולא אנחנו בראנו את חיינו.

ר' אחא מפרש את הפסוק לפי הקרי – "ולר" בואו. יש לדעת שה' יתברך עשה אותנו ולו אנחנו מוסרים את חיינו.

שניהם, ר' יהודה ור' אחא, מפרשים את תחילת הפסוק "דעו כי ה' הוא אלקים", באותו אופן. יש לדעת כי "ה' הוא אלקים". וכאשר יודעים ש"ה' הוא אלקים", אזי באים לידיעה שאנחנו, עם ישראל, "עמו וצאן מרעיתו".

(7) שם, לט.

(8) בראשית פרשה ק, א.

(4) ואתחנן ד, לה.

(5) שם, לט.

(6) מלכים א יח, לז.

אלא שר' יהודה ור' אחא מפרשים את "הוא עשנו ולא אנחנו", ולו" – על-פי הכתיב ועל-פי הקרי.

קיצור. שואל מה הפירוש "ה' הוא אלקים"? (א) רק הקב"ה בעצמו הוא אל. (ב) הוא בעל יכולת. מה הפירוש "הוא עשנו ולא", הוא עשה אותנו כאשר עדיין לא היינו בעולם. בתורה ובהודאה בהר הכרמל כתוב "ה' הוא האלקים" וכאן כתוב "ה' הוא אלקים". הכתיב והקרי של "ולא" מתבאר במדרש על-ידי ר' יהודה ור' אחא.

ב.

כאשר מעמיקים דעת בעומק התוכן של הפסוק "דעו כי ה' הוא אלקים גו'", רואים שבאים כאן⁹ לידי ביטוי ארבעה ענינים שצריך להיות בהם "דעו". "דעו" זהו עיון והתבוננות מעמיקה בהסברים ובהבנת מה שלומדים.

ארבעת הענינים של הפסוק שבהם צריך להיות "דעו": ש"ה' הוא אלקים", ש"הוא עשנו", ש"ולא – ולו – אנחנו", ש"עמו וצאן מרעיתו". לכל אחד מארבעת הענינים יש ביאור מיוחד ומדויק והסבר שאליו מתייחס הציווי "דעו" – התבוננו בכך לעומק ותבואו לידי ההבנה האמיתית. כל ארבעת הענינים בפסוק מחוברים בסדר מסודר. ענין אחד מבהיר את הענין שלפניו.

הענין הראשון והיסודי הוא "דעו כי ה' הוא אלקים".

הלשון הוא "דעו", לא "האמינו", שהוא הביטוי של האמונה. כי ההקדמה לאמונה היא השגה.

האמונה מתבססת רק על ידי ההכנה של הבנה במה שניתן להבין. שכן, אמונה היא רק במה שהשכל האנושי אינו יכול להשיג.

מיותר לומר שהיהודים הפשוטים, החלשים בלימוד, אמונתם בה' ובתורתו היא אמונה שלימה. אבל אצל אלו שיודעים ללמוד, ההבנה היא הכנה לאמונה.

9 ראה ספר המאמרים תש"ד, ע' 163.

ענין האמונה¹⁰ אינו כפי שהעולם סבור שאמונה היא בכך שה' יתברך ברא את העולם ואת כל הנבראים, ואת השמים וכל הנבראים שבהם, המלאכים והנשמות, ומחיה את כולם ומנהיג אותם לפי רצונו האלקי.

הם טועים טעות גדולה. זו איננה אמונה, זוהי דעת והבנה.

אדם יכול להבין היטב ממנו עצמו שה' יתברך ברא, מחיה ומנהיג כרצונו האלקי את הארץ, השמים עם כל הברואים שבהם, מלאכים ונשמות, כמו שכתוב¹¹ "ומבשרי אחזה אלקה" – מהגוף שלי ביכולתי לראות אלקות.

באבות דר' נתן¹² נאמר שהאדם הוא עולם קטן והעולם הוא גוף גדול.

אדם יכול ללמוד מחיי הגוף שלו עצמו, כיצד הנפש מחיה את הגוף.

הגוף מתנהל על-ידי הנפש, באופן שלא זו בלבד שאפילו חיי ציפורן נובעים מכוח הנפש, אלא גם התנועה הקלה ביותר של רקמת עור הקטנה ביותר באה מהנפש.

כך גם בעולם, שהוא גוף גדול.

לא זו בלבד שה' יתברך ברא את העולם ומחיה אותו, אלא גם המאורע הקטן ביותר בעולם, הכל הוא מאת ה' יתברך.

ענין האמונה הוא¹³ – באחדות ה'. שהוא, ברוך-הוא, הוא הכל והכל הוא.

הנפש והגוף הם נבראים שונים. אלא שברצון ה', הנפש מחיה את הגוף, אבל ה' יתברך וכל הנבראים, הגשמיים והרוחניים, הם מאוחדים, כי הוא הכל.

זו הכוונה "הוי' הוא האלקים" – שם אלקים, הבריאה, הוא ה'.

שם הוי' שהוא הבורא ושם אלקים שזו הבריאה – הם דבר אחד.

"ה' הוא אלקים" פירושו, ששם הוי' שהוא רחמים, מתלבש בשם אלקים

שהוא דין¹⁴.

חלק ג, ע' 136.

(13) שער היחוד והאמונה פרק ו.

(14) בראשית רבה, פרשה יד, א. לג, ג.

זוהר, חלק ג לט, ע"ב. סה, ע"א.

(10) לקוטי תורה, ואתחנן ד, ע"א. דרך

מצותיך, מה, ע"א.

(11) איוב יט, כו. לקוטי תורה, אמור לא,

ע"ב.

(12) פרק לא. ספר המאמרים קונטרסים

אבל הכוונה היא בשביל רחמים, כי הוא בעל היכולת הפועל שהפכים יסייעו זה לזה לבצע את הכוונה העליונה.

"הוא עשנו" – כתוב במדרש¹⁵ שמחשבתו של ה' יתברך אודות בני ישראל קדמה לכל. חו הכוונה ש"הוא עשנו" – "כשלא היינו בעולם", שבכך גופא "הוא גדלנו ורוממנו".

"ולא אנחנו" – לא אנחנו יצרנו את נפשותינו, אלא "ולו אנחנו" – אנחנו שלו, ולרצונו עלינו למסור ולהקריב את עצמנו.

דבר זה עצמו, שאנו יכולים להשיג אלקות ולחוש את האמת שרק הקב"ה הוא אל, הוא הכל, הכל הוא, זהו מפני שאנו "עמו וצאן מרעיתו" ברוחניות ובגשמיות.

קיצור. מבאר ש"דעו" פירושו העמקה בהבנת הלימוד. בפסוק זה, כוונת ה"דעו" לארבעה ענינים: (א) "כי ה' הוא אלקים". (ב) "הוא עשנו". (ג) "ולו (ולא) אנחנו". (ד) "עמו וצאן מרעיתו". הבנה היא הכנה לאמונה. את זאת שה' יתברך ברא את כל העולמות עם הברואים שלהם, נשמות ומלאכים, מחיה אותם ומנהיג אותם כרצונו – מבין האדם מחייו הגשמיים. אמונה היא שהוא הכל והכל הוא.

(15) בראשית רבה, פרשה א, ד.

וקבל היהודים

[אדר ה'תר"ש]

"וקבל היהודים את אשר החלו לעשות"¹.

הגמרא² אומרת שאז, בימי אחשורוש, הם "קיימו מה שקבלו כבר". הם עשו אז תשובה, וקבלו על עצמם לקיים את כל מה שקבלו על עצמם בשעת מתן-תורה.

בזמן ההוא, היו יהודים רבים בכל מדינות מלכות אחשורוש, ומזמן לזמן הם נעשו קרירים יותר לשמירת מצוות מעשיות.

אודות הסיבות שהביאו למצב רוחני כה רע, ישנן שתי דעות³:

דעה אחת: ר' שמעון בן יוחאי אומר שהגורם למצב היהודי הרוחני הירוד באותם ימים היה, שאצל חלק מבני ישראל בימי מלכות נבוכדנצר היתה המחשבה, שעיקר קיומו של האדם הוא כוח. העיקר הוא חיי העולם החומריים, והאדם צריך להרוויח זאת ביגיעה – זה היה גם בסיס השקפתו של נבוכדנצר.

זהו שאמר ר' שמעון בן יוחאי שחטאם של בני ישראל היה שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר. השתחווה משמעה, שמוותרים על הדעה האישית לטובת דעתו של הזולת.

הדעה היסודית הרעה הזו הביאה את בני ישראל במשך הזמן לחילול שבת וחילול התורה והמצוות.

הדעה השניה: קירוב הדעת שהיה בין בני ישראל והפרסיים, הבבליים והמדדים – (בני ישראל היו קרובים למלכות ונהנו מהסעודות הטריפות) הוא שהביא אותם להתרחק מתורה ומצוות, ומספר שנים לפני הגאולה מגלות בבל, החל השטן, רחמנא ליצלן, להסית ולהזיח את בני ישראל ולהחטיאם.

יח. שיר השירים רבה, ז, ח. לקוטי שיחות חלק

כא, ע' 209.

(1) אסתר ט, כג.

(2) שבת פח, ע"א.

(3) מגילה יב, ע"א. אסתר רבה, פרשה ז,

כוונת השטן היתה להחטיא את בני ישראל כדי שה' יתברך ימשיך להשאיר אותם בגלות, חלילה.

בני ישראל לא יכלו לעמוד בניסיונות וניהלו חיים חופשיים. דברי מרדכי הצדיק והסנהדרין לא השפיעו, ונמצאו עזי-פנים שהתייצבו בראש היהודים החופשיים ולעגו למרדכי וחברי הסנהדרין שקראו לבני ישראל לתשובה וחיזקו אותם בבשורת הגאולה מגלות בבל שצריכה לבוא במועד לא רחוק.

על ידי הלעג שלהם מדברי הגאולה והתשובה של מרדכי וחברי הסנהדרין, גרמו עזי הפנים, שלוחי הבעל-דבר, לספיקות בלב חלק מהיהודים הטובים יותר שעד אז האמינו בגאולה, אבל בשמעם את דברי הלעג של המנהיגים עזי הפנים, ויתירה מזו, שמלבד מרדכי וכמה מחברי הסנהדרין, אחרים לא דברו על מועד קירוב הגאולה, וחלקם השתיקו את נושא יעוד הגאולה,

– הם לא יכלו לומר שהגאולה לא תבוא, חס-ושלום, שהרי הם האמינו באמונה שלימה שייעוד הגאולה בודאי יתקיים, אבל הם לא ידעו מתי ולא האמינו שמרדכי וחברי הסנהדרין יודעים, לכן הם שתקו אודות כל ענין יעוד הגאולה –

הרי בנוסף לכך שבשתיקתם נתנו, בדרך ממילא, תוקף למנהיגים הרעים, שלוחי הבעל-דבר, שביזו את מרדכי ואת חברי הסנהדרין, והביאו את בני ישראל ליותר עבירות, במאכלות אסורות, חילול שבת ומועדים ונישואי תערובת, שהביאו לעוד קירוב של בני ישראל עם יושבי הארץ,

מלבד זאת, השתיקה אודות יעוד הגאולה הביאה לספיקות בענין הגאולה אצל חלק מבני ישראל שעד אז האמינו בגאולה באמונה שלימה.

הספק התבטא באופנים שונים, ובשני חלקים עיקריים.

חלק מבני ישראל התרחקו לגמרי מאמונת הגאולה ותורה ומצוות, וחלק מבני ישראל שבענינים מסוימים נותרו מקיימי תורה ומצוות, אבל נעשה אצלם ספק באמונה ביעוד הגאולה ובענינים מסוימים הם נעשו קרובים למנהיגים כופרי הגאולה.

כך שקעו בני ישראל באותה עת, רחמנא-ליצלן, בעומק החטאים על-ידי ההשפעה הרעה של המסיתים הכופרים בה' ובתורתו, ועל-ידי השתיקה אודות יעוד הגאולה.

קיצור. מבאר שתי סיבות יסודיות למצבם החוטא של בני ישראל. א) הדיעה שהעיקר הוא חומריות העולם ומשיגים זאת על-ידי כוח עצמי. ב) הדיעה שיש להתערב ולכל הפחות להתאחד עם יושבי הארץ. הכופרים לועגים לקריאתו של מרדכי לתשובה לפני הגאולה, וחלק מגדולי ישראל שותקים מיעוד הגאולה, דבר שגורם לספיקות אצל חלק מהמאמינים בגאולה ולחזיון לכופרים.

ב.

כאשר ה' יתברך ראה ששלוחי הבעל-דבר מחטיאים את כלל ישראל ומצב התורה ומצוות של בני ישראל הלך ונעשה גרוע, העמיד ה' יתברך את המן⁴, הצר הצורר, שיעביר אצל המלך אחשורוש גזירות שונות על בני ישראל.

המן הרשע אסף את חבריו לדעה, את שונאי ישראל, כדי לברר את המועד המתאים בשנה מתי יבוצע על ידו ה"להשמיד ולהרוג" – היו-לא-תהיה – את בני ישראל? והלך למלך אחשורוש להוציא ממנו את הסכמתו למחשבת המן.

הוא הכין מלשינות מתוחכמת על בני ישראל⁵, והיה בטוח שעל-ידי המלשינות שלו המלך יסכים לבצע את ה"להשמיד ולהרוג".

המן היה בטוח בהצלחתו עם הגזירות על בני ישראל, כי הוא ידע עד כמה בני ישראל חטאים ומידת הדין קיטרגה, רחמנא-ליצלן, על בני ישראל. הרי זו הכוונה הפנימית של מלשינות המן, מה שהשטן, הנחש הקדמוני⁶, קטרג לפני המלך אחשורוש – "מי שהראשית והאחרית שלו"⁷ [הקב"ה], כמו שכתוב⁸ "אני ראשון ואני אחרון":

"ישנו עם אחד" – "יש' משמעותו כוח ורצון.

4) אסתר ג, ו. אות אלף בסופו [הערת כ"ק אדמו"ר]. אור

התורה, מגילת אסתר, ע' ברסג.

8) ישעיהו מד, ו.

4) אסתר ג, ו.

5) שם, ח.

6) סנהדרין כט, ע"א.

7) מדרש פרשה קפב. הובא במאורי אור

המלשינות של המן, שהשטן קטרג לפני הקב"ה היא, שהכוח והרצון שנטעת באלו שאתה קורא להם "עם אחד", כמו שכתוב⁹ "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ",

יש להם רצון חזק כזה וכוחות גדולים שעל-ידי לימוד התורה וקיום המצוות והנהגה במידות טובות הם ממשיכים את ה"אחד" גם "בארץ" הלזו הגשמית, שיכירו את אחדות הבורא ויבינו וירגישו את גדלות הבורא ברוך-הוא;

אבל הם, העם בעל הכוח של ה"אחד" ברוך-הוא, "מפוזר ומפורד בין העמים" – הם מנצלים את מענקי התכונות והכשרונות האלקיים שלהם בכל עיני "העמים".

"ודתיהם שונות מכל עם". בני ישראל שונים מכל העמים.

לכל עם יש סדר דרך חיים משלו, הן בעינים גשמיים והן בעינים רוחניים, שהם אינם מחליפים. לא כן ביחס ל"עם אחד", אשר "ודתיהם שונות מכל עם", הם מוכנים לעשות הכל, ולהחליף חס-ושלום הכל, ולהתאים את עצמם לכל העמים רק בשל כך ש"ודתי המלך – "מלכו של עולם"¹⁰ – אינם עושים".

זהו שאומר רבא¹¹ שאין מי שיכול לדבר לשון הרע כהמן.

המן הצליח בהלשנה שלו ובני ישראל בכל מדינות אחשורוש חשו בצרות הגדולות של גזירת המן ועל חלק מסוים של בני ישראל הביאו הצרות הגדולות לשברון של תשובה, שעורר אצל המנהיגים הכופרים זעם רב. הם החלו לנחם את בני ישראל בנחמות שונות והוכחות שאין אלו גזירות. המלכות רוצה את טובתם של בני ישראל שיהיה להם כל טוב על-ידי עבודתם וכוחם, ולא להאמין, חס-ושלום, בישועת ה' על-ידי גאולה מאתו יתברך. אדרבה, יש להתאחד עם יושבי הארץ.

על-ידי הדיבורים ומעשי ההטעיה שלהם, השפיע הבעל-דבר על בני ישראל שדברי הכופרים יחלישו את שברון התשובה, ושיקבלו את עצת קירוב

(9) דברי הימים א כז, יא. אגרת הקודש ט. רמז תתרנז.

ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 142. (11) מגילה יג, ע"ב.

(10) מגילה טו, ע"ב. ילקוט שמעוני, אסתר,

העמים באופנים שונים. בני ישראל חוטאים והצרות מתגברות יותר ויותר, מההבטחות של המנהיגים הכופרים לא יוצא דבר מלבד חילול הקודש, אכילת טריפות ועוד עבירות, והגזירות והצרות מתגברות.

אבל "מרדכי ידע את כל אשר נעשה"¹².

אומר הילקוט¹³ – מרדכי הצדיק ידע איך לרפא את הצרות. הוא ידע מהו החטא ומהי הרפואה. הוא מכנס את כל בני ישראל ואומר להם שכל הצרות הן מפני שבני ישראל הולכים בדרכים רעות של חילול שבת, מאכלות אסורות ועבירות אחרות.

מרדכי גורם להתעוררות התשובה הגדולה ביותר, ומחזק את אמונתם בייחודי הגאולה.

בני ישראל שומעים את קריאת התשובה של מרדכי ואמונת הגאולה הופכת אצלם לוודאית.

זהו "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות"¹.

הם נהיים יראי-שמים ומקיימים תורה ומצוות במסירת-נפש יהודית אמיתית.

כעבור שנה מגיעה עת הגאולה ובמשך ארבע שנים נבנה בית המקדש.

זהו הכוח הגדול של התשובה ש"קיימו עכשיו", בזמן הגלות, למרות שהיו מוקפים במנגדי דת ישראל והיו תחת השפעתם של הכופרים בעיקר, שונאי דת ישראל, כאלה שלעגו לתורה ומצוות וצחקו ממרדכי הצדיק וחברי הסנהדרין, שעל-ידי התעוררות תשובה יגיעו לכאלו דרגות עושר רוחניות כבזמן הקדוש של מתן-תורה.

ה' יתברך קיבל את תשובתם האמיתית, החרטה על העבר והקבלה טובה להיות יהודים מסורים לתורה ומצוות.

ה' יתברך עושה את בני ישראל מאושרים בנס פורים והם זוכים לגאולה.

הפסוק שם.

(12) אסתר ד, א.

(13) שמעוני, רמז תתננו. הובא ברש"י על

קיִצוֹר. מבאר שדברי ההסתה של המנהיגים הכופרים מביאים על בני ישראל את גזירות המן והצרות. המן, בכוחו של קטרוג השטן, טוען ש-א) שהעם הנבחר מנצל את הכוחות האלקיים שהוענקו לו לדברי חולין גמורים (ב) ועושה את המאמצים הגדולים ביותר לאחד את בני ישראל עם דתי העמים ולנתק אותם מדתי הקב"ה. קריאת התשובה של מרדכי משפיעה על בני ישראל ומסירת-הנפש שלהם לתורה מביאה את נס פורים.

ג.

היה זה בשנת תקמ"ב, השנה השלישית לסבלם הרב של חסידי חב"ד מהמגדים, יסורים קשים ומרים.

בפורים תקמ"ב אמר אדמו"ר הזקן נשמתו-עדן: אנחנו נסבול עוד יותר – כוונתו לחרם המר של קיץ תקמ"ב – אבל על כולם לדעת כי "קיימו למעלה מה שקבלו למטה". עלינו לחזק את עבודת התשובה, כי כל גאולה באה רק על-ידי הקדמה של תשובה. אנו זקוקים לגאולה מן המקטרגים – חייבים אנו את ההכנה של תשובה.

באותה שנה, רבבות שבט עדת חסידי חב"ד עסקו בהתלהבות עצומה בעבודת התשובה.

כולם – מהמשכילים הגדולים ביותר בתורת החסידות ובעלי העבודה הגדולים ביותר ועד האנשים הפשוטים – עסקו בתשובה.

בפורים תקמ"ג היה אדמו"ר הזקן נשמתו-עדן בחדוה גדולה. הוא אמר "דידן נצח", ושמחת החסידים היתה – אין לשער.

אדמו"ר האמצעי נשמתו-עדן, שהיה אז בן תשע שנים, אמר:

זהו כמו שני זמני הפורים האמיתיים. בזמן פורים הראשון מרדכי קרא לתשובה ובני ישראל התעוררו לתשובה, כמו שכתוב "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות".

"וקבל" פירושו שהם קבלו, כלשון המשנה¹⁴ "קובלין אנו עליך", אנו

(14) ידים פרק ד, משנה ח.

מתלוננים עליך. ואז פירוש הפסוק "וקבל היהודים" היה – בני ישראל קבלו, התמרמרו, "את אשר החלו" – על מה שהם עשו חולין;

כאשר התעוררות התשובה של מרדכי השפיעה עליהם, והם עשו תשובה והיתה להם מסירות-נפש כל השנה¹⁵, קיוו שה' יתברך בעצמו יוציא אותם מהצרות הגדולות, אז הגיע זמן פורים השני, כשהיה נס פורים.

זהו "וקבל היהודים את אשר החלו לעשות" הוא – קיבלו והסכימו. "וקבל היהודים את אשר החלו", בני ישראל מקבלים את אשר קיוו לו. הם קיוו לישועת ה' ותקוותם התקיימה.

כעת, בזמן הגאולה שלנו, יהי רצון שה' יתברך יעשה את כל בני ישראל מאושרים בסיועו האלקי, שנעשה תשובה ומעומק הלב נקבול על מה שעשינו חולין¹⁶, ונקיים תורה ומצוות באמת ונחזק את האמונה והבטחון שלנו בגאולה שלימה על-ידי משיח צדקנו, נזכה כולנו ל"וקבל היהודים את אשר החלו", שבקרוב נזכה למה שאנו מקווים לו – הגאולה השלימה על-ידי משיח צדקנו.

הראשון (ע' 161) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(15) ראה לעיל ע' 162 הערה 8.

(16) ראה המאמר ד"ה "וקבל היהודים"

בכל דור ודור

[ניסן ה'תד"ש]

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים"¹.
 בכל דור, במשמעות של זמן ומצב, צריך כל יהודי, איש או אשה, ללא
 חילוק גיל ומעמד, לראות את עצמו כאילו הוא או היא עצמם יצאו ממצרים.
 צריך להבין, מהי הכוונה בכך שכל הנמנה על עם ישראל צריך לראות
 את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים?

אם הכוונה היא רק שכל אחד ידע ויחוש בקרבו שהוא בעצמו יצא
 ממצרים, הרי אחר-כך נאמר "לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך-הוא
 ממצרים אלא אף אותנו – הוא יתברך – גאל".

מה הכוונה, בכך ש"בכל דור כו"?

גם צריך להבין, הגדר "דור" מציין לא רק את משמעות הזמן, שהוא
 ענין של כמות – שבכל זמן, ללא חילוק כמה זמן זה יהיה מאז יציאת
 מצרים, "חייב אדם לראות כו", אלא הוא מציין גם את ענין האיכות² –
 ללא חילוק בין האדם הפשוט ביותר עד התלמיד-חכם והגאון הגדול ביותר,
 "חייב לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים", כי הגאולה מגלות מצרים
 לא היתה גאולה גשמית בלבד, זו היתה גם גאולה נשמתית רוחנית, והגאולה
 הרוחנית מגלות מצרים קיימת תמיד בחיי האדם והנהגתו.

זו הכוונה "בכל דור ודור חייב אדם וכו'", כי כל נשמה שהקדוש
 ברוך-הוא שם בחיים גופניים, זו היא גלות מצרים הרוחנית, ועבודת האדם
 צריכה להיות גאולת מצרים הרוחנית.

למרות שגאולת מצרים היתה בחדש ה', ש"נגלה עליהם מלך מלכי
 המלכים הקב"ה וגאלם" – שהקב"ה כביכול בכבודו ובעצמו גאל אותנו

המאמרים תש"א ע' 55. תשמ"א ע' 205.

1) פסחים קטז, ע"ב.

2) לקוטי תורה, מסעי צה, ע"ב. ספר

מגלות מצרים, אבל עם זאת הגאולה באה לאחר ה"ונצעק אל ה' אלקי אבותינו"³, שאז "וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו".

לא תמיד, חס-ושלום, מועיל ה"ונצעק אל ה'". ה' יתברך שומע את תפילתם של בני ישראל כל פעם ובכל הזמנים, אבל לא תמיד הקדוש ברוך-הוא מקבל את זעקתם של בני ישראל.

אז, במצרים, הקדוש ברוך-הוא קיבל את זעקתם של בני ישראל, הוא יתברך ראה את כאבנו ואת סבלנו ואת לחצנו.

כך היא הגאולה הרוחנית ממצרים בעבודה, שעל-ידי ה"ונצעק" בא ה"וישמע" ואז באה גאולת מצרים.

קיצור. מבאר שהשם "דור" מציין גם את איכותם של בני האדם, כשם שהוא מציין את כמות הזמן. הגאונים הגדולים ביותר, כמו בני ישראל הפשוטים, כולם מחוייבים לראות ולחוש בעצמם שהם עצמם יצאו ממצרים. גאולת מצרים באה על-ידי ה"ונצעק אל ה' אלקי אבותינו".

ב.

כל החגים והמועדים שה' אלקינו נתן לנו, כל בני ישראל, אין זה שהם רק בזמניהם בלבד – היום השביעי של כל שבוע הוא שבת, היום הראשון בתשרי הוא ראש השנה, היום החמשה-עשר בניסן הוא פסח וכך כל החגים – אלא כל חג ומועד משתקף בחייו הרוחניים של כל יהודי.

חייו הרוחניים של יהודי הם החיים האמיתיים שלשם כך ה' יתברך שלח למטה את הנשמה האלקית – כדי להחיות את הגוף הגשמי ולכצע את הכוונה האלקית בכריאת העולם.

גלות מצרים וגאולת מצרים, כמו כל שאר העינים, קיימים תמיד בעבודה הרוחנית.

הירידה הכללית של הנשמה בגוף, וירידת הנפש האלקית המתלבשת בנפש השכלית הטבעית ובנפש הבהמית נקראת בשם גלות מצרים.

(3) תבא כו, ז.

שורש המילה מצרים הוא מיצר, הגבלה.

בכך שהנשמה האלקית יורדת בגוף, והנפש האלקית יורדת בנפש הטבעית, נעשות הנשמה והנפש האלקית מוגבלות בחייהן הרוחניים, ברגשות ובהבנות, ביחס לאלו שהיו מנת חלקן לפני שה' יתברך הוריד אותן בחיים גופניים ובהבנות הארציות הטבעיות.

אלא שגלות מצרים של הנשמה והנפש האלקית הם בשביל גאולת מצרים.

מצרים ברוחניות היא 'מיצר מי'⁴.

כתוב⁵ "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". הגביהו את עיני שכלכם כדי להבין אלקות וראו מי ברא את כל אלה.

יש ללמוד תורה וחסידות ואז מקבלים מושג בבריאת העולם, שרק ה' ברוך-הוא ברא זאת.

מכל ההבנות וההתבוננויות הללו, גדלות הבורא ברוך-הוא נעשית קרובה וברורה יותר, וההבנה בגדלות הבורא ברוך-הוא צריכה להביא להתפעלות של אהבה ויראה, אהבה עזה אל הבורא ברוך-הוא או יראה גדולה מפניו.

כתוב⁶ "לפי שכלו יהולל איש". "איש" הכוונה למידות, כמו שכתוב⁷ "כאיש גבורתו".

בכל אדם, התפעלות המידות שלו – באהבה או במורא ופחד – היא לפי ערך הבנתו, כי ההבנה יוצרת את המידות.

זהו "מי" – שהוא בינה⁸, הבנה, "ברא" – יצר – "אלה", הן המידות. מידות הן תשוקת הלב שזהו הבכנ והפועל-יוצא מההתבוננות וההתעמקות בהבנה שיוצרת את המידות.

קיצור. מבאר שכל החגים והמועדים משתקפים בחיי בני ישראל הרוחניים. ירידת הנשמה בגוף והתלבשות הנפש האלקית בשכל האנושי היא

(6) משלי יב, ח.

(7) ספר שופטים ח, כא.

(8) זוהר, חלק ב, קיז, ע"א.

(4) לקוטי תורה – להאריז"ל – וישב. פרי

עץ חיים, שער חג המצות פרק ז.

(5) ישעיהו מ, כו. לקוטי תורה, פקודי ד, ג.

במדבר, ו, ד.

גלות מצרים, כי ההכנות והרגשות שלהן נעשים מוגבלים מאוד לגבי מה שהיו קודם. מידות הן בכך ופועל-יוצא של הבנה.

ג.

זהו "וראו מי ברא אלה"⁵.

המידות נקראות "אלה"⁹, כי כל מידה, ממידת החסד עד מידת היסוד, מורכבת מכל שש המידות ושש פעמים שש הם שלושים ושש, כמנין הגימטריא של המילה "אלה".

האם היוצרת את המידות היא בינה, הבנה, כמו שכתוב¹⁰ "כי אם לבנים תקרא".

זהו "מי ברא אלה":

"אלה" – המידות, ומכיון שכל מידה היא פועל-יוצא מההכנה היוצרת את הבינה, הרי מובן שלכל מידה יש הבנה נבדלת.

לגבי המידות אהבה ויראה, למשל, יש הבנה נבדלת שיוצרת את מידת האהבה ויש הבנה נבדלת שיוצרת את מידת היראה, שכן, לאהבה ויראה יש תכונות שונות.

תכונת האהבה היא קירוב, שהאהבה מתקרב אל מי שהוא אוהב, כהורים המתקרבים לילדם, שזה מעורר אצל הילד רגש עמוק, עד שהוא נעשה מסור לגמרי להורים.

כך גם בתלמיד שהרב מלמדו תורה ומידות טובות, שבכך התלמיד נעשה קרוב ומסור ביותר אל הרב.

כאשר מתבוננים בהבנה של "ואתה מחיה את כולם"¹¹

– כפי שהבורא ברוך-הוא מחיה את כל הנבראים, ושעם ישראל הוא "עם קרובי"¹², שהבורא ברוך-הוא בחר בעם ישראל, ומתבונן בזה בהתבוננות והבנה מעמיקה איך היא גדלות הבורא ברוך-הוא –

(9) ראה לקוטי תורה, מאמר ד"ה "אלה" ספר המאמרים תש"ד, ע' 52.
 (11) נחמיה ט, ו.
 (10) משלי ב, ג. זוהר, חלק א, ריט ע"א.
 (12) תהלים קמח, יד.

מתעוררת בלבו אהבה גדולה לבורא ברוך-הוא, והוא מתמסר ללמוד תורה ולקיים מצוות מעשיות בחיות וברגש.

אבל תכונת היראה היא ריחוק.

למשל, היראה ופחד שנופלים על אדם כאשר הוא רואה מלומד גדול בעל מידות-טובות גדול, או שליט, מצד היראה ופחד נרתעים לאחור.

כך הוא גם כאשר מתכוננים בגדלות הבורא ברוך-הוא המופלא והגדולה לאין שיעור, שכל מה שהוא, ברוך-הוא, ברא, אין לו שום ערך והוא כמו אינו קיים, שההתבוננות הזו מעוררת יראה ופחד שאין לו עוז להתקרב לאלקות, אלא הוא חש בקרבו שפלות גדולה ונמיכות הרוח מפני האלקות ש"מלא כל הארץ כבודו"¹³, זה מביא אותו ללימוד התורה וקיום המצוות המעשיות בדרך קבלת-עול מלכות-שמים.

זוהי גלות מצרים – כאשר למרות שהוא לומד ענין של הבנה אלקית, למשל, את ענין "ואתה מחיה את כולם"¹¹, או את ענין "מלא כל הארץ כבודו"¹³, והוא מבין זאת טוב מאוד, בכל זאת ההבנה אינה יוצרת התפעלות הלב או בכך ופועל-יוצא ממידת האהבה או מידת היראה.

אז צריך להיות ה'ונצעק אל ה' וגו'" בעבודה שבלב, שאז "ירא את ענינו" – את ההשגה הענייה שלנו באלקות, "ואת עמלנו ואת לחצנו" – בעבודה בפועל בדרך קבלת-עול מלכות-שמים, ואז באה גאולת מצרים – שמקיימים תורה ומצוות ברגש פנימי רוחני ובשמחה.

קיצור. מבאר ש"אלה" הן מידות שיוצרת "מי" – בינה. לכל מידה יש הבנה שונה שיוצרת את המידה. לאהבה ומורא יש תכונות שונות. תכונת האהבה היא קירוב, לקיים תורה ומצוות בחיות. תכונת היראה היא ריחוק, לקיים תורה ומצוות בקבלת-עול מלכות-שמים. על-ידי ה'ונצעק אל ה'" זוכים לגאולת מצרים.

המזבח עץ שלש אמות

[אייר ה'תד"ש]

"המזבח עץ שלוש אמות גבוה, וארכו שנים אמות, ומקצועותיו לו, וארכו וקירותיו עץ, וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'".¹

יחזקאל הנביא מוסר לנו, ליהודי הגלות, את הנבואה, שה' יתברך הודיע לנו, שלאחר שנסבול את העונש שלנו בגלות המרה, ה' יתברך יאסוף אותנו, כל בני ישראל, מכל ארצות הגלות, על-ידי משיח גואל-צדק לארץ ישראל, מבלי להשאיר אף יהודי אחד, איש או אשה, באיזו שהיא ארץ מארצות הגלות, וה' יתברך יבנה את בית המקדש.

יחזקאל הנביא מתאר את בנין בית המקדש כפי שה' יתברך הראה לו בנבואה.

כאשר יחזקאל מתאר את ההיכל הוא מדבר בפסוק אודות מזבח הזהב שעשוי עץ ומצופה זהב, ואודות השולחן שעליו היה מונח לחם הפנים.

שואלת הגמרא², הפסוק מתחיל במזבח ומסיים בשולחן?! והגמרא עונה -- ר' יוחנן ור' אליעזר אומרים שניהם, שבזמן בית המקדש, המזבח -- הכוונה לקרבנות -- כיפר על בני ישראל, וכעת בגלות שולחנו של אדם מכפר עליו.

צריך להבין את ההשוואה שר' יוחנן ור' אליעזר משוים את שולחנו של אדם -- הכוונה לאורחים שהוא מביא לשולחנו -- עם המזבח שעליו הקריבו קרבנות או עם המזבח הפנימי שבהיכל שעליו הקטירו קטורת:

איך אפשר כלל להשוות בין אכילת אדם לאכילת מזבח?

אכילת אדם היא אכילה גשמית ואכילת מזבח היא אכילה רוחנית.

(2) ברכות נה, ע"א.

(1) יחזקאל מא, כב. ראה ספר המאמרים

יתירה מזו: להשוות במוכן הנעלה ביותר של כפור, מחילה, שכשם שהמזבח כיפר בזמן שבית המקדש היה קיים, כך גם עתה בגלות השולחן מכפר!?

אלא שר' יוחנן ור' אליעזר אומרים "שולחנו של אדם מכפר עליו". יש להבין מה כוונתם בביטוי 'שולחנו' ואינם אומרים את הביטוי 'סעודתו' או 'אכילתו'.

לכאורה היה עליהם לומר אחד מהלשונות 'סעודה' או 'אכילה', והם אומרים את הביטוי 'שולחן', שבודאי יש בזה כוונה.

בכל מילה של חז"ל יש רמז לרעיון עמוק והבנה אלקית, שזוהי פנימיות התורה, הנשמה של כל סוגייה וכל הלכה בכלל.

כשם שכל גוף חי מהנשמה שמחיה אותו, כך יש גם בתורה גוף ונשמה³. הגליא שבתורה שהיא הגוף של התורה, מקבלת חיות מפנימיות התורה שזוהי הנשמה של תורה.

כך הוא בכל ההלכות וסוגיות התורה, ובפרט באגדות, שחז"ל אומרים שהפשט עצמו הוא רמז, שאת הפשט הפשוט ביותר מוכרחים להבין ולפרש כרמז, והרמז של אגדות חז"ל הוא רזין דאורייתא, כפי שהרבי⁴ אומר באגרת הקודש סימן כ"ג⁵ שבאגדה גנחים רוב סודות התורה. לכן, כאשר לומדים אגדות בעין יעקב במנין עשרה, הלימוד מכפר עוונותיו של אדם.

גם מהלשון שאומרת הגמרא⁶ "והמאריך על שלחנו", ולא "והמאריך בסעודתו" או "באכילתו", יש ללמוד מכאן שזהו דיוק.

הענין בזה:

באכילת מזבח – קרבנות – האכילה עצמה גם היא עיקר, "כל חלב להוי"⁷. הקרבן צריך להיות מהשמן והמשוכח.

באכילת אדם העיקר הוא אריכות השולחן.

(6) ברכות נד, ע"ב.

(7) ויקרא ב, יז.

(3) זוהר, חלק ג קנב ע"א.

(4) אדמו"ר הזקן.

(5) קלוז, ע"ב.

עיקר האכילה צריך להיות התועלת שמהאוכל. לא העונג שבאכילתו⁸, אלא להבריא גופו כפי שחכמינו ז"ל אומרים⁹ "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל כו".

התורה מורה לנו לא רק מה מותר ומה אסור לאכול, אלא גם איך יהודי צריך לאכול, כי כללות המהות של יהודי היא¹⁰ גם בן וגם עבד ה'.

קיצור. מבאר את הנבואה האלקית של בית המקדש שיהיה כאשר משיח יבוא. בפסוק מסופר אודות מזבח הקטורת ושולחן הפנים, והגמרא אומרת שבזמן הבית המזבח היה מכפר וכעת בגלות השולחן של האדם מכפר. שואלים: (א) מה ההשוואה בין "שלחנו של אדם" למזבח? (ב) מה הפירוש "שלחנו של אדם"? (ג) מהו הביטוי "שלחן" ולא "סעודה" או "אכילה"? באגדה יש פשט ורמז. דרכי התורה באכילה.

ב.

לפני האכילה צריך לרחוץ את הידיים, מה שנקרא 'נטילת ידיים'¹¹.

בנטילת ידיים יש שני אופנים. אופן אחד הוא נטילת ידיים שחרית, כאשר קמים מהשינה, והאופן השני הוא נטילת ידיים לסעודה.

אף שנטילת הידיים שווה בשני האופנים, גם כשרות המים שצריכים להיות נקיים ולא עשו בהם מלאכה, גם נוסח הברכה שווה בשני האופנים, וכן האופן שבו המים צריכים להקיף את הידיים, שווה בשני האופנים של נטילת ידיים, בכל זאת יש חילוקים בין נטילת ידיים שחרית ונטילת ידיים לסעודה.

חילוק אחד הוא באופן שפיכת המים על הידיים, ששפיכת המים בנטילת ידיים שחרית עם הקימה מהשינה צריכה להיות שלוש פעמים על כל יד לסירוגין. לוקחים את כלי המים ביד הימנית, מעבירים לשמאלית ושופכים

(10) ראה תניא פרק מא (גו ע"א).

(11) בכל זה ראה שו"ע אדה"ז, אר"ח סימן ד. קנט. קסב. ספר המנהגים – חב"ד ע' 1.
21.

(8) דרך מצותיך, סג ע"א. ספר המאמרים
תרע"ח, ע' רצה. ספר המאמרים –
קונטרסים, חלק ב ע' 596. שב, ע"א. התמים,
חלק א כט ע"א.

(9) פרקי אבות פרק ו, משנה ד.

את המים על היד הימנית ואחר-כך על היד השמאלית, וכך עושים שלוש פעמים בדילוג.

גם נטילת הידיים לסעודה היא שלוש פעמים, אבל לא בסירוגין אלא כסדרן. לוקחים את כלי המים ביד הימנית ומעבירים לשמאלית ונוטלים את היד הימנית שלוש פעמים רצופות ואחר-כך שלוש פעמים את היד השמאלית, ואז, בעוד הידיים רטובות, יש לשפשף יד ביד, להרים את שתי הידיים ולברך את הברכה "על נטילת ידיים".

צריך להבין: מהו ענין התקנה של נטילת ידיים, הן בבוקר או כשמתעוררים משונה וביציאה ממקומות לא נקיים, והן הנטילה לסעודה?

מדוע בכלל לרחוץ ידיים ומה החילוק בין נטילת ידיים שחרית כו' ונטילת ידיים לסעודה? שנטילת הידיים לסעודה היא כסדרן, לא בסירוגין, ובשני האופנים יש לקחת את הכלי של המים ביד הימנית, וגם צריך לרחוץ תחילה את היד הימנית ואחר-כך את השמאלית.

גם צריך להבין: מדוע הרחיצה נקראת בשם "נטילת ידיים" ולא "רחיצת ידיים" או "שטיפת ידיים", שהם ביטויים היותר מתאימים לתיאור הפעולה של ניקוי הידיים מאשר הביטוי "נטילת ידיים" שמשמעו אינו אלא רק ניקוי ורחיצת הידיים.

המילה 'נטילה' משמעה לקיחה או הרמה, וכן היא מתפרשת כמו המילה 'נטלא' בארמית, שהוא כלי המים שממנו רוחצים את הידיים.

כל שלושת הפירושים הללו – לקיחה, הרמה וכלי המים – עדיין אינם מתארים את הפעולה הנכונה והפשוטה כמו "רחיצה" או "שטיפה", שהם מתאימים ומובנים היטב?

מכך שהברכה על רחיצת ושטיפת ידיים היא בנוסח "נטילת ידיים", בהכרח שאף כי הכוונה היא לרחיצה או שטיפה, ובכל זאת נוסח הברכה הוא רק "על נטילת ידיים" ולא "על רחיצת ידיים" וכן לא "על שטיפת ידיים", הדבר מלמד שהכוונה בכך היא ששטיפת הידיים ואפילו רחיצתן, עדיין לא מספיקות, אלא העיקר הוא שאופן הרחיצה יהיה בדרך נטילה.

משמעות הדבר – שני אופנים שונים בשטיפת ורחיצת הידיים: אופן אחד של רחיצה הוא בדרך לקיחה, והאופן השני של הרחיצה הוא בדרך הרמה.

כמו כן, נטילת הידים צריכה להיות מנטלא – שכלי המים צריך להיות שלם ושיהיה לו תוך המקבל, ושפיכת המים צריכה להיות בכוח גברא¹², כלומר, בכוחו של בר-דעת.

קיצור. מבאר שני אופנים בנטילת ידים: (א) בבוקר או בקימה משינה. (ב) לפני הסעודה. החילוק העיקרי הוא באופן הרחיצה. בבוקר וכו' הוא בסירוגין ולסעודה הוא כסדרן. לנטילה יש שלושה פירושים: לקחת, להגביה, וכלי-מים. (שואל: א) מה הכוונה בנוסח הברכה "נטילת ידים" ולא "שטיפת ידים" או "רחיצת ידים"? (ב) מה היא חשיבות הכלי שעליו להיות שלם ובעל קיבולת? (ג) מדוע נחוץ כוח-גברא של בר-דעת?

ג.

הלכות נטילת ידים הן הלכה ערוכה ומסודרת בגליא שבתורה, וכל הענינים ישנם בעבודה בנפש האדם שהם הפנימיות והנשמה של ההלכה בגליא שבתורה.

הלכות פסוקות הן ש"אדם מועד לעולם בין שוגג ובין מזיד בין ער ובין ישן"¹³ ו"ידיים עסקניות הן"¹⁴.

"אדם מועד לעולם" – הדרגה אדם¹⁵ בתפקיד האדם היא, שהוא אחראי למעשיו תמיד, ללא חילוק אם בשוגג או במזיד, אם ער או ישן.

"ידיים עסקניות הן" – הכוונה שתכונת הידים היא שהן עסקניות ופעילות. לאצבעות הידים יש צפרנים, ותחת הצפרנים מתקבץ לכלוך.

הזוהר הקדוש¹⁶ אומר "בטופרהא אחידין" – לקליפות יש אחיזה בצפרנים.

ענין נטילת ידים – רחיצת הידים – הוא, שלקליפות לא תהיה אחיזה בצפרנים.

(15) ראה לוח "היום יום...", ד' אלול.

(16) חלק ג ס, ע"ב.

(12) ראה דרך מצותיך, סג, ע"א.

(13) בבא קמא כו, ע"א.

(14) שבת קיד, ע"א.

החיות בצפרנים היא חיות מצומצמת, לכן יכול להיות שם מקום אחיזה לקליפות, ובפרט כאשר מתקבץ שם לכלוך, שאז הלכלוך הוא חיות לקליפות, ואז גם נטילת ידים לא מועלת.

נטילת ידים בבוקר, ונטילת ידים לסעודה, נוטלים רק כאשר הצפרנים נקיות.

משמעות הדברים: ידים הן מידות, ולמידות יש צפרנים, שזהו אחד החילוקים באופן הפעולה של שכל ומידות.

השכל מבאר בהגיון ובמתינות, ואילו מידות קורעות ודוקרות. באיזו מידה שהאדם נמצא, הן באהבה והן בשנאה, הכל בא בדוקרנות ובלהט. זו הכוונה בנטילת ידים.

לשפוך מים¹⁷ – הכוונה שכל – כדי לנקות את המידות מהתכונות הדוקרניות והלוהטות שלהן, שהמידות יהיו תחת השפעת השכל.

רחיצת המידות קיימת בשני אופנים:

אופן אחד הוא נטילת ידים שחרית, שכוונתה היא לנקות את הידים מהרוח הרעה שבאה מהחושך של הנהגות העולם.

אופן רחיצה זה הוא בסירוגין, לאט לאט, לנקות מעט את המידה הזו, מעט את המידה האחרת, לפי הסדר, עד שרוחצים ומנקים את כל המידות. האופן השני הוא נטילת ידים לסעודה.

כאן הדבר כסדרן, כי ענין הנטילה אינו לנקות ולהסיר את הרע אלא לקדש את המידות. כאן זה צריך להיות כסדרן והשפשוף הוא התכללות המידות.

בקדושה כל המידות צריכות להיות מידה אחת.

במידת האהבה או במידת היראה לא די. כל המידות צריכות להיות תחת השפעת השכל, ואז הן כולן מעורבות, הן משפיעות זו על זו לטובה, שאז היא שלימות מעלת האדם.

[17] לדוגמה במשלי יח, ד [הערת כ"ק אדמו"ר].

אברהם אבינו היה אוהב ה' ^{18/}. לאחר ניסיון העקידה כתוב ¹⁹ "עתה ידעת כי ירא אלקים אתה". על-ידי ניסיון העקידה הגיע אברהם אבינו לשלימות של מידת היראה ²⁰, התכללות אהבה ויראה מביאה את השלימות הגדולה ביותר של האדם.

לכן נוסח הברכה על רחיצת הידים הוא "על נטילת ידים", להשמיענו את שני האופנים איך לתקן את המידות:

נטילת ידים שחרית, שענינה העברת הרוח הרעה הנעשית מהחשיכה הנובעת מהנהגה לפי הנחות העולם, פירושה – לקחת את המידות הטבעיות והרגילות של הנחות העולם;

נטילת ידים לסעודה, פירושה – להרים את המידות, כמו שכתוב "שאו ידיכם קדש" ²¹.

המים בהם רוחצים את הידים צריכים להיות כשרים על-פי התורה וצריכים להיות בכלי שלם, הכלי צריך להיות לו תוך ומוכרחים לשפוך את המים על הידים בכוחו של אדם בר-דעת:

השכל המטהר ומעלה את המידות צריך להיות שכל אלקי של שלימות המוחין, עם תוך פנימי, שכלי ההשגה האלקית נוגע בעבודה.

אף שהרחיצה, הן באופן הטהרה והן באופן ההעלאה, צריכה להיות בכוח גברא, כלומר, בתוקף של השגה אלקית – עם זאת התוקף צריך להיות מצד מוח הדעת, אשר מוח הדעת הוא שלימות המוחין.

זהו שבזמן הבית המזבח היה מכפר, וכעת דוקא "שולחנו של אדם". שלימות המוחין המשפיעים על המידות מכפר עליו.

קיצור. מבאר שכל פרטי הדינים של נטילת ידים קיימים בעבודה אלקית, שהם הנשמה של ההלכה בגליא שבתורה. מבאר את ההלכות "אדם מועד" ו"ידיים עסקניות". ידים – מידות. הצפרנים הן מקום האחיזה של הקליפות והלכלוך תחת הצפרנים הוא חיותם. נטילת ידים של שחרית היא כדי להסיר

(18) ישעיהו כב, יח. בראשית רבה, פרשה

(20) אגרת הקודש יג (קט, ע"ב). וראה

לעיל ע' 73.

מא, ח.

(21) תהלים קלד, ב.

(19) וירא כב, יח.

את הרוח הרעה של הנחות העולם. לכן אופן העבודה הוא בסירוגין, ולסעודה
– הקידוש צריך להיות כסדר. המים – שכל אלקי שבא ממוח הדעת, זהו
"שלחנו של אדם" דוקא.

אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום

[סיון ה'תד"ש]

"אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לכריות מעלבונה של תורה"¹.

הרמב"ם² מבאר ש"עלבונה של תורה" הוא שהתורה חשה מבושת מכך שלא עוסקים בה. בלשון הרמב"ם: "מעלבון שעולבים את התורה, שהיא עלובה על שאין לה עוסקים".

צריך להבין: מה הכוונה ב'עלבון התורה', ומה הכוונה בביאור הרמב"ם בענין עלבון התורה, שהתורה עלובה ומבושת מכך שאין לה עוסקים – מהו הביטוי 'עוסקים'? ביחס לתורה מתאים לכאורה יותר הביטוי "שאיין לה לומדים", וכשהרמב"ם אומר את הביטוי 'עוסקים' בודאי יש בכך כוונה. צריך להבין מהי מטרת הרמב"ם בזה?

גם צריך להבין, מהו ענין ההכרזה השמימית היוצאת מהר סיני? הרי ודאי כוונת הקריאה היא שאנשים ייטיבו את הנהגתם ויעסקו בתורה, וישנם גם כרוזים לתשובה משמים, הכרזות שונות המעוררות את האדם לתשובה, כמו שכתוב³ "שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל"

– על יראת שמים כתוב⁴ "יראת ה' לחיים". כאשר נזהרים בקיום המצוות ביראת שמים, הדבר מביא חיים, ועל התורה כתוב⁵ "עץ חיים היא למחזיקים בה וגו'" –

וכן ישנן עוד הכרזות שונות של תשובה, כמאמר הידוע⁶ "שובו בנים שובבים", ובדומה לזה ישנן הכרזות שונות של התעוררות משמים, שכולן הן כדי שהאדם יעשה תשובה וילך בדרך הישר;

(5) שם ג, יח.

(6) ירמיהו ג, יד. פרקי דרבי אליעזר פרק

טו. זוהר, חלק ג קכו, ע"ב.

(1) פרקי אבות פרק ו, משנה ב.

(2) בפירושו על משנה זו.

(3) יחזקאל לג, יא.

(4) משלי יט, כג.

אך כאשר אנשים לא שומעים את הקול השמימי, כי השמיעה הגשמית של האדם לא יכולה לתפוס את הקול השמימי⁷, איזו תועלת מביאות הקריאות השמימיות להתעוררות בתשובה?

מהי התוצאה מכך שיום יום יוצאת הכרזה שמימית "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" – כאשר האנשים לא שומעים ואינם יכולים לקלוט בגופם את הקול הרוחני והשמימי?

קיצור. ר' יהושע בן לוי אומר שבכל יום יוצאת קריאת-אזהרה שמימית מהר חורב למעליבי התורה: התורה מתביישת מכך ש"אין לה עוסקים". שואל מה הכוונה בביטוי "עוסקים" ואינו אומר "לומדים". מבאר שיש קריאות שונות מן השמים לתשובה כדי לעורר את האדם, ושואל מה פעולתן של הקריאות אם השמיעה הגופנית אינה קולטת את הקול השמימי?

ב.

הרכב האדם דומה להרכב שאר הנבראים, שה' יתברך הרכיב משני חלקים עיקריים, גוף ונפש. הגוף הוא גשמיות ארצית, שניתן לחוש בו בחוש המישוש, והנפש היא רוחנית-שמימית שאי אפשר לחוש בה בחוש המישוש. בחלק הרוחני של הבריאה ניתן לחוש רק על ידי חוש הדעת.

הענין הוא ברור. ככל דבר, הבחינה היא על-פי מהות הדבר.

בחינת המהות מוכרחה להיות מקבילה, בכללות, למהות הדבר. לכן, הבחינה של הגוף, שהמהות העצמית של הגוף היא מהות גשמית, מהות הבחינה היא מישוש שהוא מהות גשמית, אבל הנפש היא מהות רוחנית והבחינה של הנפש היא בחוש הדעת שהוא רגש רוחני של הבנה.

יש שני סוגי רגשות: א) רגש של הבנה. ג) רגש של מגע. שניהם בעלי השפעה רבה, המאמתים את מהות הדברים הנבחנים, ועם זאת, שונים. רגש, תחושה של מגע הוא רגש של כוח גשמי, ורגש ההבנה הוא רגש של כוח רוחני.

7) לקוטי תורה תצא לו, ד. ספר המאמרים תרל"ז, חלק ב, ע' 488.

שני החלקים, הגשמי והרוחני, שה' יתברך ברא והרכיב מהם את כל הנבראים, שוים בכל הנבראים, שהגוף הוא גשמי והנפש היא רוחנית. עם זאת, שני החלקים, גוף ונפש, בכל הנבראים של צבא הארץ שה' יתברך חילק בארבעה חלקים – דומם, צומח, חי, מדבר – מותאמים זה לזה.

חלק הגוף של הדומם, מתאים לנפש הדומם בדיוק כמו שחלק הגוף של של הצומח מתאים לנפש הצומח, וגוף הבעל-חי מתאים לנפש החי בדיוק כמו שגוף המדבר מתאים לנפש המדבר.

אופן החיות שבו חלק הנפש מחיה את חלק הגוף הוא, שחלק הגוף עצמו חי, אף שחיי הגוף באים מכוח החיים של הנפש.

הגוף עצמו אינו שומע, אינו רואה ואינו מביין. הכל בא מכוח החיים של הנפש באופן כזה שהגוף עצמו חי בכל אבריו, העינים רואות, הידיים עובדות וכדומה.

אין זה כמכונה שמונעת על ידי כוח חיצוני, אלא זהו חיבור פנימי אלקי של שני החלקים, גוף ונפש, ששניהם חשים את חובתם על-פי רצון הבורא ברוך-הוא בבריאה.

קיצור. מבאר שהרכב האדם הוא, כמו הרכב כל הנבראים, משני חלקים, גוף ונפש, המחולקים בשני רגשות בחינה וקביעה – רגש הקביעה הגשמי הוא מישוש, ורגש הקביעה הרוחני הוא הבנה. החלק הגופני מותאם לחלק הרוחני בכוח האמנות האלקי, שהגוף עצמו חי.

ג.

בהתאמה האלקית של הגוף והנפש בהתאחדותם (שרצון הבורא, ברוך-הוא, מאחד אותם), כשם שהגוף מותאם לנפש, כך גשמי יהפוך להיות מקום מוכשר לנפש הרוחנית, כך היא גם ההתאמה האלקית של הנפש הרוחנית לגוף הגשמי, שתוכל להחיות חיים גופניים.

כתוצאה מהתאחדות הגוף הגשמי והנפש הרוחנית, הגוף הגשמי מתעלה בדרגה, מכפי שהיה קודם לכן, דבר שלא זו ולא מביין, והנפש הרוחנית,

שהיתה כלולה בחלקים נעלים יותר של הנשמה, יורדת בדרגה מכפי שהיתה קודם.

במדרש⁸ כתוב, שהנשמה מחולקת בחמש דרגות וחמשה שמות שונים – נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. כל שם של חלק בנשמה מתאר את תפקידו של אותו חלק בנשמה.

יחידה הוא החלק הנעלה ביותר של הנשמה, והחלק הנחות ביותר שתפקידו להחיות את הגוף, הוא נפש.

לכל חלקי הנשמה יש חיבור זה עם זה, ולפני שה' יתברך שולח את הנשמה להחיות את הגוף למטה, חלק הנפש משולב בארבעת חלקי הנשמה האחרים. בכך שהנפש צריכה להחיות את הגוף, נעשה חלק זה של הנשמה – הנפש – נחות בדרגה.

תחילה היתה הנפש משולבת בכוחות הנעלים הרוחניים של הנשמה, כפי שהם במרחבי השמים העליונים ביותר, וכאשר הנפש יורדת בגוף, ה' יתברך מתאים אותה לחיי הגוף, שבענינים מסוימים הם הפוכים מחיי הנשמה.

עיקר חיי הנשמה הוא רגש ועיקר חיי הגוף הוא מגע. ובכל זאת, בירידת הנפש נותר קשר מסוים בין הנפש ושאר חלקי הנשמה.

אי היכולת של האדם לקלוט את הקריאה השמימית בצורה מדוייקת וברורה היא רק בחיי הגוף הנחותים, אבל על ידי התיווך של הנפש, שהחלקים העליונים של הנשמה – רוח, נשמה, חיה, יחידה – קולטים, מורגשות הקריאות השמימיות גם בחיי הגוף הנחותים.

זו הסיבה לרגשות פתאומיים של תשובה המשתלטים על האדם⁹, כפי שאנו רואים בחיים, שהרהורי תשובה נופלים באופן פתאומי על האדם, ללא כל הכנה, והוא שואל את עצמו: מה עשיתי למען חיי הרוחניים? חיתתי את כל חיי בשאון החיים הגשמיים, והוא מקבל החלטה תקיפה לשפר את הנהגת־חיו.

התעוררות פתאומית זו באה מקריאות התשובה השמימיות שחלקי הנשמה הנעלים שומעים ומוסרים זאת, על ידי הנפש, אל חיי הגוף.

(8) ראה לעיל ע' 150 הערה 9.

תחושת הקריאה לתשובה מוכרחה להתבצע בפועל ממש, בקיום המצוות ובמידות טובות, וזהו פירוש המושג 'עסק התורה'. התורה עושה אותו לעסקן במצוות מעשיות ומידות טובות. אך כאשר לומדים תורה, וחלשים במצוות ומידות טובות – מביישים בכך את התורה.

כל יהודי חש כדחף-טבעי בקריאה משמים לתשובה, ועליו לבצע זאת בפועל ממש של קיום מצוות מעשיות ומידות טובות.

קיצור. מבאר שבנשמה יש חמישה חלקים בשמות שונים, המתארים פעולות שונות. בהרכב של גוף ונפש, הגוף החומרי המקבל חיות מהנפש מתעלה בדרגה, והנפש שהיתה קודם לכן משולבת בחלקים הנעלים יותר של הנשמה נעשית נחותה יותר בדרגה, אך עם זאת נותר קשר מסוים שעל ידיו קריאת התשובה משמים מורגשת אינסטינקטיבית בחיי הגוף.

ר' חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו

[תמוז ה'תד"ש]

"רבי חנינא בן דוסא אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת".

ישנם, וצריכים להיות, שני ענינים.

[א] להיות חכם, שמשמעותו לומד-תורה, הן בעצמו והן בחברותא שאחד משמיע וכולם מקשיבים. [ב] להיות ירא-שמים. ירא-שמים משמעו שני דברים: אוהב מצוה ושונא עבירה, שמשמעותו ירא-חטא.

בשני דברים אלו של חכמה ויראת חטא, מוכרח שדבר אחד יבוא קודם והשני אחר-כך.

אומר על כך ר' חנינא בן דוסא, לא זו בלבד שיראת-חטא צריכה להיות לפני חכמה, אלא שקדימת היראת-חטא חשובה לקיום החכמה.

דוקא זה ש"יראת חטאו קודמת לחכמתו", אצלו "חכמתו מתקיימת". ללימוד התורה שלו יש קיום: אבל זה ש"חכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת".

הסדר של שני הענינים הוא: יראת שמים ותורה. קודם יראת חטא ורק אחר-כך תורה.

רבי עובדיה מברטנורה מפרש את המשנה:

"כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו" – הוא מקדים במחשבה יראת חטא ללימוד התורה, תחילת המחשבה היא בשביל המעשה שבא לבסוף – "חכמתו מתקיימת";

לימוד התורה מביא אותו לתאות לבו, קיום מצוות, ואז הלימוד נושא פירות בקיום בפועל ממש.

(1) פרקי אבות פרק ג, משנה ט.

"וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו" – הוא לומד רק כדי לדעת ללמוד ולהבין את חכמת התורה, אבל לא כדי לקיים את ציוויי התורה בפועל ממש, כיוון שלבבו פונה מלהיות ירא-חטא, הרי לחכמת התורה שהוא לומד אין קיום, כיון שמה שהוא לומד אפילו ללא יראת חטא, הרי זמנית עוצר לימוד התורה בעדו מלממש את ה'כוחא-דהתירא' הפראי שבליבו. ככלות הכל הוא יפסיק ללמוד, ולתורתו אין קיום.

הרי שלא זו בלבד שיראת חטא צריכה להיות הבסיס, אלא גם שיראת חטא צריכה להיות לפני לימוד התורה.

ישנם כאלו, רחמנא-ליצלן, שרוצים ללמוד תורה ואינם רוצים לקיים מצוות, או כאלה, רחמנא-ליצלן, שהם בעד לימוד התורה, והם לומדים, אבל אינם בעד תפילה ואינם מתפללים כלל או שמקילים הקלות של קלות-ראש בענין התפילה, שעליהם אומרת הגמרא² "כל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו":

האומר שאינו רוצה אלא ללמוד את התורה, הוא רוצה לדעת ללמוד ואילו לקיים אינו רוצה, אומרת הגמרא שאדם כזה גם את התורה שהוא לומד "אין לו" – הוא גם לא יודע ללמוד.

ידיעת התורה היא רק כאשר ישנו קיום המצוות ועבודת התפילה, אבל כאשר קיום המצוות או עבודת התפילה אינם קיימים, חס-ושלום, אזי גם התורה איננה.

אין זו תורה, זהו סם המות. כפי שהגמרא אומרת³ "זכה – נעשה לו סם חיים, לא זכה – נעשה לו סם המות", כפי שאנו רואים שאלו שלמדו תורה בעבר ויצאו לתרבות רעה, רחמנא-ליצלן, נופלים למטה יותר, הן בכפירה והן בעבירות בפועל, יותר מאלו שלא למדו.

אלו שלא למדו, גם ההעדר של מצוות עשה וגם העבירות שהם עושים הם למלאות תאות נפשם אבל לא להכעיס. אבל אלו שלמדו ויצאו לתרבות רעה הם מומרים להכעיס.

(2) יבמות, קט ע"ב. ספר המאמרים תש"ח, (3) יומא, עב ע"ב.

ע' 266. וראה לעיל ע' 61.

ההתחלה היא בכך שלומדים תורה ללא עבודת התפילה, ובמילא מובן ש"כל האומר אין לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו".

אמנם במשנה זו של יראת חטא ולימוד התורה, מדובר על מי שלא זו בלבד שהוא רוצה לקיים המצוות והוא זהיר בתפילה ביראת שמים, אלא הוא גם ירא-חטא, אך בשני הענינים של תורה ויראת חטא הוא מקדים את ענין לימוד התורה ליראת חטא, מדוע, בכל זאת, "אין חכמתו מתקיימת"?

צריך להבין מה המעלה הגדולה של 'יראת חטא קודמת', שעל-ידי הקדימה בלבד שמקדימים יראת חטא ללימוד התורה, 'חכמתו מתקיימת'?

קיצור. מבאר שהקדימה של יראת חטא ללימוד התורה עושה שלתורה יהיה קיום. רבי עובדיה מברטנורא מבאר את הטעם מדוע יראת חטא מחזקת את הקיום של חכמת התורה. ישנם כאלה שלומדים תורה ואינם רוצים לקיים מצוות או שמקילים הקלות בתפילה, כאלה "אפילו תורה אין לו" באמת, אבל אלו שהם יראי חטא, אבל אינם מקדימים יראת חטא ללימוד התורה מדוע "אין חכמתו מתקיימת"?

ב.

כאשר מתעמקים בהבנת ענין יראת חטא ולימוד התורה, מבינים שלימוד התורה הוא הרבה יותר נעלה בדרגה מאשר יראת-חטא.

תורה היא חכמה ושכל. חכמה ושכל הם המעלה הגדולה ביותר, לא רק אצל מין המדבר, אלא גם אצל המלאכים וצבא מעלה, הנקראים⁴ "שכלים הנבדלים".

— כפי שהרמב"ם אומר⁵ שישנן עשר דרגות של מלאכים הנקראים בעשרה שמות שונים. ההבדל בשמות הוא משום שהם שונים בהבנה ובהשגות שלהם באלקות. כל סוג מלאך, הנעלה יותר יש לו השגת שכל ורגש עדינים יותר באלקות —

לעומתה יראת חטא היא ענין המידות.

(5) בהלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ז.

(4) ספר העקרים פרק ג, ה. אור התורה

מסעי, ע' א'שצח.

כללות ענין המידות אינו ממעלת המדבר. מעלת המדבר היא חכמה ושכל, מידות ישנן גם בבעלי-חיים, ומעלת המידות באדם היא המידות שהן על-פי השכל, שהרי העיקר הוא השכל והחכמה שמחיים את המידות.

לאמיתו של דבר, התורה היתה צריכה לתת חיזוק ביראת-חטא, לכן באמת לא מובן מדוע יש צורך בהקדמת היראת חטא לפני לימוד התורה ודוקא הקדמת היראת חטא נותנת חיזוק וקיום בתורה.

מכל זה מובן שיראת חטא היא נעלית מלימוד התורה.

רבה בר רב הונא אומר⁶ שתורה היא הפתחים⁷ הפנימיים והמפתחות הפנימיים, ויראת שמים היא הפתחים החיצוניים והמפתחות החיצוניים.

מובן, שהפתחים והמפתחות הפנימיים, שהם התורה, נעלים בדרגה מהפתחים והמפתחות החיצוניים, שהם יראת שמים.

על פי זה, מדוע צריכה להיות ההקדמה של יראת-חטא לפני לימוד התורה וקדימת היראת-חטא נותנת חיזוק וקיום בתורה?

אלא הענין בזה הוא: תורה היא חכמה ושכל, ויראת-חטא היא מידות.

בשכל ומידות, אף ששכל נעלה בדרגה ממידות, עם זאת, ה' יתברך הטביע במידות תכונה נעלית, שאף שהמידות בטבען נחותות בענין מהשכל, אבל תכונת המידות נעלית מהתכונה שה' יתברך הטביע בשכל – תכונת המוחין היא מקיף ותכונת המידות היא פנימי.

השכל⁸ נקרא פנימי לגבי כוחות הרצון והתענוג מצד ענין הכלים, שלשכל יש מקום מוגבל בגוף האדם, ולרצון ולעונג אין כלים, איברים, מוגבלים בגוף האדם.

לכן השכל נקרא פנימי לגבי הרצון והתענוג שהם כוחות מקיפים, אבל ביחס למידות – שכל הוא מקיף ומידות הן פנימי.

כלומר: מוחין בכלל, הם שני הדברים, גם מקיף וגם פנימי, אבל מידות הן רק פנימי.

(6) שבת לא ע"ב.

(8) ראה את המאמר ד"ה אני ישנה (לעיל

(7) ראה את המאמר ד"ה אמר רבה כ"ר ע' 9) [הערת כ"ק אדמו"ר].

הונא (לעיל ע' 62) [הערת כ"ק אדמו"ר].

בכך יבואר הענין שספירת הבינה היא מקור המקיפים⁹, כמובא¹⁰ בענין הסוכה וסכך הסוכה, שלכאורה אין זה מובן:

בינה היא הרי חלק הביאור שבהבנה.

הבנה משמעותה שאור השכל מתאים את עצמו לכלי השכל, זוהי פנימיות. וכדי שהשכל יתאים את עצמו בכלי השכל, זהו על-ידי כוח הבינה.

הכיצד בינה היא מקור המקיפים?

הביאור:

אמנם ענינו של שכל הוא אור בכלי, שכתוצאה מכך ענינו הכללי של השכל הוא פנימי, אבל התכונה הפרטית של שכל היא מקיף. אין זו אלא הבנת הדבר. הוא מבין את הדבר שהוא מבין, אבל אין הוא נעשה כמו הדבר שהוא מבין.

מה שאין כן תכונת המידות היא, שהוא נהיה הדבר שהוא התגלות המידה, הן באהבה ויראה הן בקירוב וריחוק.

לכן אנו רואים במוחש שתכונת השכל היא, שבעל השכל יכול לסבול ולהתבונן שכלית גם בדבר השנאוי לו, אבל תכונת המידות היא שהוא מואס בתכלית בדבר השנאוי.

טעם הדבר הוא כי שכל אינו אלא הבנת הדבר, אבל מידות הן שהוא מתאחד עם הדבר.

זהו הטעם לכך שצריכה להיות הקדמת יראת חטא לפני לימוד התורה. ללא הקדמת יראת חטא, פחד שמא יעבור עבירה, אין ללימוד התורה קיום והוא יכול להיות "סם המות". אבל על-ידי קדימת היראת חטא, יש לתורתו קיום והיא נעשית "סם חיים".

קיצור. מבאר ששכל הוא הדרגה הנעלית ביותר בנבראים, שאפילו סוגי המלאכים מחולקים על-פי השגת השכל שלהם באלקות, ומידות הן דרגה נחותה יותר בנבראים, שקיימת אפילו בבעלי חיים. תורה שהיא חכמה ופתחים

(10) זוהר, חלק ג, רנה ע"ב.

(9) ראה באריכות לקוטי שיחות חלק כט.

הפנימיים היא נעלית יותר מיראת חטא שהיא מידות ופתחים חיצוניים. מבאר את יתרון המעלה של מידות, שהן פנימי שתופס לגמרי, על תורה שהיא חכמה ושכל.

הוא הי' אומר כל שמעשיו

[מנחם־אב ה'תד"ש]

"הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת".¹

הביטוי "הוא היה אומר" זהה לביטוי הגמרא² "מרגלא בפומיה", ומשמעו שפתגם זה הוא אצלו כהרגל.

כל תנא וכל אמורא בכלל, והתנאים והאמוראים שהיו ראשי־מתיבתות בפרט, נתנו תשומת לב רבה ליצירת פתגמים שונים שיכילו משמעות של יראת־שמים עמוקה, מידות טובות והנהגות ישרות שהן טובות בפני עצמן, ומביאות את התועלת הרצויה הן ביראת שמים והן בלימוד התורה.

התנאים והאמוראים היו אומרים את הפתגמים הללו לתלמידיהם ולשומעי לקחם לעיתים קרובות ככל האפשר, עד שהדבר נחרט בזכרונם של התלמידים והשומעים, כדי שיזכרו היטב לנהל את אורח חייהם לאור ההוראות של פתגמי חיבת התורה ומצוות, ומדות והנהגות טובות.

זו גם משמעות המשנה "הוא היה אומר": רבי חנינא בן דוסא, שהיה חסיד ומלומד בניסים³, אדם שמימי, היו לו פתגמים כמו לראשי הדורות הגדולים ביותר.

שלושת⁴ הפתגמים שהמשנה מביאה כאן הם באופן קיום המצוות ומידות והנהגות טובות, אשר אם קיום המצוות הוא באופן כזה כפי שהוא מורה והנהגת המידות היא כפי שהוא מצוה, אזי התורה שהאדם לומד יש לה קיום, ואז לידתו של האדם וחיייו בעולם הזה גורמים, כביכול, לה' יתברך נחת־רוח.

פתגמי החנוך וההדרכה של רבי חנינא בן דוסא, איך האדם צריך לחנך ולהדריך את עצמו, ברורים מאוד, אך הם כלליים וחובה להסבירם.

(4) אודות הפתגם השלישי – ראה

במאמר הבא [הערת כ"ק אדמו"ר].

(1) פרקי אבות פרק ג, משנה י.

(2) ברכות יז ע"א.

(3) תענית כה ע"א.

אפילו בהשגה שכלית, השגה שטחית איננה השגה ראויה. ההשגה הראויה היא השגה מפורטת.

זהו היתרון בהשגה על השכלה – השכלה⁵ משמעה ההמצאה של כוח החכמה הפותחת את נקודת ההבנה, והנקודה היא מקור החיים של ההבנה. הבנה, השגה, משמעה – הביאור של כוח הבינה. התוכן של כוח הבינה הוא, למצוא השוואות ומשלים מתאימים המאירים ומבארים את ההשכלה, כדי שהאדם יקלוט זאת היטב.

בזוהר⁶ ישנו ביטוי "נקודה בהיכלא", נקודה בארמון. ההמצאה השכלית של חכמה אינה אלא כנקודה, וההסברה של בינה היא היכל – ארמון – שעל ידי התאחדות הנקודה עם ההסברה נעשית ההבנה הראויה, שהיא השגה מפורטת. בפרט בענינים שהם ישירות בשביל בפועל-ממש, דברים כמו "חכמתו מתקיימת" וכדומה, אין זה יכול להתבצע על-ידי הוראה כללית, אלא בהכרח לבאר זאת בהרחבה ואז הדבר מביא את התועלת הרצויה.

רבי חנינא בן דוסא אומר שמי שמעשיו הטובים הם יותר מחכמתו – לימוד וידיעת התורה – אצלו החכמה מתקיימת. זה שחכמתו היא יותר מהמעשים הטובים, אצלו החכמה אינה מתקיימת.

צריך להבין, מדוע רבי חנינא תולה את קיום חכמת התורה בריבוי המעשה על החכמה? קודם רבי חנינא אמר שקיום החכמה תלוי בהקדמת יראת-חטא ללימוד התורה, אבל זה עוד לא הכל, וצריך להיות גם "מעשיו מרובין מחכמתו"?

במעלת הדרגות, ערכה של החכמה הוא, שהיא הכוח העליון ביותר בכוחות הנפש, וכוח המעשה הוא הכוח התחתון ביותר.

כך הוא גם בספירות העליונות – ספירת החכמה⁷ היא ראשית ההשתלשלות של ספירות דאצילות, ומעשה הוא ספירת המלכות שהוא "סופא דכל דרגין דאצילות".

(5) ראה המאמר ד"ה, יענך ה' ביום צרה אדמו"ר].

(7) תניא, פרק לה (מג ע"ב).

[לעיל ע' 223] [הערת כ"ק אדמו"ר].

(6) חלק א ו, ע"א. ועוד [הערת כ"ק

צריך להבין, איך מתנה רבי חנינא את קיום החכמה, שהיא הדרגה העליונה ביותר בספירות העליונות ובכוחות הנפש, בדרגה שהיא דוקא התחתונה ביותר בספירות ובכוחות הנפש?

הגמרא⁸ אומרת "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה".

על-פי זה, הרי המעשה צריך להיות תלוי בלימוד. מדוע תולה רבי חנינא את קיום החכמה במעשה? יתירה מזו – קיום החכמה, קיום התורה שהאדם לומד, תלוי לא רק במעשה, שיעשה את דיני התורה בפועל-ממש, אלא מוכרח להיות "מעשיו מרובים מחכמתו".

ככל שתגדל חכמתו בידיעות התורה, מוכרח להיות "מעשיו מרובין". המעשים מוכרחים להיות יותר מחכמתו, ואם חכמתו מרובה ממעשיו, אזי "אין חכמתו מתקיימת".

צריך להבין, מה הכוונה ב"מעשיו מרובים" שרק על-ידי זה "חכמתו מתקיימת"?

קיצור. מבאר שהכוונה ב"הוא היה אומר" ו"מרגלא בפומיה" היא לפתגמים מסוימים אודות לימוד וחיבת התורה וקיום המצוות, אודות יראת שמים והנהגה במידות טובות, שהתנאים והאמוראים היו מלמדים את תלמידיהם. הפתגמים של רבי חנינא הם ברורים מאוד אבל כלליים, ונזקקים להסברה. מבאר את המשמעות של השגה מפורטת, "נקודה בהיכלא", יתרון ההבנה על ההשכלה, ושואל – הרי חכמה נעלית יותר במעלה ממעשה, מדוע הוא תולה את קיום החכמה במעשה ומה הפירוש של "מעשיו מרובין" שבזה תלוי קיום החכמה?

ב.

פירוש דבריו של רבי חנינא שצריך להיות "מעשיו מרובין מחכמתו" הוא שהמידות אהבה ויראה יהיו, בכלל, במעשה.

(8) קידושין מ ע"ב.

מלבד זאת שאהבה ויראה הן השורש של מצוות עשה ומצוות לא תעשה, כפי שהרבי⁹ כותב בתניא¹⁰ שאהבה היא השורש והמקור של מצוות עשה ויראה היא השורש והמקור של מצוות לא תעשה, מלבד זאת קיום המצוות צריך להיות עם המידות אהבה ויראה.

כפי שהזוהר¹¹ אומר, ש"אהבה ויראה הן תרין גדפין דבהון פרחין לעילא" – אהבה ויראה הן הכנפיים המגביהות את המצוות.

המצוות הן מעשה – לא רק מצוות עשה הן מעשה, אלא גם מצוות לא תעשה נחשבות למעשה, כמאמר¹² "ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאילו עשה מצוה", הרי שגם לא תעשה הוא מעשה.

יתירה מזו – גם מצוות של חובות הלבבות והמוח, כמצוות האמנת אלקות וכדומה, התבוננות באלקות, התעמקות באהבה הנשמטית לה', וביראה הנשמטית לה', כל זה הוא מעשה, כי מעשה אין כוונתו רק דבר הנעשה על ידי היד או בחלק אחר של הגוף המכיל את כוח המעשה. מעשה כוונתו גם החתימה הסופית של הדבר.

ההבנה בבריאה יש מאין, נקראת המעשה של האמנת אלקות.

באהבת השם, רגש האהבה לאלקות שכלב נקרא מעשה, וביראת השם, רגש היראה מאלקות שכלב נקרא מעשה. זו כוונת רבי חנינא בהוראתו שצריך להיות "מעשיו מרובין":

לא זו בלבד שמוכרח להיות קיום המצוות שבא מהתורה שלומדים, אלא גם קיום המצוות מוכרח להיות עם אהבה לנותן התורה וביראה, שאז הן מעשה המצוות והן לימוד התורה הם בדרגה יותר נעלית, ברמה אחרת לגמרי, כי במידות יש יתרון על מוחין.

במעלת הדרגות¹³ של כוחות הנפש מוחין נעלים ממידות, ובכל זאת קיים יתרון בתכונת המידות על תכונת המוחין. זהו "מעשיו מרובין מחכמתו" –

9 אדמו"ר הזקן. ותניא פרק מ (נה, ע"ב).

10 פרק ד [הערת כ"ק אדמו"ר] וחינוך

11 קטן. ראה תקוני זוהר, תקון י"ד [הערת כ"ק אדמו"ר].

12 קידושין לט, ע"ב.

13 ראה במאמר הקודם [הערת כ"ק אדמו"ר].

10 פרק ד [הערת כ"ק אדמו"ר] וחינוך

קטן. ראה תקוני זוהר, תקון י"ד [הערת כ"ק אדמו"ר].

11 ראה תקוני זוהר, תקון י"ד [הערת כ"ק אדמו"ר].

היתרון שישנו במידות על חכמה שהיא מוחין. והיתרון שבתכונת המידות הוא, שהם יותר פנימיים ממוחין, שתכונתם יותר מקיפה ממידות.

כפי שאנו רואים במוחש בכוחות הנפש של השכל שמקומו בראש, ומידות שמקומן בלב, התכונה הטבעית של שכל היא להקיף כל דבר שצריך להבין, והדבר שמבינים בשכל מוקף בשכל, שזה אופן החיבור הגדול ביותר של המשיג – האדם המבין – עם המושג¹⁴, בכל זאת זהו ענין מקיפי, לא כתכונת המידות, שהן פנימיות.

לכן מוחין ומידות שונים בטבעם.

טבע השכל הוא, שביכולתו לסבול ולשאת אפילו דבר שנאו, כפי שאנו רואים במוחש שאדם יכול להתבונן שכלית ולקבל תיאור שכלי של דבר שהוא שונא, כשם שהוא מתבונן שכלית ומתאר לעצמו דבר שאהוב עליו.

הסיבה לכך היא, שתכונת השכל היא מקיף. ללא שימת לב מיוחדת, אדם אינו מתפעל מדבר שאהוב עליו, כך השכל מקיף דבר שנאו עליו בתכלית וזה לא משפיע עליו, כי זה מקיף.

לכן, בעבודה שבלב, כשמתבוננים בהשגה אלקית בענין בריאה יש מאין או בענין השגחה פרטית וכדומה בעניני השגה אלקית, בעת ההתבוננות, ההתעמקות השכלית, בענין, אין לו שום התפעלות מהענין, כי שכל הוא מקיף, ומוכרח להיות כוח שמחזיר את ההתפעלות בהתבוננות.

אבל תכונת המידות שהן פנימיות, טבען הוא שאינן יכולות לסבול דבר השנאו. הדבר השנאו הוא מאוס אצל המידות כך שאינן יכולות לסבול זאת.

בגלל יתרון זה שבמידות, שהן פנימיות, לגבי המוחין שהן מקיף, נקרא קיום המצוות באהבה ויראה "מעשיו מרובין מחכמתו".

אכן צריכה להיות חכמה, לימוד התורה, כי זה מביא את כל ענין התורה, אבל מוכרח להיות ה"מעשיו מרובין מחכמתו" – יתרון המידות על המוחין, שדוקא על-ידי זה "חכמתו מתקיימת".

(14) תניא, פרק ה (ט, ע"ב).

קיצור. מבאר שמצוות, אפילו לא תעשה ואפילו מצוות של חובת המוח והלבבות, נקראות מעשה, כי מעשה כוונתו גם החתימה הסופית בכל דבר, כמו שההבנה בבריאה יש מאין היא המעשה של האמנת אלקות. מבאר ש"מעשיו מרובין" הם המידות אהבה ויראה הכלולות במעשה, כי במידות ישנו יתרון שהן פנימיות לגבי מוחין שהן מקיף. "מעשיו" עם מידות אהבה ויראה הם מקיימים את חכמתו.

הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו

[אלול ה'תד"ש]

"הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו".¹

תכלית בריאת האדם היא, שהאדם בהנהגתו הטובה ולימוד התורה וקיום המצוות ומיזות טובות יגרום נחת־רוח, כביכול, למעלה, כמאמר הידוע² שה' יתברך אומר "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני".

המצוות נקראות רצון העליון. התורה נקראת חכמתו יתברך והמצוות הן רצונו יתברך. תכונת הרצון היא תוקף ודיוק.

זהו אחד החילוקים בין חכמה ורצון – השפעת החכמה היא על־ידי הסברה, והשפעת הרצון היא על־ידי תוקף בדרך גזירה, כך ולא אחרת, ללא כל הסברים ושאלות – כך הדבר, וכך זה מוכרח להיות. ולא אחרת.

הרצון העצמי לאלקות שקיים בכל יהודי מביא למסירת נפש בפועל ממש, כמו שכתוב³ "כי עליך הורגנו".

יהודי, לא זו בלבד שהוא סובל בעד אמונה בה' ובעד יהדות, אלא הוא מוסר את נפשו בעד אמונה בה' ובעד יהדות.

כל זה נובע מהרצון העצמי, הרצון הנפשי החזק ביותר, בקשר הנשמתי עם האלקות, שמשום כך יהודי – איש או אשה – אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד חס־ושלום מאלקות.⁴

תוקף הרצון הנשמתי לאלקות גובר על כל הרגשות הגופניים, עד למסירת הגוף בפועל ממש לאלקות וליהדות. התוקף ברצון הוא רק כאשר רצון האדם קשור באמת עם הרצון של מעלה.

(3) תהלים מד, כג.

(4) ראה לוח "היום יום...", כ"א סיון, כ"ה

תמוז. ספר המאמרים תש"י, ע' 115.

(1) פרקי אבות פרק ג, משנה י.

(2) זבחים מו, ע"ב. ספרי ורש"י על הפסוק,

פנחס כח, ח.

התכונה השניה של רצון היא דיוק, שהדבר ייעשה רק כפי הרצון. זהו גם החילוק בין תורה, שהיא חכמה, ובכל סוגייה יש סברות שונות, שמהסברות נובעים פסקי הלכות שונים, ובין מצוות שהן רצון. ובמצוות לא קיים הדבר שבאותה מצוה יהיו חילוקים בקיום המצוה, כי רצון הוא בדיוק כפי הרצון, ואז קיום המצוות הוא נחת רוח למעלה.

גם כאשר האדם מתנהג במידות טובות, יש למעלה, כביכול, נחת רוח.

כתוב⁵ "בנים אתם להוי' אלקיכם". בני ישראל נקראים ילדיו של ה' יתברך.

בגשמיות אנו רואים, שהנחת רוח הגדולה ביותר אצל אבא היא, כאשר הילדים מתנהגים בהנהגה טובה. כאשר הילדים מצייתים, לעשות או לא לעשות, את אשר האב מצוה, ודאי שזהו עונג גדול לאב, אבל הקורת-רוח האמיתית של האב היא, כאשר הילדים מתנהגים במידות טובות.

זו הכוונה "רוח הבריות נוחה הימנו":

"בריות"⁶ הם אנשים פשוטים שאינם יודעים ללמוד, אלא מקיימים מצוות מבלי לשאול מדוע. לשאול מדוע – לא קיים אצלם. הם מאמינים באמונה פשוטה בה' יתברך ובתורה, ומקיימים מצוות כי כך ציוה ה' יתברך.

רבי חנינא בן דוסא שהיה חסיד ומלומד בניסים⁷, יודע את הענין של "רוח המקום" ויודע את מעלת התמימות, שזו המעלה העיקרית של האנשים הפשוטים – שכל מה שהם עושים הוא בתמימות, כי כך הוא ציווי הבורא ברוך-הוא.

תמימות זו היא החשיבות הגדולה ביותר למעלה, יותר מכל ההשגות הנעלות ביותר, שבפני המסירת-נפש התמימה לתורה ויהדות, אפילו משה רבינו היה שפל בעיני עצמו.

כתוב⁸ "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה".

(8) בהעלותך יב, ג. וראה במדבר רבה, פרשה כג, ה.

(5) ראה יד, א.
(6) תניא, פרק לב.
(7) תענית כה, ע"א.

מידת הענוה של משה רבינו לא היתה רק בפני 'דור דעה'. הענוה של משה רבינו היתה בפני "כל האדם אשר על פני האדמה".

ה' יתברך הראה למשה רבינו את כל הדורות עם המנהיגים שלהם, עד משיח צדקנו, ומשה רבינו ראה שבעקבות משיחא יהיה דור כזה שאפילו בני התורה הגדולים ועובדי ה' יתברך הגדולים, ידיעת התורה שלהם והשגת האלקות שלהם היא לא כלום ממש לגבי ידיעת התורה והשגת האלקות של משה רבינו, אבל הם יקיימו תורה ומצוות במסירת נפש, בפרט האנשים הפשוטים של הדור ההוא, משה רבינו היה שפל בעיני עצמו גם בפני התמימות שלהם.

על בריות אלו אומר רבי חנינא בן דוסא, שמי ש"רוח הבריות נוחה הימנו" מהמעשים וההנהגות הטובות שלו, הרי זו הוכחה ש"רוח המקום נוחה הימנו".

רבי חנינא מבטא כאן שני ענינים עמוקים מאוד:

האחד, שיראת חטא ומעשים מרובים, ככל שזו יהיה טוב, אין זה אלא ש"חכמתו מתקיימת", אבל כדי שיהיה גם "רוח המקום נוחה הימנו", זהו רק כאשר בנוסף ל"חכמתו מתקיימת" ישנן מידות טובות.

השני, שההוכחה ש"רוח המקום נוחה הימנו" אינה מכך שרוח בני התורה או גדולי התורה נוחה הימנו, אלא דוקא מכך ש"רוח הבריות נוחה הימנו", אותם אנשי מעשה פשוטים ותמימים, כי התמימות היא עיקר החשיבות למעלה.

קיצור. מבאר ששלימות האדם היא מידות טובות, נוסף על ה"חכמתו מתקיימת", על-ידי קיום המצוות ביראת חטא וב"מעשיו מרובין" עם מידות אהבה ויראה. תורה היא חכמה, ביאור וכמה דיעות בסוגייה אחת. מצוות הן רצון, תקיף ופועל בדרך גזירה, ובדיוק. מעלת התמימות היא יותר באנשים פשוטים, שבפני תמימות המעשה במסירת-נפש גם משה רבינו היה שפל בעיני עצמו. רבי חנינא מבאר: א) שלאנשים פשוטים יש את מעלת התמימות. ב) שדוקא "רוח הבריות" היא הוכחה ל"רוח המקום".

ב.

להבין מה משמעות "רוח המקום". גם להבין את שני הביאורים של רבי חנינא בן-דוסא [א] מעלת התמימות שאצל אנשים פשוטים היא יותר מאשר אצל בני תורה, ו[ב] שדוקא "רוח הבריות" היא הוכחה ל"רוח המקום".
הענין בזה הוא:

הרבי¹⁰ נשמתו-עדן אומר¹¹ שתכלית ההשתלשלות הוא העולם הזה. רצונו יתברך הוא, שתהיה נחת-רוח מכך שחושך הסטרא-אחרא מתהפך לאור אלקי, שעל-ידי עבודת האדם בתורה ומצוות ומידות טובות, יאיר אור אין-סוף את חושך העולם הזה, שזהו דוקא על-ידי מעשה, כמו שכתוב בזוהר¹² "עשיה לעילא".

זהו פירוש המאמר¹³ "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". עצם המעשה הוא הדבר הנעלה ביותר, וגדלות התלמוד היא שהוא מביא לידי מעשה.

מעשה בכלל, ועם תמימות בפרט, גורם שמחה ותענוג למעלה, כדברי רז"ל¹⁴ על הפסוק¹⁵ "שמח ה' במעשיו" – "שמח אינו נאמר, אלא ישמח, עתיד הקב"ה לשמוח במעשיהן של צדיקים", הכוונה לתענוג שנעשה על-ידי הברורים של הענינים הגשמיים, שנעשה "אתהפכא חשוכא לנהורא"¹⁶.

זה גורם את התענוג של מעלה. כי תענוג הוא רק מחידוש דבר, כידוע המשל¹⁷ מציפור המדברת;

– כשאדם מדבר אין זה חידוש, שהרי האדם הוא מין המדבר. אבל שציפור תדבר – זהו חידוש שגורם תענוג.

מחצצים" תרמ"ז (סה"מ תרמ"ז-תר"ן ע' עא) ועוד.

(15) תהלים קד, לא.

(16) זוהר, חלק א, ד ע"א.

(17) לקוטי תורה, במדבר כ, ע"א. שלח, מח

ע"א.

(10) אדמור"ר הזקן.

(11) בתניא פרק לו.

(12) חלק א, קטו, ע"א.

(13) ראה קידושין מ ע"ב.

(14) מדרש ויקרא רבה, פ"ך, ב [הערת כ"ק

אדמור"ר]. במדרש (שם) איתא "שמח אינו אומר", אבל כן הוא, ככפנים, בד"ה "מקול

הנמשל הוא: התענוג של מעלה הוא מביטול היש שנעשה על-ידי עבודת הבירורים.

זוהי כוונת מאמר רז"ל¹⁸ "גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ". "מעשה שמים וארץ" הוא מאין ליש, כמאמר הידוע¹⁹ "עשה את שאינו ישנו", אבל מעשה צדיקים הוא מיש לאין, שזהו חידוש למעלה, ומחידוש זה הוא התענוג למעלה.

זהו הטעם לכך שכאשר היהודי הראשון, יצחק, נולד כתוב²⁰ "צחוק עשה לי אלקים" – התענוג למעלה שנוצר מהבירורים הגשמיים שנבראו על-ידי שם אלקים, כמו שכתוב²¹ "בראשית ברא אלקים", שבריאית העולם שה' יתברך ברא בריאה יש מאין, היא על-ידי שם אלקים, ועל-ידי ביטול היש גורמים תענוג למעלה, שעיקר התענוג שלמעלה הוא זה שנשמה רוחנית מתלבשת בגוף גשמי דוקא, ובעבודתו הוא מברר, על-ידי תורה ומצוות, את הניצוצות שבדברים הגשמיים ומעלה אותם לשרשם.

זו הסיבה לטענות המלאכים נגד בריאת האדם²² ומדוע ה' יתברך נתן את תורתו הקדושה לאדם על הארץ ולא למלאכים בשמים²³:

המלאכים יודעים את מעלתן הגדולה של הנשמות לגבי מלאכי השרת הגדולים ביותר, שהם בעולם הבריאה, ומשיגים גם את אור האצילות. נשמות הן נעלות יותר בדרגה, כי המלאכים בדרגה הנעלית ביותר, שירתם היא בעולם הבריאה, ושירת הנשמות היא בעולם האצילות.

למלאכים יש גופים, כמו שכתוב²⁴ "עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט".

הרמב"ן²⁵ אומר שגוף המלאכים הוא מיסוד הרוח הפשוט ויסוד האש הפשוט. לכן יש למלאכים הגדרת מקום.

(24) תהלים קד, ד.

ראה המאמר ד"ה "יפה שעה אחת" (לעיל ע' 98) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(25) ראה תורה אור ד, ע"ב. לקוטי תורה, ברכה צח, ע"א.

(18) כתובות ה ע"א.

(19) ספר יצירה פרק ב, משנה ה.

(20) וירא כא, ו.

(21) בראשית א, א.

(22) סנהדרין לח ע"ב.

(23) שבת פח ע"ב.

יש מלאכים שגדולים מהלך ת"ק שנה²⁶, ויש מלאכים שגודלם הוא שלישי העולם²⁷, ושיר המלאכים הוא בקול הנשמע לנביאים, כמו שכתוב²⁸ "ואשמע אחרי קול רעש גדול", וכתוב²⁹ "והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול", והם חלוקים בדרגות השירה – רוח, רעש ואש – בהתאם לדרגות של שלושת העולמות – עשיה, יצירה ובריאה.

אבל לנשמות, כפי שהן למעלה, אין גופים. אין להן הגדרת מקום, אין להן שמות, ושירתן היא ב"קול דממה דקה"³⁰, בעולם האצילות, שאינה נשמעת לנביאים.

לשירת המלאכים יש זמן קבוע, כי מלאכים נתפסים במקום והם נתפסים גם בזמן, אבל נשמות שאינן נתפסות במקום, אינן נתפסות גם בזמן. זהו "וקדושים – נשמות – יהלוך סלה"³¹, ללא הפסקות.

כל המעלות הללו שיש בנשמות על דרגות המלאכים, סברו המלאכים שמעלות אלו קיימות רק בנשמות כפי שהן למעלה, אבל כאשר הנשמה יורדת לעולם הזה ומתלבשת בגוף גשמי עם נפש הטבעית, המבינה ענינים של נפש הבהמית ויש לה עונג רב בכל הענינים הטבעיים של העולם, באופן כזה, אומרים המלאכים, הגופים הרוחניים שלהם הם בדרגה נעלית יותר מהגופים הגשמיים של בני האדם.

אבל לאמיתו של דבר, יש להם טעות בכך.

הכוונה העליונה של "נתאוהה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"³², שזהו "רוח המקום", מתבצעת רק על-ידי נשמות בגופים, על-ידי תורה ומצוות המלוכשים בדברים הגשמיים של העולם הזה, שעבודת המעשה בעולם הזה – היא עיקר הכוונה.

זהו שרבי חנינא בן דוסא אומר: "כל שרוח הבריות – יהודים של מעשה המצוות בתמימות – נוחה הימנו", זוהי הוכחה ש"רוח המקום נוחה הימנו"

(29) ברכת יוצר.

(30) מלכים א יט, יב.

(31) לקוטי תורה, בהעלותך א, ד.

(32) תניא פרק לו. ראה תנחומא, נשא טו.

(26) חגיגה, יג, ע"ב.

(27) פסחים צד, ע"א. חולין צא ע"ב.

(31) בראשית רבה, פרשה סח, יב.

(28) יחזקאל ג, יב.

– שעל-ידי עבודתו מתבצעת הכוונה העליונה, אבל כאשר "אין רוח הבריות נוחה הימנו" כי חסרות לו המידות הטובות, הרי גם אם "חכמתו מתקיימת", בכל זאת "אין רוח המקום נוחה הימנו".

קיצור. מבאר שתכלית הבריאה היא עולם הזה, היכן שעל-ידי עבודת האדם הגשמית מתבצעת הכוונה. ביטול היש הוא חידוש וגורם תענוג למעלה. חוהי מעלת הנשמות על מלאכים. שירת המלאכים – רוח, רעש, אש. שירת הנשמות – קול דממה דקה. "רוח הבריות נוחה", ממידות טובות, ואז "רוח המקום", הכוונה העליונה, "נוחה הימנו", כי מקיימי מצוות בתמימות בעולם הזה, הם הוכחה ל"רוח המקום".

ביום השמיני עצרת

[תשרי ה'תש"ה]

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם".¹

למילה "עצרת" שלוש משמעויות שונות. [א] השהיה, [ב] חזק, [ג] שליטה וממשלה.²

פירוש "ביום השמיני עצרת תהיה לכם" – שהיום השמיני של החג יהיה עבורכם תוקף השהיה, ושליטה באופן של ממשלה.

להבין מה הכוונה שעצרת היא יום של השהיה ושליטה.

במדרש³ נאמר על כך משל:

מלך עשה סעודה שבעה ימים, והזמין את כל בני המדינה. כשעברו שבעת הימים הוא אמר לאוהבו – כעת, שכבר מלאנו את חובתנו כלפי בני המדינה, נשמח אנחנו לבדנו במה שנמצא.

הנמשל הוא: כל שבעת הימים מביאים קרבנות עבור כל העמים, אבל קרבנות שמיני עצרת הם עבור בני ישראל בלבד.

בשמיני עצרת קבעו את חג שמחת תורה.

משמעות חג שמחת תורה היא – לשמח את התורה.

מי הם אלה שיכולים לשמח את התורה? בני ישראל. ובמה משמחים את התורה? בכך שמקיפים את הבימה שבה קוראים בתורה.

צריך להבין: הרי מתן-תורה היה בשבועות, והיו צריכים לקבוע את שמחת תורה לאחר שבועות, ומדוע קבעו את שמחת תורה לאחר שמיני עצרת?⁴

אלא הענין הוא:

(3) במדבר רבה, פרשה כא, כד.
(4) לקוטי שיחות חלק יד, ע' 156.

(1) פנחס כט, לה.
(2) אור התורה, שמיני עצרת, ע' א'תשעו.

שמחת תורה נקבעה על הלוחות האחרונות שניתנו ביום כפור.

ה' יתברך נתן למשה רבינו את הלוחות הראשונים לאחר מתן תורה שהיה בשבועות. אז עם ישראל היה בדרגה של צדיקים. צדיק משמעותו זכאי, נקי מחטא ועוון.

בני ישראל בצאתם ממצרים היו בדרגת צדיקים. הם קיימו היטב, בקבלת-עול, את כל מה שה' יתברך ציוה על ידי משה רבינו.

זה שבני ישראל היו משוקעים אז בשערי טומאה⁵, שהסביבה של זוהמת מצרים השפיעה עליהם, אין זה ענין של עבירה, אלא גסות שענינה זוהמא, כפי שאנו רואים בחיים שהסביבה משפיעה, הן לטוב והן לרע.

ישנם אנשים שנמצאים בסביבה יהודית רעה, בה קרירים ליהדות ורחוקים מתורה ומצוות. לכן, הדבר משפיע עליו קרירות מסוימת במצוות שהוא מקיים וקלות ראש מסוימת, שענין המצוות נעשה קל אצלו, אף-על-פי שהוא עצמו שומר מצוה. אף שהוא מקיים מצוות, ויכולים להיות זמנים שהוא בהתעוררות נלהבת, הן בתפילות של ראש השנה ויום הכפורים והן בשמחה של סוכות ובריקודים של שמחת תורה, אבל הדבר לא נמשך, כי הקלות-ראש שנובעת מהשפעת הסביבה הרעה, עושה אותו קר וגס עד שהוא יכול, חס-ושלום, להיות עובר עבירה חמורה של חילול שבת וכדומה. לא זו בלבד שהוא חסר תוקף לעמוד בניסיון, אלא הענין הוא אצלו על דרך בדיעבד. הוא משער שאין ביכלתו לעזור לעצמו.

לאמיתו של דבר זו רק קלות דעת, הנובעת מסביבה רעה ומדיעה כחבת, שפרנסתו תלויה רק בעבודתו, והוא סבור ש"כוחו ועוצם ידו עשה את החיל"⁶.

הוא כה מגושם, עד שהוא סבור כי הוא משיג את צרכיו בכוחו, ושוכח לגמרי על ה"מאן דיהיב חייא יהיב מזונא"⁷ – ה' יתברך. הוא יתברך הוא ה"יהיב חיי"⁸ – נתן החיים, והוא יתברך הוא גם ה"יהיב מזונא"⁹ – נתן המזונות.

(7) תענית ח ע"ב.

(5) זוהר חדש, יתרו, לא ע"א.

(6) ע"פ עקב ח, יז.

בשל סביבה רעה מתדרדרים, רחמנא ליצלן, מדרגה לדרגה. נעשים גסים, עד שנופלים, חס ושלום, בעמקי הרע. והתחלת הדבר היא הסביבה הרעה.

חז"ל אומרים⁸ "מרובה מידה טובה ממידת פורעניות", וכך אנו רואים בחיים בהשפעתה של סביבה טובה. הדבר מעורר כוחות פנימיים – לא זו בלבד שהוא מקיים מצוות בחיות, אלא שזה מעורר גם כוחות של מסירת-נפש, כך שאודות שמירת שבת והדומה אין כלל מקום לדיון. לסביבה הטובה יש השפעה עליו שהוא בתוקף של מסירת נפש בעניני יהדות. בני ישראל בצאתם ממצרים היו גסים, אך לא חטאים, ולכן זכו למתן תורה.

קיצור. מבאר: "עצרת" מכילה שלושה פירושים (א) השהיה. (ב) תקיפות. (ג) לשלוט ולמשול. שואל מדוע קבעו את שמחת-תורה לאחר שמיני עצרת ולא לאחר שבועות. בעת מתן-תורה, כאשר ה' יתברך נתן למשה רבינו את הלוחות הראשונים, בני ישראל היו בדרגת צדיקים, אבל הם היו גסים בגלל ההשפעה הרעה של זוהמת מצרים. מבאר את החשיבות של סביבה והשפעתה.

ב.

הנמרא⁹ אומרת: "ישראל שעמדו על הר סיני, פסקה זוהמתן". כיון שבני ישראל עמדו מול הר סיני, בזה הם התנקו מהזוהמה.

בשל מצבם הרוחני הטוב, היו בני ישראל ראויים לגילוי האור של מתן תורה, לכן היה גילוי של אור אין-סוף, כמו שכתוב¹⁰ "וירד ה' על הר סיני" – האלקות היתה גלויה לכל, והאור האלקי האיר בבני ישראל בגלוי, כמו שכתוב¹¹ "וכל העם רואים את הקולות", אומרים חז"ל¹² שאז ראו את מה שבדרך כלל שומעים.

את הקולות שומעים, בדרך כלל, ולא רואים. אך בעת מתן תורה בני ישראל היו בדרגה נעלית כל-כך שהיתה אצלם התגלות של עצם הנשמה,

(11) שם כ, טו.

(12) מכילתא על הפסוק.

(8) סוטה יא, ע"א.

(9) שבת קמו ע"א.

(10) יתרו יט, כ.

הנעלית מכוחות הנפש, כלומר, בעת מתן-תורה עצם הנשמה האיר בכל יהודי בחיי הגוף.

חיות הנפש המחיה את הגוף איננה עצם הנשמה, אלא הארה מהנשמה. הארה מכוחות הנפש מחיה את אברי הגוף, כל כוח מחיה אבר פרטי. בעת מתן-תורה, כאשר "פסקה זוהמתן", גם חיי הגוף נבעו מעצם הנשמה, הנעלה מהכוחות הפרטיים. לכן היה אז "רואים את הנשמע ושומעים את הנראה".

מאחר שבני ישראל היו אז בדרגת צדיקים, לכן מתן-תורה היה בקולי קולות, כל העולם רעש, כדרך עבודת הצדיקים שהיא באתגליא.

אבל אחרי חטא העגל, שאז בני ישראל היו בדרגת בעלי-תשובה, נתינת הלוחות האחרונים, השניים, שה' יתברך נתן למשה רבינו היתה בחשאי, כפי שדרך העבודה של בעלי-תשובה היא דרגת "הצנע לכת"¹³. לכן ה' יתברך נתן למשה רבינו את הלוחות השניים ביום הקדוש, יום כפור, שהוא יום סליחה ומחילה.

ה' יתברך נתן לבני ישראל את הלוחות השניות על-ידי תשובה, כמו שכתוב בזוהר הקדוש¹⁴ ש"בעלי תשובה משכין ליה בחילא יתיר".

על-ידי כל עבודה שיהודי עושה, לומד תורה, מקיים מצוות ומתנהג בהנהגה טובה, ממשיכים אור מלמעלה. אולם בעלי-תשובה, כיוון שהם מתמסרים מאוד בתוקף גדול בעבודה, הם ממשיכים אור נעלה יותר, כמו שכתוב¹⁵ "ממעמקים קראתיך הוי" – שעל-ידי תשובה שבאה מעומק הלב ממשיכים אור נעלה יותר מלמעלה.

זהו שהקב"ה מהפך זדונות לזכיות על-ידי תשובה:

בעל-תשובה עושה מחושך אור. תמורת זאת שקודם לכן הלך בדרך חשוכה של עבירות, כעת הוא הולך בדרך מאירה של מצוות, לכן הקב"ה מהפך שהזדונות נעשים זכיות¹⁶, ותמורת זאת שלפני התשובה הם היו מלאי עבירות, לאחר התשובה הם מלאי מצוות, מכך שה' יתברך מהפך את העבירות שעשו קודם לכן למצוות.

(15) תהלים קל, א.

(16) יומא פו, ע"ב.

(13) לקוטי תורה, האזינו עב, ד.

(14) חלק א קכט, ע"ב.

אמנם, המצוות שנהפכו מעבירות, שונות מהמצוות שהן מצוות מלכתחילה. המצוות של צדיקים הן אור ישר, כמו שכתוב¹⁷ "והאלקים עשה את האדם ישר", וכמו שכתוב¹⁸ "מצות ה' ברה מאירת עינים". המצוות הן בהירות והן מאירות עיניים, כי מצוות הן אור, אבל המצוות של בעלי התשובה שה' יתברך מהפך מעבירות למצוות, הן כחושך שנעשה אור.

בגשמיות אנו רואים שילד שהתרחק מאביו והיה מרדן, כשהוא שב אל אביו, השמחה שלאחר הריחוק היא גדולה מאוד. כך גם ברוחניות, הקירוב שלאחר התשובה ביום כפור הוא בשמחה גדולה מאוד. לכן קבעו את שמחת-תורה בחדש תשרי, שאלו הן שתי שמחות¹⁹ של זמן שמחתנו. כמו שכתוב²⁰ "ישמח ה' במעשיו" ו"ישמח ישראל בעושיו"²¹. [א] שמחה למעלה, שבני ישראל התנקו מלכלוך העבירות על-ידי התשובה ביום כפור והתקרבו לאלקות, [ב] זוהי השמחה של היהודי לאחר הריחוק. לכן קבעו את שמחת-תורה על השמחה שלאחר הריחוק.

אכן, היו צריכים לקבוע את שמחת-תורה מיד לאחר יום הכפורים, ומדוע קבעו את שמחת תורה לאחר שמיני עצרת?²⁴

אומר על כך הפסוק "ביום השמיני עצרת תהיה לכם".

שמיני פירושו שֶׁמֶן. היום הַשְּׁמֶן – יהיה היום החזק²², "עצרת".

כדי שהכתיבה הטובה של ראש השנה והחתימה הטובה של יום כפור לשנה טובה, תהיה "עצרת", מחזקת, דהיינו מקוימת – הרי זה על-ידי "עצרת"; שישלוט על עצמו בהנהגתו, לשמור לקיים תורה ומצוות, ורק אז היא שמחת תורה. כי על-ידי לימוד התורה זוכים לכל הדברים בבני חיי ומזוני. כל יהודי צריך לקבוע עתים לתורה.

קיצור. מבאר ש"במעמד הר סיני פסקה זוהמתן". בני ישראל היו בדרגת צדיקים זכו ויכלו להכיל את גילוי עצמות אין-סוף שהיה בעת מתן-תורה,

(21) שם קמט, ב.

(22) ספר המאמרים תש"ב, ע' 35. תשי"א,

ע' 87.

(17) קהלת ז, כט.

(18) תהלים יט, ט.

(19) לקוטי תורה, שמיני עצרת פח, ד.

(20) תהלים קד, לא.

אז האירה בבני ישראל עצם הנשמה שלמעלה מהכוחות הבאים מהארת הנשמה. את הלוחות השניים קיבלו בני ישראל ביום הכפורים על-ידי תשובה. לכן שמחת תורה היא לאחר שמיני עצרת: א) שמחה שלאחר הריחוק. ב) את השנה טובה ומתוקה בני ישראל מקבלים רק על-ידי לימוד והחזקת התורה.

היתה לי דמעתי לחם

(מר-חשון ה'תש"ה)

"היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלקיך"¹.
 בכל צרה של בני ישראל, רחמנא-ליצלן, אומרים הגוים: היכן אלקיכם?
 לעומתם, האפיקורסים היהודים הכופרים, עליהם אומרים רז"ל² "דפקר
 טפי", שהם אפיקורסים גדולים עוד יותר מהאפיקורסים של אומות העולם,
 ובפרט ביחס לאומות העולם המאמינים, שחז"ל קוראים להם "חסידי אומות
 העולם"³, לא זו בלבד שהם שואלים את היהודים שומרי דת ישראל "איה
 אלקיך", אלא הם לועגים מהיהודים הדתיים.

הצרות הגדולות שה' יתברך מעניש בהם את עם ישראל, ירחם ה'
 יתברך, הן כדי שהם יעשו תשובה,

— כמו שאומרים כל מאות הפסוקים בתורה, נביאים וכתובים, שכל
 צרות היהודים, רחמנא-ליצלן, בכל הדורות, הן עונש האזהרה האלקית כדי
 שבני ישראל יעשו תשובה, וכאשר בני ישראל עשו תשובה ה' יתברך שלח
 להם ישועה —

אבל הכופרים בה' ובתורתו מנצלים את עונש האזהרה האלקי בצורה
 הפוכה; הם לועגים לתורה ומצוות. הם מנצלים את שפלות הרוח ומבוכת
 היהודים.

לא זו בלבד שבלעגם הם מדיחים יהודים מדרך התורה והמצוות, אלא
 הם עושים את בני ישראל לכופרים בהבטחות האלקיות לישראל על הגאולה.
 הם מובילים את בני ישראל בדרכים האפיקורסיות הישנות, הבזויות
 והכחבות, כך שבני ישראל צריכים לחפש את הגנתם ועזרתם בחיק המעצמות
 הגדולות אשור ומצרים.

(1) תהלים מב, ד.

(2) רמב"ם, הלכות תשובה פרק ג, הלכה ה.

(3) הלכות מלכים פרק ח, הלכה יא.

(4) סנהדרין לה, ע"ב.

על כך מקוננים הנביאים בני קורח¹ "היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איזה אלקיך".

דמעתיי הן אצלי כלחם יומם ולילה, על כך שמלבד הסבל הגופני האיום שעם ישראל סובל בגלות המרה, סובל עם ישראל גם יסורים רוחניים מאומות העולם, ועוד יותר מ"אחיכם שונאיכם"⁴, הכופרים בה' ובתורתו, המעבירים את עם ישראל על דעתם ודתם.

בני קורח, אסיר ואלקנה ואביאסף, לקחו חלק בתחילה בהכנות למחלוקת של קורח אביהם נגד אהרן ומשה, אבל בעת המחלוקת עצמה הם התחרטו ונסוגו ממנה⁵.

כאשר האדמה נפתחה לבלוע את קורח ועדתו, גם אסיר, אלקנה ואביאסף, בני קורח, נפלו אל תוך 'פי הארץ'.

אך מכיון שהם עשו תשובה, נותר המקום ב'פי הארץ' פתוח, והם לא כוסו בעפר כקורח ועדתו, שם הם אמרו שירה ושם חיברו מזמורים.

כאשר יצאו מ'פי הארץ', שרתה עליהם רוח הקודש והם אמרו נבואה על זמן חורבן בית המקדש והתקופה המרה כאשר בני ישראל יהיו בגלות.

מזמור זה הוא אחד ממזמורי תקופת הגלות, שהנביאים בני קורח מקוננים על תקופת הגלות המרה, שמלבד הצרות הגופניות הגדולות ויסורי הגלות, גדול עוד יותר רגש הקרירות והביזוי לתורה ומצוות, שהכופרים בה' ובתורתו גרמו לעם ישראל.

כמו שכתוב⁶ בעמלק "אשר קרך בדרך". עמלק מבקש לקרר את עם ישראל בדרך התורה והמצוות, כך מבקשים הם לקרר את אמונת בני ישראל ולעשותם, חס-ושלום היר-לא-תהיה, לכופרים בה' ובתורתו, בכך שהם מפרסמים דיעותיהם הכוזבות אשר "ככל הגוים בית ישראל"⁷, היפך – בין טומאה לטהרה – מהתורה הקדושה, שה' יתברך אומר⁸ "והייתם לי סגולה מכל העמים" ו"ואבדיל אתכם מכל העמים"⁹, ואשר משה רבינו עליו-השלום,

(7) יחזקאל כה, ח.

(8) יתרו יט, ה.

(9) קדושים כ, כו.

(4) ישעיהו סו, ה.

(5) סנהדרין קיא, ע"א. רש"י תהלים מב, א.

(6) תצא כה, יח.

האוהב¹⁰ ומנהיג ישראל האמיתי מבקש מה' יתברך, "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"¹¹.

הכופרים מחלישים את דעת התורה.

לאמיתו של דבר, לבני ישראל יש שליחות אלקית מה לפעול בעולם, כמו שכתוב במדרש¹² על הפסוק "בראשית ברא אלקים וגו'", "בראשית" – "ב' ראשית" – התורה נקראת "ראשית" וישראל נקראים "ראשית", שעל בני ישראל לעדן את העולם על-ידי קיום דיני התורה, ולשם כך זקוקים לבני ישראל בעולם הזה הארצי.

כמעשה הידוע¹³, אודות אחד מחסידי רבנו הזקן, למדן גדול וחסידי, שכל ימיו היה יהודי עשיר ונתן צדקה ביד רחבה, וכיוון שהיה עשיר הכל היו מעונינים להחזיק את כספי חסכוניהם אצלו, בהיתר עיסקא, בעד אחוזים נמוכים ביותר.

בזמן מסויים, מצבו השתנה פתאום. הוא סבל נזקים גדולים ואיבד את כספו, וגם כספי אחרים.

כאשר הוא הגיע לרבנו הזקן לליאזנא, בכה מאוד על מצבו הכלכלי המר, ואמר לרבי שהוא צריך לשלם חובות, הוא צריך לחתן את הילדים, הוא צריך להוצאותיו והוא צריך להחזיק גם את הילדים המבוגרים שכבר נישאו.

הרבי נכנס לדביקות וכעבור זמן-מה אמר לחסיד: אתה אומר כל מה שאתה צריך, ולשם מה זקוקים לך אינך אומר כלל.

כלומר: לעם ישראל יש שליחות אלקית. הם מוכרחים לעדן את העולם על-ידי תורה ומצוות.

קיצור. מבאר כי מלבד יסורי הגלות הגופניים, עם ישראל סובל מיסורים רוחניים, שאומות העולם בכלל ויותר מזה היהודים הכופרים בה' לועגים להבטחות האלקיות לישראל לגאולה. הכופרים מובילים את עם ישראל בדרכי הכפירה הישנות ומחלישים את קדושת התורה והמצוות. הנביאים מקוננים על ההשפעה המזיקה של הכופרים על עם ישראל שהם שוכחים את שליחותם.

בראשית א, א.

10) מנחות סה, ע"א.

11) ספר השיחות תש"ז ע' 126, ובהערות

11) תשא לג, טו.

12) תנחומא בראשית, פרשה י. רש"י המו"ל, וש"נ.

ב.

מפרשים רבים מבארים¹⁴ את הפסוק "היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה כאמור אלי כל היום איה אלקיך", שהנביאים מקוננים על המצב הרוחני הירוד של בני ישראל, ומדגישים על מה בני ישראל מקוננים ובוכים ועל מה אינם בוכים.

הנביאים מתאוננים על בני ישראל בזמן הגלות – כמה יש לרחם על מצבם הרוחני הירוד, שבני ישראל בוכים ומקוננים על מה שלא צריך לבכות, ועל מה שבאמת יש לקונן ולבכות, אין בוכים.

כל זה הוא בשל ההשפעה המזיקה שיש לכופרים על ישראל, המקררים אותם לתורה ומצוות.

המפרשים מסבירים את הפסוק, איך יהודי הגלות הקרים, בהתאם למצבם הרוחני הרע, צריכים לומר:

"היתה לי דמעתי לחם" – ממה נוצרות אצלי דמעות, על מה אני בוכה ומקונן? – "לחם יומם ולילה". הדמעות הן רק על הצרכים הגשמיים, ואילו על ה"כאמור אלי כל היום איה אלקיך" – כאשר מדברים אלי כל היום דברי תורה ומוסר ותובעים ממני "איה אלקיך" – היכן העבודה האלקית שלי בלימוד התורה וקיום המצוות, ומצביעים לי על העם-הארצות שלי בתורה ועל חלישותי בקיום המצוות ועל קרירותי לתורה ומצוות – אזי אינני בוכה. לאמיתו של דבר, צריך להיות להיפך:

לענינים הגשמיים לא צריך לדאוג. צריך לעשות כלי לברכת ה', כמו שכתוב¹⁵ "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", וה' יתברך שהוא, ברוך-הוא, הוא ה"נותן לחם לכל בשר", ימלא את כלי הפרנסה בשפע ברכה והצלחה.

על האדם להשתדל שכלי הפרנסה יהיה כלי טהור על-פי תורה, עם שמירת שבת, ללא גניבת דעת וללא ערמומיות, וכאשר הכלי הוא טהור ה' יתברך נותן שפע ברכה.

אבל כאשר הענינים הרוחניים אינם כפי שצריך להיות על-פי התורה, שחסרה תפילה בציבור, חסרה קביעות עתים לתורה וכפרט כשנכשלים בעניני

(15) ראה טו, יח.

(14) לקוטי שיחות חלק א, ע' 149.

עבירות, יש להצטער מאוד ולככות על כך, והצער והאבל גורמים לכך שיעשו תשובה באמת.

עיקר ענין הבכיה צריך להיות על הפריקת-עול מלכות-שמים, שפריקת-עול היא השורש לכל החטאים והעבירות.

ענינה של פריקת-עול הוא, שמסיר מעצמו, רחמנא-ליצלן, את העול היהודי של התורה והמצוות, ונעשים חופשיים מהכל, כך שמתמסרים לתשוקות הלב ללא כל גבול וללא מעצור של שכל ויראת שמים.

כל מה שהלב חושק ואת כל התאוות הוא ממלא מיד, מבלי לשים לב ל"פחד אלקים"¹⁶, שהוא מורא-שמים. כלל לא עולה בליבו ובשכלו שעניני התאוות שהוא עומד לעשות הם נגד רצון ה' יתברך, ושכך הוא פוגם את נשמתו ומשחית אותה – כי הוא השליך מעצמו לגמרי, רחמנא-ליצלן, עול מלכות-שמים.

פריקת-עול גרועה יותר מאשר אצל זה שליבו הוא כאבן שאינו חש מורא שמים, שעל-פי רוב זה קיים אצל אלה שיש להם התנשאות ורוחב לב בגלל עשירותם והצלחתם בפרנסה, הנחת מהילדים והכבוד שלהם – שאין זה אלא דבר זמני, וכאשר חל שינוי במצבו, שהוא מאבד את העשירות ואת הנחת מהילדים וכדומה, אזי ליבו מתרכך וזה משפיע עליו שיעשה תשובה ויהיה ליהודי של תורה ומצוות.

אבל מי שהשליך מעצמו, רחמנא-ליצלן, עול מלכות-שמים, גם כאשר הוא נעשה יורד ממצבו, גם אז אינו נעשה בעל תשובה.

רק כאשר קורה לו מקרה בלתי רגיל ביסורי הגוף, אזי גם הפורק-עול מכיר כי יד השם עשתה זאת ועושה תשובה.

כל אחד יכול למצוא בעצמו ענין של פריקת-עול בדקות, כי באמת, העדר קבלת-עול מלכות-שמים בתוקף הוא כבר תחילתה של פריקת-עול, ויש להוריד על כך דמעות. וזה מביא ישועה בעבודת ה', כפי שרכנו הזקן מפרש¹⁷:

(17) לקוטי תורה, בהעלותך ל, ע"ב.

(16) תהלים לו, ב.

"היתה לי דמעתי" – על-ידי מרירות מגיעים ל – "לחם" – של תורה,

"יומם ולילה" – פרק אחד שחרית, פרק אחד ערבית¹⁸,

"באמור אלי כל היום אי-ה אלקיך" – ואז יודעים ומכירים שאי-ה¹⁹ – א' כתר, י' חכמה, ה' בינה – "אלקיך", שהוא, ברוך-הוא, נותן בני, חיי ומזוני.

קיצור. מבאר איך רוב המפרשים מסבירים את הפסוק על המצב הרוחני הירוד של בני ישראל בגלות, שצערם ובכיים הוא על הצרכים הגשמיים ועל החסר ברוחניות לא בוכים. באמת צריך להיות להיפך. לצרכים גשמיים יש לעשות כלי טהור עם שמירת שבת וכו' וה' יתברך נותן שפע ברכה, אבל על החסר ברוחניות יש לבכות. פריקות-עול היא מקור כל החטאים. על-ידי מרירות זוכים ללחם של תורה.

סוף ספר במדבר בהוספה [הערת כ"ק אדמו"ר].

(18) מנחות צט ע"ב.

(19) ראה במקומות שצינו בלקוטי תורה,

מאי חנוכה דתנו רבנן

[כסלו ה'תש"ה]

"מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון כו', שכשנכנסו יונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה"¹.

הגמרא אומרת: "מאי חנוכה" – על איזה נס קבעו את חג החנוכה?² רבנן לומדים, שביום העשרים וחמישה בכסלו מתחילים ימי החנוכה. – כל דבר שהשתמשו בו בבית המקדש היה זקוק להשגחה טובה שלא יהיה בו חסרון ושיהיה טהור בוודאות:

הקרבנות היו צריכים להיות בריאים בודאות, העצים שהשתמשו בהם למערכה של המזבח היו צריכים להיות נקיים בוודאות מתולעים או ריקבון, מיני הקמח השונים ששימשו לקרבנות השונים היו צריכים להיות מגופים כראוי, גם היין והשמן ששימשו לקרבנות שונים ולדברי אפיה שונים היו צריכים להיות נקיים, והשמן שהשתמשו בו למנורה היה צריך להיות השמן הטוב והמובחר ביותר.

על שמן המנורה כתוב בתורה³ שהשמן צריך להיות "זך" ו"כתית".

אומרת הגמרא⁴ ש"זך" משמעו נקי ו"כתית" משמעו כתוש, סחוט. ישנם תשעה אופנים איך מוציאים את השמן מן הזיתים, ורק שלושה מהם כשרים למנורה⁵, כך ששמן המנורה היה אחד הדברים היקרים ביותר בבית המקדש.

כידוע, כל הדברים – קמח, יין, שמן וכלי המקדש – היו צריכים להיות שמורים ממגע של אדם טמא, לכן כאשר בחרו את השמן למנורה

(4) מנחות, פו ע"ב.

(5) שם כט ע"א. רמב"ם, הלכות איסורי

מזבח פרק ז, הלכות ח, י.

(1) שבת, כא ע"ב.

(2) רש"י.

(3) שמות כז, ב.

מילאו את השמן בפכים – כדים קטנים – וכל פך חתמו בחותמו של הכהן הגדול ושמרו את פכי השמן במקום מיוחד.

כאשר היוונים כבשו את ירושלים עיר הקדש, תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, וכבשו את בית המקדש, הם טמאו את כל השמנים שהיו בבית המקדש. כאשר, בעזרת השם, החשמונאים ניצחו את היונים, מכל פכי השמן הרבים שהיו מוכנים למנורה, הם מצאו לא יותר מפך שמן אחד ויחיד, שהיה חתום בחותמו של הכהן הגדול.

פך יחיד זה היה טמון באדמה. זה היה סימן שהיונים הטמאים לא נגעו בפך הזה בידיהם⁶.

באותו פך שמן, היה די שמן רק כדי למלא את המנורה יום אחד. ה' יתברך עשה אז נס, שמפך השמן היחיד מילאו את המנורה שמונה ימים, כאשר במשך זמן זה כבר יכלו לספק שמן טרי למנורה.

בגלל הנס הגדול, שהשמן של פך אחד ויחיד החזיק שמונה ימים, קבעו לשנה הבאה את שמונת הימים, החל מהיום העשרים וחמישה בכסלו, ל"ימים טובים בהלל והודאה" לה' יתברך.

מלחמת יוון היתה מלחמה רוחנית, לא מלחמה גופנית כמובנן של מלחמות רגילות שהן בשביל מטרות גופניות – לכבוש ארץ ולשעבד את התושבים המנוצחים ולקחת את כל אשר להם.

היוונים היו אנשי תרבות גדולים. הם העריכו מאוד את התורה בתור ערך תרבותי נפלא ועמוק. הם העריכו גם את עם ישראל שיש לו תורה כה עמוקה וחכמה, ויש לו את כשרונות השכל להבין ולהשיג תורה כה עמוקה וחכמה. היוונים העריכו מאוד גם מצוות שונות שבני ישראל מקיימים, אבל הם היו אפיקורסים גדולים וכפרו בא-ל ברוך-הוא. הם היו כופרים בעיקר. הם היו נגד קדושת התורה והמצוות.

המדרש⁷ אומר "לא המת מטמא ולא המים מטהרין, אלא אמר הקדוש ברוך-הוא חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי". לא קיים הסבר שכלי מדוע מקוה מטהר. זו גזירה מוחלטת של הקדוש ברוך-הוא

(7) תנחומא, חוקת פרשה ח.

(6) תוספות, שבת שם.

שלבני ישראל אסור לנהוג אחרת, כי התורה איננה רק חכמה עמוקה, אלא התורה והמצוות הן חכמתו ורצונו יתברך, למעלה מהבנה אנושית.

קיצור. מבאר שכל התצרוכת בבית המקדש, קמח, יין, שמן, עצים וכלי המקדש, מלבד בעלי החיים, היו צריכים להיות שמורים ממגע טמא. שמן למנורה היה אחד הדברים היקרים ביותר בבית המקדש, מכיון שיכלו לצרוך רק שלושה מתוך תשעת סוגי שמן זית. היוונים ניהלו מלחמה רוחנית, כאשר הם כבשו את בית המקדש הם טימאו את השמנים. בגלל נס פך השמן קבעו את שמונת ימי חג החנוכה.

ב.

כתוב⁸ "אלה העדות והחוקים והמשפטים וגו'".

במצוות שה' ברוך-הוא נתן לישראל, הן מצוות עשה, המצוות שיש לעשות, והן מצוות לא-תעשה, שיש להשמר שלא לעשות, יש שלושה סוגי מצוות⁹: עדות, חוקים ומשפטים.

עדות – הכוונה למצוות שהן זכר, על דרך משל שבת, פסח, סוכות וכדומה.

חוקים – הכוונה למצוות שאין עליהן כל ביאור שכלי, כפי שרש"י כותב על הפסוק¹⁰ "זאת חוקת התורה" – שהשטן ואומות העולם שואלים את בני ישראל מהי מצות פרה אדומה ואיזה טעם יש למצוה זו? לכן כתוב חוקה, שזו גזירה שה' ברוך-הוא גזר ולאף אחד אין רשות להרהר על כך.

גם שלמה המלך, החכם מכל אדם, גם הוא לא השיג את הטעם של מצות פרה אדומה, כמו שכתוב¹¹ "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".

שלמה המלך אומר על מצות פרה אדומה – קיוותי שאחכים ואבין את ענין פרה אדומה, אבל הדבר נעלה מהבנתי.

(10) במדבר יט, ב.

(11) קהלת ז, כג.

(8) דברים ז, מה.

(9) ראה מאמר ד"ה "אמר רבא בר רב

הונא" (לעיל ע' 62) [הערת כ"ק אדמו"ר].

במצות פרה אדומה קיימים שני דברים סותרים.

קרבן פרה אדומה שונה מכל שאר הקרבנות, בכך ששרפו אותה יחד עם עץ ארוז – פיסת עץ מסוג האילן הגבוה ביותר, אוזב – פיסת עץ מסוג האילן הנמוך ביותר, ושני תולעת – פיסת בד־צמר צבועה אדום, והאפר המעורב במים מטהר טמאים, אבל מי שעושה את הפרה אדומה, הוא עצמו נטמא¹².

זו משמעות החוקים, שזהו ציווי בגזירה אלקית.

משפטים – הכוונה למצוות שגם השכל האנושי מחייב אותן, כמו כיבוד אב ואם, צדקה, לא לגנוב וכדומה.

על-פי שכל קל יותר לקיים את המצוות שבסוג עדות ומשפטים, בהם יודעים פחות או יותר את טעמי המצוות, מאשר לקיים את המצוות שבסוג חוקים, והשכל האנושי הירא-שמים אומר שיש לקיים את מצוות החוקים בעונג כפי שמקיימים את העדות והמשפטים, אבל לאמיתו של דבר יש לקיים את מצוות העדות והמשפטים בקבלת-עול אמיתית כמו את מצוות החוקים, כי עיקר קיום המצוות לא צריך להיות בגלל טעם המצוה, אלא מפני שכך הוא ציווי ה' ברוך-הוא.

זו היתה מלחמתם הרוחנית של היוונים:

הם טענו שהתורה אינה אלא חכמה. הם רצו לקחת מבני ישראל את קדושת התורה, הקדושה שבמצוות בכלל ומצוות החוקים בפרט. כמו שכתוב¹³ "להשכיחם תורתך" – לגרום לבני ישראל לשכוח שהתורה היא שכל אלקי, "ולהעבירם מחוקי רצונך" – שבני ישראל לא יקיימו את מצוות החוקים.

עיקר כוונת היוונים היתה לנתק את בני ישראל מאמונתם, ומהמסירות־נפש שלהם אל ה' ברוך-הוא. כמו שכתוב¹⁴ שהיוונים אמרו: "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל", כלומר להתנתק מאלקות. לכן, כאשר הם ניצחו זמנית וכבשו את ירושלים וחדרו לבית המקדש, הם טמאו את שמן המנורה.

כל שאיפתם של היוונים היא לכבות את האור האלקי אצל בני ישראל.

(14) ירושלמי, חגיגה פרק ב, הלכה ב.

(12) יומא יא, ע"א.

(13) בנוסח 'ועל הניסים'.

אבל מתתיהו כהן גדול ובניו, עם חלק מסוים של יהודים מסורים לתורה ומצוות, בהכריזם בכנות "שמע ישראל" ובאמונתם ומסירות נפשם האמיתית ב"ה' אלקינו ה' אחד", ניצחו את הכופרים היווניים ובקשו לחזור ולהדליק בישראל את הנר האלקי – נתן להם ה' ברוך-הוא מתנה כפולה – שמצאו את פך השמן הכשר, ובמקום לילה אחד הוא בער שמונה ימים.

מלחמת היוונים הרוחנית הזו, חוזרת ומתנהלת בכל דור. ישנם כופרים יוניים, לא יהודיים ויהודיים, שמנהלים מלחמה רוחנית לנתק את בני ישראל מאלקות.

ישנם אפיקורסים יוניים שונים – לגמרי, למחצה, לשליש ולרביע וסתם כאלו המכונים 'חנפנים מודרניים'. הם בעד טהרת המשפחה, אבל אינם בעד מקוה כשר. הם בעד חנוך דתי אבל אינם בעד איסור תערובת אנשים ונשים, ועוד ענינים דומים.

ישנה גם השפעה של הכפירה היונית מהסביבה. גם שונאנו הגדול ביותר בלעם הרשע שיבח את עם ישראל ב"הן עם לבדד ישכון"¹⁵ וב"מה טובו אהליך יעקב"¹⁶, והנגררים הכלליים העיוורים מבקשים לחבר יחד יהודים ולא יהודים. כל זה מכבה, חס־שלום, את הנר האלקי בישראל.

זהו נר חנוכה, שעם המסירות נפש של "ה' אלקינו ה' אחד" מוצאים גם עתה את פך השמן של חנוך הכשר, על־מנת להדליק בבתי ישראל את המנורה האלקית של תורה ומצוות.

קיצור. מבאר שבמצוות יש עדות, משפטים וחוקים. לעדות ומשפטים יש טעמים שכליים, אבל חוקים הם גזירות של ציווי הקב"ה. המלחמה הרוחנית של היונים היתה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", לכבות את הקדושה האלקית בישראל. עם המסירת־נפש של "ה' אלקינו ה' אחד", קבוצה קטנה של עוסקים בתורה ומצוות ניצחה את היונים הכופרים והם חזרו והדליקו את נר הקדושה האלקית. מבאר איך מלחמת הכפירה הרוחנית חוזרת ומתנהלת בכל דור והסביבה הרעה הקרה משפיעה, אבל פך השמן של החנוך הכשר יאיר את מנורת התורה ומצוות בבתי ישראל.

כי נר מצוה ותורה אור

[טבת ה'תש"ה]

"כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר"¹.

הפסוק מבאר² שלושה ענינים – מצוות, תורה ודרך החיים. ואומר כי מצוות הן נר, שהוא הכלי המכיל ומביא אור, תורה היא אור ותוכחת-מוסר היא דרך החיים.

בתואר "נר" קיימים שני מושגים, שכאשר הם באים יחד, אזי הם מכילים ומביאים אור.

כדי שיהיה אור מוכרחים להיות שלושה דברים – פתילה, שמן וכלי לשמן ולפתילה.

פתילה ללא שמן אינה יכולה להביא אור. היא נשרפת מיד.

שמן ללא פתילה אינו מביא אור, ורק פתילה ושמן יחדיו מביאים אור, אבל כדי שהאור יהיה אור מסודר שיאיר היטב, מוכרח שיהיה כלי לצורך חיבור הפתילה והשמן.

אלו הם שני הפירושים בנר:

פירוש אחד הוא, כפירוש רש"י, שנר הוא הכלי שבו הפתילה והשמן, כי אז האור הוא בהיר ומסודר. הפירוש השני הוא, שנר הוא פתילה ושמן, שחיבורם מביא אור.

אמנם אור הבא מהפתילה והשמן כשהם בכלי, הוא זך ומסודר, ואילו האור שבא מפתילה ושמן ללא כלי, הוא עמום ולא מסודר, הוא מהבהב, אבל הוא אור.

זהו שכתוב "כי נר מצוה", שהמצוות נמשלו לנר והתורה היא אור המאיר: כשם שבאור גשמי האור הרצוי, הבהיר והשלו הוא רק כאשר הפתילה והשמן הם בכלי, כך גם באור התורה, רק על-ידי ה"נר מצוה" – שמשמעו שלושה דברים: כלי, פתילה ושמן – אזי ה"תורה אור".

1 – קונטרסים חלק א, רכה ע"א.

2) משלי ו, כג.

2) ראה תורה-אור לב, ע"ב. ספר המאמרים

אימתי התורה היא אור המאיר את לומד התורה? – כאשר תחילה יש
 "נר מצוה" המורכב מכלי, פתילה ושמן.

שלושה דברים אלו ב"נר מצוה", הם [א] קבלת-עול פשוטה, לקבל את
 עול המצוות, [ב] לעשות את המצוות בפועל ממש, [ג] עונג המצוה.
 קבלת-עול המצוות היא הכלי של ה"נר מצוה" המחזיק את השמן
 והפתילה.

בכלי של ה"נר מצוה", שהוא קבלת-עול, יש שני ענינים:

א) עול המצוות – לזכור שבזמן זה יש לעשות ציווי זה של ה' יתברך,
 ובזמן זה יש לעשות ציווי זה של ה' יתברך. וכך בכל הענינים, הן בקיום
 המצוות והן במנהגי ישראל.

לאמיתו של דבר, מנהגי ישראל שוים למצוות, כמאמר הידוע³ "מנהג
 אבותינו תורה היא".

זו משמעות קבלת-עול מצוות – לשאת את עול המצוות, שיזכרו ולא
 ישכחו.

ישנם אנשים שהם שומרי מצוה באמת, אבל אין להם את עול המצוות,
 כך שלעיתים קרובות מצד טרדות שונות בעסק או בדברים אחרים הם שוכחים
 מה עליהם לעשות. יש כאלה ששכחו לברך לאחר המזון, להתפלל מנחה
 וערבית, לקרוא קריאת-שמע לפני השינה, למרות שאכפת להם למה הם
 שכחו, בכל זאת אין זה משפיע עליהם שיקבלו על עצמם את עול המצוות.

ב) קבלת-עול – שיקיימו את ציוויי ה' יתברך ומנהגי ישראל
 בקבלת-עול מבלי לשאול מדוע, ומבלי לעשות חילוקים כלשהם במצוות.
 בתפילות, למשל, תפילת שחרית הוא מתפלל ומניח תפילין ללא טלית, כי
 מצוות ציצית קלה בעיניו. הוא איננו מתפלל מנחה וערבית, הוא אינו מחזיק
 ממנהגים, אבל הוא עורך כפרות.

אך באמת יש לקיים מצוות ומנהגי ישראל בקבלת-עול, מבלי לשאול
 מדוע.

זהו הכלי של "נר מצוה".

(3) תוספות מנחות כ ע"ב.

הפתילה של "נר מצוה" היא קיום המצוות והמנהגים בפועל, והשמן של "נר מצוה" הוא העונג והחיות של קיום המצוות והמנהגים. ההידור מצוה, התפילין הראויות והטובות, טלית הצמר הכשרה וכדומה. וה"נר מצוה" מביא את ה"תורה אור".

קיצור. מבאר ש"בנר מצוה" יש שלושה דברים: הכלי, הפתילה והשמן, שאז הוא מביא אור. הפתילה ללא שמן נשרפת מהר ולא מאירה. השמן ללא הפתילה אינו בוער ואינו מאיר. פתילה עם שמן ללא כלי מהבהכת ולא מאירה, רק כל השלושה יחד מביאים אור בהיר ומתמשך. ה"נר מצוה" הוא בשלושה חלקים. הכלי הוא קבלת-עול: א) עול המצוה. ב) הקיום בפשיטות. הפתילה היא קיום המצוות והמנהגים. השמן הוא העונג והידור המצוה.

ב.

כדי שיהיה ה"תורה אור" מוכרח להיות תחילה ה"נר מצוה", ולפי אופן ה"נר מצוה" כך הוא ה"תורה אור".

הענין בזה הוא:

בתורה הנגלית יש שלוש דרגות: א) תורה, ב) אור תורה, ג) תורה אור. הדרגה הראשונה היא תורה.

יש לדעת שהתורה היא חכמתו יתברך. אף שהאדם יכול להשיג את הבנת התורה בהבנתו הפשוטה והמוגבלת, ובאמת זוהי מצות לימוד התורה, שאדם יבין את השכלות התורה בהבנתו, אבל יש לדעת שהתורה היא חכמתו יתברך, הבנות אלקיות שנעלות ועמוקות מכל ההבנות של הנבראים.

גם בסוגיות התורה שהאדם סבור שהן דברים פשוטים ביותר, האמת היא שבסוגייה הפשוטה והמוכנת מסתתר ענין עמוק רוחני ואלקי ביותר.

למשל, סוגיית⁴ שניים או חזין בטלית: שני אנשים באים לבית-דין. שניהם אווזים בטלית שנמצאה, זה אומר אני מצאתי את המציאה וכולה שלי, והאחר אומר שהוא מצא את המציאה וכולה שלו.

4) בבא מציעא ב ע"א. קונטרס לימוד החסידות פרק יב. ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 75.

בהשקפה ראשונה הסוגייה היא סוגייה פשוטה ומוכנת, אבל האמת היא שמלבד ההבנה הרגילה ופסק ההלכה למי שייכת המציאה, לגמרי או בחלקה, מסתתר בסוגייה ענין אלקי רוחני, כפי שהסוגייה נלמדת במתיבתא דרקיע, הישיבה שבשמים.

במתיבתא דרקיע לא קיים כל הענין כפי שהוא בגשמיות בעולם הזה, ששני אנשים באים לבית הדין לשאול למי שייכת המציאה, ועם זאת גם בישיבה שבשמים – מתיבתא דרקיע – לומדים את סוגיית שנים אוחזין בטלית, אלא ששם לומדים את ההבנה האלקית הרוחנית המסתתרת בסוגייה: שנים – שתי נשמות באות לבית-דין של מעלה בשאלה.

שתיהן, בהיותן בעולם התחתון, עשו בעל-עבירה לבעל-תשובה. הודות להתעוררות שלהן, מחלל שבת הפך לשומר שבת, או מלמד שקודם לכן היה בבית-ספר טרף והיה חוטא ומחטיא את הרבים, שהעביר ילדי ישראל על דת ישראל⁵, הודות להתעוררות שלהן הפך לבעל תשובה ונעשה מלמד בתלמוד-תורה כשר והוא זוכה ומזכה את הרבים.

כל השלושה, שני המעוררים והבעל-תשובה נמצאים בעולם האמת. שני המעוררים שעשו את הבעל-תשובה באים לבית-דין של מעלה ושניהם אוחזין בטלית – היא הזכות הגדולה שמבעל-עבירה ומחטיא את הרבים נהיה בעל-תשובה ומזכה את הרבים.

נשמה זו אומרת שהיא מצאה אותו והביאה אותו לתשובה, והזכות היא שלה. ונשמה זו אומרת שהתעוררות שלה עשתה אותו לבעל-תשובה והזכות היא שלה.

כך בכל סוגייה שהוא סבור שזוהי הבנה פשוטה, מסתתרות בזה הבנות אלקיות, למעלה מעלה עד רום המעלות, והיודע ומבין שהתורה היא חכמתו יתברך, יש לו הדרת כבוד אחרת לגמרי כלפי התורה.

שלוש הדרגות בתורה הנגלית הן אלו:

תורה – היא חכמה ושכל. ישנם לומדי תורה כאלה שלומדים רק את חיצוניות השכל של התורה ומתענגים על ההשכלות העמוקות של התורה ומחדשים חידושים בתורה.

(5) סנהדרין קז, ע"ב.

הם מאמינים בקדושת התורה, אבל אינם שמים לב לכך.

הוא גם הרוח ובעל גאווה ויש לו את החוצפה להשוות בין השכל שלו ולהבדיל – שכל התורה האלקי.

אור תורה – זהו שהוא מבין שהתורה היא חכמתו יתברך ויודע בהבנה ברורה שהשכלות העמוקות שבגליא דתורה, ככל שיהיו עמוקות, אין זה אלא כחיצוניות שבה מלובשת הפנימיות.

זהו אור תורה. דרגה זו בתורה היא, שלא זו בלבד שלומד ומבין את עומק השכלות התורה, אלא הוא יודע ומשיג גם את אור התורה.

תורה אור – היא הדרגה השלישית בתורה הנגלית, שמהתורה נעשה אצלו אור, קדושת התורה מאירה לו. וכל הדרגות הללו בתורה תלויות ב"נר מצוה".

קיצור. מבאר שבתורה הנגלית יש שלוש דרגות. א) התורה היא חכמה והשכלה שנעלית מכל החכמות, כי התורה היא חכמתו יתברך, אשר פנימיות ההשכלה האלקית הנסתרת בסוגיות התורה הנגלית היא בלתי ניתנת להשגה בהבנה האנושית המוגבלת. מבאר שבסוגייה פשוטה ביותר בגמרא נסתרת השכלה אלקית, למשל כפי שסוגיית שנים אוחזין בטלית נלמדת בישיבה שבשמים מה ענינה. ב) אור תורה, האור של התורה. ג) תורה אור, שמהתורה נהיה לו אור. כל שלוש הדרגות הללו בתורה תלויות בנר מצוה.

כי אני ד' לא שניתי

[שבט ה'תש"ה]

"כי אני הוי' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם".¹

אומר רש"י: אני, שם הוי', לא שניתי, אף-על-פי שהנני דוחה את ביצוע דין כעסי, אין זה משום ששיניתי את דעתי הקודמת, שארצה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב.

אצל ה' יתברך לא קיימים שינויים.

זה ש"דרך רשעים צלחה"² בבריאות ועושר, ואילו כמה יראים ושלמים בקיום התורה ומצוות שבורים בבריאות ובעוני, הרי זה בשל טעמים כמוסים שרק ה' יתברך עצמו יודע אותם, והוא אינו מגלה אותם אפילו לצדיקים הגדולים ביותר כמשה רבינו ע"ה.

כפי שהגמרא³ מספרת לנו שה' יתברך הראה למשה רבינו ברוח הקודש את הדורות הבאים ומנהיגי התורה שלהם, עד שהגיע לדורו של רבי עקיבא. רבי עקיבא, עם הארץ פשוט, ששנא תלמיד-חכם, והיה לו עונג אילו היה יכול להרע לתלמיד-חכם⁴, עזב את עבודתו כרועה והולך ללמוד תורה.⁵ עשרים וארבע שנים רבי עקיבא למד תורה, החל מאלף-בית וסיים בכך שעל כל תג שעל אותיות התורה היו לו "תילי תילין של הלכות".

כאשר משה רבינו ראה ושמע את גדולתו של רבי עקיבא בתורה, הוא ביקש מה' יתברך שיראה לו את השכר שרבי עקיבא יקבל בעד המסירות-נפש שלו עבור לימוד תורה.

ה' יתברך הראה למשה רבינו את סוף חייו של רבי עקיבא, איך רבי עקיבא לא ציית לגזירת המלכות שאסרה ללמוד תורה עם תלמידים והוא כן למד, והמלכות כלאה את רבי עקיבא בבית הסוהר והענישה אותו בעונש אכזרי איום. קרעו את גופו בשיני מסרקות ברזל.

(4) פסחים מט ע"ב.

(5) כתובות סב ע"ב.

(1) מלאכי ג, ו.

(2) ירמיהו יב, א.

(3) מנחות כט, ע"ב.

כאשר משה רבינו ראה איך שופטים את רבי עקיבא, שגופו נקרע כבשרם של בעלי חיים מתים באטליזי הקצבים, הוא זעק מרוב כאב לב – "רבנו של עולם, זו תורה חו שכרה?!" האם זהו השכר על לימוד תורה במסירת-נפש כזו?

ענה לו ה' יתברך: "שתוק, כך הוא הדבר".

זהו טעם כמוס שה' יתברך אינו מגלה אפילו לצדיקים הגדולים ביותר, מדוע "דרך רשעים צלחה"² וצדיקים הם בעלי יסורים.

אך דעתו של ה' יתברך, שהוא, כביכול, אוהב את מי שעושה טוב ושונא את זה שעושה רע, לא נשתנתה, כי "אני הוי' לא שנית", אצל ה' יתברך לא קיימים שינויים.

אמנם, לאמיתו של דבר צריך להבין, איך זה שבאלקות לא קיימים כל שינויים? חילוקי דרגות, שדרגה אחת שונה מהדרגה השניה – גם זה שינוי, והרי אף באלקות יש חילוקי דרגות באופן גילוי האלקות?

בגשמיות יש מהות ויש מציאות. בכל דבר ישנה מהות הדבר – מהות משמעה כפי שאומרים מה הוא? – וישנה מציאות הדבר.

בגשמיות המהות היא מה שמכונה רוח הדבר והמציאות היא גוף הדבר. ברוחניות, מהות היא הדבר עצמו ומציאות היא מראה הדבר, כמו שכתוב⁶ "ועל דמות הכסא – כסא הכבוד – דמות כמראה אדם עליו מלמעלה".

"אדם" הוא המהות, ו"מראה אדם" היא המציאות.

באלקות יש חילוקי דרגות באופן גילוי האלקות בעולמות. בארבעת העולמות אצילות, בריאה, יצירה ועשיה יש חילוקי דרגות בגילוי האלקות.

בעולם האצילות, שהוא כולו טוב, מאירה מהות אלקות.

בעולם הבריאה שרובו טוב ומיעוטו רע, ומיעוט הרע שבעולם הבריאה מובדל מהטוב, מאירה מציאות אלקות.

בעולם היצירה ששם הוא מחצה טוב ומחצה רע, גילוי האלקות המאיר בו אינו אלא הארה של מציאות אלקות.

(6) יחזקאל א, כו.

בעולם העשיה ששם רובו רע ומיעוטו טוב, גילוי האלקות שבו אינו אלא כהארה דהארה של מציאות אלקות. ובעולם הזה הגשמי בפרט ישנה חשיכה רוחנית ממש, כי האלקות מאוד מוסתרת ונעלמת. כל אלה הם חילוקי דרגות בגילוי האלקות. ואיך אפשר להבין ש"אני הוי' לא שניתי", שבאלקות אין שינויים?

קיצור. מבאר שאף כי ה' יתברך מאריך את ביצוע עונש כעסו על הרשעים, אין זאת שמשנה את דעתו מאהבת הטובים ושנאת הרשעים. מבאר בהוכחה ממש רבינו רובי עקיבא, שזה שצדיקים הם בעלי יסורים ו"דרך רשעים צלחה" הוא דבר כמוס שרק ה' יתברך יודע. מבאר שבגילוי אלקות יש חלוקי דרגות של מהות, מציאות, הארת המציאות והארה דהארה של מציאות, עד העלם לגמרי. שואל איך זה "לא שניתי"?

ב.

אמת ויציב, שגם בגילוי אלקות יש חילוקי דרגות, הן בארבעת העולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, והן בחילוקי הדרגות שקיימות בכל עולם. בעשר הספירות של עולם זה, מאירה דרגה אחרת של אלקות מאשר דרגת האלקות המאירה בהיכלות של עולם אחר. כך גם בנשמות ומלאכים שבעולמות, שאינה דומה דרגת גילוי האלקות המאירה בנשמות שבעולם זה, לדרגת גילוי אלקות המאירה במלאכים שבעולם אחר.

מצד עצם ענין גילוי האלקות שבכל הדרגות המנויות כאן, ספירות, היכלות, נשמות ומלאכים, בודאי יש חילוקי דרגות, וחילוקי דרגות הן שינוי מוחלט.

עם כל זה יובן בצורה זכה ובהירה ש"אני ה' לא שניתי". באלקות, אף שהיא מתגלה בחילוקי דרגות, לא יתכן כל שינוי כלל ואלקות הוא אחדות גמורה.

הדבר יובן במשל מרב שיש לו תלמידים מסוגים רבים. תלמידים גדולים יותר, שכבר יכולים להבין היטב סוגייה בגמרא, ולדייק בלשון רש"י, ולהבין היטב דיוק של תוספות וחיודוש של ראשונים;

יש לרב גם תלמידים קטנים יותר, שאינם יכולים להבין אלא סוגייה עם רש"י ותוספות ללא דיוקים, כי הם עדיין לא הגיעו לכזו הרחבת שכל שיוכלו להכיל בהבנת שכלם סוגיית גמרא כמו התלמידים המבוגרים;

לרב יש גם תלמידים עוד יותר קטנים, שמוחם קטן מלהבין סוגיית גמרא עם תוספות. קשה להם לקלוט אפילו את פירוש רש"י, ועמם מוכרח הוא ללמוד את הגמרא ולבאר כל מילה ולחזור אתם כמה וכמה פעמים, עד שהם קולטים את מה שלומדים אתם. וכדי שהם יזכרו משהו שלמדו אתם מוכרחים לתת להם משל, דוגמה. ומשל זה צריך להיות מדבר המוכן להם, ועל-ידי המשל הם זוכרים גם את מה שלמדו.

הרב לומד עם כל שלוש קבוצות התלמידים, עם כל כיתת תלמידים בהתאם לשכלם והבנתם, ושלושת אופני הלימוד שונים זה מזה לחלוטין:

כתת התלמידים הראשונה, הם כאלו בעלי שכל והבנה גדולים, כך שהרב לומד אתם את הסוגיות העמוקות ביותר ללא כל משלים, כי הם בעלי-שכל גדולים עד שביכולתם להשיג בצורה זכה ובהירה גם את הרעיון העמוק ביותר. כתת התלמידים השניה, גם הם בעלי שכל והבנה טובים, אבל לא כמו הראשונים.

אתם הרב לומד את הסוגייה בצורה לא עמוקה ורחבה מדי, וכדי שהם יבינו טוב יותר את סברות ההשכלה של הסוגייה הרב אומר להם משל מתאים. משל זה מבהיר להם את ענין הסוגייה, אבל העיקר אצל התלמידים הוא סברות הסוגייה והמשל הוא רק טפל.

כתת התלמידים הקטנה יותר, כל ההבנה שלהם היא על-ידי המשל, ואצלם המשל הוא העיקר והסוגייה טפל.

הרב הלומד עם שלוש כתות התלמידים מוכרח לשנות את ביאורי סברות השכל שלו, לכל כיתת תלמידים בהתאם למצבם, שכלם והבנתם.

כאשר מתבוננים ברב בהתאם ללימודו עם שלוש כתות התלמידים, הגדולים ביותר, הבינוניים והקטנים, מוכרחים לומר שהרב הוא לא רק בעל-דרגות שונות זו מזו, אלא גם בעל-שינויים.

אבל מי שיש לו הבנה עמוקה ודאי יבין, שאמנם הרב משנה את הסבריו ואת הכנתו בהתאם להבנת תלמידיו, וזה בודאי שינוי, אבל בפנימיות הרי השינוי אינו מצד הרב, אלא מצד התלמידים.

זה רק שהתלמידים סבורים שהרב משתנה, אבל באמת אין כל שינוי ברב.

כך יובן בגילוי האלקות. הן בארבעת העולמות אצילות בריאה יצירה עשיה והן בספירות, היכלות, נשמות ומלאכים.

עולם האצילות – הוא מעודן יותר מעולם הבריאה, כי עולם הבריאה הוא בדרגת אפשריות המציאות ואילו עולם האצילות הוא בדרגת אפיסת המציאות⁷, שם מאיר גילוי אלקות, וכך בכל הדרגות לפי ערכן, שינוי הגילויים הוא בדרגות, אבל באלקות, באמת "כי אני הוי' לא שניתי".

קיצור. מבאר שאף שגילוי האלקות, הן בעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה והן בדרגות הפרטיות של ספירות, היכלות, נשמות ומלאכים שבכל עולם – הרי הוא שונה, בכל עולם ודרגה גילוי האלקות הוא לפי מהותה, עם זאת "כי אני הוי' לא שניתי". מבאר את ה"לא שניתי" במשל מרב שלומד עם שלושה סוגי כתות תלמידים: א) בעלי-הבנה גדולים. ב) בעלי השגה בינוניים. ג) בעלי-שכל קטנים. אף שבאופן הלימוד הרי קיימים שינויים, אבל השינויים הם בתלמידים ולא ברב.

אתה הוא עד שלא נברא העולם

[אדר ה'תש"ה]

"אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם"¹.
 כאשר יהודי מתעורר משינתו בבוקר, עדיין רק ה"נשמה באפוי"². כיון
 שכוחות נפשו, השכל והמידות, עדיין לא התעוררו מהשינה.
 כאשר הוא ישן, כוחות נפשו העדינים, השכל והמידות, הם בהסתלקות.
 רק כעין בת-קול של הכוחות קיימת באותה שעה. לאחר ההתעוררות
 מהשינה, הכוחות, השכל במוח שבראש והמידות בלב, מתחזקים בכלים שלהם
 משעה לשעה.

לכן, מיד שיהודי מתעורר משנתו הוא אומר "מודה אני לפניך"³. אין זה
 ענין של הבנה והשגה, אלא ענין של הודאה.

לאחר ברכות השחר ולאחר קריאת-שמע קטנה, אף שעדיין "נשמה
 באפוי" בלבד, עדיין אין את ההבנה הראויה באלקות, אבל עם זאת ישנה הבנה
 והכרה כללית בענין הבריאה בקיום כללים, ש"אתה הוא עד שלא נברא
 העולם" – לפני שבראת את העולם – "ואתה הוא משנברא העולם" –
 כאשר בראת את העולם.

לפני שבראת את העולם ולאחרי שבראת את העולם – הכל בשווה.
 כללות ענין בריאת העולם אינו עושה חלילה כל שינוי, כמו שכתוב⁴ "כי
 אני ה' לא שנית"⁵.

גילויי האורות בעלי התכונות השונות בעולמות הרבים לא גורמים כל
 שינוי באלקות, כי בפני האלקות אין כל הסתר, והאלקות מצד עצמה מאירה
 בעולם התחתון ביותר, בדיוק כמו בעולם הנעלה ביותר.

(3) שו"ע אדה"ז, או"ח מהדורא בתרא סימן
 א סעיף ו. מהדורה קמא סימן א סעיף ה.
 (4) מלאכי ג, ו.
 (5) ראה המאמר הקודם [הערת כ"ק

(1) תנא דבי אליהו רבה פרק כא. ראה
 ברכות מו ע"א, תוס' ד"ה כל הברכות. הובא
 גם בהשמשות לתלמוד ירושלמי, מסכת ברכות
 פרק ח.
 (2) ישעיהו ב, כב. לקוטי תורה, פנחס עט,

אדמו"ר].

כשם שעל דרך משל, הרעיון העמוק ביותר מאיר אצל הרב ברעיון הקטן ביותר שהרב לומד עם התלמיד הקטן ביותר, כיון שלגבי הרב עצמו אין כל הסתר, ההסתר הוא רק לגבי התלמידים:

כך גם באלקות – כל הצמצומים הם רק לגבי הנבראים, אבל האלקות היא – "לא שניתי".

לאמיתו של דבר יש להתבונן בענין זה בעומק יותר:

הן אמת שמבחינת הגילויים השונים בעולמות "לא שניתי", אבל זה עצמו שה' ברא עולמות, שלא היו לפני הבריאה, הוא שינוי. ולכאורה בריאה כזו צריכה לגרום שינוי חסוֹשֶׁלום.

על-פי זה, איך ניתן לכאר שהבריאה אינה גורמת שינוי, אלא האמת היא ש"אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם", בשוה ממש? אלא הענין הוא⁶:

היה מקום לשאול: 'מדוע אומרים "לא שניתי", הרי בריאת העולמות שלא היו קודם לכן היא עצמה שינוי', אילו העולמות שה' ברא היו, חסוֹשֶׁלום, מציאות לעצמם, אזי היה אפשר לומר שהעולמות הנבראים גורמים, חסוֹשֶׁלום, שינוי בכורא ברוך-הוא.

אבל לאמיתו של דבר, זה שרואים את העולם ואת כל הנבראים בתור מציאות וישות לעצמם, האמת אינה כך. האמת היא שכל נברא בטל לאלקות.

רק לגבינו, שאנו מביטים על כל נברא בעיני בשר, נדמה לנו שהיש הוא מציאות-דבר לעצמו, אבל האמת היא, שהוא בטל לאלקות, והוא כלל לא מציאות לעצמו. ובמילא לא שייך לשאול מדוע הבריאה עצמה לא גורמת שינוי בכורא ברוך-הוא.

אופן הבריאה⁷ הוא, שהיש הגשמי נוצר מהאין הרוחני, כמאמר הידוע⁸ "התהוות הגשמי מהרוחני, אין לך בריאה יש מאין גדול מזה".

(6) תניא פרק כ. שער היחוד והאמונה פרק

(34) [הערת כ"ק אדמו"ר].

ז. אגרת הקודש ו.

(8) לקוטי תורה, ראה כ, ד. ספר המאמרים

(7) ראה המאמר ד"ה בנו בערים (לעיל ע' תשי"א, ע' 14.

הבריאה הגשמית מרוחניות היא באופן של בריאה יש מאין, האין הוא רוחני שיוצר את היש שהוא גשמי.

אופן הבריאה הוא, שהאין האלקי שיוצר את היש הגשמי מוכרח להיות תמיד ביש כדי להחיות את היש. למרות שהאין מוכרח להיות תמיד ביש, האופן שבו האין הוא ביש – הוא מוכרח להיות רק נעלם, כמאמר הידוע: "העלם הבורא מהנברא" – הבורא מוכרח להסתתר מהבריאה.

בריאת היש וקיומו היא רק על-ידי האין ושהאין יהיה בהעלם מהיש.

קיצור. מבאר שבבוקר, כאשר כוחות השכל והמידות הם עדיין בקטנות, העבודה היא רק בדרך הודאה, שאז אומרים "מודה אני", אבל לאחר ברכות השחר, כשכוחות השכל והמידות מתחזקים, אזי העבודה היא שתהיה הכרה והבנה באלקות, ש"אני ה' לא שניתי". שואל, שהתהוות העולמות שלא היו קודם לכן צריכה, חס ושלום, לגרום שינוי. מבאר שהאין צריך להיות תמיד ביש, אבל האין מוכרח להיות נסתר מהיש.

ב.

זה שהתהוות היש היא מהאין רק באופן שהוא צריך להיות תמיד ביש ומוכרח להיות נסתר מהיש, זה עצמו הוכחה שכלית טובה שהיש כשלעצמו אינו מציאות כלל.

היש אינו יוצר את עצמו, כי בין הנבראים אין דבר כלשהו שיברא את עצמו.

היש אינו יוצר את עצמו ואינו מחיה את עצמו, אלא הכל הוא האין האלקי, שהאין האלקי מהווה את היש ומחיה אותו.

להבין את הענין טוב יותר:

כתוב¹⁰ "בדבר ה' שמים נעשו", שבריאת השמים היא על-ידי הדבר ה', הוא המאמר¹¹ "יהי רקיע", שבמאמר זה ברא ה' את השמים. וכתוב¹² "לעולם

(11) בראשית א, ו.

(12) תהלים קיט, פט. שער היחוד והאמונה

פרק א.

(9) תניא, קנטרס אחרון קנת, א. וראה

לעיל ע' 40. ע' 107.

(10) תהלים לג, ו.

ה' דברך נצב בשמים", שהדבר ה' שהוא המאמר "יהי רקיע", שבמאמר זה ברא ה' את השמים, מאמר זה מוכרח להיות תמיד בשמים שנבראו ולברוא אותם.

גם לאחר שה' ברא את השמים במאמר "יהי רקיע", אם המאמר לא יהיה בשמים תמיד, לא יהיה לשמים את חיותם.

ברגע שהמאמר "יהי רקיע" מסתלק מהשמים, בריאת השמים נהפכת ללא כלום, ויותר לא קיימת מציאות של שמים.

מי שבורא את השמים ומחיה אותו הוא הדבר ה' "יהי רקיע", שזהו האין האלקי המהווה ומחיה את היש של השמים.

כשם שהוא בבריאת ובחיות השמים, כך הוא גם בבריאת ובחיות כל הנבראים ללא כל חילוק בין ברואים גדולים או קטנים. בכלום, ללא יוצא מן הכלל, האין האלקי שהוא הדבר ה' השייך לנברא – כי עשרת המאמרות כוללים את כל הסוגים ומיני הברואים הנחלקים לארבעה סוגים דומם, צומח, חי ומדבר – דבר ה' הוא האין המהווה ומחיה את היש הנברא והאין מוכרח להיות ביש תמיד.

למרות שהאין מוכרח להיות תמיד ביש

– אין זאת שהאין האלקי ברא את היש הנברא ואחר כך היש כבר יכול להיות קיים, אלא האין מוכרח להיות תמיד ביש –

אופן המצאות האין ביש הוא רק בדרך העלם. האין מתעלם מהיש.

טעם הדבר, והביאור מדוע האין מוכרח להיות תמיד ביש, הוא מפני שהבריאה שהבורא ברוך-הוא ברא את העולם וכל ברואיו אינה בסדר שבו אומן עושה כלי¹³, כפי שאנו רואים שאומן עושה כלי הן ממתכת, זהב או כסף או מתכת מסוג אחר, והן מעץ או אבנים, שכאשר האומן מסיים את הכנת הכלי, יש לכלי קיום עצמאי גם כאשר האומן מניח את הכלי ללא השגחתו.

כוונת הדבר היא: האומן צריך רק ליצור את הכלי. הוא אינו צריך להחיותו. כשהכלי מוכן, יש לו קיום עצמאי משלו.

לא כך הוא הדבר בבריאה שהבורא ברוך־הוא ברא את העולם ואת כל הנבראים.

לאחר שהאין האלקי, שהוא כוח הבריאה האלקי, בורא את גוף הישות של הנברא, כוח הבריאה האלקי מוכרח להיות ביש כדי להחיותו.

לכאורה יש דמיון בין שתי היצירות. לפני שהבורא ברוך־הוא ברא את העולם, העולם לא היה, בדיוק כשם שלפני שהאומן עשה את הכלי, הכלי לא היה – מדוע יש כזה הבדל בין היצירות?

מדוע הבריאה האלקית שונה מהיצירה שאומן שיוצר כלי, בכך שלאחר שהאומן יצר את הכלי, הכלי אינו זקוק לכוח היצירה של האומן, והוא קיים מעצמו, והבריאה האלקית גם לאחר שכוח הבריאה האלקי בורא את הבריאה, מוכרח כוח הבריאה האלקי להשאר תמיד בבריאה?

החילוק בזה הוא:

האומן שיוצר את הכלי, לא יוצר את החומר שממנו הוא עושה את הכלי. הוא רק משנה את הצורה של החומר. קודם היתה זו פיסת מתכת או עץ חלקה, ועתה היא בדמות כלי.

היצירה האלקית לעומת זאת היא יצירה חדשה לחלוטין. לכן כוח הבריאה האלקי מוכרח להיות תמיד בבריאה, כי הבריאה עצמה איננה מציאות, הכל הוא כוח הבריאה האלקי.

לכן "אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם" בשוה, כי הבריאה איננה עושה כל שינוי בכורא ברוך־הוא.

קיצור. מבאר שדבר ה' שבעשרת המאמרות שעל ידם ברא הבורא ברוך־הוא את העולם וכל הברואים, הוא האין האלקי, כוח הבריאה האלקי בכל נברא, שלאחר שהבריאה כבר נבראה, כוח הבריאה האלקי מוכרח להשאר בבריאה כדי להחיות את הבריאה, ואם כוח הבריאה האלקי יסתלק, מתבטלת הבריאה. מבאר את החילוק בין מה שאומן עושה כלי, שאין זאת אלא שמשנה את הצורה, המראה החיצוני, של החומר שממנו הוא עושה את הכלי, ואילו הבריאה האלקית היא בריאה חדשה לחלוטין.

בכל דור ודור

[ניסן ה'תש"ה]

"בכל¹ דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר² והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"³.

בכל זמן שיהיה, ובכל דור שיהיה, על כל יהודי לחוש ש"עשה ה' לי בצאתי ממצרים", כי באמת ענין הגלות והגאולה הוא ענין רוחני.

אף שגלות מצרים היא הגלות הראשונה, וגאולת מצרים היא הגאולה הראשונה, הרי גלות וגאולת מצרים הן הוכחה לשאר הגלויות והגאולות.

עד כדי כך שעל הגאולה הנוכחית, האחרונה והנצחית, העתידה לבוא על ידי משיח צדקנו, כתוב⁴ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", כי כל ענין הגלות והגאולה הוא ענין רוחני.

יעקב אבינו לא הלך למצרים ברצונו, ולא בכוחותיהם יצאו בני ישראל ממצרים. ה' ברוך-הוא הביא את יעקב אבינו עם שבעים הנפשות שלו למצרים על ידי מכירת יוסף, וה' ברוך-הוא, על-ידי משה רבינו, הוציא את בני ישראל ממצרים.

כך גם בגלות הנוכחית, האחרונה, ובגאולה האחרונה והנצחית העתידה לבוא:

בני ישראל בדורו של רבי יוחנן בן-זכאי לא הלכו מארץ ישראל לארצות הגלות ברצונם, ובני ישראל לא יכנסו לארץ ישראל בכוחם.

ה' ברוך-הוא, שבגלל מעשי חטאים מסוימים העניש אותנו וגירש אותנו מארץ אבותינו – כאשר נעשה תשובה באמת, הוא ישלח לנו את הגואל צדק שיגאל אותנו מכל ארצות הגלות ויביא את כל בני ישראל לארץ ישראל.

(3) פסחים פרק י משנה ה.

(4) מיכה ז, טו.

(1) ראה את המאמר ד"ה בכל דור ודור

הראשון (לעיל ע' 240) [הערת כ"ק אדמו"ר].

(2) שמות יג, ח.

בכוחות האישיים לא עושים דבר, כי ענין הגלות והגאולה הוא סדר שמימי.

הגלות אינה ענין של רצון. בין אם רוצים ובין אם לא רוצים, שום דבר לא עוזר ומוכרחים לקבל את עונש הגלות.

גם ענין הגאולה אינו ענין של כוח, אי אפשר לקחת אותו בכוחות האישיים, כמו שכתוב⁵ "לא בחיל ולא בכוח, כי אם ברוחי אמר ה' צבאות". לא על ידי אנשים רבים וכוח חזק יבנה המקדש בארץ ישראל, אלא ברצון האלקי.

גלות וגאולה הם סדר רוחני, והעם הנבחר מוכרח לבצע את הרצון האלקי בכל ארצות הגלות על-ידי קיום תורה, מצוות ותשובה, שאז ה' ברוך-הוא ימלא את הבטחותיו לגאולה על-ידי משיח צדקנו.

כשם שבגלות מצרים, ה' שלח את משה רבינו, הגואל הראשון, לבצע את גאולת מצרים, על-ידי זעקת התשובה של עם ישראל – כמו שכתוב⁶ "ונצעק אל ה' וגו'" – כך גם עתה, על-ידי זעקת תשובה, ה' ברוך-הוא ישלח את הגואל-צדק.

כל ענין הגלות והגאולה הוא ענין רוחני שבני ישראל צריכים לבצע בעולם, כמאמר רז"ל⁷ שתכלית הגלות היא כדי שיתוספו גרים בישראל.

בני ישראל צריכים לברר את ניצוצות הקדושה⁸, ובירורי הניצוצות הם על-ידי העבודה הפרטית של כל יהודי בפרט, כי לכל יהודי יש שליחות-נשמתית שעליו לבצע בעולם.

זוהי המשמעות ש"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים"². יציאת מצרים בגשמיות תלויה ביציאת מצרים הרוחנית.

על גלות מצרים כתוב⁹ "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך". המילה "בפרך" מתפרשת בגמרא¹⁰ בשני פירושים:

(8) תורה אור ו ע"א.

(9) שמות א, יג.

(10) סוטה יא, ע"ב.

(5) זכריה ד, ו.

(6) חוקת כ, טז. תבא כו, ז.

(7) פסחים פז ע"ב.

רבי אליעזר מפרש "בפרך" – "בפה רך" – בדיבור עדין, כמו שכתוב במדרש¹¹ איך פרעה מלך מצרים רימה את בני ישראל. הוא דיבר אל בני ישראל דיבורים טובים כדי לברר כמה לבנים ניתן לייצר במאמץ הגדול ביותר, ואז הוא הכריח את בני ישראל לעבד כזו כמות של לבנים בכל יום ויום. זו הכוונה ש"הפה רך" גרם ל"בפרך".

רבי שמואל בר נחמני אומר "בפרך" – שפרעה שבר את בני ישראל בגשמיות וברוחניות, זהו שכתוב¹² "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה".

בני ישראל בגלות מצרים, וכך גם בגלות האחרונה, שבורים כל כך בגשמיות וממורמרים ברוחניות עד שאינם מקבלים נחמה.

קיצור. מבאר שכל יהודי בכל דור ובכל עת צריך לחוש כאילו הוא עצמו יצא מגלות מצרים. גלות וגאולת מצרים מהוות הוכחה לכל הגלויות והגאולות שהן סדר שמימי-רוחני. הגלות אינה ברצון האישי, זהו עונש, והגאולה אינה בכוח האישי. הגלות האחרונה המרה היא עונש, ועל-ידי תשובה ה' ברוך-הוא ישלח את הגואל-צדק. כוונת הגלות היא שיבררו את ניצוצות הקדושה. המרירות מהגלות מפריעה לנחמת הגאולה.

ב.

להבין את ענין הגלות והגאולה בעבודה הרוחנית:

כל הגלויות נקראות בשם מצרים, כי מצרים פירושו מיצר וגבול¹³. כתוב¹⁴ "וייצר ה' אלקים את האדם וגו'" – "וייצר בשני יו"דים¹⁵, בתרין יצירין, ביצר טוב וביצר הרע".

היצר הטוב לוקח את מזונו הרוחני מהנפש האלקית, והיצר הרע לוקח את מזונו מהנפש הטבעית, שהיא הנפש הבהמית.

(14) בראשית ב, ז.

(15) תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק.

זוהר חלק ג, מז ע"ב.

(11) שמות רבה, פרשה ה, יח.

(12) שמות ו, ט.

(13) בראשית רבה, פרשה טז, ד.

הנפש הבהמית, עם התאוות והמושגים הבהמיים שלה בעניני העולם, מצירה ומגבילה את הנפש האלקית ומאפילה עליה, היא מְגַשֶּׁמֶת את מושגי הנפש האלקית.

כאשר הנפש האלקית מתלבשת בנפש הבהמית כדי לבאר לה הבנה אלקית, אזי הנפש הבהמית מתגברת¹⁶ ומקיפה את הנפש האלקית מכל צד, עד אשר הנפש האלקית

– שהיא שכלית בעצם מהותה ומי שהוא שכלי בעצם מהותו יש לו היקף שכלי רחב ועמידה תקיפה, אבל על-ידי ההגבלות הקשות והגסות של הנפש הבהמית, הנפש האלקית –

נעשית מוגבלת וקטנה, ואפילו כאשר היא מתבוננת ברעיון בהבנה אלקית, ההבנה לא משפיעה על הנפש האלקית לתת לה כוח לצאת ממיצר הנפש הבהמית כדי לעשות אחת משתי עבודות ה', עבודה של אתכפיא או עבודה של אתהפכא, כי התכונות הגופניות המולדות שלה טרם התעדנו, והגסות הגופנית מפריעה להשפעה של ההבנה האלקית שהנפש האלקית מתבוננת – שלא תכנס בפנימיות.

כמאמר הידוע¹⁷ "גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא" – כאשר גנב עומד על סף הפתח שהוא חתר, הוא מבקש שה' יצליחו במלאכת הגניבה.

הוא מאמין בה' ובהשגחה הפרטית האלקית, שה' הוא המפרנס את כל הברואים, והגנב מאמין שה' יכול לגרום לו לאושר או להיפך, אבל האמונה שהוא מאמין בה' ובהשגחה פרטית, לא משפיעה עליו, והוא עושה דבר שהוא היפך רצון הבורא ברוך-הוא, כי היצר הרע של הגניבה מחשיך על הבנת האמונה.

כן הוא לגבי ההבנה האלקית של הנפש האלקית, הנעשית מואפלת ומוגבלת על-ידי הנפש הבהמית, ואין לה את ההשפעה שצריכה להיות לה: לאמיתו של דבר, השכל מוכרח לפעול עידון גופני מסוים. תכונות גופניות באות לידי ביטוי על-ידי המידות, כפי שאנו רואים במוחש שמי

אדמו"ר].

(16) תניא פרק כח.

(17) עין יעקב, ברכות סג, א [הערת כ"ק

שהתכונות הגופניות שלו עדינות, מידותיו עדינות, ומי שהתכונות הגופניות שלו גסות, גם מידותיו גסות ולעיתים גם מושחתות.

בדרך כלל, עידון המידות הוא על-ידי השכל, כמו שכתוב¹⁸ "לפי שכלו יהולל איש". יופי מידותיו של אדם הוא בהתאם להכנתו. הנהגת המידות, בעדינות או בגסות, בטוב או ברע, היא לפי השכל שהאדם רוכש, כפי שאנו רואים שילד, ששכלו קטן, תשוקתו היא לדברים קטנים. אדם מבוגר משתוקק לדברים יותר גדולים, כי שכלו גדול יותר.

כך גם אצל אנשים מבוגרים, ככל שהוא יותר בר-דעת, הוא יותר עדין בתפיסותיו ובמידותיו, כי השכל הוא האור שמאיר את המידות.

השכל גורם לשים לב איזו מידה טובה, ומבאר שצריך לרצות מידה זו, והשכל מלמד איך ליישם את המידה הטובה. על דרך זה השכל גורם לשים לב איזו מידה רעה ומבאר שמוכרחים להכרית אותה.

השכל מלמד לא רק להרפא ממידות רעות, אלא גם איך אפשר להחליף מידה רעה למידה טובה.

אדם בעל מהות רוצה שמידותיו תהיינה טובות, ואינו רוצה בשום אופן שתהיינה לו מידות רעות. האדם כאדם שונא שקר, גאווה, קנאה, רכילות, לשון הרע וכדומה, ומשתוקק למידות טובות, אבל דברים שונים, כמו תכונות גופניות וכן סביבה רעה, משפיעים על האדם מאוד לרעה, הם מחזקים את המידות הרעות ומחלישים את התשוקה האנושית המעודנת למידות טובות. לכן השכל נקרא אור¹⁹, כי הוא מאיר את המידות.

זהו ענין הגלות והגאולה בעבודה. הנפש הבהמית היא גלות המגבילה אפילו את הנפש האלקית, וכאשר הנפש האלקית מעדנת את הנפש הטבעית זוהי גאולה.

קיצור. מבאר את משמעות הגלות בעבודה. כל הגלויות נקראות מצרים, כי מצרים משמעו הגבלות. היצר הרע ניזון מהנפש הבהמית. היצר הטוב

(18) משלי יב, ח. תניא פרק ו.

(19) ספר המאמרים תש"ג, ע' 44. תש"ד, ע' 22.

מהנפש האלקית. כאשר הנפש האלקית מבארת לנפש הטבעית הבנה אלקית, אזי הנפש הבהמית מתחזקת להאפיל על ההבנה, שתהיה כאמונה של גנב שאיננה משפיעה על המעשה. המידות הן על-פי התכונות הגופניות. השכל מאיר את המידות, מלמד איך להכרית את המידות הרעות ולקנות מידות טובות.

יצא אדם לפעלו

[אייר ה'תש"ה]

"יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב"¹.

הרבי² נשמתו-עדן אומר בשם הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן שלכל נשמה שה' ברוך-הוא שולח לעולם, יש שליחות שנשמה זו צריכה לפעול בעולם, ואת השליחות הזו הנשמה מוכרחה לבצע, כי כך היא הגזירה העליונה שזוהי פעולתה של הנשמה ההיא.

הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן פירש את הפסוק³:

"יצא אדם לפעלו", היא שליחות הנשמה שלו, שזהו "פעלו", שלשם כך הנשמה נשלחה לעולם הזה, וכל אחד צריך לדעת ולזכור ש"ולעבודתו עדי ערב", שאת שליחות הנשמה שלו עליו לעשות והוא מוכרח לבצע "עדי ערב", כלומר, שיש לבצע את שליחות הנשמה לפני שנעשה מאוחר.

הזמן מתחלק לשלושה חלקים – בוקר, צהרים וערב. כך גם בחיי האדם יש שלושה סוגי זמנים.

כתוב⁴ "הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו".

לאדם יש זמן מוגבל כמה יהיה בעולם הארצי, וכשם שמי שמקבל עבודה לזמן מסוים יודע שזמן עבודתו יסתיים, כך צריך אדם לדעת שזמן חייו מוגבל.

גם שנות האדם מחולקות לשלוש – שחרית, מנחה וערבית.

שנות הנעורים הן הבוקר, כשהשמש מתחילה לזרוח.

גיל העמידה הוא חיי הצהרים כאשר השמש מתחילה לפנות למערב, מתקרבת לשקיעה.

ראשון. נסמן בכתר שם טוב (מהדורת תשס"ד

ע' שכא הערה 179, מהדורת תשע"ב ע' שיזח

הערה 185).

(4) איוב ז, א.

(1) תהלים קד, כג.

(2) אדמו"ר הזקן.

(3) הובא ונתבאר בלקוטי שיחות חלק יד,

ע' 176. וראה לוח "היום יום...", א אדר

שנות הזקנה של חיי האדם זו הערבית שלו, כאשר נחלשים יותר ומתחיל להעיק מדוע הזניחו את הצהרים.

אומר על כך הבעל-שם-טוב: אדם צריך ללכת לפעלו, שכן לכך שלח ה' ברוך-הוא את נשמתו לעולם, ועליו לעבוד את עבודתו בתורה ומצוות בטרם יבוא זמן ערבית.

העבודה העיקרית היא תורה ומצוות בעונג מהידור, ולעבד בתוכו מידות טובות.

הזמן הראוי לכך הוא בבוקר ובעהרים, בשנות הנעורים וגיל העמידה. בשנים אלו יכול אדם לפתח את עצמו ולהתעזן ביראת שמים ומידות טובות, אז גם חיי הערבית שלו יהיו נאים.

האדם שבבוקר ובעהרים שלו עסק בתורה ומצוות ורכש מידות טובות, כאשר הוא מגיע לשנות הערבית, יש לו עונג בתפילה בציבור, בשמיעת דברי אגדה, עונג בקיום מצוה ובמידות טובות. חיים של עונג יהודי.

לא זו בלבד שהוא עצמו, הוא כראוי בכל עניני תורה ומצוות ומידות טובות, אלא הדבר גם גורם לו עונג רב.

בעומק הלב הרי כל יהודי מסור באמת לתורה, מצוות ומידות טובות, אלא שסיבות שונות של עניני הגוף והעולם מאפילות על ההתמסרות העמוקה והלבבית לתורה ומצוות.

לכן אומר הרמב"ם⁵ להלכה לגבי גט ש"כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", כי יהודי רוצה לעשות את אשר הוא מחוייב על-פי תורה, אלא שסיבות מעניני הגוף או מעניני העולם מונעות את הרצון הפנימי מלבוא לידי ביטוי.

לכן יש לכפות אותו, להסיר את כל הסיבות מעניני הגוף או העולם המפריעות ומעכבות את התגלות הרצון הפנימי האמיתי וההתמסרות לתורה ומצוות.

כל ההפרעות מעניני הגוף והעולם המחלישות את הרצון הפנימי האמיתי לתורה ומצוות, הן רק בצעירותו ובשנותיו האמצעיות של היהודי, והחינוך

(5) ביד החזקה, הל' גירושין סוף פ"ב [הערת כ"ק אדמו"ר].

וההזרחה של שנות הנעורים ואויר הסביבה של גיל העמידה משפיעות מאוד על האדם.

כאשר זוכים לחינוך כשר כראוי, במקום שהמחנך נוטע במחונך אמונה בה' יתברך ואהבה לתורה ומצוות, ובגיל העמידה הוא נמצא בסביבה של יראת שמים ומידות טובות, אזי הרצון לתורה ומצוות ומידות טובות הוא בהתגלות.

כאשר החינוך אינו כראוי על-פי השולחן ערוך, חסרה קדושת התורה והזדרת הכבוד למצוות, אזי מושכת אותו סביבה חופשית.

כאשר מתבגרים, משתפרים על-פי רוב, ומתענגים מתורה ומצוות ומידות טובות, ואצל רוב אלו שזכו לחינוך כשר והנהגת חיים בתמימות, יש להם הנאה רבה ביצירת סביבה יהודית אמיתית.

קיצור. מבאר שה' ברוך-הוא שולח כל נשמה לעולם הזה עם שליחות מסוימת, והאדם צריך לבצע את שליחות נשמתו בטרם נעשה מאוחר. חיי האדם מוגבלים. הזמן נחלק לבוקר, צהרים וערב. וכך בחיי האדם – שנות הנעורים הן בוקר, גיל העמידה הוא צהרים, ושנות הזקנה הן ערב. בוקר וצהרים טובים מבטיחים ערב נאה.

ב.

באחד ממאמרי החסידות שלו אומר הרבי², שכל יהודי יכול להתעלות בעבודת הבורא ברוך-הוא.

הבעל-שם-טוב אומר⁶ שכל יהודי, אפילו הפשוט שבפשוטים, יכול וצריך להיות עובד ה', והרבי² נשמתו-עדן מכאר איך אפשר וצריך להתמסר לעבודת הבורא בתורה ומצוות ומידות טובות.

שכן על-ידי ההתמסרות בעבודת הבורא בתמימות הראויה, עומד הפשוט שבפשוטים בידיעת התורה בדרגה נעלית ביותר, כי ההתמסרות התמימה היא עיקר בעבודת הבורא יותר מאשר הידיעה וההבנה בידיעת התורה.

(6) ספר המאמרים תש"ח, ע' 292. לקוטי שיחות שם.

האמת היא שההתמסרות התמימה קיימת אצל כל בני ישראל, אצל הפשוט שבפשוטים בדיוק כמו אצל הגדול שבגדולים, כי ההתמסרות התמימה היא מצד הנשמה והרי עניני הנשמה הם אצל כל בני ישראל בשוה, כפי שהרבי אומר⁷ "הנשמות מתאימות ואב אחד לכולנה".

מאחר שההתמסרות התמימה לתורה ומצוות ומידות טובות קיימת אצל כולם, הרי אין זאת אלא שיש להביא זאת בפועל ממש, שהנלמד, קיום מצוה ומידה טובה, כל זה יהיה בהתמסרות תמימה. והרבי מלמד אותנו איך כולנו, ללא חילוק כמה גדול או קטן בידיעת והבנת התורה, נוכל להביא את ההתמסרות הנשמית התמימה לתורה ומצוות ומידות טובות לידי פועל ממש.

והרבי² מבאר זאת במשל מחיי היום יום:

כל אומנות, ללא חילוק מהי האומנות, אם זהו אומן העושה כלים מעץ או ממתכות שונות או אומנות של כתיבת אותיות הכתב בצורה ברורה ונאה, או כתיבת ציור – יש ללמוד זאת תחילה אצל אומן ולמלא אחר כל מה שהאומן מצוה לעשות, מבלי לשאול כל סיבות לכך, אלא לעשות את אשר האומן מצוה.

ללא חילוק באיזו מלאכה מדובר, הדבר כרוך בקושי רב אפילו אצל מי שהוא אומן־יד מלידה, ובפרט מי שצריך להרגיל את עצמו ולאמן את ידיו במלאכה, הדבר קשה לו אז מאוד והוא נזקק ליגיעה גדולה עד שהוא לומד את האומנות.

כאשר הוא מתלמד את האומנות ומרגיל את עצמו במלאכה, הנה מזמן לזמן, בנוסף לכך שעבודת האומנות נעשית לו קלה יותר, נוצרת אצלו גם שביעות־רצון מהאומנות ועונג מסוים, והעונג מתאחד עם עבודת האומנות. תמורת זאת שכאשר רק התחיל ללמוד את האומנות היה לו קשה מאוד, ולעיתים קרובות היה ממורמר מגודל היגיעה שהיתה לו כדי להתלמד את האומנות, כעת יש לו עונג רב מהעבודה, כך שלא זו בלבד שהעבודה איננה נחשבת לו ליגיעה, אלא אדרבה, העבודה היא עבורו עונג, ועריכה לו.

כך גם בעבודת הבורא ברוך־הוא:

(7) תניא פרק לב [הערת כ"ק אדמו"ר].

ראשית צריך להיות לימוד של ענין עבודת ברוך-הוא, כשם שמישהו לומד אומנות. וההקדמה וההכנה הראשונה לעבודת הבורא ברוך-הוא היא קבלת-עול, לקבל על עצמו את עול התורה ומצוות ועול מידות טובות. ענינה של קבלת-עול הוא שלא להתחשב עם הרצון והתענוג, בין אם הוא רוצה זאת ויש לו מכך עונג ובין אם אינו רוצה ואינו מתענג בזה, וכן לא צריך להתחשב בכך שהדבר קשה. העושה בקבלת-עול יודע שאין זאת שהוא צריך לעשות, אלא הוא מוכרח לעשות.

קבלת-עול היא עיקר בעבודת הבורא ברוך-הוא, וההתחלה של העבודה היום יומית מוכרחה להיות בקבלת-עול.

לכל לראש צריך ללכת להתפלל תפילה בציבור וכך עליו להתנהג כל היום, הן בענינים שבין אדם למקום והן בענינים שבין אדם לחברו, לעשות הכל על-פי התורה בקבלת-עול ללא טעמים. יהודי צריך לעשות כך, כי כך מצוה הבורא ברוך-הוא בתורה, ומה שכתוב בתורה, הן בענינים שבין אדם למקום והן בענינים שבין אדם לחברו, צריך יהודי לעשות בקבלת-עול.

על-ידי העבודה של קבלת-עול, שהיסוד של קבלת-עול הוא התמסרות תמימה ונשמתית לתורה ומצוות ומידות טובות, מתעלה בעל הקבלת-עול מעלה בדרגות עבודת הבורא, עד שלא זו בלבד שהעבודה בתורה ומצוות ומידות טובות אינה קשה לו, אלא התורה ומצוות ומידות טובות נעשים העונג שלו.

כך מפרש הרבי²:

"יצא אדם לפעלו" – כשהיהודי מתחיל את עבודתו בעבודת הבורא ברוך-הוא בקבלת-עול, שזהו "לפעלו", אזי נעשה אצלו "ולעבודתו עדי ערב", שעבודתו עריבה ומתוקה לו ומביאה לו שמחה ועונג רב.

קיצור. מבאר שעל-ידי ההתמסרות התמימה והנשמתית לתורה, מצוות ומידות טובות שישנה אצל כל בני ישראל בשוה, יכול כל יהודי להתעלות בדרגות עבודת הבורא, כי עיקר העבודה היא כאשר ההתמסרות התמימה באה לידי פועל-ממש. הלומד אומנות מוכרח לעשות את אשר האומן מצוה אותו מבלי לשאול מדוע. הלימוד קשה מאוד וכאשר הוא מתלמד העבודה מביאה לו עונג. כך בעבודת הבורא, על-ידי ה"לפעלו" של קבלת-עול באים לעריבות ומתיקות של ה"ולעבודתו".

טוב לי תורת פיך

[סיון ה'תש"ה]

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"².

דוד המלך עליו-השלום אומר לה' ברוך-הוא: התורה הבאה מפוך, טובה לי יותר מאלפי זהב וכסף.

אף שבזהב וכסף ניתן לתת הרבה צדקה, שמצות צדקה כדינה וכהלכתה, חשובה מאוד אצל ה' ברוך-הוא

– כפי שה' ברוך-הוא אומר על אברהם אבינו³ "כי ידעתיו" – אני אוהב את אברהם ומחשיב אותו, כי אני יודע – "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו" – אלו שישארו בחיים לאחר חייו, שישמרו את הדרך האלקית – "לעשות צדקה ומשפט" –

למרות זאת, "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

"צדקה" ו"משפט" הם שני מושגים שונים ולהם שתי משמעויות שונות. המושג צדקה הוא רחמים, ואילו משפט ענינו הוא ביצוע על ידי חקירה תקיפה.

צדקה ומשפט הם שתי משמעויות שונות שבאות לביטוי בשתי פעולות הפכיות:

מושג הצדקה והרחמים בא לידי ביטוי בפועל בסיוע לזולת, הן במובן הגשמי והן במובן הרוחני, בקירוב הדעת.

המושג משפט וחקירה בא לידי פועל בחקירת מצבו הגשמי והרוחני של הזולת. האם הוא נצרך והאם הוא ראוי שיסייעו לו, הן בעזרה חומרית והן בעזרה רוחנית.

ולאחר הבדיקה בחקירה ודרישה חזקה – אם החקירה והדרישה קובעת בבירור שהלה לא ראוי לעזרה לה הוא זקוק, לא מסייעים לו, גם כאשר

(2) תהלים קיט, עב.

(3) בראשית יח, יט.

(1) ראה מאמר ד"ה "טוב לי תורת פיך"

הראשון (לעיל ע' 125) [הערת כ"ק אדמו"ר].

החקירה והדרישה קובעת בבירור שהלה ראוי שסייעו לו, העזרה שבאה על ידי משפט היא מאוד מדודה וקריירה.

מכל זה מוכח שבין צדקה למשפט ישנם שלושה חילוקים:

(א) צדקה היא רחמים ומשפט הוא חקירה.

(ב) צדקה היא לסייע, פחות או יותר, לזולת, כאשר אין מקום למקרה של אי סיוע כלל: במשפט יכול להיות מקרה של אי סיוע כלל.

(ג) בצדקה הסיוע בא באהבה וקירוב ובמשפט הסיוע הוא במדידה ובקריירות.

שלושת החילוקים הם ההוכחה הברורה לכך שצדקה ומשפט שונים במהותם העצמית.

צריך להבין מהי כוונת התורה בדברי ה' ברוך-הוא, שדרך ה' יתברך היא "לעשות צדקה ומשפט", בעוד שבאמת, כפי שהוסבר בצורה ברורה, צדקה ומשפט הם ענינים שונים, צדקה אינה משפט ומשפט אינו צדקה, ודרך ה' היא שצדקה ומשפט יהיו שניהם יחד?

מבואר בחסידות⁴, שדרך ה' שצדקה ומשפט יהיו יחד, זו עבודתו של אברהם אבינו. אברהם אבינו היה נדיב בממונו, נדיב בגופו ונדיב בנפשו⁵. אברהם אבינו חילק משלו לאחרים ועוד יותר ממה שהיה לו.

היתה תקופה שבה אברהם אבינו לא היה כל-כך עשיר ובעל רכוש, וכדי לנהל את עבודת החסד והצדקה שלו נאלץ להזדקק להלוואות שונות, ובבואו בפעם השניה לאותו מקום שבו לווה את ההלוואות, אזי הוא שילם⁶.

הנדיבות של אברהם אבינו היא בשתיים:

(א) שנתן הכל לזולת ולקח לעצמו מעט מאוד.

זהו "משפט". אברהם אבינו ערך חקירה גדולה ביותר ומאמץ גדול ביותר כדי לקחת לעצמו ולחיי משפחתו מעט ככל האפשר, ונתן את הכל ל"צדקה".

זוהי "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" – צדקה שבאה על-ידי משפט שהוא שופט את עצמו.

(6) בראשית רבה, פרשה מא, ג. רש"י לך

יג, ג.

(4) תורה אור, בשלח סג, ד.

(5) ראה ארחות צדיקים, שער יז.

(ב) הנדיבות של אברהם אבינו היתה שכאשר לא היה למי לעשות צדקה, הוא הצטער על כך.

אופן זה של צדקה ומשפט, שניהם יחד, שזוהי דרך ה', נטע אברהם בכניו וביתו, עד שאצל זרעו של אברהם, מידות הרחמים וגמילות חסדים הן דבר טבעי שבא בירושה עם לידתו של יהודי⁷, כפי שדוד המלך אומר⁸ "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית" – כאשר ה' יתברך נותן ליהודי פרנסה בהצלחה ובשפע רב, הוא מתעורר ברגש של צדקה ודן את עצמו מדוע זה מגיע לו, שיהיה לו כל טוב בשפע ולאחר לא.

משפט זה שהוא שופט את עצמו, מביא לכך שהוא נותן צדקה בעין טובה וביד רחבה.

ענין הצדקה חשוב מאוד למעלה, ועל כך הוא אומר "טוב לי תורת פיך" – יותר טוב ללמוד תורה, מאשר האלפים הרבים שנותנים לצדקה.

קיצור. מבאר את החילוק בין צדקה ומשפט: א) צדקה – רחמים, משפט – חקירה. ב) צדקה – לסייע, משפט – לכדוק האם צריך לסייע. ג) צדקה – הסיוע בקירוב, משפט – הסיוע בקרירות. "דרך ה'" היא צדקה ומשפט יחד. שואל איך יתכן שצדקה ומשפט יהיו יחד? אברהם היה נדיב: א) הוא שפט את עצמו, לקחת לעצמו כמה שפחות ולתת הכל לצדקה. ב) הוא הצטער כאשר לא היה לו למי לתת צדקה. אופן זה של צדקה הוא דבר טבעי אצל בני ישראל, ירושה מאברהם אבינו.

ב.

אך באמת צריך להבין את הענין בעומק יותר:

הן אמת היא, שטוב יותר ללמוד תורה, כי זוהי "תורת פיך", מאשר האלפים הרבים שנותנים לצדקה, כי אחרי כל זה שצדקה חשובה מאוד למעלה, ואפילו "דרך ה'" היא צדקה, אין זו אלא מצוה פרטית, ואילו התורה כוללת את כל המצוות,

(8) תהלים צט, ד.

(7) יבמות עט, ע"א.

אבל באמת מעלת התורה היא, לא רק בכך שיודעים את התורה, אלא העיקר הוא שהתורה מביאה לקיום המצוות, כפי שכתוב במדרש⁹ ש"משה רבינו אמר לבני ישראל: ה' ברוך-הוא נתן לכם את התורה כדי שתשמרו את הדינים. אם לא תשמרו את הדינים, ה' ברוך-הוא יקח מכם את התורה, כי זה שה' נתן לכם את התורה הוא בשביל הדינים. כפי שהגמרא¹⁰ אומרת "גדול תלמוד", כי הוא "מביא לידי מעשה".

מכך מובן שעיקר הגדולה היא המעשה וקיום המצוות, וכיוון ש"תלמוד מביא לידי מעשה" המצוות, לכן "גדול תלמוד".

צריך להבין אומרו "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף".

גם: מדוע הוא מזכיר תחילה זהב ואחר-כך כסף. הרי הביטוי הרגיל¹¹ הוא תחילה הדבר הפחות יותר, ואחר-כך הדבר היקר יותר? גם צריך להבין¹² את הרעש השמימי הגדול שהיה בעת מתן-תורה, שכל העולם הזדעזע,

— כמו שכתוב ברש"י¹³ שכאשר אומות העולם הרגישו בזעזוע הגדול והיוצא מן הכלל שעובר על העולם, הם באו לבלעם המכשף לשאול מה פשר הסערה? והוא אמר להם שה' בורא העולם נותן את תורתו לבני אברהם יצחק ויעקב שבהם בחר הבורא להיות עמו —

לאמיתו של דבר, הרי חלק גדול של עשרת הדברות הם דברים פשוטים מאוד, כמו, למשל, לכבד את ההורים, שלא להשבע לשקר, לא לגנוב וכדומה.

לשם מה היה הסער הגדול בעת מתן-תורה?

חסידות מבארת את הדבר בביאור חסידי-מדעי, בהקדמת הביאור מהי הכוונה העליונה בירידת הנשמה בגוף, לשם מה ה' ברוך-הוא מוריד את הנשמה לעולם הארצי?

כאשר הנשמה היא בשמים, באוצר הנשמות, היא שקועה באהבה ויראה הנעלות ביותר, לזהטות כאש, אל אין-סוף ברוך-הוא, לפי ההשגות שבשמים,

(9) שמות רבה, פרשה ל, יט [כג].

ע' 754.

(10) מגילה כז, ע"א.

(12) לקוטי תורה, במדבר טו, ג.

(13) תהלים כט, יא.

(11) ספר המאמרים — קונטרסים, חלק ב

וכפי שאליהו הנביא אומר¹⁴ על נשמתו, לפני שה' ברוך-הוא הוריד אותה לעולם הזה הארצי – "חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו".

אז, לפני שהנשמה יורדת לעולם הזה הארצי, היא עומדת במסירות של אהבה ויראה, כמו שכתוב בזהר¹⁵ שלפני הירידה לעולם הזה הארצי כל נשמה נמצאת בדרגות הנעלות ביותר של עולם האצילות.

למרות שחלק הנשמה שה' ברוך-הוא מוריד אינו עצם הנשמה, זו רק הארה של הנשמה, אבל הארת הנשמה קשורה בעצם הנשמה, ואותה נותן ה' ברוך-הוא בגוף גשמי, שיש בו – מלבד הדרישות והתאוות הגופניות הגסות – את היצר הרע הניזון מהנפש הבהמית והטבעית, שבכך היצר הרע מגשם את ההשגות של הנפש השכלית, עד שהיא לא קולטת את ההבנה האלקית שהנפש האלקית מבארת.

כאשר הנפש האלקית מאמצת את הכוחות הגדולים ביותר על-מנת לבאר לנפש השכלית הבנה רוחנית בענין אהבה ויראה, איך אדם צריך לאהוב את בורא העולם ברוך-הוא ולירא ממנו, או כאשר הנפש האלקית מבארת בצורה שכלית את ענין בריאת העולם, שהבורא ברוך-הוא ברא את העולם בדרך בריאה יש מאין, אף שהשכל האנושי של הנפש השכלית משיג זאת, אך הנפש הבהמית, על ידי הנפש הטבעית, מעלימה על ההבנה של הנפש השכלית.

גם כאשר הנפש השכלית קולטת את ההסבר של הנפש האלקית, כך שעל-ידי הקליטה של הנפש השכלית מתעוררת אצל האדם אהבה או יראה, האהבה והיראה שנעשות על-ידי ההסבר של הנפש האלקית, הן שלא בערך לאהבה ויראה של הנשמה כאשר היא באוצר הנשמות, לפני ירידתה להתלבש בחיים בשרים גופניים.

לפי זה אינו מובן, לשם מה שולח ה' ברוך-הוא את הנשמה מהחיים השמימים המפוארים לחיים ארציים מגושמים. מהי הכוונה האלקית בכך? על כך הוא אומר "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". זהב¹⁶ הוא יראה וכסף הוא אהבה. "אלפי זהב וכסף" הם הרגלי הנשמה בשמים.

(16) תורה אור, וישב כו, ע"ב.

(14) מלכים א יז, א.

(15) חלק ג כט ע"ב. קד ע"ב.

ה' ברוך־הוא אומר: עדיפה תורה שהנשמה לומדת בעולם הארצי, מהאהבה והיראה של הנשמה כשהיא בשמים. כי על־ידי תורה ומצוות ממלא האדם את הכוונה האלקית בבריאת העולם.

קיצור. מבאר כי אף שמצוות צדקה אינה אלא מצוה פרטית לגבי התורה הכוללת את כל המצוות, אבל לאמיתו של דבר, מעלת התורה היא מפני שהדבר מביא לקיום המצוות. שואל: (א) מדוע "טוב וגוי"? (ב) מדוע מזכיר זהב לפני כסף? (ג) מדוע היה כזה רעש בשעת מתן־תורה? מבאר את אופן האהבה והיראה של הנשמה כשהיא בשמים, ושואל מדוע ה' ברוך־הוא שולח את הנשמה בגוף הגס? הכוונה היא שהאדם בהנהגתו הטובה גם בדברים הגופניים יעדן את העולם. זהב, יראה, קודם לכסף, אהבה.

ראשית גוים עמלק

[תמוז ה'תש"ה]

"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד"¹.

ראשון העמים נגד ישראל הוא עמלק וסופו לאבדון.

כיוון שעמלק הוא הראשון מבין העמים נגד ישראל, לכן סופו שהוא מוכרח ללכת לאבדון.

על כל העמים אומר ה' יתברך² "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד" – כאשר יבוא הגואל-צדק, אעשה שכל העמים ידברו בשפה ברורה, הם יקראו בשם ה' וכולם יחד יעבדו אותו.

כאשר משיח יבוא, גם לעמים השונים יהיה תיקון מסוים, אבל לעמלק לא יכול להיות תיקון. הוא מוכרח להכרת, להמחק ולהשטף, וזהו התיקון שלו.

צריך להבין: מה החילוק בין עמלק ושאר העמים המנגדים לישראל?

כל העמים, ככל שיהיו רעים, סוף כל סוף יהיה להם תיקון ותהיה להם הזכות להזכיר את שם ה' ברוך-הוא ולעבדו, אבל עמלק מוכרח להמחות? ומה הכוונה בכך שעמלק הוא הראשון בין כל העמים האחרים?

הדבר ניתן להבנה מכפי שהענין הוא בתכונות המולדות של האדם:

כתוב³ "וייצר ה' אלקים את האדם וגו'".

על הכתוב "וייצר" – בשני יודי"ן – אומרים חז"ל⁴ שה' ברוך-הוא ברא את האדם בשני יצרים, יצר טוב ויצר הרע. היצר הטוב נקרא בשם הנפש האלקית והיצר הרע נקרא בשם הנפש הבהמית.

החילוק בין אדם ובעלי-חיים הוא בשכל, כי מידות יש גם לבעלי-חיים.

אדרבה, אצל בעלי-חיים המידות הן רק מולדות, ואילו אצל האדם הן

באות כביטוי של השכל, שהשכל יוצר את המידה.

(4) תרגום יונתן בן-עוזיאל, על הפסוק. זוהר

חלק ג, מו ע"ב.

(1) בלק כד, כ.

(2) צפניה ג, ט.

(3) בראשית ב, ז

השכל המולד הוא באדם.

גם לבעלי-חיים יש שכל, אך השכל שלהם אינו מולד, ואין זה אלא אילוף שכלי שמאלפים אותם, כפי שישעיהו הנביא אומר⁵ "ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו".

השכל של בעלי החיים אינו מולד, אין זה אלא שכל הנלמד, אבל השכל האנושי הוא שכל מולד.

גם לבעלי חיים וגם, להבדיל, לאנשים, יש שכל ומידות. החילוק הוא, שבאדם השכל מולד והמידות הן לפי הוראות השכל, ואצל בעלי החיים, להבדיל, המידות מולדות והשכל עשוי.

זו הכוונה בכך שהמילה "וייצר" נכתבה בשתי יודי"ן, כי הכוונה לשני היצרים.

היצר הטוב והנפש האלקית, והיצר הרע והנפש הבהמית, רמחים שניהם באות י', כי לכל אחד מהם יש שלושה כוחות שכל, חב"ד, ושבע מידות⁶.

הנפש האלקית היא שכל, והיצר הטוב הוא המידות הבאות מהנפש האלקית.

הנפש הבהמית היא השכל שמאיר את היצר הרע, אלו הן המידות שבאות מהשכל של הנפש הבהמית.

הנפש האלקית היא שכל, שכל אלקי. היצר הטוב הוא המידות הבאות מההבנות האלקיות.

בנפש הבהמית העיקר הוא מידות, חמדת הלב, שמשתוקק לכל מה שהעיניים רואות⁷, ואופן התשוקה הוא כבהמה, בלי די, כפי שאנו רואים במוחש שישנם בעלי-תאווה שכל כך מסורים לתשוקותיהם באכילה, שתיה ושאר תענוגי הגוף, עד שאפילו כאשר הם יודעים בוודאות שהדבר שברצונם לעשות באמת מאוד מסוכן לחייהם, בכל זאת אינם יכולים להתאפק.

השכל לא משפיע על המידות. אדרבה, השכל של הנפש הבהמית הוא רק להסביר תענוגים גופניים ולבאר את הטוב והעונג שלהם, וגם כדי להתחכם

(7) במדבר רבה, פרשה י, ב. רש"י שלח טו,

לט.

(5) ישעיהו א, ג.

(6) תניא פרק ג ופרק ו.

בעניני העולם, והכל למען נוחות האני הגופני האישי, לחפש רכוש, ולהצדיק בכל מיני המצאות את התפיסות וההנהגות הלא צודקות והרעות כלפי אחרים. לא זו בלבד שהשכל של הנפש הבהמית, מזין את היצר הרע בכך שהוא מוצא דרכים שונות איך היצר הרע יוכל לבצע את רצונותיו, אלא הוא עוד מגן ומצדיק את המעשים המושחתים והשפלים של היצר הרע.

קיצור. מבאר שעמלק הוא הראשון מבין העמים המנגדים לישראל וסופו לאבדון. שואל מדוע כאשר משיח יבוא יהיה תיקון לכל העמים החוטאים ועמלק מוכרח להכרת. ה' יתברך נתן לאדם שתי נפשות, אלקית ובהמית. הנפש האלקית מזינה את היצר הטוב והנפש הבהמית מזינה את היצר הרע ומצדיקה את המעשים הלא צודקים והשפלים שלו.

ב.

למרות שכבריאאת האדם כתוב "וייצר" בשני יודיין,

— כבריאאת בעלי החיים כתוב "ויצר" בי' אחת⁸, אבל כבריאאה שה' ברוך-הוא ברא את האדם כתוב "וייצר" בשני יודיין, והכוונה לשתי הנפשות, האלקית והבהמית, שלכל אחת מהן יש עשר תכונות, שלוש של שכל ושבע של מידות —

שבאופן המציאות וסדר השכל והמידות, שתי הנפשות שוות. עם זאת, במהות השכל והמידות יש חילוק ברור, מוגדר וחזק.

חילוק גדול ומובהק זה, נותן לנו השגה במציאות הנפש האלקית ובמציאות הנפש הבהמית, ומאפשר לנו להתעמק במהות הנפש האלקית ובמהות הנפש הבהמית, כך שעל-ידי ביאורים שכליים שונים, הוכחות מעשיות ותחושות, אנו באים למסקנה, כי הנפש האלקית היא שכל, והיצר הטוב הוא מידות הבאות מהשכל.

המידות של היצר הטוב מביאות את השכל של הנפש האלקית אל החיים. הנפש הבהמית היא מידות, לא זו בלבד שהיצר הרע הוא מידות, אלא גם הנפש הבהמית עצמה שהיא שכל, גם היא מידות. אף שאין זה שכל

(8) בראשית ב, יט.

ששייך ישירות למידות, אבל כללות המהות של שכל הנפש הבהמית הוא מהות-שכל של מידות.

החילוק הכללי בין מהות-שכל שכלית למהות-שכל של מידות, הוא: מהות-שכל שכלית, היא הבנה רצינית מעמיקה, היא פנימיות השכל, ואילו מהות-שכל של מידות היא הבנה שטחית, שהיא חיצונית השכל. אנו רואים את החילוק הזה במוחש בכריאת העולם, איך ה' יתברך ברא את העולם ואת כל הנבראים בדרך בריאה יש מאין: הבורא ברוך-הוא יצר דבר מ'לא-דבר', בלשון הספרים⁹ "עשה את שאינו ישנו" – הבורא ברוך-הוא עשה את הלא נמצא לנמצא.

נמצא ולא נמצא הם שתי מהויות הפכיות, בשני אופנים סותרים: הנמצא והלא נמצא של הבורא האלקי, והנמצא והלא נמצא של הנברא. הבורא ברוך-הוא ברא מהנמצא האלקי – שהוא הלא נמצא האנושי, נמצא אנושי שהוא הלא נמצא האלקי.

כזה הם החילוקים בין ההבנות של הנפש האלקית והנפש הבהמית: ההבנה של הנפש הבהמית איך ה' יתברך ברא את העולם ואת כל הברואים, שקועה רק בנמצא האנושי של העולם והברואים. היא מבינה את הטבע של כל נברא, את כל אמצעי המחיה שלו ואת ההנהגות שלו. השכל של הנפש הבהמית הוא רק בנמצא של הנברא.

השכל של הנפש האלקית שקוע ביסוד הנמצא של הנברא, שבאמת הוא לא נמצא, כי הנמצא האנושי, חסר מציאות עצמאית. כל קיומו של הנמצא של הנברא הוא הנמצא האלקי, היש האמיתי, הבורא ומחיה את היש הנברא. בחילוק הזה של הגישה השכלית, וההסבר בשתי נקודות ההשכלה בעלת התכונות השונות, הנמצא האלקי שבו שקועה הנפש האלקית והנמצא של הנברא שבו שקועה הנפש הבהמית, הרי לבד זאת שבזה משתקפות התכונות השונות של המהויות שלהן, הדבר נותן לנו הבנה ראויה בהשפעתן על מידותיהן:

(9) ספר יצירה פרק ב, משנה ו.

הנפש האלקית, השקועה בנמצא האלקי שיוצר ומחיה את הנמצא של הנברא, משפיעה וגורמת עדינות מסוימת במידות היצר הטוב, עם תשוקה לאלקות ולתורה ומצוות.

הנפש הבהמית השקועה בנמצא האנושי, משפיעה גסות גופנית מסוימת במידות של היצר הרע, עם תשוקה חזקה לרכוש בעיני העולם ונועם ועונג גופני.

עם זאת, יתכן שהיצר הטוב, בכוח השכל של הנפש האלקית שלו, יוכל להשפיע על היצר הרע, ויתכן גם שבמשך השנים ינצח השכל של הנפש האלקית את השכל של הנפש הבהמית ויגרום לו להשיג הכנות אלקיות.

זו הכוונה בתיקון העמים החטאים, מידות היצר הרע, שבאדם.

מה-שאין-כן עמלק.

עמלק, האדם, הוא עז פנים וחצוף המגד לאלקות ותורה ומצוות¹⁰. כפי שאנו רואים בהנהגת האדם, שישנם אנשים בעלי-עבירות, אבל זה בגלל תאוה ותענוג, וישנם בעלי עבירות עם חוצפה הלועגים לאלקות ומתורה ומצוות – אלו הם עמלק שהתיקון שלהם הוא להמחק ולהשטף.

קיצור. מבאר שאף שאופן המציאות וסדר השכל והמידות שוים בנפש האלקית ובנפש הבהמית, אבל החילוק הפנימי החזק מעניק מושג על השוני שביניהם. מבאר את הנמצא ולא נמצא האלקי ואת הנמצא ולא נמצא האנושי. השכל של הנפש הבהמית הוא: א) מעמיק בנמצא של הנברא. ב) עושה את מידות היצר הרע לגסות. ג) מביא לעבירות ותאוות. השכל של הנפש האלקית הוא: א) התעמקות בנמצא האלקי. ב) מעדן את מידות היצר הטוב. ג) מביא לעבודת ה' יתברך.

(10) ספר המאמרים תרס"ה, ע' 213. לקוטי שיחות חלק כא, ע' 193.

זכור ה' מה היה לנו

[מנחם-אב ה'תש"ה]

"זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו".

הנביא ירמיהו שמוכיח את בני ישראל ומבכה את צרות הגלות היהודית פונה אל ה' ברוך-הוא, בשם כלל ישראל: זכור ה' מה נהיה מאתנו, הבט וראה את הבושה שלנו.

ר' יוסי אומר² שה' ברוך-הוא אומר לבני ישראל הבוכים ומתלוננים ביללה מעומק הלב "זכור ה' גו": "עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור"³ – עמי, זכור איזו תוכנית השמדה רצה בלק מלך מואב לכצע בכם, ומה ענה לו בלעם בן בעור.

לזעקה הנואשת עד לב השמים, על הגלות היהודית, "זכור ה' מה היה לנו גו" – עונה ה' ברוך-הוא: אילו אתם, עמי בני ישראל, הייתם מקיימים את ה"עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור" – אזי אתם, עמי בני ישראל, הייתם חוסכים את הזעקה, היללה והקריאה "זכור ה' מה היה לנו וגו", כפי שהזהר אומר.

בני ישראל, עליכם לזכור שכל הזמן, כאשר הייתם מאוחדים עם ה', אזי ה' שמר אתכם כפי שאב מאוחד עם בנו ושומר ומגן עליו, אבל כאשר מתרחקים מה' ומתורה ומצוות, אזי נענשים קשה מאוד חס ושלום ומתלוננים על המצב היהודי בזעקה קורעת-לב, עד לב השמים, "זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו".

בין התורות שאדמו"ר הזקן, בעל התניא והשולחן ערוך, הביא בבואו בפעם הראשונה ממעזריטש, היו שני פירושי תורה שונים על הפסוק "זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו".

(3) מיכה ו, ה.

(1) איכה ה, א.

(2) בזהר, חלק ג קיב ע"א-ב.

מורנו הבעל-שם-טוב נשמתו-עדן אמר את שתי התורות השונות על אותו פסוק, "זכור ה' וגו'", בשתי מסיבות שונות בזמנים שונים בהקדמה אחת שווה.

בהקדמה הכללית עמד הבעל-שם-טוב על הקדושה שבלידת גוף יהודי, ללא חילוק אם זכר או נקבה. הבעל-שם-טוב ביאר בהרחבה רבה והסביר בבהירות ובמדויק את האהבה האלקית הקדושה של ה' ברוך-הוא לבני ישראל.

אהבתו של ה' ברוך-הוא לבני ישראל, אינה רק לנשמה היהודית, אלא גם לגוף היהודי, והאהבה האלקית היא לכל היהודים מלידה ללא חילוק, מגאון הגאונים עד הפשוט שבפשוטים. את גאון הגאונים אין ה' ברוך-הוא אוהב יותר מאשר את הפשוט שבפשוטים, ואת היהודי הפשוט שבפשוטים, אין ה' ברוך הוא אוהב פחות, חס ושלום, מאשר את גאון הגאונים.

בשיחה נרחבת מבאר הבעל-שם-טוב את טענתו, שהאהבה האלקית היא לעצם המהות של היהודי והיהדות. גאון ופשוט הם שני שמות מושגים של תארים, ידען ולא ידען. ידען ולא ידען הם מושגים השייכים רק לכוחות הגלויים, אבל בעצם מהות היהודי והיהדות, כולם שוים. כל בני ישראל הם משם מ"ה דאצילות, כמו שכתוב במאמר "פתח אליהו"⁴ ששם מ"ה "איהו אורח אצילות".

הבעל-שם-טוב מוכיח בהוכחות⁵ חזקות של טהרת המשפחה, מילה ופיקוח נפשות שכל בני ישראל אהובים בהשוואה אצל הקב"ה.

בהיות הבעל-שם-טוב במסיבה של גאונים גדולים שהתפלפלו הרבה באמירת חידושי תורה, והבעל-שם-טוב ראה שהם, בפנימיותם, מאוד מצאו חן בעיני עצמם, מתוך סיפוק רב מחדושי התורה שלהם, אמר הבעל-שם-טוב לאחר ההקדמה דלעיל, את התורה "זכור ה' מה היה לנו" – זכור ה' מה נהיה מה"מ"ה" שבנשמה, "הביטה וראה את חרפתנו" – התבונן וגרום לנו לראות את הברושה הפרטית שלנו.

נקיטת שלוש דוגמאות אלו.

(4) הקדמת הזוהר.

(5) ראה לקוטי שיחות חלק יז ע' 473 ביאור

בהזדמנות אחרת, בישוב של יהודים פשוטים שהיתה להם מסירות-נפש לפדיון שבויים מצד אהבת ישראל, אמר הבעל-שם-טוב לתלמידיו – "זכור ה' מה היה לנו" – זכור ה' מה נהיה על-ידי ה"מ"ה" שבנשמה שלהם, "הביטה וגו'" – התבונן איך הם מחרפים את נפשם למען אהבת ישראל.

קיצור. מבאר את מאמר הזוהר שה' אומר לבני ישראל, שכאשר מסורים לתורה ומצוות וזוכרים שה' הציל את בני ישראל מבלק ובלעם, אזי חוסכים את זעקת "זכור ה' מה היה לנו". הקדמת הבעל-שם-טוב לשני הפירושים השונים, בשני זמנים שונים ובשתי הזדמנויות שונות, של הפסוק "זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו".

ב.

הבעל-שם-טוב בהקדמתו לביאור הפסוק "זכור ה' מה היה לנו וגו'", מסביר את האהבה האלקית הקדושה, הגדולה, לגוף היהודי הכשר הנולד על-פי דיני וטהרת התורה הקדושה ומתחנך בחינוך הכשר, שגוף כשר שכזה ראוי להיות כלי לנשמה שהיא "חלק אלקה ממעל". ובגלל הקדושה הגדולה של הנשמה היא נקראת בשם "מ"ה", שמשמעו ביטול, התמסרות לאלקות.

משה רבינו אומר⁶ על אחיו אהרן הכהן "ואהרן מה הוא כי תלינו עליו". אהרן הוא מ"ה, ואיזו אחיזה יש לכם, קורח ועדתו, במחלוקת עליו?

אהרן הכהן היה אדם הבטל במסירות למידות טובות. כידוע על-פי חז"ל⁷, אהרן הכהן היה רודף השלום במסירת-נפש הגדולה ביותר. הוא התמסר לחלוטין לעבודה של עשיית אחדות ושלום בישראל. גם על עצמו ועל אחיו אהרן הכהן אומר משה רבינו⁸ "ונחנו מ"ה" – אנחנו מ"ה, ביטול, מסורים. משה רבינו מסר את נפשו על התורה, על בני ישראל ועל יהדות.

הנשמה היהודית והמסירת-נפש האלקית על התורה ועל היהדות נקראים בשם מ"ה. מ"ה זה ישנו בכל ישראל ללא חילוק בין גאון שבגאונים לפשוט

(8) בשלח טז, ז.ח.

(6) קורח טז, יא.

(7) פרקי אבות פרק א, משנה יב.

שבפשוטים. כל העבודות, הן בלימוד התורה, הן בקיום המצוות ומעשים טובים, מחזקות ומגלות את המ"ה, שהמ"ה מאיר את הגוף היהודי, כך ש"חכמת אדם" – בתורה ומצוות ועבודת אדם במעשים טובים – "תאיר פניו".⁹ ולהיפך – העדר העבודה גורם כיסוי והסתר גדול על המ"ה שבנשמה.

זהו התוכן של שני הפירושים השונים שפירש הבעל-שם-טוב את הפסוק "זכור ה' מה היה לנו וגו'": במסיבה של גדולי התורה, שבגלל חדושי התורה הגדולים והעמוקים שהם מחדשים, היה המ"ה שבנשמתם צריך להאיר לא רק את פניהם, אלא באמת להאיר גם את העולם, אבל בגלל גסות הרוח הפנימית שהיתה להם מחדושי התורה שלהם,

– כפי שחז"ל אומרים¹⁰ על אחד מגדולי התורה הגדולים ביותר, שתלמידי החכמים הגדולים ביותר נחשבו לעומת גדולתו בתורה כעשבי השדה בלבד, על התלמיד-חכם הגדול הזה אומרים חז"ל¹¹ "גסות הרוח שבו טרדתו מן העולם" –

זהו שהבעל-שם-טוב מפרש "זכור ה' מה היה לנו" – זכור ה' מה נהיה מהמ"ה, שבמקום שהמ"ה שבנשמתם של מחדשי חידושי התורה היה צריך להיות מואר ולהאיר, נוסף לכך שחידושי התורה אינם מאירים בזהירות והידור של יראת שמים ובהנהגה של מידות טובות, הם גם עיוורים כלפי עצמם, כמאמר¹² "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו":

את הנגעים האישיים – לא זו בלבד שעושים את עצמם כלא רואים אותם, אלא אכן לא רואים אותם, כי האהבה העצמית והיוקר העצמי שהאדם אוהב את עצמו ויקר בעיני עצמו, מכשירים ומטהרים את כל הנגעים. כפי שאנו שומעים לעיתים קרובות מאנשים גדולי התורה המהפכים בזכות עצמם בדברי שטות של אהבת ויוקר עצמם, כך שזו חרפה אפילו לפשוט שבפשוטים, והם כה עיוורים מלראות את החסרונות האישיים.

(12) נגעים פרק ב משנה ה. מאירי על פרקי אבות, פרק א משנה ז. לקוטי שיחות חלק כה, ע' 25 הערה 13.

(9) קהלת ח, א.
(10) סנהדרין קב, ע"א.
(11) שם קא, ע"ב.

על הזולת הם מקפידים מאוד, כך שחסרון קטן ביותר, הן בידיעת התורה והן במידות הוא גדול מאוד אצלם, אך את החסרונות האישיים הם אינם רואים.

באמת, החסרון הקטן ביותר אצל בן-תורה בכלל, ואצל גדול בתורה בפרט, הוא הרבה יותר גרוע מהחסרון הגדול ביותר אצל אדם רגיל ופשוט¹³. כמו, למשל, כתם על בגד משי הוא נזק יותר גדול מאשר כתם על בגד רגיל. אמת, החסרון הקטן ביותר אצל בן תורה בכלל ואצל גדול בתורה בפרט¹⁴, מלבד הנזק האישי של בעל החסרון עצמו, זהו גרם-נזק לרבים והוא, חס-ושלום, בכלל המחטיא את הרבים. בן-תורה בכלל וגדול בתורה בפרט נושאים אחריות גדולה לא רק לעצמם, אלא גם לרבים הצריכים ללמוד מן תורה בכלל ומגדול בתורה בפרט.

זהו שהבעל-שם-טוב מפרש:

"הביטה" – הסתכל – "וראה" – ועשה אותנו רואים, הסר מאיתנו את העיוורון, שנראה בעצמנו – "את חרפתנו", את הבושה שהחסרונות גורמים לבני וגדולי התורה שאינם עוסקים בעבודה של יראת-שמים ותיקון המידות על-ידי דרכי החסידות.

בפירוש השני של הפסוק "זכור ה' מה היה לנו", מבאר הבעל-שם-טוב את ההתעלות הגדולה של המ"ה שבנשמה שנעשית אצל היהודי הפשוט שבפשוטים, על-ידי מסירות נפש על המידה הטובה של אהבת ישראל.

באחת התורות אומר הבעל-שם-טוב לחבריא קדישא, שעל-ידי העבודה של מסירות-נפש על אהבת ישראל זוכים לגילוי המ"ה שבנשמה, יותר מאשר על-ידי העבודה של ההשגה העמוקה ביותר באלקות.

הבעל-שם-טוב מוביל את החבריא קדישא לישוב יהודי קטן ועני, שהיהודים העניים שבו נתנו את כל מה שהיה להם לפדיון-שבויים של עובר-אורח שלא ידעו מיהו, רק מכוח המידה הטובה של אהבת ישראל.

קיצור. מבאר שרק גוף כשר על-פי תורה הוא כלי ראוי ל"חלק אלקה ממעל", מ"ה שבנשמה. מ"ה הוא ביטול, התמסרות לאלקות, תורה ויהדות.

(14) יומא פו ע"א.

(13) לקוטי תורה, בלק עד, ע"ב.

תולעת הגאווה גזלת את אור חדושי התורה של גדולי התורה, האהבה והיוקר שלהם לעצמם מעוורת, כך שלא רואים את החסרונות האישיים. מבאר שהחסרון הקטן ביותר של בן תורה הוא גדול ונושא אחריות. הבעל-שם-טוב מראה לחבריא קדישא במוחש את אור המ"ה שבנשמה אצל אנשים פשוטים הזוכים לכך על-ידי מסירות-נפש על המידה הטובה של אהבת ישראל.

שלום רב לאוהבי תורתך

[אלול ה'תש"ה]

"שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול"¹.

צריך להבין כוונתו, באומרו ש"שלום רב" הוא רק לאלו שאוהבים את התורה. ויתירה מזו, שאוהבי התורה בטוחים שישמרו ממכשול, מפני שהם אוהבי התורה.

אינו מובן:

אהבה ותורה – ידיעה – הם שני דברים שונים, שבאים באדם משני מקורות שונים בנפש. ידיעה באה ממקור השכל, שמקום השכל הוא בראש, ואהבה² היא מידות ומקום המידות הוא בלב.

מדוע נאמר שה"שלום רב" הוא רק ל"אוהבי תורתך", בעוד שלפי ההבנה הרגילה היה לו לומר "ללומדי תורתך", לאלו שלומדים את התורה, ומדוע אומר "לאוהבי תורתך"?

מעלתם של אוהבי התורה גדולה עוד יותר, שהם בטוחים מפני מכשולים. ל"אוהבי תורתך" יש מעלה שהיא יתרון על "לומדי תורתך" – שביחס ל"לומדי תורתך" הרי יתכן שיכשלו, אבל אלה שהם "אוהבי תורתך", הם "אין למו מכשול".

לומדי תורה ואוהבי תורה הם שתי דרגות, וכמה שגדולים יודעי התורה, שמגיעים לזה רק על-ידי לימוד התורה בהתמדה, בכל זאת לומד תורה יכול להכשל. אבל אוהב תורה, לכד זאת שיש לו את מעלת "שלום רב", יש לו את היתרון ש"אין למו מכשול".

להבין את הענין טוב יותר:

כתוב³ "טוב פת חרבה ושלוחה בה מבית מלא זבחי ריב".

בגליון האחרון של 'הקריאה והקדושה'.

(3) משלי י', א.

(1) תהלים קיט, קסה.

(2) בספר המאמרים – אידיש יש כאן

טעות הדפוס, שנכפלה שורה. כאן נדפס כמו

עדיף לאכול לחם יבש בשלום, מאשר בית מלא במאכלים הטובים ביותר, אבל [וישבת] רבים ביניהם.

כך בחייו הגשמיים של האדם, וכך גם בחייו הרוחניים – הרבה יותר טוב מעט אבל ברצינות המביאה בהכרח לשלוה, מאשר מאוד למדני אך ללא תכלית, שמביא בהכרח לריב ולמרירות.

כפי המעשה הידוע, שהבעל-שם-טוב הקדוש נשמתו-עדן הראה לתלמידיו בלילה הראשון של פסח.

נהוג היה אצל הבעל-שם-טוב הקדוש שהתלמידים (באותה שעה עדיין לא היה התואר חסידים. את התואר הכללי, 'חסידים', נתן רבנו הזקן נשמתו-עדן. אצל הבעל-שם-טוב ואצל המגיד הקדוש ממעזריטש היו התוארים 'תלמידים' ו'מקושרים') שהיו באים לשבת או לחג היו סועדים יחד עמו את סעודת השבת או סעודת החג.

ביניהם, היו תלמידים למדנים גדולים ובעלי רוח הקודש, והיו גם מקושרים, אנשים פשוטים שלא ידעו ללמוד. רובם היו בעלי-מלאכה שגרו בישובים וכפרים ועסקו במלאכות שונות.

ר' נתן לייענטהנדלער, סוחר בדים מברוד, היה בין תלמידיו הרבים של הבעל-שם-טוב. הוא היה יהודי תלמיד-חכם, ובכל יום כשהתפנה מהעסק, ובפרט בלילות, נהג לשבת וללמוד בהתמדה גדולה. אך במידות היה ר' נתן מאוד פשוט.

הוא היה שקוע בעיקר בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידורים, וגם במידות כפי שהן על-פי דיני התורה, ללא כל ויתורים של מידות חסידות.

כל המסירות היתה בלימוד התורה בעיון רב ובהעמקה, אבל בעניני עבודה ומידות הוא התעסק מעט.

הבעל-שם-טוב עורר אותו שיש לעסוק במידות ובעבודה, אבל ר' נתן נהג בסדר שלו.

שנים חלפו ולר' נתן כבר גדלו בנים, אותם הוא הדריך בדרכו, למדנים גדולים.

אצל הבעל-שם-טוב היה גם מקושר, יהודי פשוט שהיה גר בכפר בלישצניץ שנקרא אברהם בלישצניצער. הוא היה פשוט מאוד בלימוד. הוא למד רק את הספרים שהיו כתובים באידיש, וגם את זה לא עלה בידו להבין בנקל.

גם את פירוש המילים של התפילה, חומש או תהלים הוא לא הבין, אך הוא היה בעל-עבודה.

כל דבר בעבודת ה' יתברך וקיום המצוות הוא עשה בשמחה ועבד על עצמו במידות.

ב.

הבעל-שם-טוב הקדוש נהג לקרב מאוד את התלמידים, היהודים הפשוטים, והיה נוהג לומר תורה במיוחד לפניהם בהתאם להבנתם.

התלמידים, תלמידי החכמים וגדולי התורה, אף שהיו מאוד מסורים לבעל-שם-טוב בלב ונפש וחס-ושלום לא הרהרו אחר מעשיו של הבעל-שם-טוב, עם זאת כאב להם מדוע הבעל-שם-טוב מקרב כל-כך את היהודים הפשוטים, ועוד אומר תורה בפניהם, אך אף-על-פי-כן הם היו חוזרים גם את התורה שהבעל-שם-טוב היה נוהג לומר בפני יהודים פשוטים אלה, והיו מתעמקים בה.

שבת אחת, הזדמן שר' נתן ור' אברהם שהו יחד אצל הבעל-שם-טוב. הבעל-שם-טוב אמר אז תורה על הפסוק⁴ "ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפילה אינני שומע, ידיכם דמים מלאו".

הבעל-שם-טוב ביאר אז שאף שהעבודה העיקרית בעבודת ה' יתברך היא אמנם עבודת המוח ועבודת הלב, היא העבודה בלימוד התורה ועבודה בתפילה, שעל-ידי שתי העבודות הללו העבודה במידות ובעניני עולם הן כבר במילא כדבעי, עם זאת יתכן ש"ידיכם דמים מלאו", שאפילו כאשר נותנים לעני נדבה ביד רחבה, אבל חסר ההרגש במצב זולתו, הרי זו שפיכת דמים.

(4) ישעיהו א, טו. הועתק בכתר שם טוב הוספות סעיף מז.

זהו "ובפרשכם כפיכם". כאשר אתם פורשים את ידיכם ונותנים צדקה ביד רחבה, שזוהי העבודה של עבודת הלב, בכל זאת "אעלים עיני מכם", אני לא אראה זאת, כי אין זו עבודה אמיתית.

אמיתית העבודה היא, כאשר חשים את הזולת.

"גם כי תרבו תפילה", היא עבודת המוח, גם זו אינה עבודה, כי לא חשים את הזולת בהרגש אמיתי. זוהי שפיכות דמים.

זה הפירוש "ידיכם דמים מלאו" – המידות שלכם, אפילו המידות הטובות – "דמים מלאו".

שניהם, ר' נתן ור' אברהם, שמעו את התורה הזו.

ר' נתן שהיה תלמיד-חכם הבין את התורה לפי דרכו והתעמק בשני אופני העבודה, עבודת המוח ועבודת הלב, שהם העבודה של לימוד התורה ועבודת התפילה.

ר' אברהם שהבין את המילים הספורות הללו של תורת הבעל-שם-טוב בנוגע לפועל ממש לפי הבנתו, נתקבלה אצלו החלטה שעליו לעבוד עם עצמו בעבודה של בירור וזיכוך המידות, עוד יותר מכפי שעשה עד עתה.

המילים "ידיכם דמים מלאו", שכאשר לא חשים באמת את צער הזולת, גם כאשר מסייעים ביד רחבה הרי זו שפיכת דמים, לא נתנו לר' אברהם מנוח, ובשובו לביתו בכפר החל לעבוד על עצמו יותר ומזמן לזמן הלך והתעלה בעבודתו.

ג.

בפסח, בליל הסדר, כאשר הבעל-שם-טוב ישב עם תלמידיו לשולחן הסדר, הוא היה שמח מאוד, ושוחח אודות הנחת-רוח הגדולה למעלה, מהעבודה של האנשים הפשוטים, לגבי העבודה של בעלי תורה ועבודה, והורה לתלמידים שיעצמו את עיניהם וכל אחד יניח את ידו על כתף רעהו היושב לידו.

הבעל-שם-טוב עצמו הניח את ידיו על כתפיהם של שני התלמידים שישבו משני צידיו והתחיל לשיר ניגון.

התלמידים ראו איך ר' אברהם בעלישצעניצער יושב עם אשתו וילדיו אצלו בכפר ליד שולחן הסדר בחדר קטן.

על השולחן עומדים כמה כלי חרס ודולק מעט שמן, ור' אברהם ובני-ביתו יושבים חגיגיים בשמחה רבה ועורכים את הסדר.

הם ראו גם את ר' נתן ליווענטהענדלער יושב עם בני ביתו אצלו בבית בברוד, בחדר גדול מואר, ליד שולחן ערוך בכל טוב, אבל כולם מנופחים וכעוסים ולא שבעי רצון זה מזה.

כאשר הבעל-שם-טוב הסיר את ידיו הקדושות וחדל לשיר, הוא הורה לתלמידים לפתוח את העיניים ואמר:

זה החילוק בין מי שעובד עם עצמו, שאף שהוא איש פשוט, הרי כאשר הוא עובד עם עצמו, הוא רואה בכל דבר ובכל תנועה את המעלה ואת היתרון של הזולת, ובמילא בכל הזמנים הוא שמח ושרוי במצב רוח מרומם. גם כאשר אין מזון עבור הילדים אפילו לחג, הוא שמח בשמחת יום-טוב. זהו "טוב פת חרבה ושלוחה בה".

מי שעבודתו במוח ולב, כאשר חסרה השלימות של מידות טובות בפועל, למרות שזו עבודה גדולה, הרי זה "בית מלא זבחי ריב". אבל כאשר מתכנסים לשמחה של מצוה, אז "אכל בי עשרה שכינתא שריא"⁵.

זו כוונת הפסוק "שלום רב לאוהבי תורתך גו'":

אצל לומדי התורה יכול להיות לפעמים מכשול, אבל אצל אוהבי התורה "אין למו מכשול", אצלם לא קורה מכשול. כי על-ידי שאוהבים תורה ושומרים את שיעורי לימוד התורה ברבים – ה' יתברך עוזר שיהיה "שלום בחילך"⁶ – שלום במלאכת הפרנסה, "שלוחה בארמנותיך" – המנוחה האמיתית בחיי המשפחה, שבכל משפחה ששומרת כשרות וטהרה, הבית הוא מקום של עונג.

לאלה יש את הרגשות הנאים ביותר לאהבת ישראל, זה יקר מאוד אצל ה' יתברך, והוא יתן לכל אחינו בני ובנות ישראל וילדיהם כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומבורכת בגשמיות וברוחניות.

מפתח ענינים

מפתח ענינים

(נערך ע"י הרב אלי' שי' מטוסוב)

א

- אב ובן:**
- 21 (במדרש: עין ה' אל יראיו זה אברהם).
- 165 (שכחי עמך ובית אביך, יציאה מחומריות ועניני הטבע שהאדם מורגל בהם).
- 33 (פירסם אלקות. על ידי מסירת נפשו זכה לדרגות עליונות).
- 168 (בפסוק: "כי ישאלך בנך גו'").
- 179 (אהבה טבעית כאב ובן).
- 72 (ויטע אשל גו', ויקרא שם בשם ה' אל עולם. פעל גילוי אלקות מתוך מס'ו. הגיע לעצמות א"ס ב"ה. ע"י מסירות נפש דעקדה הגיע למדרגת "ממעל לעצים").
- 213 (משל אב המעניש בנו להדריכו בדרך ישרה).
- 74 (במאמר: אברהם קראו אדון. מעלתו על משה רבינו בענין המשכת גילוי אלקות. עד אברהם הי' העולם מתנהג באפילה בא אברהם והאיר).
- 243 (אהבה טבעית).
- אבות:**
- 151 (מעשה אבות סימן לבנים).
- 194 (האבות הן הן המרכבה).
- 212 (גאולה ע"י זכות אבות).
- אבות (משנה):**
- 144 (נתינתו מעשר).
- 151 (פירסם אלקות).
- אבימלך:**
- 192 (הקורא לאברהם אברם עובר בעשה כו').
- 143 (יצחק ואבימלך).
- 194 (ניתוסף לו ה' ע"ש שהמליכו הקב"ה על רמ"ח אברים. שמות אברם ואברהם, חילוקם בעבודת ה').
- אברהם (אבינו):**
- 19 (פירסם אלקות בעולם. הכנסת אורחים במסירת נפש. הזכרת זכות אברהם בתפילה).
- 251 (התכללות אהבה דאברהם ופחד דיצחק).

320 (כי ידעתי גו' לעשות צדקה ומשפט).
 321 (נדיב בממונו בגופו וכנפשו. עשה משפט לעצמו וצדקה לזולת. הצטער כשלא הי' למי לתת צדקה).
 322 (רחמנות וגמילות חסדים בטבע ישראל בירושה מאברהם אבינו).
אברים:
 12 (כל אבר הוא ממחג ומתאים לכח הנפש המאיר בו).
 ע"ע גוף ונפש.
אגדה:
 159 (לימוד שיעור עין יעקב בכל יום).
 246 (רוב סודות התורה גנזין באגדות. לימוד אגדות שבעין יעקב במנין בעשרה. בכל תיבה שבמאמרי רז"ל יש רמז רעיון והבנה אלקית עמוקה).
 264 (פתגמי ומאמרי רז"ל תכליתם להשריש חיבת התומ"צ ומידות טובות).
אגדות:
 316 (לימוד אגדות בביהכ"נ).
אדם:
 3 (נפש השכלית שרשו מפני אדם שבמרכבה, נפש האלקית שרשו מאדם העליון).
 51 (בפסוק: "את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".

"אנכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי". תכלית בריאת האדם לקיום התומ"צ. אתם קרויים אדם).
 52 (נשמה בגוף נק' אדם, הגוף בלבד נק' בשר אדם).
 54 (תכלית הבריאה. חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם).
 55 ("אחור וקדם צרתני". כלול מגוף ונשמה, תכלית החומריות ותכלית הרוחניות. אדם רע הוא גרוע לפעמים מבע"ח).
 56 (תכלית הבריאה בשביל אדם השומר תומ"צ).
 77 (תכליתו אינו עניני גשמיות והגוף).
 79 (תכלית בריאת האדם לעשות מגשמיות רוחניות).
 94 (תכלית בריאתו השגת אלקות)
 99 (אדם זך נמשך בטבעו לענינים רוחניים, אדם מגושם נמשך לחומריות וגסות).
 101 (האדם הוא עולם קטן, והעולם הוא גוף גדול).
 115 (תכלית בריאת האדם).
 127 (חיי האדם מקורם בה' אחרונה של שם הוי").
 178 (אדם ובהמה: נפש האלקית, ונפש הבהמית. שכל, ומידות).
 186 (אדם מעלתו הוא שכל).
 203 (אחור וקדם צרתני, אחור למעשה בראשית וקדם למעשה בראשית).
 249 (במשנה: אדם מועד לעולם כו').

- לאלקות בא ע"י הסרת נפש
הבהמית).
171 (ואהבת גוי בכל לבבך, בכל
נפשך. בשני יצריך). (בכל לבבך,
בשני יצריך. בכל נפשך).
174 (בכל מאדך, אהבה עצמית
ומסירות נפש. על אהבת הנשמה
לאלקות אין התנגדות נפש
הבהמית).
182 (בכל לבבך, בכל נפשך. חזירת
האהבה בכל הכוחות).
242 (אהבה ויראה הוא לפי ערך
ההתבוננות).
243 (אהבת ה' בא ע"י התבוננות
בעניני קירוב).
250 (בקדושה צ"ל התכללות אהבה
ויראה).
267 (מקור לרמ"ח מ"ע. אהבה ויראה
תרין גדפין דבהון פרחא לעילא.
ענין "מעשה" במצות אהבה).
324 (מעלת אהבה ויראה למטה על
אהבה ויראת הנשמה קודם
ירידתה. זהב וכסף, יראה
ואהבה).
(ע"ע התבוננות).

אהבת הבריות:

(ע"ע אהבת ישראל. מידות).

אהבת ישראל:

- 68 (אהבת ישראל היא מסוג המצוות
המוכנות גם בשכל אנושי).
78 (בעלי מידות רעות בלי דאגה
לזולת הם גרועים מבעלי חיים).

- 261 (מעלתו שכל).
274 (טענת המלאכים על בריאת
האדם).
300 (י"על דמות הכסא דמות כמראה
אדם". אדם הוא מהות, מראה
אדם הוא מציאות).
326 (חילוק שכל ומידות שבאדם,
לשכל ומידה שבכמה).
334 (חכמת אדם (בתומ"צ) תאיר
פניו).

אדם הראשון:

- 193 (חכמתו שנתן שמות לנבראים
כו').

אדני (שם):

- 18 (בתפילת דניאל: ועתה שמע
אלקיני גוי למען אד').
70 (אל אד' בעש').
74 (למען אד').
121 (אד' הוי', דין ורחמים).

אהבה:

(ע"ע שנאה).

אהבת ה':

- 28 (הבנה שכלית בענין אלקי פועל
אהבה ויראה).
125 (אהבה ויראה, כסף חהב).
138 (בפסוק: חולת אהבה אני).
165 (אהבה ויראה גורם קיום המצוות
בחיות פנימי. המשכת אהבה

- אומות העולם:**
- 34 (אמונת ישראל, אמונת חסידי אומות העולם).
- 35 (אמונת חסידי אוה"ע: בשם אלקים וטבע. רם על כל גוים ה' גוי. בהשתלשלות עילה ועלול ולא בבריאת יש מאין. בכוכבים ומזלות).
- 42 (אומרים: רם הוי'. אמונתם בהשתלשלות עילה ועלול ולא בבריאת יש מאין. אמונתם בכוכבים ומזלות).
- 43 (טעותם נבראים הרוחניים הם בערך להבורא ח"ו).
- 121 (לעת"ל הקב"ה יפרע מהאומות שהצרו לישראל).
- 161 (רשעי ישראל האומרים נהי' ככל הגויים).
- 211 (עונש הקב"ה לאומות המצרים לישראל).
- 227 (שנאתם לישראל).
- 326 (תיקונם לעתיד לבוא בביאת המשיח).
- 330 (בירור האומות, בירור המידות). (ע"ע גוף ונפש).

אומנות:

- 318 (משל לעבודת הבורא, מלימוד אומנות שתחילתה קשה וסופה תענוג).

אור:

- (ע"ע חושך).

- 93 (הסתכלות בעין טובה. צער והרגשת יסורים של הזולת).
- 118 (מעלת לימוד זכות על הזולת).
- 270 (במאמר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו כו').
- 318 (הנשמות מתאימות ואב אחד לכולנה).
- 332 (אהבת הקב"ה לישראל. בעצם מהותם כל ישראל שוים. מס"נ בשביל ענין אהבת ישראל).
- 333 (עבודת אהרן במס"נ להרבות שלום ואחדות בישראל).
- 334 (נמצא לפעמים בגדולי תורה שמקפידים על דבר קל בזולתו, ואינם רואים פשעי עצמם. מסירות נפש באהבת ישראל).
- 340 (אמיתית העבודה היא הרגשת הזולת בהרגש אמיתי). (ע"ע ברכה. מידות. שגאה).

אהל:

- 192 (מה טובו אהליך יעקב גוי').
- 195 (אהל מקיף, משכן פנימי).

אהרן:

- 333 (בפסוק: ואהרן מה הוא גוי'. בחי' ביטול. פעולתו במס"נ להרבות שלום ואחדות בישראל).

אוזן:

- 42 (בפסוק: הנוטע אוזן הלא ישמע).
- 70 (בתפילת דניאל: הטה אלקי אוזןך ושמע).

301 (ריבוי מדריגות בהארת אלקות אינו בסתירה לאחדות פשוטה).

אחשורוש:

235 (רומז על הקב"ה אחרית וראשית שלו).

איה:

288 (בפסוק: אי' אלקיך, א' כתר י' חכמה ה' בינה).

איוב:

105 (עמידתו בנסיונות. מאמרו: ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלקה).

איז:

27 (כתר. והחכמה מאין תמצא).
43 (כתר).
44 (חכמה).

אין ערוך:

(ע"ע יש מאין).

איש:

242 (מידות. לפי שכלו יהולל איש).
(ע"ע אדם).

אכילה:

56 (לשם שמים).
245 (אכילת מזבח ואכילת אדם. אכילה לשם שמים).
(ע"ע כשרות).

אור אין סוף:

23 (אלקות הוא הארה בלבד ולא העצם. משל התפשטות זיו השמש. א"ס ב"ה הוא עצם שלמעלה מהארה).
45 (חילוק חיות הנשמה בגוף וחיות הבורא המחי' את העולם).

אותיות:

190 (נגילה ונשמחה ב"ך, בכ"ב אותיות התורה).
288 (א' כתר, י' חכמה, ה' בינה).
327 (י"ד מורה על ג' שכליים חב"ד ח' מידות).
(ע"ע דיבור).

אחד:

125 (אח"ד – אלופו של עולם, ז' רקיעים וארץ, ד' רוחות).
158 (בפסוק: ימים יוצרו ולו אחד בהם. בנוסח: אחד מהם לא נותר).
(ע"ע ישראל. ק"ש).

אחדות ה':

158 (אחדות העולם עם הבורא ית' ע"י תומ"צ. בסוף ימיו נשאר האדם רק עם ענין האחדות שהמשיך בעולם. אחדות ה' בק"ש).
186 (ניצוצות שהם ריבוי נכללים באחדות דקדושה).
231 (הוי' הוא האלקים, אחדות בורא ונברא).

אמונה:

- 15 (אמונה פשוטה היא נקודת היהדות בכל אחד מישראל).
- 34 (חילוק אמונת ישראל ואמונת אומות העולם).
- 34 (אמונת בריאת העולם גם אצל אוה"ע. אמונת בני"ש בשם הוי' ולמעלה מטבע, ואמונת חסידי אוה"ע בשם אלקים וטבע. אמונת אוה"ע בהשתלשלות עיה ועלול ולא בכריאת יש מאין).
- 86 (סיפור באחד שהתאונן על ספיקות באמונה וענהו כ"ק אדה"ז שזהו בגלל שנכשל בחלב עכר"ם).
- 190 (חיזוק האמונה ע"י אמירת אותיות התורה).
- 230 (השגה וידיעה הן הקדמה לאמונה).
- 231 (ענין אמונה הוא באחדות הבורא, משא"כ הבריאה מהבורא הוא ידיעה והשגה).
- 267 (ענין ה"מעשה" שבמצות אמונה).
- 312 (צ"ל בפנימיות ולא רק בחיצוניות).

אמת:

- 9 (הכל מתבטלים לפני האמת).
- 91 (קרוב ה' גוי' אשר יקראוהו באמת. תורה).
- 156 (ה' אל אמת).

אנחה:

- (ע"ע צעקה).

א-ל, שם:

- 70 (א"ל אנ"י בעש"י).

אלה:

- 243 (מידות. מי ברא אלה).

אלול:

- 92 (באלול ועשי"ת צ"ל תפילה בקול).
- 113 (ר"ת אני לדודי ודודי לי).
- 115 (זמן חשבון הנפש).
- 119 (חודש תשובה ורחמים).
- 202 (חודש תשובה וחשבון הנפש. ר"ת אני לדודי ודודי לי).
- 204 (חודש תשובה וחשבון הנפש).

אלף:

- 324 (מאלפי זהב וכסף, אלפי לשון רגילות).

אלקים, שם:

- 35 (אלקים רומז לטבע, הוי' למעלה מטבע).
- 57 (את האלקים ירא. ענינו תוקף ויכולת. גבורה ועונש משם אלקים. מעלים על שם הוי'. שמש ומגן הוי' אלקים).
- 71 (העלם והסתר).
- 81 (כח ותוקף).
- 199 (גימטריא הטבע).
- 226 (בגימט' הטבע).
- 274 (בפסוק; צחוק עשה לי אלקים. בריאת העולם ע"י שם אלקים).

- 275 (אצי' ובי"ע, נשמות ומלאכים).
 300 (חילוק ד' עולמות אבי"ע: אצי' כולו טוב והארת מהות אלקות כו', בריאה רובו טוב והארת מציאות אלקות כו', יצירה מחצה טוב כו').
 303 (אצי' אפיסת המציאות, בריאה אפשרי המציאות).
 324 (נשמות ישראל קודם ירידתן הן בדרגת עולם האצילות).
 (ע"ע בריאה יצירה עשי').

ארי':

- 190 (הושיעני מפי ארי'. ג' דרגות שקרא דהע"ה לרשעים: כלב ארי' וראם).

אריך אנפין:

- 129 (אריכות לגבי הע"ס).
 130 (אריך - תחילת עולם התחתון, עתיק - סוף עולם העליון).

ארץ ישראל:

- 212 (בנין ארץ ישראל ע"י מנהיגים נגד הדת, אין זה בנין אלא עדיין היא חרבה).
 309 (לא ברצון הלכו בני' לגלות בכח עצמם יכנסו לא"י).

אש:

- 99 (אש טבעו לעלות, מים טבעו לרדת).

אנכי:

- 59 (והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום. אנכי ה' אלקיך).

אנשים פשוטים:

- 15 (תמימות ומסירת נפש באנשים פשוטים יותר מאשר בבעלי שכל).
 40 (לימוד והבנת התורה שייך גם לאנשים פשוטים).
 190 (עליהם נאמר נגילה ונשמחה בך, בכ"ב אותיות התורה).
 271 (מעלתם שמקיימים מצוות באמונה פשוטה).
 272 (מעלתם על גדולי תורה).
 318 (מעלת תמימות אנשים פשוטים).
 332 (אהבת הקב"ה לישראל שבפשוטים באותה מידה. מאמר הבעש"ט במעלת אנשים פשוטים).
 335 (מסירות נפשם על אהבת ישראל. חטא קטן בגדולי תורה פוגם יותר מחטא אדם פשוט).
 341 (מעלתם לגבי בעלי תורה ועבודה).

אפיקומן:

(ע"ע פסח).

אפיקורסים:

(ע"ע חכמות חיצוניות. רשע).

אצילות:

- 138 (אצי' ובי"ע, בלי גבול וגבול).

- אתכפיא ואתהפכא:**
 201 (נחת רוח לפניו יתברך כד אתכפיא סט"א כו').
 275 (תענוג למעלה מעבודת אתהפכא חשוכא לנהורא).

- אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא:**
 113 (בפסוקים: אני לדודי ודודי לי, דודי לי ואני לו. אתעדל"ע והתעוררות תשובה מלמעלה).
 241 (גאולת מצרים ע"י ונצעק אל ה' גר').

- אתרוג:**
 176 (ולקחתם לכם).

- 275 (רוח רעש ואש, עשי' יצירה ובריאה).
 (ע"ע יסודות).

- אשור:**
 123 (בפסוק: וכאו האוכדים בארץ אשור גר').

- את:**
 69 (את הרי').

- אתה:**
 19 (רומז על עצמותו ומהותו ית').
 127 (מלכות. ואתה מחי את כולם).

ב

- באר:**
 148 (בפסוק: "באר מים חיים ונוזלים מן לבנון". תורה).
 153 (ג' בארות יצחק כנגד ג' בתי מקדשות. ביהמ"ק נק' באר מים חיים. עלי באר).
 164 (באר מים חיים, עניינו בעבודה חפירה וגילוי מידות טובות שבטבע ישראל).
 166 (ג' בארות יצחק: עשק, שטנה, רחובות – ענינם בעבודת ה').
 175 (ג' בארות יצחק).
- בוקר:**
 304 (מיד לאחר הקימה עדיין רק הנשמה באפו).
 315 (ג' תקופות: בוקר צהרים ערב, בחיי האדם).
- בורא ונברא:**
 (ע"ע הסתר).
- בושה:**
 9 (שני סוגים: בושה מצד חסרון, ובושה שהיא מעלה עצמית).
 162 (נמצא בבעלי חיים יותר מבאדם המגושם בתאוות).
 (ע"ע תאוות).
- בהמה:**
 (ע"ע אדם. בעלי חיים).

27	(חכמה בינה, המצאה והבנה).
94	(הכנת אלקות היא מטרת בריאת האדם).
224	(חכמה בינה, המצאה והבנה).
243	(אם לבנים, מולידה המידות).
265	(מעלת בינה והשכלה מפורטת על נקודת חכמה. חכמה ובינה, נקודה בהיכלא).
288	(חכמה ובינה, י"ה).

בירורים:

115	(תכלית בריאת האדם. עבדת הבירורים הו"ע שלום בין גשמיות לרוחניות).
136	(תכלית בריאת העולמות).
158	(תכלית הבריאה).
171	(בירור העולם תלוי בעבודת האדם עם עצמו).
175	(תכלית המצוות הוא בירור דברים גשמיים והעלאתם לאלקות).
186	(ניצוצות הרבים מתבררים ונכללים באחדות דקדושה).
198	(בירור האדם ובירור העולם ע"י תורה ומצוות).
251	(ב' אופנים בבירור המידות: הסרת הרע, הוספת דקדושה. בירור מידות טבעיות).
273	(תענוג למעלה מעבודת הבירורים).
310	(גלות ישראל בשביל בירורי הניצוצות. לכל אחד מישראל חלקו המיוחד בעבודת הבירורים).

בחירה:

114	(בחירה חפשית לכ"א מישראל).
173	(ראה נתתי גו' החיים והטוב גו' ובחרת בחיים).
208	(בחירה חפשית, והתעוררות תשובה מלמעלה).
243	(בחירת הקב"ה בישראל).

בטחון:

90	(בטחון בגאולה).
171	(בטחון בשמירת הקב"ה את ישראל).

בטלה:

96	(הולכי בטל שמונחים בדברים שאין בהם ממש).
----	--

ביטול:

3	(ביטול הרצון הו"ע מסירות נפש).
6	(לימוד חכמה הוא ע"י ביטול אל המשפיע).
54	(האדם אינו בערך לגבי כללות הבריאה).
67	(ביטול במציאות).
244	(ביטול הנבראים).
274	(תענוג למעלה מביטול היש).
307	(ביטול היש לאין).
333	(מ"ה שבשמה, התמסרות לעניני אלקות תורה ויהדות).

בינה:

12	(ג' כוחות חכמה בינה דעת, מתלבשים בג' מוחין פרטיים).
----	---

בית:

137 (הון ועושר, בביתו, בעוה"ז ועוה"ב).

341 (בלי עבודת המידות, הוא בית מלא זכחי ריב).

בית האסורים:

95 (יוצא מבית האסורים מד' שצריכים להודות. ענינו בעבודת ה').

בית המקדש:

71 (גילוי אלקות בזמן הבית).

289 (כל עניני המקדש היו צריכים להיות בטהרה ונקיות).

(ע"ע משכן).

בכי:

198 (בכה תבכה ג').

284 (היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה ג').

286 (צער צ"ל על מצב הרוחני יותר מאשר על הגשמיות).

בלעם:

331 (בפסוק: עמי זכר נא ג' ומה ענה אותו בלעם בן בעור ג').

בלק:

331 (בפסוק: עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק בן מלך מואב ג').

בן:

195 (בן ועבד, ישראל ויעקב. עבודת בן הוא בחי' פנימי, עבודת עבד בחי' מקיף).

247 (מהותו של אדם הוא בן ועבד לה').

(ע"ע אב ובן).

בן סורר ומורה:

85 (נידון על שם סופו).

בעלי חיים:

55 (גופות בע"ח וגוף האדם).

78 (מידות טבעיים. אדם המתנהג כמידות טבעיים הוא גרוע מבע"ח).

162 (בושה נמצא בבעלי חיים יותר מבאדם המגושם בתאוות).

210 (המושקע בחיי גשמיות הוא גרוע מבעלי חיים).

326 (ההבדל בין שכל ומידות שבאדם, לשכל ומידות שבבהמה).

בעלי תורה:

(ע"ע גאווה. צדיקים).

בעלי תשובה:

(ע"ע משלים. שת. תשובה).

בער:

34 (בפסוק: בינו בוערים בעם ג').

49 (בינו בוערים ג').

- 220 (ישראל שותפים להקב"ה במעשה בראשית).
- 227 (ע"י שם הוי' ואלקים, למעלה מטבע בהתלבשות בטבע).
- 231 (אמנות הבריאה הוא ענין ידיעה והשגה, ולא ענין אמנה).
- 242 (הבנת גדלות הבריאה ע"י לימוד תורה וחסידות).
- 273 (תכלית הבריאה להאיר חושך עוה"ז. בראשית ברא אלקים, הבריאה ע"י שם אלקים).
- 304 (בנוסח: אתה הוא עד שלא נברא העולם כו').
- 306 (בדבר ה' שמים נעשו).
(ע"ע אדם. אלקים, שם. בראשית. התהוות. יש מאין. ישראל. עשרה מאמרות. תורה).

בריות:

- 271 (בלשון: רוח הבריות נוחה הימנו).
(ע"ע אנשים פשוטים).

ברכה:

- 116 (ריבוי שכר בנתינת ברכה מאדם לחברו).
- 142 (בפסוק: והריקותי לכם ברכה עד בלי די).
- 198 (ברכות הנהנין ענינן לברר חומריות העולם).

ברכת המזון:

- 295 (זהירות בברכת המזון).

בראשית:

- 51 (ב' ראשית תורה וישראל).
- 274 (בריאה ע"י שם אלקים).
- 285 (ב' ראשית תורה וישראל).

בריאה יצירה עשי':

- 28 (השתלשלות עולמות ב"ע זה מזה).
- 70 (א"ל אדניי בעשי').
- 138 (ב"ע ואצי', גבול ובלי גבול).
- 275 (רוח רעש ואש, עשי' יצירה ובריאה).
- 300 (חילוק ד' עולמות אבי"ע: אצי' כולו טוב ובו מאיר מהות אלקות כו', בריאה רובו טוב ובו מאיר מציאות אלקות כו', יצירה מחצה טוב ומחצה רע כו').
- 303 (בריאה אפשרי המציאות, אצילות אפיסת המציאות).

בריאת העולם:

- 34 (אמנות הבריאה גם אצל אוה"ע).
- 51 (בפסוק: אנוכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי).
- 54 (חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם).
- 56 (מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית כו').
- 79 (נתאזה כו'. טעמי הבריאה).
- 136 (תכליתה עבודת ישראל בתומ"צ).
- 140 (כנ"ל).
- 158 (כנ"ל).

253	(כרוזים על תשובה).	בת קול:
257	(שמיעת הנשמה הכרוזים שלמעלה).	215 (בת קול מכרזת שובו בנים שובבים).
		253 (בכל יום ויום בת קול כו' מכרזת אוי להם לבריות מעלכונה של תורה).

ג

96	(חבלי משיח).	גאוואה:
120	(ואתם תלוקטו גו'. בפסוק: ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים).	6 (גסי רוח המתגאים בחכמתם).
121	(מלחמה לפני הגאולה).	6 (גאוואה מקור מידות רעות של קנאה תאוה וכבוד).
122	(חבלי משיח. התעוררות תשובה בכ"א מישראל).	60 (במארז"ל אין אני והוא יכולים לדור).
168	(הגאולה באה ע"י מס"נ וקבלת עול בעניני התומ"צ. כשרואים ענינים שאינם בדרך הרגיל והטבע, מוכן שזה קשור לגאולה. צריך לפרסם לכל אחד ענין ביאת המשיח).	159 (גם אצל בעלי תורה נמצא לפעמים גסי הרוח).
170	(חבלי משיח. הכופרים בגאולה לא יצאו ממצרים).	182 (צ"ל ויגבה לבו בדרכי ה').
175	(תכלית יסורי חבלי משיח הוא לעורר לתשובה).	334 (לפעמים גם אצל בעלי תורה).
199	(נחמה האמיתית היא בביאת המשיח).	גאולה:
211	(ובא לציון גואל גו').	15 (אמונת ביאת המשיח בתמימות אצל אנשים פשוטים. צפי' וזיבור אודות הגאולה. הכנה על ידי תשובה ומעשים טובים).
212	(על ידי תשובה).	82 (מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע אם דוקא ע"י תשובה נגאלין).
213	(גאולה מתוך ה' דברים: צרה, תשובה, זכות אבות, רחמים, קץ).	90 (כי גדול היום ההוא מאין כמוהו. בטחון בגאולה. על ידי תשובה).
		91 (חבלי משיח. בזמנינו. על ידי תשובה).
		96 (על ידי תשובה, ואמונה בביאתו בימינו).

202 (למעלה, חסד (טוב) וגבורה
(וישר) שוכנים יחד).

232 (כוונת הדין הוא בשביל רחמים).
(ע"ע דין).

גדולה:

44 (במארז"ל במקום גדולתו שם
אתה מוצא ענותנותו).

גדולי ישראל:

(ע"ע גאווה. צדיקים).

גוף ונפש:

8 (קבלת האברים מהנפש. חיבור
גוף ונפש בגזירת המפליא
לעשות).

10 (מכוחות הגוף יש לנו ידיעה על
כוחות הנפש).

12 (כל אבר הוא ממוזג ומתאים
לכח הנפש המאיר בו).

33 (שרש הגופים בדרך בריאה יש
מאין, ושרש הנפשות) מלבד
נפשות ישראל (בדרך
השתלשלות ממרכבה העליונה).

45 (בלשון הכתוב: מבשרי אחזה
אלוקה. מה הנשמה ממלאה את
הגוף כך הקב"ה ממלא את
העולם. חיות הנפש בגוף הוא
משל לחיות העולמות).

46 (אברי הגוף כלים מתאימים
לכוחות הנפש).

52 (הגוף – ללא הנשמה נק' בשר
אדם).

234 (אודות המלעיגים ומקררים עיני
הצפי' לגאולה).

237 (על ידי תשובה).

240 (חיזוק אמונה בטחון בגאולה.
גאולה הרוחנית בעבודת כל
אחד).

241 (גאולת מצרים ע"י ונצעק אל ה'
גו').

245 (גאולה העתידה היא לכל
ישראל).

283 (הכופרים בנבואת הגאולה).

309 (מגאולת מצרים הוראה לשאר
הגאולות. גלות וגאולה הוא סדר
רוחני מהקב"ה ולא ברצון הלכו
בנ"י לגלות ולא בכח עצמם
ייכנסו לא"י. גאולה ע"י תשובה).

311 (מרירות הגלות מקשה על נחמת
הגאולה).

גבוה:

13 (כל הגבוה יותר יורד למטה
יותר).

73 (כנ"ל).

גבול וכלי גבול:

134 (גבול הוא אלקות המלוכש
בהגבלה).

137 (שכר המצוות בלי גבול).
(ע"ע טבע. יחידה. רצון).

גבורה:

179 (התכללות המידות: גבורה
שבחסד כו'. בקדושה ובלעו"ז).

- 55 (אדם כלול מגוף ונשמה, חומריות ורוחניות. חילוק גוף האדם מגופות הבעלי חיים).
- 56 (צרכי הגוף צ"ל לשם שמים).
- 77 (תכלית האדם אינה עניני הגוף וגשמיות).
- 101 (מה הנשמה מחי' את הגוף כך הקב"ה מחי' את העולם. הגוף מסתיר את החיות. מבשרי אחזה אלוקה. ידיעת האדם את נפשו הוא ידיעת המציאות בלבד).
- 105 (מבשרי אחזה אלוקה).
- 109 (גוף ונפש ישנם בכל הנבראים).
- 139 (אהבת הנשמה לגוף).
- 140 (גוף ונפש, שרה ואברהם).
- 164 (נפש המח' היא רק הארה מעצם הנפש. התלבשות הרוחניות בחיים בשריים הוא ע"י ממוצע דנפש הטבעית).
- 199 (מבשרי אחזה אלוקה).
- 209 (קיום הגוף הוא לא רק מהנפש).
- 231 (מבשרי אחזה אלוקה).
- 246 (גוף ונשמה שבתורה).
- 254 (גוף גשמיות ומישוש, נפש רוחניות ודעת. גוף ונפש בכל הנבראים. גשמיות ורוחניות).
- 255 (הגוף ונפש מתאימים זה לזה. גוף ונפש דדצח"מ. חיבור גוף ונפש בכח המפליא לעשות. ירידת הנפש להתלבש בגוף).
- 275 (תכלית הכוונה דוקא בנשמה בגוף).
- 280 (רק הארת הנפש מחי' את הגוף).
- 324 (רק הארה מחי' כר').
- 332 (אהבת הקב"ה לנפש וגוף של ישראל).
- (ע"ע אברהם ושרה. גשמיות ורוחניות. נשמות ישראל. תאוות).
- גזירות ושמדות:**
- 162 (גזירת להשמיד גו' כל היהודים, היתה בכדי להביא לתשובה ומסירות נפש).
- 167 (עונש התוכחה שבימינו, תיקונו ע"י תשובה וקיום המצוות).
- 169 (גזירות שבימינו הם חבלי משיח לעורר לתשובה. אין פורעניות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם, ומתחלת מן הצדיקים תחילה).
- 175 (גזירות שבימינו לעורר לתשובה).
- 197 (כנ"ל).
- 213 (גם אלו שהגזירות לא הגיעו אליהם צריכים לעשות תשובה).
- 227 (למרות גזירות ושמדות חיים ישראל בקיום נצחי).
- 235 (גזירת המן בגלל ירידה הרוחנית במצב ישראל).
- (ע"ע גאולה. גלות. שכר ועונש).
- גיהנם:**
- (ע"ע שכר ועונש).
- גילה:**
- (ע"ע שמחה)

169	(כנ"ל).
175	(יסורי הגלות לעורר לתשובה).
197	(צער הקב"ה בגלות בניו).
197	(חבלי משיח).
211	(עונש הקב"ה לאומות המצירים לישראל).
213	(צרות ישראל בין האומות).
240	(גלות רוחני הו"ע ירדת הנפש בגוף. ירידה צורך עלי).
283	(יסורי הגלות תכליתם לעורר לתשובה).
309	(גלות וגאולת מצרים הוראה לשאר גלויות וגאולות. גלות וגאולה הוא סדר רוחני ע"י הקב"ה ולא ברצון הלכו בני"י לגלות ולא בכח עצמם יכנסו לא"י).
310	(במארז"ל לא גלו ישראל אלא כדי להוסיף עליהם גרים, בירור ניצוצות הקדושה. מרירות הגלות מקשה על נחמת הגאולה. כל הגלויות נק' ע"ש מצרים, מיצרים וגבולים).
331	(צעקת ישראל בגלות: זכור ה' מה ה' לנו גו').
	(ע"ע גאולה. גירות ושמות).

גמילות חסדים:

(ע"ע חסד).

גן עדן:

98	(במארז"ל: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העולם הבא).
----	--

גילויים:

(ע"ע אברהם. בית המקדש. גלות. גם עדן. לעתיד לבא. מהות ומציאות. ספירות).

גלות:

4	(יסורי הגלות. העלמות והסתרים לקיום התומ"צ. החושך יכסה ארץ גו').
8	(מס"נ בזמן הגלות יותר מבזמן בית המקדש. מס"נ והתגברות על מלעיגים בעקבות משיחא).
9	(במארז"ל אני ישנה מן הקץ כו').
10	(כח מס"נ בעקבות משיחא יותר מזמן ביהמ"ק).
14	(שינה. ע"י הגלות מתעלים מדרגת יעקב לדרגת ישראל).
15	(מס"נ בזמן הגלות יותר מזמן ביהמ"ק).
70	(בזמן הגלות ישראל בתכלית השפלות. שכינתא בגלותא).
73	(גילוי אלקות בזמן הגלות).
75	(בזמן הגלות: בני"י שכורים ובקטנות המוחין, וכל דרגא בעבודת ה' היא נעלית מאד. תשובת ישראל באחרית הימים).
82	(בפסוק: הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו גו'. מלחמת גוג ומגוג. בקץ הגלות הקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן).
84	(הפיכת חושך הגלות).
91	(חבלי משיח).
112	(כנ"ל).
122	(כנ"ל).

- 100 (קדם לעולם). 79 (כוונת הבריאה לעשות מגשמיות רוחניות. מאמר: גשמיות של יהודים היא רוחניות).
- 110 (גילוי אלקות). 84 (רצון ושכל של נפש הבהמית בדברים גשמיים).
- 111 (קדם לעולם. ג"ע ועולם הבא). 99 (אדם זך נמשך בטבעו לעלות לענינים רוחניים, אדם מגושם נמשך לגסות וחומריות).
- 149 (מעין גנים גו'. ג"ע התחתון וג"ע העליון). 101 (גשמיות עוה"ז הוא הכנה לרוחניות עוה"ב).
- 297 (לימוד תורה במתיבתא דרקייעא). 109 (גם בגשמי יש מהות רוחני, וגם ברוחני יש מהות גשמי).
- (עשיית שלום בין דבר הגשמי לחיות האלקי שבו). 115 (מעלת רוחניות על גשמיות. מעלת תומ"צ בגשמיות דוקא).
- 312 (במאמר: גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא). 165 (מצד נפש הבהמית נמשך האדם אחרי דברים גשמיים. יציאה מחומריות ועניני הטבע שהאדם מושקע בהם).
- גנב:**
- 312 (במאמר: גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא).
- גסות הרוח:**
- (ע"ע גאוה).
- גשמיות ורוחניות:**
- 8 (חיבור גשמיות ורוחניות בכח המפליא לעשות). 43 (אין ערוך ביניהם).
- 44 (הן גשמיות והן רוחניות הם מעצמות אין סוף ב"ה, ושניהם באין ערוך להבורא).
- 46 (הבנת ענין רוחני על ידי משלים גשמיים).
- 47 (כוחות הנפש, מחשבה דיבור רא' שמיעה מידות, הם רוחניות שבגשמיות).
- 55 (התבוננות האדם על התגשמותו ושיקועו רק בעניניו הגשמיים. לכל אדם היכולת לעלות לדרגות הכי עליונות ברוחניות).
- 56 (צ"ל התגברות הרוחניות על גשמיות).
- 77 (תכלית האדם אינו גשמיות וענינים גופניים).
- 125 (מעלת רוחניות על גשמיות. מעלת תומ"צ בגשמיות דוקא).
- 174 (גשמיות מוות ורע, רוחניות חיים טוב. השתמשות בדברים גשמיים לתועלת שבהם, אבל לא לתענוג שבהם).
- 175 (העלאת דברים גשמיים לשרשם באלקות).
- 210 (המושקע בחיי גשמיות הוא גרוע מבועלי חיים).
- 224 (גשמיות הוא טבע, רוחניות למעלה מהטבע).
- 254 (גשמיות ניכר בחוש המישוש, רוחניות בחוש הדעת).
- 286 (צער ותפילה צ"ל יותר על מצב הרוחני מאשר על הגשמיות). (ע"ע גוף ונפש. תאוות).

ד

255 (גוף ונפש של דצח"מ).

דברים בטלים:

(ע"ע דיבור).

דור:

240 (פירוש "דור" אינו רק על כמות הזמן, אלא גם איכות בני אדם).

דואג:

159 (מה תתהלל ברעה הגבור).

דיבור:

38 (דיבור כלול במחשבה והוא רק גילוי ההעלם של המחשבה).

39 (דיבור שבמחשבה).

53 (דיבור קשור עם זולת, מחשבה הוא לעצמו).

58 (דיבור הוא חיצוניות לגבי מחשבה, ופנימיות לגבי דיבור. ומשמיעים בקול דברי אלקים חיים).

95 (זהירות מהשתקעות בדברים בטלים).

107 (מחשבה ודיבור, עילה ועלול).

116 (זהירות מן דיבורים רעים. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן).

116 (זהירות מדיבור רע הן על זולת והן על עצמו).

117 (תשובה על דיבורים אסורים).

132 (בדבר ה' שמים נעשו. קיום העולם ע"י דיבורים של קדושה).

132 (ספי' המל'. דיבור קשור עם זולת, מחשבה לעצמו).

134 (דיבור לזולת, מחשבה לעצמו. לבוש החיצון. עת לדבר ועת לחשות מלדבר. דיבור פועל

דובער, הרב המגיד**ממעזריטש:**

132 (פירושו ע"פ חסד ה' מלאה הארץ).

217 (סיפורו על הבעל שם טוב והפרוש).

דובער, כ"ק אדמו"ר**האמצעי:**

238 (פירושו על פסוק; וקבל היהודים את אשר החלו לעשות).

דוד:

58 (מאמרו על שמעי בן גרא: ה' אמר לו לקלל).

דודי:

113 (אני לדודי ודודי לי, דודי לי ואני לו).

200 (אני לדודי ודודי לי, דודי לי ואני לו).

202 (אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול).

דומם צומח חי מדבר:

33 (השתלשלות דצח"מ למטה מחיות שבמרכבה העליונה).

275 (תכלית הכוונה הוא דוקא
בנשמה בגוף).

דמעה:

283 (בפסוק: היתה לי דמעתי לחם
יומם ולילה גו').

דניאל:

17 (תפילתו: ועתה שמע אלקינו אל
תפילת עבדך גו' והאר פניך על
מקדשך השמים למען אדני.
מסירות נפשו על ענין התפילה
ונס הצלתו מגוב האריות).

18 (נענה בזכות אברהם).

70 (תפילתו: הטה אלקי אנך ושמע
גו'. דניאל עם הכולל בגימט' שם
א"ל אד'. תפילתו על בנין
ביהמ"ק).

72 (נענה בזכות אברהם).

75 (נתגלה לו הקץ).

דעת:

12 (ג' הכוחות חכמה בינה דעת יש
להם כלים פרטיים בגוף: מוח
החכמה מוח הבינה הדעת).

48 (ענינה התקשרות).

66 (דעת עליון ודעת תחתון).

251 (מוח הדעת, שלימות המוחין).

254 (חוש הדעת וחוש המישוש).

דריוש:

71 (גלות ישראל בזמנו).

הגבלה. דיבור עליון המחי' את
העולם).

135 (דיבור פועל הרחבה בשכל.
לימוד התורה בדיבור. כל דיבור
היוצא מפי האדם הוא מקבל ע"ז
שכר או עונש).

138 (עונש כף הקלע על דברים
בטלים).

159 (זהירות מדיבורים אסורים:
דברים בטלים, שקרים וחנופה).

182 (דיבורים אסורים, הוא בחי'
מלכות דקליפה).

(ע"ע מחשבה דיבור ומעשה. תורה).

דין:

91 (דינים תכליתם רחמים. תפילה
לאחר חתם גזר דין. ארבעה
דברים שמשנים את גזר הדין).

231 (כותת הדין הוא בשביל רחמים).

דירה בתחתונים:

39 (הוא ענין של תאוה ורצון
שלמעלה מחכמה).

60 (הכנת הדירה ע"י מצוות עשה
ומצוות לא תעשה).

79 (נתאוה כו', ומאמר אדה"ז שעל
תאוה אין קושיא).

201 (כך עלה ברצונו יתברך להיות
לו נחת רוח כד אתכפיא סט"א
כו').

220 (תכלית הבריאה הוא ברור
חומריות העולם).

ה

- הבל:**
76 (קין הבל שת, רשע צדיק ובעל תשובה).
77 (ענינו טוב).
- הבנה:**
76 (ע"ע בינה. דעת. התבוננות. טבע. ידיעה).
- הוד:**
180 (התכללות המידות: הוד שבחסד כו'. בקדושה ובלע"ז).
181 (עמידה בתוקף כנגד המינים ואפיקורסים הו"ע הוד שבחסד).
- הודאה:**
95 (מזמור ק"ז בתהלים על הד' שצריכים להודות).
- הולדה:**
31 (השפעת הטיפה מהמוח).
- הידור מצוה:**
64 (לימוד התורה צ"ל על מנת לקיים המצוות בהידור).
296 (קיום הידור מצוה מתוך חיות ותענוג).
- היכל, היכלות:**
265 (נקודא בהיכלא).
301 (חילוק מדריגות בגילוי אלקות בספירות, היכלות, נשמות, מלאכים).
- הילול:**
(ע"ע תהלה).
- הכנסת אורחים:**
246 (שולחנו של אדם מכפר עליו, הו"ע הכנסת אורחים).
- הכרת הטוב:**
30 (הכרת הטוב וגודלה תלוי במידות בני אדם).
- הלכה:**
63 (בלי ידיעת ההלכות נכשלים באיסורים גמורים).
129 (צ"ל ידיעת ההלכות בטעמיהן).
200 (הרועה בשושנים, ששונים בהלכות).
- המזן:**
(ע"ע פורים).
- הסתר:**
(ע"ע העלם והסתר).
- העלאה והמשכה:**
154 (תפילה ותורה).
- העלם והסתר:**
15 (כשיש מנגדים על קיום התומ"צ אז מתעורר נקודת הלב שבכל אחד מישראל).

השתחוואה:
233 (פירוש הפנימי בחטאו שהשתחוו
לצלם נבוכדנצר).

השתלשלות:
22 (סדר ההשתלשלות, ולמעלה
מהשתלשלות).

26 (סדר השתלשלות, ולמעלה
מהשתלשלות. מלשון שלשלת.
השתלשלות וענין עילה ועלול
שייך בדברים שהם בערך זה
לזה).
(ע"ע עילה ועלול).

התבוננות:
28 (הבנה והשגה שכלית בענין
אלקי פועל אהבת ויראת ה').

57 (יראת ה' ע"י התבוננות: מה
גדלו, מה רבו מעשיך ה').

59 (התבוננות בהארה אלקית המחיי
עולמות נק' מפתחות
החיצוניות).

61 (התבוננות ב'מה רבו מעשיך ה'
היא התחלת העבודה).

66 (בדעת עליון ובדעת תחתון).

80 (התבוננות בהבריאה מביא לידי
מידות טובות. מה רבו מעשיך
ה').

114 (בתכלית בריאת האדם).

173 (התבוננות בענין ראה נתתי גוי
החיים והטוב גוי ובחרת בחיים).

187 (התבוננות בענין יש מאין כו'
מביאה לידי רצון ואהבה
לאלקות).

40 (העלם והסתר הבורא מהנברא).

165 (עיקר העבודה היא להסיר את
העלמות והסתרים של נפש
הבהמית).
(ע"ע עולם).

הרגל:
(ע"ע רגילות).

הרחבה:
167 (באר רחובות, ה"ע המס"נ
שהוא בהרחבה בלי מנגדים).

השגה:
(ע"ע התבוננות. ידיעה. מוחין
ומידות).

השגחה פרטית:
35 (אמונת בני" בהשגחה פרטית).

187 (כל אחד רואה השגחה פרטית
בקורות חייו).

השכלה:
(ע"ע חכמה. שכל).

השפעה:
32 (השפעה עצמית והשפעת
הארה).

303 (שינויים בהשפעה הם מצד
המקבל ולא מצד המשפיע).
(ע"ע רב ותלמיד).

- 242 (הבנת גדלות הבורא ע"י לימוד תורה, וע"י חסידות. התבוננות המביאה לידי אהבה ויראה).
- 243 (התבוננות בגדלות הבורא ובשפלות האדם. מיצר המפסיק בין התבוננות להתפעלות).
- 268 (התבוננות בענין בריאה יש מאין ובענין השגחה פרטית. התבוננות הו"ע מוחין, התפעלות מידות).
- 324 (התבוננות בענין אהבה ויראה, ובענין בריאת יש מאין. העלם והסתר היצה"ר ונפש הבהמית על התבוננות ועל אהבה ויראה). (ע"ע ידיעה. תשובה).
- 127 (אתה מחי את כולם, אל תקרי מחי אלא מהוה).
- 231 (בריאת והתהוות העולמות מהבורא הוא ענין ידיעה והשגה, ולא ענין אמונה).
- 306 (התהוות בדרך העלם הבורא מהנברא).
- 307 (התהוות תמידית. כח הפועל בנפעל).
- (ע"ע בריאת העולם. יש מאין. מלכות).

התכללות:

- 251 (התכללות במידות דקדושה).

התפעלות:

- 38 (חילוק התפעלות של מידות שבשכל והתפעלות של מידות שבלב).
- 242 (התפעלות הוא לפי ערך ההתבוננות).
- 268 (תולדתו מהמידות, משא"כ מהמוחין מצד עצמם אין התפעלות).

התהוות:

- 37 (התהוות תמידית).
- 39 (התהוות העולמות הוא מצד רצון שלמעלה מחכמה).
- 45 (התהוות תמידית).
- 59 (מהארה בלבד).
- 106 (התהוות תמידית).

ך

ועבודה רוחנית שבקרבן).

ידיויים:

(ידיוי שעל הקרבן הוא ענין המחשבה

ז

- 125 (זהב וכסף, יראה ואהבה).
- 320 (טוב לי תורת פ"ך גו').
- 324 (זהב וכסף, יראה ואהבה).

זהב:

- 125 (בפסוק: טוב לי תורת פ"ך מאלפי זהב וכסף).

(ע"ע דור).

**זוסיא, הרה"צ ר"ז
מאניפאליע:**201 (כשחזר מהרב המגיד התפלל על
מזונות בני ביתו ומצא מטבעות
בדרך נס כו').**זקן:**198 (זקן ופיאות הם היכר פרצוף
פנים של אדם מישראל).204 (בתספורת הזקן עוברים על חמש
לאיון).**זכות:**118 (מעלת לימוד זכות על הזולת).
(ע"ע אבות).**זקנה:**316 (קיום התומ"צ בימי הנעורים,
מביא את האדם לתענוג אמיתי
בימי זקנתו).**זכירה:**331 (זכור ה' מה ה' לנו גו'. עמי זכר
נא מה יעץ גו').**זמן:**275 (נשמות ישראל שרשם באצי'
ואינם נתפסים בזמן ומקום).**זריעה:**

106 (צמיחה ע"י רקבון הגרעין).

ח**חולה:**95 (חולה שנתרפא מהד' שצריכים
להודות. ענינו בעבודת ה').

96 (חולי הנפש).

138 (בפסוק: חולת אהבה אני).

166 (שקיעה בתאוות ומותרות הוא
ענין חולי).

193 (הוספת שם לאדם החולה).

חברון:

139 (קרית ארבע, ד' יסודות).

חברים:

157 (הרבה חברים רעים עושים).

207 (חברים רעים).

(ע"ע סביבה).

חומריות:

(ע"ע גשמיות ורוחניות).

חדר:190 (הביאני המלך חדריו, קאי על
יודעי תורה בנגלה ובנסתר).**חוצפה:**

(ע"ע עמלק).

- חוקים:**
67 (ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו. עדות חוקים ומשפטים. זאת חוקת התורה).
290 (לא המת מטמא כו' אלא חוקה חקקתי גזירה גזרתי כו'. ג' סוגים דעדות חוקים ומשפטים).
- חושבים:**
(ע"ע מישוש).
- חושך:**
84 (מעט אור דוחה הרבה חושך. דחיית החושך והפיכת החושך לאור).
273 (תכלית הבריאה הוא להאיר את חושך עוה"ז. התענוג למעלה מעבודת אתהפכא חשוכא לנהורא).
(ע"ע אור וחושך).
- חטא:**
198 (חטא חטאה גו'. כי שנים רעות עשו עמי גו').
202 (טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. שאלו לחכמה נפש החוטאת כמה תתכפר כו'. חטאים תרדוף רעה).
203 (במארז"ל על חוטא: יתוש קדמך. עשיית עבירות הוא בסיבת קלות הדעת).
335 (חטא קטן בגדולי תורה פוגם יותר מחטא אדם פשוט).
- (ע"ע רשע).
- חידוש:**
273 (תענוג מדבר חידוש, משל צפור המדברת).
(ע"ע תורה).
- חיה יחידה:**
(ע"ע נפש רוח נשמה חי' יחידה).
- חיות העולמות:**
(ע"ע גוף ונפש. התהוות).
- חיות ובהמות:**
(ע"ע בעלי חיים. מרכבה).
- חיים, חיות:**
165 (אהבת ויראת ה' מביאים לקיום המצוות מתוך חיות פנימי).
174 (חיים וטוב – רוחניות. מוות ורע – גשמיות).
294 (בפסוק: כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים גו').
- חינוך:**
129 (הרגלת הילד לנטילת ידיים, שינה בכיסוי הראש, אמירת שמע ישראל, שמירת שבת).
293 (מס"נ על פך השמן של חינוך הכשר).
316 (חינוך הכשר פועל לתענוג כל החיים בקיום התומ"צ).
333 (החביכות לפני הקב"ה של ילד המתחנך בחינוך הכשר).

- 44 (הוא בחי' יש לגבי כתר, אבל בחי' אין בסדר השתלשלות).
- 46 (מחכמה ואילך הם כוחות פנימיים).
- 56 (כולם בחכמה עשית).
- 62 (חילוקים בחכמה: חכמת המעשה, חכמת הנפש, חכמת אלקות. קטנות וגדלות בחכמה. חכמה ורצון).
- 66 (אם אין חכמה אין יראה. חכמה תתאה וחכמה עילאה).
- 69 (במאמר שצ"ל יראת חטאו קודמת לחכמתו).
- 203 (שאלו לחכמה נפש החוטאת במה תתכפר כו').
- 243 (חכמה הר"ע המצאה, בינה הבנה).
- 258 (במאמר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו').
- 261 (מעלת חכמה על מידות).
- 264 (במארו"ל מעשיו מרובין מחכמתו).
- 264 (מעלת בינה והשכלה מפורטת על נקודת חכמה. ובינה נקודה בהיכלא. חכמה היא ספירה ראשונה, ותלוי' במעשה ספי' אחרונה).
- 288 (חכמה ובינה, י"ה).
- 334 (חכמת אדם) בתומ"צ (תאיר פניו).

חיזונויות ופנימיות:

(ע"ע יראת ה'. ידיעה. כחות הנפש. מידות. מפתח).

חכם:

- 6 (חכם אמיתי הוא הלומד מכל אדם. אודות גסי רוח המתגאים בחכמתם).
- 12 (בלשון הגמרא: חכם לכשירצה).

חכמה:

- 6 (לימוד חכמה הוא ע"י ביטול והתקשרות אל המורה).
- 12 (ג' כוחות חכמה בינה דעת יש להם כלים פרטיים בגוף: מוח החכמה מוח הבינה מוח הדעת).
- 22 (דרגות בחכמה: חכמת הטבע, חכמת התורה וחכמה אלקית. בכל חכמה יש קטנות וגדלות וסדר השתלשלות).
- 23 (כל החכמות קשורות זו בזו אף שלפעמים אינן בערך זל"ז. חכמת והבנת אלקות על ידי הקדמת חכמת התורה).
- 24 (דרגות בחכמה. קטנות וגדלות בחכמה. סדר השתלשלות בחכמה. החכמה מאין תמצא. קבלתה מכתר. השפעתה בבינה).
- 27 (חכמה ובינה, המצאה והבנה).
- 39 (חכמה ורצון).
- 43 (ראשית ההשתלשלות. החכמה מאין תמצא. חכמה וכתר, באין ערוך).

חנני' מישאל ועזרי' יחד עם**דניאל:**

16 (מסירות נפשם שלא לאכול מבית המלך).

חסד:

9 (רחמנות וגמ"ח נמצא יותר אצל גדול בדעת).

132 (בפסוק: חסד ה' מלאה הארץ).

179 (חסד ואהבה, חילוקם. התכללות המידות גבורה שבחסד, תפארת שבחסד. חסד דקדושה וחסד דלעו"ז).

182 (התכללות ז' מידות בחסד: חסד שבחסד, גבורה שבחסד כו').

202 (למעלה, חסד וגבורה שוכנים יחד).

322 (רחמנות וגמילות חסדים בטבע כל ישראל בירושה מהאבות).

(ע"ע גמילות חסדים).

חסידות:

238 (רדיפות המנגדים בשנת תקמ"ב גרם התעוררות לתשובה בשנה ההיא).

242 (הבנת גדלות הבורא ע"י לימוד חסידות).

335 (החטאת הרבים ע"י גדולי תורה שאינם עוסקים בעבודת ה' ביר"ש ומידות בדרכי החסידות).

חסרונות:

334 (אין אדם רואה חסרונות עצמו).

חפץ:

39 (בפסוק: כל אשר חפץ ה' עשה).

חכמות חיצוניות:

166 (ה"ע אפיקורסות ושטן המנגד על אמונה וקדושת התורה).

חלב עכו"ם:

86 (סיפור באחד שהתאונן על שהחלו לנפול אצלו ספיקות באמונה ענהו כ"ק אדה"ז שזהו בגלל שנכשל בחלב עכו"ם).

חלה:

1 (מצות חלה מורה על נתינת חלק לעוסקים בתומ"צ).

חלום:

14 (נושא שני הפכים).

114 (לפעמים באה התעוררות תשובה על ידי חלום).

חנוכה:

289 (בגמ': מאי חנוכה דתנו רבנן בכסלו כו' ולא מצאו אלא פך אחד כו' לשנה אחרת קבעום ועשאו יו"ט בהלל והודאה).

292 (מלחמת היוונים על קדושת התורה, להשכיחם תורתך כו').

292 (מאמר היוונים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל).

293 (מס"נ על פך השמן של חינוך הכשר).

חנינא, ר' חנינא בן דוסא:

258 (חסיד ומלומד בנסים. מאמרו כל שרוח הבריות נוחה הימנו כו').

חשבון הנפש:
(ע"ע אלול. תשובה).

חרפה:
331 (בפסוק: זכור ה' גו' הביטה וראה את חרפתנו).

ז

129 (גודל ענינו).
162 (שמירת קדושת טהרת המשפחה).
167 (קיומה מתוך מס"נ וקבלת עול).
185 (חיים בטומאה מביא לידי כפירה בה' ובתורתו).
214 (תשובה על אי שמירת טהרת המשפחה).
332 (מורה על אהבת הקב"ה לכל אחד מישראל).
333 (מעלת גוף הכשר הנולד בטהרת המשפחה).
341 (שלום בחילך גו', ע"י שמירת דיני טהרה וכשרות).

טוב:

202 (בפסוק: טוב וישר ה' גו').

טיפה:

(ע"ע הולדה).

טלית:

296 (פי' המשנה "שנים אוזנין בטלית" בדרך רוחני).
(ע"ע ציצית).

טעמי המצוות:

(ע"ע מצוה).

טביעה:

(ע"ע ים).

טבע:

225 (ענין למעלה מטבע אינו בהבנה אלא השערה שכלית).
35 (גם טבע הוא למעלה מטבע).
110 (טבע הוא שם המושאל לכל דבר שלמעלה מהשגה).
132 (מעניני הטבע רואים אלקות).
171 (כשהאדם מתמסר בכל עניניו הטבעיים לעבודת ה', אז השי"ת מברכו בלמעלה מן הטבע. כל הכונה בטבע היא שהאדם יגיע ללמעלה מהטבע).

199 (טבע הוא ג"כ אלקות).

223 (כוחות הטבע, וכוחות שלמעלה מהטבע).

225 (עניני טבע הם ג"כ למעלה מהטבע).

226 (מלשון טביעה. הוי' ואלקים, למעלה מהטבע בהתלבשות בטבע. ההנהגה עם ישראל למעלה מהטבע).

(ע"ע רגילות).

טהרת המשפחה:

68 (טהרה במקוה היא בגדר חוקה).

- יגיעה:**
- 1 (יגיעה בתומ"צ).
118 (לכבוש התאוות)
150 (שלימות בקיום המצוות באה דוקא ע"י יגיעה).
173 (ע"י יגיעה והתבוננות אפשר להסיר מהיצה"ר התענוג מדברים גשמיים).
174 (לאבד מהנפש הבהמית את העונג בענינים גשמיים).
194 (כוח לשליטה בכל אברי הגוף).
201 (לחם מן הארץ דורש י. – בעלי עסקים. לחם מן השמים לא – יושבי אהל).
220 (מעלת עבודת ה' ע"י י.).
233 (השקפתו של נבוכדנצר – על האדם להשיג חיי העולם בי.).
318 (אופן לימוד אומנות, תחילתה מתוך י. גדולה וסופה מתוך תענוג. כן הוא בעבודת ה').
- יד:**
- 249 (בלשון רז"ל: ידיים עסקניות הן).
251 (שאו ידיכם קודש. ידיים הם בחי' מידות).
- ידיעה:**
- 102 (ידיעת האדם שנפשו מחי' את גופו היא ידיעת המציאות בלבד).
103 (בכוחות הנפש יודעים את מהות המציאות, בנפש רק את מציאות המציאות).
- 107 (ידיעת המהות, מציאות, מציאות המציאות).
199 (ידיעת היום גו' כי הוי' הוא האלקים).
228 (דעו כי הוי' הוא אלקים גו').
229 (ידיעה והשגה הוא הקדמה לאמנה).
231 (בריאת והתהוות העולמות מהבורא הוא ענין ידיעה והשגה, ולא ענין אמנה).
312 (הבנה אלקית צ"ל בפנימיות).
(ע"ע דעת. הלכה. הוי', אלקים. תורה).
- הוי', אלקים:**
- 35 (הוי' למעלה מטבע, אלקים טבע).
59 (שמש ומגן ה' אלקים. שם אלקים מעלים על שם הוי').
71 (הוי' אלקים, גילוי אור שבסדר השתלשלות).
199 (ידיעת היום גו' כי הוי' הוא האלקים).
227 (הוי' ואלקים, למעלה מהטבע בהתלבשות בטבע).
228 (דעו כי הוי' הוא אלקים גו'. אתה הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים גו'. וידעת היום גו' כי הוי' הוא האלקים גו'. וידעו העם הזה כי אתה ה' האלקים גו'. ויאמרו ה' הוא האלקים גו').

יום טוב:
95 (י"ט שמחה, שבת תענוג ומנוחה).
241 (כל הי"ט ומועדים אינם ענין זמני בלבד, אלא גם בנפש בעבודה הרוחניית).

יון:
(ע"ע חנוכה).

יונה:
92 (תשובת אנשי נינוה).

יחידה:
150 (ניצוץ בורא).
187 (בחי' רצון שלמעלה מגבול ושכל. קשורה עם יחיד ב"ה. חבוקה ודבוקה בך טוענת עולך יחידה לייחדך).
(ע"ע נפש רוח נשמה חי' יחידה).

יב:
95 (יורדי הים מהד' שצריכים להודות. ענין יורדי הים בעבודה הרוחניית, טביעה בים של תענוגי עוה"ז).

יסוד:
180 (התכללות המידות: יסוד שבחסד כו'. בקדושה ובלעו"ז).
182 (התקשרות בתומ"צ במס"נ הו"ע יסוד שבחסד).
209 (כל נברא יש לו יסוד ושרש המחיהו. בעולם התחתון יסוד

231 (הוי' הוא האלקים, אחדות הבורא והנברא, הוי' רחמים, אלקים דיין).
(ע"ע אלקים).
(ע"ע אלקים).

הוי', שם:
60 (בלימוד התורה פועלים המשכה משם הוי').
76 (קניתי איש את הוי'. מדת הרחמים).
121 (אד' הוי', דין ורחמים).
127 (י' חכ', ה' בינה, ו' מידות, ה' מלכות. חיי האדם מקורם בה' אחרונה של שם הוי').
157 (רחמים).

י"ה, שם:
288 (חכמה ובינה).

יום:
125 (בפסוק: ימים יוצרו ולו אחד בהם).
126 (ימי ושנות האדם תלויים בספי' המל').
158 (ימים יוצרו גו').
206 (יחינו מיומיים גו').

יום הכיפורים:
92 (תפילה בקול).
206 (יחינו מיומיים ביום השלישי יקימנו גו').
295 (מנהג כפרות בעיוהכ"פ).

- ולאום מלאום יאמץ. יעקב איש
תם יושב אוהלים).
144 (נתינתו מעשר).
192 (מה טובו אהליך יעקב גו'. לא
יקרא שמך עוד יעקב גו').
195 (יעקב וישראל, עבד וכן).
223 (בפסוק: יענך גו' ישגבך שם
אלקי יעקב).
227 (ישגבך שם אלקי יעקב).
247 (מהותו של אדם מישראל הוא בן
ועבד לה').

יצחק:

- 72 (עקדת יצחק).
142 (יצחק ואבימלך. נתינתו מעשר
והצלחתו מאה שערים).
151 (תגבורת החיות בתורה ומצוות.
יראה ה'. התעסקותו עם
פלשתים).
153 (חפירתו הבארות).
166 (ג' בארות יצחק: עשק, שטנה,
רחובות - ענינם בעבודת ה'.
יצחק ענינו עבודת ה' מתוך
גבורה וקבלת עול).
175 (ג' בארות).
251 (התכללות אהבה דאברהם ופחד
דיצחק).
274 (בפסוק: צחוק עשה לי אלקים).

יצר טוב ויצר המרע:

- 84 (נפש האלקית ונפש הבהמית,
אור וחושך, הרצון ברוחניות או
בגשמיות).

הבנין הוא למטה מהבנין, בעולם
העליון היסוד הוא למעלה).

יסודות, ד' יסודות:

- 98 (כל הנבראים שלמטה כלולים
מד' היסודות אש רוח מים עפר.
סדרם: אש זך ביותר, רוח זך
פחות, מים גשמי, עפר גס
וחומרי).
139 (פירוד הד' יסודות בשעת
הפטירה. קרית ארבע, ד'
יסודות).

יסורים:

- 57 (יסורים באים בגלל הנהגות
רעות. רע המגיע לאדם על ידי
חבירו הוא מאת ה' והרבה
שלוחים למקום).
91 (תכליתם להביא לתשובה וענינים
רוחניים).
112 (יסורי חבלי משיח).
118 (קבלת יסורים בשמחה. בכל
צרתם לו צר. מקורם חסד
ורחמים).
122 (יסורי חבלי משיח).
215 (תשובה ע"י צרות ויסורים).
(ע"ע צער. צרה. שכר ועונש).

יעקב:

- 14 (בפסוק: הבאים ירש יעקב גו'.
יעקב וישראל. י' עקב).
36 (לא הביט און ביעקב).
88 (יעקב ועשו: רוחניות וחומריות.
נפש האלקית ונפש הבהמית).

- יצר טוב ויצר הרע:**
- 3 (יצר טוב הוא מידות, נפש האלקית הוא חב"ד).
- 80 (מלחמת יצ"ט ויצה"ר. מעצות היצר להפיל את האדם ליאוש).
- 84 (יצה"ר הוא כח המתאווה ותוקף הרצון. משביעו רעב. כלי זיין של היצ"ט של היצה"ר).
- 85 (יצה"ר מכשיל את האדם בדברים אסורים מבלי דעתו בכדי שע"ז יפול האדם לגמרי).
- 88 (מלחמתם בעת התפילה. ולאום מלאום יאמץ).
- 172 (כי תצא למלחמה על אויבך גו', קאי על יצה"ר. יצה"ר הוא מידות בלבד, נפש הבהמית היא שכל).
- 173 (ע"י יגיעה והתבוננות אפשר להסיר מהיצה"ר התענוג מדברים גשמיים).
- 181 (יצה"ר הוא מידות, נפש הבהמית הוא שכל).
- 220 (מעלת היגיעה להתגבר על תאוות היצה"ר).
- 221 (ענין שור כשב ועז בעבודת בירור היצה"ר).
- 222 (הפיכת כוחות היצה"ר לחיזוק היצ"ט).
- 311 (ויצר בשני יודי"ן, יצ"ט ויצה"ר).
- 326 (ויצר ה' אלקים את האדם, ויצר תרין יודי"ן יצ"ט ויצה"ר. נפש האלקית ויצ"ט הם שכל ומידות אלקיים, נפש הבהמית
- ויצה"ר הם שכל ומידות חומריים).
- (ע"ע אהבת ה'. נפש האלקית ונפש הבהמית).
- יראת ה':**
- 29 (יראת ה' באה על ידי השגה אלקית).
- 51 (כפסוק: את האלקים ירא גו' כי זה כל האדם).
- 52 (כפסוק: והאלקים עשה שייראו מלפניו. עם שם אלקים).
- 57 (ע"י התבוננות: מה גדלו, מה רבו מעשיך ה'. את האלקים ירא. שייך לשם אלקים. מפתחות החיצוניות).
- 62 (יראת שמים מפתחות חיצוניות, תורה מפתחות פנימיות).
- 66 (יראת שמים הוא היסוד לימוד התורה. אם אין יראה אין חכמה כו'. יראה תתאה ויראה עילאה).
- 69 (יראו את ה'. כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. זה השער לה' דא תרעא לאעלאה).
- 88 (נצחון היצה"ר ע"י יראת שמים).
- 151 (דרגת יצחק).
- 244 (באה ע"י התבוננות בעניני ריחוק).
- 251 (בקדושה צ"ל התכללות אהבה ויראה).
- 253 (יראת ה' לחיים).

107 (עילה ועלול ויש מאין).
 274 (תענוג למעלה מביטול היש לאין).
 307 (ביטול היש לאין המחייבו. התלבשות האין ביש בדרך העלם. התהוות תמידית).
 324 (התבוננות בענין בריאת יש מאין).
 329 (יש האמיתי ויש הנברא).
 (ע"ע בריאת העולם. גוף ונפש. גשמיות ורוחניות. דעת) דעת עליון ודעת תחתון(. התהוות).

ישועה:

94 (ג') לשונות של ישועה: ממצוקותיהם יצילים, ישיעם, יוציאם).

ישר:

202 (בפסוק: טוב וישר ה' גו'. יושר קשור עם גבורה).

ישראל:

2 (לישראל דוקא ניתן הכח לפעול המשכת אור ובירורים על ידי תומ"צ. גם שכל ומידות ונפש הבהמית שבישראל שונה מאצל אוה"ע. כי אתם המעט מכל העמים. ענין המס"נ הוא בישראל בלבד).
 9 (בטבע בני" שהם ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים. ישראל עזין שבאומות).

258 (כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו').
 261 (יראת שמים מפתחות חיצוניות, תורה מפתחות פנימיות).
 267 (מקור לשס"ה מצוות ל"ת. אהבה ויראה תרין גדפין דבהון פרחא לעילא).
 324 (זהב וכסף, יראה ואהבה).
 334 (תורה צריכה לפעול זהירות והידור ביראת שמים).
 (ע"ע אהבת ה').

ירידה:

(ע"ע גבוה. גשמיות ורוחניות).

יש מאין:

36 (חילוק השתלשלות עילה ועלול, וכריאה יש מאין).
 37 (בברכת יוצר: המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית).
 39 (חילוק השתלשלות עילה ועלול וכריאה יש מאין. התהוות יש מאין הוא בכח א"ס ב"ה. האין צריך להיות מלוכש ביש, כח הפועל בנפעל).
 43 (השתלשלות עילה ועלול וכריאה יש מאין. התלבשות האין בהיש. בריאת גשמיות מרוחניות, יש מאין, הוא בדרך אין ערוך).
 45 (המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית).
 106 (בריאת יש מאין רק בחיק הבורא. ביש מאין צ"ל התהוות תמידית).

- 14 (בפסוק: הנאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל. ישראל ויעקב. לי ראש).
- 15 (נקודת היהדות שבכל אחד מישראל).
- 227 (ההנהגה עם ישראל למעלה מהטבע. כבשה אחת בין ע' זאבים. שנאת האומות לישראל).
- 228 (בפסוק: הוא עשנו ולו אנחנו).
- 232 (עלו במחשבה. הוא עשנו ולו אנחנו גו').
- 235 (בפירוש: גוי אחד בארץ. ישנו עם אחד גו'. התערבות ישראל בין האומות הביאה לגזירת המן).
- 243 (בחירת הקב"ה בישראל).
- 270 (כל אחד מישראל אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד מאלקות).
- 285 (הבדלת ישראל מאוה"ע. ישראל תכליתם הוא לעדן את העולם).
- 316 (כ"א מישראל רצונו האמיתי לקיים התומ"צ).
- 322 (רחמנות וגמילות חסדים בטבע כל ישראל בירושה מהאבות).
- 332 (אהבת הקב"ה לישראל. שרש כל אחד מישראל הוא משם מ"ה דאצילות).
- (ע"ע אדם. אהבת ישראל. אומות העולם. אנשים פשוטים).
- ישראל, הבעש"ט:**
- 83 (ביאורו לפסוק "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע").
- 115 (מאמרו ע"פ סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו).
- 116 (פירושו במשנה: ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו).
- 14 (בפסוק: הנאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל. ישראל ויעקב. לי ראש).
- 15 (נקודת היהדות שבכל אחד מישראל).
- 36 (אהבת הקב"ה לישראל. לא הביט און ביעקב גו').
- 51 (בריאת העולם בשביל תורה וישראל).
- 116 (במשנה: חביבין ישראל שנקראו בנים למקום כו').
- 121 (גילוי נקודת היהדות בכ"א גם באובדים ונדחים).
- 126 (בני מלכים).
- 131 (יתרון ומעלת כנס"י ספי' המל').
- 163 (ואבדיל אתכם מכל העמים, נבדלים מכל העמים בכשרונות ומידות וטבע).
- 171 (הנהגת ושמירת הקב"ה את ישראל למעלה מדרך הטבע).
- 175 (כ"א מישראל אינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד ח"ו מאלקות).
- 179 (אהבת עולם אהבתיך גו').
- 192 (מה טובו גו' משכנותיך ישראל. שמות ישראל ויעקב).
- 193 (כי שרית עם אלקים גו').
- 195 (ישראל ויעקב, בן ועבד).
- 217 (ואתה קדוש יושב תהלות ישראל).
- 219 (הקב"ה קורא לישראל רעיתי. מפרנסים להקב"ה בשני תמידים כו'. שותפים להקב"ה במעשה

- 119 (מאמרו שבחודש תשרי נותן הקב"ה מזונות האדם בהקפה ובאלול צריך לסלק החשבון).
- 161 (פירושו במאמר "את אשר החלו לעשות" מלשון חולין ומלשון חולי).
- 217 (סיפור מהנהגת הבעש"ט לעורר את בני" לאמירת שבחי הבורא יתברך).
- 218 (ביאורו בפסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל).
- 315 (פירושו על הפסוק: יצא אדם לפעלו ג').
- 317 (מאמרו שכל אחד גם פשוט
- שכפשוטים יכול להיות עובד ה').
- 332 (מאמרו בענין אהבת הקב"ה לישראל, ובמעלת אנשים פשוטים. ביאורו עה"פ זכור ה' מה הי' לנו ג'). סיפור מאמר הבעש"ט בעת מסיבת גאונים בראותו אותם מתפללים ומתנשאים כ').
- 335 (סיפור על הבעש"ט שהראה לחברייה קדישא את המס"נ של אנשי ישוב פשוטים שמסרו כל רכושם לפדיון שביים).
- 338 (סיפור מבהעש"ט שהראה לתלמידיו ענין הנהגה במידות טובות והרגשת הזולת).

ב

- כבוד אב ואם:**
- 68 (זהו מן המצוות המובנות וגם בשכל האנושי).
- כופרים:**
- (ע"ע אפיקורסים. רשעים).
- כח:**
- 1 (הקב"ה לא בא לאדם אלא לפי כוחו).
- 7 (לפום גמלא שיחנא).
- 233 (שלילת כחי ועוצם ידי).
- כחות הנפש:**
- 10 (כחות פנימיים הם שכל חושים ומידות, וכחות מקיפים הם עונג ורצון).
- 13 (כל כח יש לו כלי ואבר מיוחד).
- 46 (כחות פנימיים וכחות מקיפים).
- 108 (התכללות כחות הנפש בנפש).
- (ע"ע גוף ונפש. נפש).
- כלב:**
- 190 [מ'יד] כלב יחידתי. ג' דרגות שקרא דהע"ה לרשעים: כלב ארי' וראם).
- כנען:**
- 139 (לשון מסחר).
- כח הפועל בנפעל:**
- (ע"ע יש מאין).

- כסא:** 300 (ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם).
- כשב:** 221 (ענין שור כשב ועז בעבודת בירור היצה"ר).
- כסיל:** 34 (בפסוק; וכסילים מתי תשכילו).
40 (כנ"ל).
49 (כנ"ל).
- כשרות:** 16 (מסירות נפשו של דניאל על מאכלים כשרים).
167 (תיקון עשיית הכשרות חולין על ידי קבלת עול במס"ג).
185 (אכילת טריפה מביא לכפירה גמורה בה' ובתורתו).
214 (תשובה על אי שמירת כשרות).
233 (תחילת הירידה בימי המן ע"י שנכשלו במאכלות אסורות).
341 (שלום בחילך גוי' שלה בארמנותיך, ע"י שמירת כשרות ודיני טהרה).
(ע"ע חלב עכו"ם).
- כסף:** 125 (טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. כסף זהב, אהבה ויראה).
320 (טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף).
324 (כסף זהב, אהבה ויראה).
- כעס:** 60 (שלילת מדת הכעס).
135 (שלילת דיבור בעת כעס).
- כתיב וקרי:** (ע"ע קרי וכתב).
- כתיבה:** 13 (הארת השכל בכח תנועת היד).
- כפירה:** (ע"ע אפיקורסים. רשעים).
- כתר:** 27 (אינן. והחכמה מאין תמצא).
43 (כתר וחכמה, באין ערוך).
128 (שרש הע"ס. עתיק ואריך).
131 (כתר ומל' – נעוץ תחילתו בסופן).
- כפל:** 199 (במאמר המדרש, נחמה בכפלים בכי' בכפלים מצוות בכפלים כו').
- כתר:** 288 (אות א').
- כרוזים:** (ע"ע בת קול).

		לב:
140	(אחד היסורים לחוטאים הוא שמיעת זעקות הנענשים מעומק הלב).	4 ('עבודה' אפשרית רק כשיש מנוחת הלב).
153	(כל יהודי הוא מקדש לה' במוחו ובלבו).	6 (המשל מעני שהרויח סכום ומקבל 'רוחב-לב'. מהות האדם שכל, ומכך תוקף לשלוט על תאוות לבו).
159	(דברים בטלים וליצנות הבאים מזחות הלב).	9 (בפסוק. ולבי ער. הקב"ה לבן של ישראל).
171	(ביאור הפסוק "ואהבת . . בכל לבבך").	11 (לעולם ילמוד במקום שלנו חפץ).
179	(המידות שבלב - ספירת העומר).	12 (למידות כלי פרטי - הלב).
182	(חסד שבחסד - שהאהבה לה' תהיה לא רק בלב. תפארת שבחסד - ויגבה לבו בדרכי ה').	13 (מקום משכן המידות. לכן בשר הלב גס יותר מחומר המוח).
199	(והשבות אל לבבך. הרגל מונע שימת לב).	15 (נקודת הלב, מסירת נפש, ער תמיד להקב"ה ולמצוותיו).
207	(שרירות לב, דרגה נמוכה ביותר של גסות).	18 (יסוד התפילה הוא האמונה הקיימת בלב).
210	(הערכת עצמו שהוא גרוע מבעל-חי מביאה שברון לב וחרטה).	21 (בעל מלאכה יכול לייצר כלי, רק אם הוא מושג במוחו ובליבו).
220	(היצר הרע מושך שימת לב האדם לכל התאוות).	28 (התעוררות והתגלות המידות בלב - בהתאם לתוכן השכל).
227	(השם האלקי צריך לחזק הלב שיהיה בטוח בגאולה).	29 (אהבה ויראה הן מידות שלב).
242	(וראו מי ברא אלה. אלה הן המידות, תשוקת הלב, הבכך של ההתבוננות).	38 (המידות שבשכל אינן דומות למידות שבלב).
244	(ונצעק אל ה', בעבודה שבלב).	47 (חומר הלב הוא כלי למידות).
267	(האמנת אלקות, אהבת ה' ויראת ה', הן מהמצוות שהן חובות	48 (עין רואה והלב חומד).
		90 (זעקת תשובה מעומק הלב).
		92 (תפילה בקול היא הזעקה מעומק הלב).

לחם:
284 (היתה לי דמעתי לחם יומם
ולילה גוי').

לימוד התורה:
(ע"ע הלכה. תורה).

לימוד זכות:
(ע"ע זכות).

לעתידי לבא:
111 (נגלה כבוד ה' גוי'. אור עצמי).
120 (והי' ביום ההוא יתקע בשופר
גדול גוי').
121 (ואד' הוי' בשופר יתקע גוי'.
הקב"ה יפרע מהאומות שהצרו
לישראל).
326 (בירור אומות העולם לעת"ל).

לשון הקודש:
193 (השמות בלה"ק אינם הסכמיים
בלבד כי אם שעל ידם נמשך
חיות).

לשון הרע:
(ע"ע דיבור).

לשם שמים:
56 (צרכי הגוף צ"ל על פי התורה
המצוות).
174 (דברים הגשמיים נצרכים רק
לתועלת שבהם, אבל לא תענוג
שבהם).

הלכבות. רגש אהבה ויראה בלב
לאלקות נקרא מעשה).
268 (מידות מקומן בלב).
287 (פריקת עול היינו התמסרות
לתאוות הלב).
316 (בעומק הלב כל יהודי מסור
באמת לתורה).
327 (בנפש הבהמית העיקר הוא
המידות, חמדת הלב).
337 (מקום המידות הוא בלב).
339 (העבודה העיקרית בעבודת ה'
היא עבודת המוח והלב).
341 (בנוסף לעבודת המוח והלב
נחוצה גם שלימות מידות טובות
בפועל).

לב נשבר:
93 (לב נשבר ונדכה גורם דרכי
תשובה ומעשים טובים).
94 (לב נשבר מהתבוננות שרק הוא
האשם במצבו. תפילה אל ה' ע"י
לב נשבר).
114 (לב נשבר ע"י התעוררות).
119 (תשובה לחטא הדיבור לנחם לב
נשבר).
210 (מרירות על אופי חייו גורמת
ללב נשבר).
(ע"ע תפילה)

לוחות:
278 (לוחות ראשונות ולוחות
אחרונות).
280 (ראשונות ואחרונות).

לולב:
179 (ולקחתם לכם).

מ

- מאה:**
- 140 (מאה שנה, כתר).
144 (מאה שערים).
- מאמרי רז"ל:**
(ע"ע אגדה).
- מדבר:**
- 95 (הולכי מדבריות מהד' שצריכים להודות. ענינו בעבודת ה').
- מידות:**
- 4 (התעוררות המידות צריכה להיות מתוך מנוחת הלב ומוח).
10 (שכל חושים ומידות הם כוחות פנימיים של הנפש).
13 (מקום משכן המידות הוא בלב).
28 (מידות טובות באים על ידי התבוננות והשגה שכלית באלקות).
32 (השתלשלות מחשבה מן מידות בדרך עילה ועלול).
40 (תשובה על מידות רעות וקבלת עול מלכות שמים ועונג במידות טובות).
60 (כדי שהעולם יהיה כלי לאלקות יש לנקותו ממידות רעות כמו כעס וגאווה).
78 (מידות רעות באות מהמחשבה שהכל נעשה עבורו. בעל מידות רעות גרוע מבעל ח').
- 81 (רצון העליון הוא שבעלי מידות רעות יהפכו מידותיהם).
88 (הנהגה במידות טובות).
159 (יש שהם גדולים בידיעת התורה אבל יש להם מידות רעות).
163 (גילוי המידות הטובות שבטבע כל ישראל).
165 (מידות רעות שהאדם מושקע בהם ואינו רואה אותם).
166 (עניני העולם שמעלימים על מדת טובות ע"פ תורה).
179 (התכללות ז' מידות: גבורה שבחסד, תפארת שבחסד כו'. בקדושה ובלערי"ז).
181 (ביאור הז' מידות, והתכללותם חסד שבחסד, בקדושה ובלערי"ז).
221 (תכלית הבריאה הוא קיום התומ"צ והנהגה במידות טובות).
250 (נק' ידיים. ב' אופנים בבירור המידות: הסרת הרע, הוספת קדושה. התכללות המידות. בירור מידות הטבעיות).
257 (עסק התורה עושה אותו לעסקן במצוות מעשיות ומידות טובות).
264 (עניני מידות טובות לימודם בפרקי אבות).
270 (ע"י מידות טובות רוח הבריות נוחה הימנו ורוח המקום נוחה הימנו).
272 (לא די בחכמה ויראת שמים אלא צ"ל גם מידות טובות).

224 (בג' מקומות, שלשה סוגים של חומר המוח: קר ולח, חם ויבש כו').

מוחין ומידות:

5 (אודות משכילים שאין השכל פועל עליהם מידות טובות).

13 (כח המידות מאיר בגוף בגלוי, אבל כח השכל אינו מאיר בגלוי).

28 (שכל ומידות הם עילה ועלול. התהוות המידות מן השכל בדרך ממילא).

29 (הולדת המידות מחיצוניות השכל. מידות הם התפשטות המוחין, ועל כן המוחין מתלבשים במידות).

30 (תוקף המידות הם לפי ערך הבנת השכל. פעולת המוחין על המידות הוא הן במהות המידות הן בפעולת המידות).

31 (רק הארה בלבד מן המוחין מתלבשת במידות).

32 (מוחין קשורים עם עונג ומנוחה, מידות קשורים לרצון והתפעלות. מוחין ומידות הם בערך זה לזה).

38 (חילוק התפעלות מידות שבשכל והתפעלות מידות שבלב).

107 (שכל ומידות, עילה ועלול).

133 (מוחין לעצמו, מידות לזולת).

140 (מאה שנה עשרים שנה ושבע שנים).

313 (האדם במהותו רוצה במידות טובות ולא במידות רעות).

316 (תענוג האדם בעבודתו במידות טובות).

322 (מידות הרחמים וגמ"ח הן טבעיות).

330 (בירור המידות).

333 (התורה צריכה לפעול זהירות והידור במידות טובות).

341 (עיקר העבודה הוא מידות טובות בפועל. בלי עבודת המידות, הוא בית מלא זבחי ריב).
(ע"ע מוחין ומידות).

מ"ה, שם:

332 (שורש ישראל משם מ"ה דאצי'. זכור ה' ה"ה הי' לנו).

333 (ביטול).

מהות ומציאות:

300 (חילוק גילוי המהות וגילוי המציאות).

(ע"ע ידיעה).

מוח:

13 (חומר המוח זך יותר משאר אברי הגוף).

14 (חומר המוח זך כו').

24 (מכל הבנה נפעל בירור במוח).

31 (חילוק השפעת הארה והשפעה עצמית מהמוח).

47 (חומר המוח כלי לחכמה בינה ודעת).

- מותרות:**
- 86 (תאוה לדברים המותרים הוא ג"כ רע).
(ע"ע תאוות).
- מזבח:**
- 245 (המזבח עץ גוי וידבר אלי זה השולחן גוי. פתח במזבח וסיים בשולחן כו').
- מזודה:**
- 1 (מורה על הדירה וכל הנמצא בה שהם שייכים לאלקות).
198 (בירור גשמיות העולם).
- מחשבה:**
- 32 (השתלשלות מחשבה מן מידות בדרך עילה ועלול).
38 (דיבור כלול במחשבה והוא רק גילוי ההעלם של המחשבה).
39 (דיבור שבמחשבה היינו הרהור).
53 (מחשבה לעצמו, דיבור לזולת).
58 (מחשבה הוא פנימיות, דיבור ומעשה חיצוניות. פנימיות וחיצוניות במחשבה גופא).
107 (מחשבה ודיבור, עילה ועלול).
134 (מח' לעצמו, דיבור לזולת. לבוש פנימי ומיוחד עם הנפש. מח' משוטטת תמיד).
- מחשבה דיבור ומעשה:**
- 10 (מחשבות דיבור ומעשה הם משרתי כוחות הנפש: שכל ומידות רצון ותענוג).
- 150 (בדרגות נר"נ - נשמה מוחין, רוח - מידות).
172 (מוחין נמשכים למעלה, מידות נמשכים למטה).
178 (נפש האלקית ענינה שכל, נפש הבהמית ענינה מידות).
181 (חילוק מוחין ומידות שבאדם, ומוחין ומידות שבבהמה. בנפש האלקית ובנפש הבהמית).
242 (לפי שכלו יהולל איש. המידות הן יחסיות לשכל והבנה).
250 (ענין השכל הוא לברר המידות).
251 (טהרת המידות הוא ע"י שכל אלקי - שלימות המוחין).
261 (מעלת מידות על מוחין. מוחין מקיף, מידות פנימי).
267 (מעלת מוחין ומעלת מידות).
268 (מוחין ענינם מקיף, מידות פנימי).
313 (שכל מזכר ומאיר את המידות. מידות הם לפי ערך השכל, ולכן קטן ששכלו קטן מתאוה לדברים קטנים כו').
327 (בנפש האלקית העיקר שכל, בנפש הבהמית עיקר ומידות. אות יו"ד מורה על ג' שכליים חב"ד ח' מידות).
329 (מהות שכל עצמי, ומהות שכל שקשור במידות).
339 (עבודת המוח ועבודת הלב. מעלת העבודה במידות טובות על עבודת המוח ולב).
(ע"ע שכל).

מיתה, הסתלקות:

- 138 (פסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים גו', על יום הפטירה. פירוד הד' יסודות).
- 158 (אמירת שמע ישראל לפני פירוד הנשמה מהגוף).
- 203 (שאלו לנבואה כו' החוטא ימות).

מלאכים:

- 98 (עושה מלאכיו רוחות גו'. שרשם מב' יסודות אש ורוח).
- 109 (מב' יסודות).
- 260 (נקראים שכלים נבדלים. חילוקים במלאכים בדרגת שכל והבנת אלקות).
- 274 (טענת על בריאת האדם ועל נתינת התורה למטה. מלאכים ונשמות, בי"ע ואצילות. שירת המלאכים. גופם מיסודות רוח ואש. נתפסים במקום זמן).
- 275 (גודלם מהלך ת"ק שנה. שלישי עולם. נביאים שומעים שירתם).
- 301 (חילוק מדריגות בגילוי אלקות בספירות, היכלות, נשמות, מלאכים).

מלחמה:

- 82 (מלחמת גוג ומגוג).
- 85 (משל בזבח אוצרות בשביל נצחון המלחמה. ענין כלי זיין במלחמת יצ"ט ויצה"ר).
- 121 (שופר של מלחמה לעת"ל, להחריב האומות שהצרו לישראל. מלחמה לפני הגאולה).

58 (מחשבה הוא פנימיות, ומעשה חיצונית).

מחשבות זרות:

- 14 (אחרי שמסיים להתבונן).
- 89 (בעת התפילה).

מי:

- 242 (מצרים אותיות מיצר מ"י).
- 243 (בפסוק: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה).

מילה:

- 87 (בחי' עדות שבמצוות).
- 332 (מצות מילה מורה על אהבת הקב"ה לכל אחד מישראל).

מים:

- 99 (מים טבעם לרדת, אש טבעו לעלות).
- 148 (תורה נק' באר מים חיים. נחוצים יותר מן המזון).
(ע"ע יסודות).

מישוש:

- 254 (חוש המישוש וחוש הדעת).

מיתה:

- 81 (עצמות יכשות מתורה ומצוות).
- 174 (חיים וטוב – רוחניות. מוות ורע – גשמיות).

מין:
201 (בעלי עסק צרכיהם בדוגמת לחם מן הארץ, יושבי אהל בדוגמת לחם מן השמים).

מנהג:
295 (מנהגים הם חלק מהמצוות).

מנוחה:
4 (צ"ל מנוחת הלב והמוח לקיום התומ"צ).

מנורה:
289 (השמן למנורה הי' צ"ל זך וכתית).

מסירות נפש:
3 (ביטול הרצון. נמצא בישראל בלבד ולא באוה"ע).
7 (בזמן הגלות יותר מבזמן בית המקדש).
10 (בזמן עקבות משיחא יותר מבזמן ביהמ"ק).
15 (בזמן הגלות יותר מבזמן ביהמ"ק. באנשים פשוטים יותר מאשר בעלי שכל).

33 (באברהם).
61 (בקיום המצוות).
72 (בעבודת אברהם במס"נ הגיע לעצמות א"ס ב"ה).
75 (אברהם פתח הצנור לענין מסירות נפש).
152 (עבודת אברהם בפרסום אלקות מבלי להתחשב במרוד).

293 (מלחמה הרוחניית מתוך מסירות נפש על עיני תומ"צ).

מלכות:

52 (התהוות כל הנבראים הוא ע"י ספי' המל'. עלה ברצונו אנא אמלוך. ענינו הוא התפשטות הארה בלבד).

53 (מל' הוא בחי דיבור. בלשון: מלך שמו נקרא עליהם)

58 (פנימיות וחיצוניות המל').

128 (ימי ושנות האדם תלויים בספי' המל'. נק' אתה. מל' דאצי' כתר לבריאה. סופא דכל דרגין).

130 (ב' מדריגות: סוף עולם העליון, תחילת עולם התחתון).

131 (שרשה למעלה משאר ספירות. כתר ומל' - נעוץ תחילתן בסופן. כנסת ישראל).

132 (בחי' דיבור).

180 (התכללות המידות: מלכות שבחסד כו'. בקדושה ובלעו"ז).

183 (מלכות שבחסד הו"ע דיבורי אותיות התורה ותפילה).

מלמטה למעלה ומלמעלה למטה:

(ע"ע העלאה והמשכה).

מלעיגים:

(ע"ע רשעים).

- 167 (על תורה ומידות טובות יש לעומת זה, משא"כ על ענין מס"נ).
- 174 (בחי' בכל מאדך).
- 182 (התקשרות במס"נ לתומ"צ).
- 188 (בכל אחד מישראל, מצד בחי' יחידה שבנפשו).
- 270 (בכל אחד בישראל מצד רצון העצמי להיות דבוק באלקות).
- 272 (עניוות משה רבינו לגבי המס"נ ותמימות של דור עקבתא דמשיחא).
- 293 (מס"נ מתתיהו ובניו ובמלחמת היוונים. מס"נ על פך השמן של חינוך הכשר).
- 333 (מס"נ של אהרן הכהן עבור אהבת ישראל).
- 335 (מס"נ של אנשים פשוטים במדת אהבת ישראל).
- 61 (עשי' לעילא).
- 265 (חכמה היא ספי ראשונה, ותלוי' במעשה ספי' אחרונה).
- 266 (מעשה הוא ה"בכנ" שבכל דבר. מצוות חובות הלבבות כגון אמונה ואהבת ה' נקראים ג"כ "מעשה").
- 273 (מעלת המעשה. עשי' לעילא).
- 275 (מעלת מעשה המצוות בעוה"ז דוקא).
- (ע"י מחשבה דיבור ומעשה. שכל. תורה).

מעשים טובים:

(ע"ע מצוות).

מעשר:

(ע"ע צדקה).

מפתח:

- 58 (באמרז"ל על תורה ויראת שמים מפתחות חיצוניות ומפתחות פנימיות).
- 62 (מפתחות חיצוניות ופנימיות).
- 66 (מפתחות חיצוניות ופנימיות).

מצוות:

- 1 (התומ"צ הם לפי כוחו של האדם. ניתנו לצרף בהם את הבריות. יגיעה בתומ"צ. כוונה כללית במצוות לזכך האדם, וכוונה וטעם פרטי שבכל מצוה).
- 2 (הכח להמשכת אור וברורים על ידי תומ"צ, ניתן לישראל דוקא).

מספרים:

- 27 (ג').
- 140 (ק'. כ'. ז').
- 243 (ל"ו).

מעין:

- 148 (בפסוק: מעין גנים גו').
- 149 (נשמה).
- (ע"ע באר).

מעשה:

- 58 (נק' חיצוניות לגבי דיבור ומחשבה. על כל שבח מעשה ידיך).

- 4 (קיום התומ"צ צ"ל מתוך מנוחת הלב ומוח).
- 40 (קיום מתוך חיות).
- 51 (בפסוק: ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם. תכלית בריאת האדם).
- 54 (החיות של כל העולמות תלוי בקיום התורה ומצוות).
- 55 (ע"י תומ"צ מתעלה האדם לדרגות רוחניות נעלות ביותר).
- 56 (תכלית הבריאה בשביל האדם השומר תומ"צ).
- 60 (כלים לאור התורה. נר מצוה ותורה אור. פעולת מצוות עשה ומצוות לא תעשה בענין המשכת האור. מצוות לא תעשה מטהרים העולם).
- 61 (מצוות ממשיכים אור התורה. מעשה הוא העיקר. קיום מצוות מתוך מסירת נפש. רצון העליון. לימוד התורה צ"ל על מנת לקיים המצוות בהידור).
- 67 (עדות חוקים ומשפטים).
- 98 (במארז"ל: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העולם הבא).
- 111 (לבושים לנשמה בג"ע. יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים כ').
- 137 (קיומם בהתמסרות. עומדת לעד, בלי גבול).
- 139 (היום לעשותם).
- 158 (תכלית הבריאה).
- 165 (אהבת ויראת ה' מביא לקיום מצוות בחיות פנימי).
- 168 (כשרואים עניינים שאינם בדרך הרגיל והטבע, יש להבין שזה קשור לגאולה ולקיום התומ"צ).
- 171 (בירור העולם והאדם תלוי בעידון שע"י המצוות).
- 175 (תכליתם לעדן את הדברים הגשמיים).
- 198 (בלשון המדרש: מצוות כפולות).
- 199 (ענינים לזכך את האדם וגשמיות העולם).
- 220 (ישראל שותפים בקיום העולם בזה שקבלו תומ"צ).
- 227 (נצחיים, ועל ידם חיים ישראל בקיום נצחי).
- 264 (במארז"ל שצריך להיות מעשיו מרובין מחכמתו).
- 267 (מצוות לא תעשה נקראים ג"כ מצוות שבמעשה).
- 271 (מעלת רצון דמצוות על חכמה דתורה. כל יהודי מקיים כי כך ציווה ה').
- 275 (מעלת מעשה המצוה בעוה"ז דוקא).
- 292 (קיומן צ"ל בקבלת עול, בלי טעמי המצוות).
- 294 (בפסוק: כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים ג').
- 295 (אור התורה מאיר רק כאשר יש הנר מצוה. קיום מצוות ומנהגים מתוך חיות ותענוג).
- 325 (מעלת המצוות למטה בעוה"ז דוקא).

279 (ישראל ביצי"מ היו בדרגת צדיקים. ישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה. פעולת זוהמת מצרים על בני").

309 (בכל דור ודור כו' כאילו הוא יצא ממצרים כו'. גלות וגאולת מצרים הם הוראה לשאר גלויות וגאולות).

311 (בפי' ויעבדו מצרים את בני' בפרך. כל הגלויות נק' ע"ש מצרים, מיצרים וגבולים).

מקוה:

68 (טהרה במקוה היא בגדר חוקה).

290 (טהרה במקוה היא בגדר חוקה).

מקום:

11 (לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ. שכל ומידות קבוע להם מקום באדם).

26 (עושין רצונו של מקום).

36 (מעשי התחתונים אינם תופסים מקום).

44 (במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה).

54 (אדם אף שהוא בחיר הנבראים ועיקר הבריאה אין לו תפיסת מקום).

58 (הרבה שלוחים למקום).

71 (עושין רצונו של מקום).

89 (טוב לבריות טוב למקום. התפילה היא זמן ומקום המלחמה הרוחנית בין הנפש האלקית לנפש הבהמית).

(ע"ע בריאת העולם. הידור מצוה. זקנה. חוקים. ישראל. מנהג. קבלת עול. רצון).

מציאות ומהות:

(ע"ע מהות ומציאות).

מצרים:

120 (בפסוק; ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים).

123 (מעשיהם מקולקלים כו').

158 (במ"ש: ויכסו גו' אחד מהם לא נותר).

175 (יציאת מצרים, יציאה ממצרים וגבולים של הגוף ונפש הבהמית).

184 (ביציאת מצרים: משכני אחרך נרוצה גו'. הליכת ישראל במסירות נפש לקבלת התורה).

185 (יציאת מצרים הוא ענין משיכת וקנין הקב"ה את ישראל. יציאה ממ"ט שערי טומאה).

240 (בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים כו'. גאולת מצרים היתה גאולה רוחנית. עניינה בעבודת כל אחד).

241 (גאולת מצרים היתה ע"י ונצעק אל ה' גו'. ענין גלות מצרים ברוחניות בגלות הנפש בגוף. מצרים ע"ש מיצרים וגבולים. אותיות: מיצר מי).

244 (מצרים הוא המיצר המפסיק בין התבוננות להתפעלות).

- 311 (המרירות מהגלות מפריעה
לנחמת הגאולה).
338 (ביאור "טוב פת חרבה ושלוה בה
מרוב זבחי ריב").
(ע"ע לב).

מרכבה:

- 33 (השתלשלות הנפשות למטה
מחיות מרכבה העליונה).

משה:

- 74 (תפילת משה ותפילת דניאל.
פעל המשכה פנימיית בבני").
משה ואברהם).
271 (והאיש משה עניו מאד גו', מן
המסירות נפש של דור עקבתא
דמשיחא).
333 (ונחנו מ"ה, בחי' ביטול. מס"נ
על תורה ועל ישראל).

משיח:

- (ע"ע גאולה).

משיכה:

- 184 (משכני אחריו נרוצה גו').

משכן:

- 153 (ושכנתי בתוכם. ענינו העלאה
מלמטה למעלה).
(ע"ע אהל).

משל:

- 46 (הכנת ענין רוחני על ידי משלים
מענינים גשמיים).

- 116 (בנים למקום).
118 (אל תדין את חברך עד שתגיע
למקומו).
138 (כף הקלע – שמשליכים את
הנשמה ממקום למקום).
(בנים למקום).
168
270 (רוח המקום נוחה הימנו).
274 (למלאכים יש הגדרת מקום).
275 (לנשמות כפי שהן בשרשן באצי'
אין הגדרת מקום, ואינן נתפסות
במקום חמן).

מקיף ופנימי:

- (ע"ע כחות הנפש. מוחין ומידות
פנימיות וחיצוניות. רצון. תענוג).

מרדכי:

- 161 (בני ישראל חלו בימי מרדכי
במחלה הרוחנית של 'נהיה ככל
הגויים').
234 (עזי פנים לעגו למרדכי וחברי
הסנהדרין שקראו לעם ישראל
לתשובה לפני הגאולה).
237 (ידע את כל אשר נעשה –
ידוע לרפא את הצרות. גורם
להתעוררות התשובה הגדולה).

מרירות:

- 197 (מרוב מרירות החריב האבא את
ביתו).
210 (התעוררות הנשמה גורמת
מרירות על אופי חייו).
288 (ע"י מרירות זוכים ללחמה של
תורה).

335 (משל מכתם במלבוש משי שפוגם יותר מכתם במלבוש פשוט).

משניות:

140 (חזרת משניות).

משפט:

291 ג' סוגים דעדות חוקים ומשפטים).

320 כי ידעתיו גו' לעשות צדקה ומשפט. חילוקים בין צדקה ומשפט).

322 (משפט לעצמו, וצדקה לזולת. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית).

(ע"ע דין. מצוות).

מתן תורה:

3 (נעשה ונשמע, ביטול לבעל הרצון).

59 (בפסוק: אנכי ה' אלקיך).

109 (וכל העם רואים את הקולות, רואים את הנשמע).

184 (הליכת ישראל במסירות נפש לקבלת התורה. הביאני המלך חדריו).

274 (טענת המלאכים על נתינת התורה למטה).

279 (ישראל עמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. היו רואים את הנשמע. גילוי עצם הנשמה).

280 (ישראל היו בדרגת צדיקים. בקולות וברעש).

משל (כללי):

50 (המשלים לעניני אלקות הם מכוחות הנפש, אף שבנמשל אור האלקי הוא יותר נעלה מאד).

302 (צמצום השפעת השכל מרב לתלמיד ע"י משל).

משלים:

6 (משל בן מלך בעל כשרון בחכמות ומידות טובות שנופל בידי בני אדם שפלים כו'. משל מעני שהעשיר ומתגאה בעשרו).

7 (משל לעקבתא דמשיחא מהעקב שנכנס למים רותחים יותר מהראש).

10 (משל לענין המס"ג מהעקב שנכנס למים רותחים כו').

208 (משל להתעוררות תשובה מלמעלה מבן חולה שאינו יכול להתרפא בכוחות עצמו).

213 (משל אב המעניש בנו להדריכו בדרך ישרה).

273 (משל צפור המדברת לענין תענוג מדבר חידוש דוקא).

281 (משל לשמחת בעל תשובה משמחת קירוב שלאחר ריחוק).

301 (משל לאווא"ס, מן רב המשפיע באופנים שונים לסוגי תלמידים שונים, שאין שינוי מצד הרב עצמו).

318 (משל לעבודת הבורא מלימוד אומנות שתחילתה קשה וסופה תענוג).

- 323 (בטעם קולות רעש וברקים בעת מתן תורה. תמיהת אוה"ע ומענה בלעם ה' עז לעמו יתן כו'. בעשרת הדברות יש לכאורה דברים פשוטים).
- (ע"ע פורים).
מתנגדים:
 (ע"ע חסידות).

נ

כו'. נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני).

נבואה:

203 (שאלו לנבואה נפש החוטאת כמה תתכפר כו').

נטילת ידיים:

248 (בלשון נטילת ידיים, ולא רחיצת ידיים. בטעם שצריך כלי שלם ונטילה מכח גברא).

275 (נביאים שומעים שירת המלאכים).
 (ע"ע נחמה).

נבוכדנצר:

250 (פרטי ענין נט"י. בחילוקים בין נט"י שחרית לנט"י לסעודה).
 251 (ענין העברת רוח רעה, בעבודה הרוחנית).

16 (בנ"י הוגלו על ידו. דניאל ושלשת בני המלוכה בארמונו).

17 (פתרון חלמו ע"י דניאל).

71 (גלות ישראל בזמנו).

נמרוד:

152 (המריד נגד הקב"ה).

233 (פירוש פנימי בענין החטא שהשתחוו לצלם נבוכדנצר).

נס:

(ע"ע טבע).

נגעים:

334 (במאמר: כל הנגעים אדם רואה חרץ מנגעי עצמו).

נסיונות:

(ע"ע העלם והסתר).

נחמה:

196 (נחמו נחמו עמי גו'. נחמה שלמעלה מנבואה).

נעשה ונשמע:

(ע"ע מתן תורה).

נחת רוח:

270 (במאמר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו

נפש:

3 (פירושו רצון).

- 181 (חילוק מוחין ומידות שבנפש האלקית, ומוחין ומידות שבנפש הבהמית).
- 186 (משכני הוא עבודת נפש האלקית, אחר־ך נרוצה עבודת נפש הבהמית).
- 188 (דרגות של רצון בנפש הבהמית, לעומת דרגות הרצון של נפש האלקית).
- 312 (גלות נפש האלקית בתוך נפש הבהמית. נפש האלקית הוא שכלי ורחב, נפש הבהמית קשה ומצומצם).
- 327 (בנפש האלקית העיקר שכל, בנפש הבהמית העיקר מידות. נפה"א ויצר טוב הם שכל ומידות אלקיים, נפה"ב ויצר הרע הם שכל ומידות חומריים).
- 329 (שכל נפש האלקית הוא ביש האמיתית, שכל נפש הבהמית ביש הנברא).
- 330 (בירור נפש הבהמית ע"י נפש האלקית).
- (ע"ע יצר טוב ויצר הרע. נפש הבהמית. נפש הטבעית).

נפש הבהמית:

- 84 (מצד נפש הבהמית מונח הרצון והשכל בדברים גשמיים).
- 172 (נפש הבהמית שייך לשכל, משא"כ יצה"ר הוא מידות בלבד. גם נפש הבהמית יכול להבין טוב הרוחני).

- 33 (נפשות הנבראים למטה שרשם מחיות המרכבה).
- 103 (ידיעת האדם את כוחות נפשו הוא במהות המציאות, וידיעת האדם את כללות נפשו הוא רק מציאות המציאות).
- (ע"ע גוף ונפש. כחות הנפש).

נפש האלקית:

- 2 (שרש נפש האלקית מ'אדם העליון').
- 3 (נפש האלקית היא חלק אלוהי ממעל ממש. מורכבת משני חלקים: נפש האלקית שהיא שכל; חב"ד, ויצר טוב שהוא מדות).
- 85 (נקראת אור. עבודתה להאיר את החושך של היצר הרע).
- 88 (עבודה זו נקראת מלחמה, חמנה הוא בתפילה).
- 89 (היא יעקב אבינו).
- 164 (נפש האלקית היא מעין מים חיים, חלק אלוהי ממעל. בנפש האלקית יש תמיד רצון עצמי לאלקות. העבודה להסיר את העלם והסתר של נפש הבהמית).
- 172 (מלחמת נפש האלקית עם נפש הבהמית בעת התפילה. שכל של נפש האלקית ושכל של נפש הבהמית).
- 178 (נפש האלקית ענינו שכל, נפש הבהמית ענינו מידות).

209 (נפש רוח נשמה מחיים את הגוף, חי' יחידה הם שרש הנשמה הנשארת למעלה).

256 (בה' דרגות נפש רוח נשמה חי' יחידה).

נצח:

85 (משל בזבח אוצרות בשביל נצחון המלחמה).

180 (התכללות המידות: נצח שבחסד כו'. בקדושה ובלעו"ז).

נצחיות:

227 (בישראל ובתורה ומצוות).

נקודה:

265 (נקודא בהיכלא).

(ע"ע ישראל).

נר:

60 (נר מצוה ותורה אור).

294 (נר מצוה ותורה אור ודרך חיים גו'. ב' פירושים בנר: כלי המחזיק שמן ופתילה, או השמן ופתילה עצמם).

נשמות ישראל:

125 (שליחות הנשמה למטה לעבודת הביורורים. ירידה צורך עלי').

126 (שרשן בספירות חכמה ומלכות).

131 (עליית הנשמה ע"י עבודתה למטה).

139 (ירידת הנשמה לגוף, ארץ כנען).

175 (על אהבת הנשמה לאלקות אין התנגדות נפש הבהמית).

(ע"ע נפש האלקית. נפש הטבעית).

נפש הטבעית:

2 (נקראת נפש הבהמית).

164 (התלבשות הארת הנפש בחיים בשריים הוא ע"י ממוצע דנפש הטבעית).

178 (בהמה היא הנה"ט שבעיקרה היא מדות).

275 (מבינה ענינים של נפש הבהמית, ויש לה עונג בכל עניני העולם).

311 (היצר הרע לוקח מזונו מהנפש הטבעית).

324 (על ידי הנפש הטבעית, מעלימה הנפש הבהמית על ההבנה של הנפש השכלית את הסברי הנפש האלקית).

(ע"ע נפש האלקית. נפש הבהמית).

נפש השכלית:

2 (שרשה מ'פני אדם' שבמרכבה).

241 (הנפש האלקית יורדת מתלבשת בנפש השכלית).

324 (נפש השכלית מתגשם ע"י היצה"ר ונפש הבהמית).

נפש, נפש רוח נשמה חי'

יחידה:

150 (דרגתם: נפש נחות מכולם, רוח מידות, נשמה מוחין, חי' תענוג ורצון, יחידה קשור לבורא).

187 (רצון של דרגות נשמה וחי', ורצון של יחידה).

- 149 (מעין גנים). 275 (שרשן באצי' ואינן נתפסות במקום חמן).
- 158 (תכלית ירידת הנשמה עבודת הברורים בתומ"צ).
- 186 (ונשמות אני עשיתי).
- 198 (ירידת הנשמה בכדי לעדן את גסות העולם החומרי).
- 210 (התעוררות תשובה באה משורש הנשמה כפי שהיא למעלה).
- 242 (גלות ירידת הנשמה בגוף. ירידה צורך עלי').
- 255 (ירידת הנשמה ממדריגתה להתלבש בגוף).
- 256 (בה' דרגות: נפש רוח נשמה חי' יחידה. הנפש גם בהחיותה את הגוף קשורה עם דרגות רוח נשמה כו' שלמעלה הימנה. שמיעת הנשמה הכרחים שלמעלה).
- 274 (נשמות ומלאכים, אצילות ובריאה).
- 280 (במ"ת הי' גילוי עצם הנשמה).
- 300 (חילוקי מדריגות בגילוי אלקות בספירות, היכלות, נשמות, מלאכים).
- 315 (צריכים לפעול שליחותם למטה עדי ערב, לפני שנגמר עתם חמנם).
- 323 (קודם ירידתן היו עומדות למעלה באהבה ויראה).
- 324 (קודם ירידתן הן בדרגת עולם האצילות. רק הארה מהנשמה מתלכשת בגוף. מעלת אהבה ויראה של הנשמה בגוף על אהוי"ר שהי' לה טרם ירידתה).
- 332 (כל נשמות ישראל שרשן בשם מ"ה דאצילות).
- 334 (גילוי מ"ה שבנשמה).
- (ע"ע גוף ונפש. ישראל. נפש האלקית ונפש הבהמית).

ס

- סביבה:**
- 278 (סביבה רעה פועלת קרירות לתומ"צ).
- 293 (פעולת סביבה רעה כו').
- 313 (פעולת סביבה רעה כו').
- (ע"ע חברים).
- סור מרע ועשה טוב:**
- 60 (כדי שהעולם יהיה דירה לו ית' צריך תחילה לנקותו ולטהרו מכל דבר לא נקי).
- סוכות:**
- 176 (ולקחתם לכם).

אנשים פשוטים שמסרו כל רכושם לפדיון שבויים).

338 (סיפור מהבעש"ט בענין הנהגה במידות טובות והרגשת הזולת).

ספירות, עשר ספירות:

27 (סדר השתלשלות בספירות. במה שכתב הפרדס ג' זרקות בכל ספירה: קבלתה מהעליון, מהותה העצמי, השפעתה לתחתון).

301 (חילוקי מדריגות בגילוי אלקות בספירות, היכולות, נשמות, מלאכים).

ספירת העומר:

176 (בפסוק וספרתם לכם).

177 (בגמרא: שתהא ספירה לכל אחד ואחד (ולא ע"י בית דין בלבד). בפסוק: ממחרת השבת . . . תמימות תהייה).

179 (בירור ז' מידות, והתכללות כל מידה משאר הז' מידות).

183 (ענין ופרטי העומר בעבודה הרוחנית. בפ"י: וספרתם לכם גו' שבע שבתות תמימות תהייה). (ע"ע עומר).

סיפורים:

86 (סיפור באחד שהתאונן על שהחלו ליפול אצלו ספיקות באמונה וענהו כ"ק אדמו"ר הזקן שזוהו בגלל שנכשל בחלב עכו"ם).

146 (סיפור אודות הצלחה מרובה בעסק בגלל נתינת מעשר).

201 (סיפור מהרה"צ ר' זוסיא מאניפאליע כשחזר מהרב המגיד והתפלל על מזונות בני ביתו ומצא מטבעות בדרך נס כו').

218 (סיפור מהנהגת הבעש"ט וביאורו בפסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל).

285 (סיפור החסיד שהתלונן על מצבו לפני אדה"ז וענהו אדה"ז: אתה אומר כל מה שאתה צריך, ולשם מה זקוקים לך אינך אומר כלל).

332 (סיפור מאמר הבעש"ט בעת מסיבת גאונים בראותו אותם מתפללים ומתנשאים כו').

335 (סיפור הבעש"ט שהראה לחברייא קדישא המס"נ של ישוב

ע

עבד:

195 (עבד ובן, יעקב וישראל. עבודת עבד בחי' מקיף, עבודת בן בחי' פנימי).

247 (מהותו של אדם מישראל הוא גם בן וגם עבד לה').

עבודה זרה:

233 (פירוש הפנימי בענין החטא שהשתחוו לצלם נבוכדנצר). (ע"ע אומות העולם).

עדות:

(ע"ע חוקים. מצוות).

- 79 (עוה"ז הוא רק הכנה לעוה"ב).
 98 (במארז"ל: יפה שעה אחת
 בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז
 מכל חיי העולם הבא).
 101 (במאמר עוה"ז דומה לפרחדור
 בפני העוה"ב כו'. איך גשמיות
 עוה"ז הוא הכנה לרוחניות
 עוה"ב).
 110 (אין בו אכילה ושתי' כו'. נהנין
 מזיו השכינה).
 111 (עלמא עילאה כגונא דעלמא
 תתאה. יפה שעה אחת בתשובה
 ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי
 עוה"ב. עוה"ב וג"ע).

עומר:

- 176 (במה שנקרא "עומר התנופה".
 קרבן עומר מן שעורים).
 183 (פרטי דיני הבאת העומר
 בעבודה הרוחנית).

עונג:

- 10 (כח מקיף של הנפש. נמצא בכל
 הגוף בשווה. עונג ורצון הדרגה
 הנעלית בכוחות הנפש).
 32 (מהות המוחין – עונג).
 40 (עונג במידות טובות ואהבת
 ישראל – פרט בתשובה
 לקראת ראש השנה).
 86 (חיות מהרע גורם לעונג
 מתאוה).
 88 (כל העונג של עשו היה רק
 בגשמיות).

עולם, עולם הזה:

- 54 (עולם מלשון העלם).
 79 (עוה"ז הוא רק הכנה לעוה"ב).
 98 (במארז"ל: יפה שעה אחת
 בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז
 מכל חיי העולם הבא).
 101 (במאמר: עוה"ז דומה לפרחדור
 בפני העוה"ב כו'. איך גשמיות
 עוה"ז הוא הכנה לרוחניות
 עוה"ב. עולם מלשון העלם.
 האדם הוא עולם קטן והעולם
 הוא גוף גדול).
 108 (מלשון העלם).
 125 (מעלת תורה ומצוות בעוה"ז
 דוקא).
 139 (תשובה בעוה"ז דוקא. היום
 לעשותם).
 171 (וגם את העולם נתן בלבם, בירור
 העולם תלוי בעבודת האדם עם
 עצמו).
 201 (נחת רוח לפניו יתברך כד
 אתכפיא סט"א שבעוה"ז יותר
 מבעולמות עליונים).
 219 (קיום העולם ע"י תומ"צ של
 ישראל).
 250 (שלילת חושך הנהגות העולם).
 273 (עוה"ז הוא תכלית הבריאה).
 301 (האלקות בו מוסתרת ונעלמת).
 (ע"ע בירורים. בריאה יצירה עשי').
עולם הבא:
 77 (רשעים הכופרים בתחיית
 המתים ועוה"ב).

- 89 (כל העונג של יעקב היה ללמוד תורה).
- 95 (כאשר מגיעה השבת באים המנוחה והעונג).
- 104 (עונג בלימוד התורה – אז העולם הזה הוא פרוזודור לטרקלין).
- 123 (מקור העונג של תאוות גשמיות הוא בעיקרו שכל).
- 137 (עשיית מצוה בעונג – צדקתו עומדת לעד).
- 174 (ההתבוננות שתאוות הן באמת דבר מאוס – גורמת לאבד העונג בגשמיות).
- 184 (אחריך נרוצה – בעונג).
- 189 (עונג מחטיאי הרבים בעזותם ובחוצפתם).
- 247 (עיקר האכילה הוא הצורך. לא העונג).
- 261 (לרצון ולעונג אין אברים מוגבלים בגוף האדם).
- 271 (עונג לאב שבניו מקיימים רצונו).
- 275 (לנפש הבהמית עונג רב בכל העיניים הטבעיים של העולם).
- 295 (עונג מצוה – החלק השלישי ב"נר מצודה").
- 316 (העבודה העיקרית – תורה ומצוות בעונג מהידור).
- 318 (ההבדל בעונג בין אומן מתחיל לותיק).
- 341 (הבית הוא מקום של עונג).
- (ע"ע תענוג).
- עונש:**
 (ע"ע שכר ועונש).
- עז:**
 221 (ענין שור כשב ועז בעבודת בירור היצה"ר).
- עילה ועלול:**
 27 (העלול משתלשל מהעילה. שייך בעינים שהם בערך זה לזה).
 32 (עילה ועלול הם בערך זה לזה. עלול בא מן העילה בדרך ממילא. השתלשלות דומם חי מדבר בדרך עילה ועלול מחיות שבמרכבה).
 36 (חילוק השתלשלות עילה ועלול, וכריאה יש מאין).
 38 (העילה והעלול הם בערך זה לזה, והשפעת העילה בעלול הוא בדרך ממילא. הבדל בעלול בין כשהוא במקורו בעילה לבין כשהוא מתגלה בפני עצמו).
 39 (העלול נמצא בהעלם בעילה).
 40 (חילוק בין השתלשלות עילה ועלול להתחדשות יש מאין).
 43 (עילה ועלול ויש מאין).
 107 (עילה ועלול, ויש מאין).
- עין:**
 20 (בתפילת דניאל: פקח עיניך וראה. בפסוקים: עין ה' אל יראוי. עיני ה' אל צדיקים).
 21 (אם יוצר עין הלא יביט).

- 26 (הנה עין ה' אל יראיו. עיני ה' אל צדיקים).
- 33 (עין ה' גוי. עיני ה' גוי. עינא פקיחא דעתיקא).
- 42 (בפסוק: אם יוצר עין הלא יביט).
- 60 (עין ה', עיני ה').
- 70 (בתפילת דניאל: פקח עיניך וראה. עינא פקיחא דעתיקא. עין אחת ושתי עיניים למעלה כביכול. עין אחת שלמעלה משתי עיניים ועין אחת שלמעלה משתי עיניים).
- עלי':**
- 55 (לכל אדם יש היכולת לעלות לדרגות הכי עליונות ברוחניות). (ע"ע גשמיות ורוחניות).
- עם הארץ:**
- 207 (הבזיון של עם־הארצות בעיני תורה).
- עמלק:**
- 96 (חצוף שבא לקרר את בני ישראל).
- 189 (חוצפה בלי תגא, קליפת עמלק).
- 284 (אשר קרך בדרך).
- 326 (ראשית גויים עמלק גוי).
- 330 (האדם - ענינו חוצפה ועזות פנים. בעלי עבירות שמלעיגים על התורה ומצוות).
- עונה:**
- 44 (כמארז"ל במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו).
- (ע"ע גלות. מסירות נפש).
- (ע"ע משה).
- עסק:**
- 144 (הצלחה מרובה ע"י נתינת צדקה).
- 159 (חשבון הנפש של בעל עסק על דברים בטלים וזרות הלב גאוה כו').
- 201 (בעלי עסקים הצטרכותם הוא בדוגמת לחם מן הארץ, תלמידי חכמים בדוגמת לחם מן השמים).
- 206 (באלו השקועים בעיני העסק במקום תפילה בציבור וקביעות עתים כו'. ברכת ה' היא תעשיר).
- 286 (צ"ל ביושר ובלי גניבת דעת).
- 295 (טרדות העסק אינם צריכים להשכיח על המצוות).
- (ע"ע פרנסה).
- עפר:**
- (ע"ע יסודות).
- עץ החיים:**
- 73 (עץ החיים ועץ הדעת, תורה שבכתב ותורה שבע"פ).
- עץ הדעת:**
- 73 (לימוד תורה שבע"פ תיקון לחטא עה"ד).
- עקב:**

341 (עשירות בלבד בלי מידות טובות, הוא בית מלא זבחי ריב).
(ע"ע צדקה).

עשר ספירות:
(ע"ע ספירות).

עשרה מאמרות:
53 (עש"מ ומאמר אחד).

עשרת הדברות:
(ע"ע מתן תורה).

עשרת ימי תשובה:
92 (תפילה בעש"ת בקול).

עתה:
75 (בפסוק: ועתה שמע אלקינו אל תפילת עבדך גו'. תיבת ועתה רומז לתשובה).

עתיק יומין:
33 (עינא פקיא דעתיקא קדישא).
70 עינא פקיא דעתיקא. לית שמאלא בהאי עתיקא).

73 (למעלה מעץ החיים ועץ הדעת).
128 (מלשון העתקה והבדלה).
130 (עתיק – סוף עולם העליון, אריך – תחילת עולם התחתון).

עקבות משיחא:
(ע"ע גלות).

עקדה:
73 (וישם אותו ממעל לעצים).
251 (התכללות אהבה דאברהם ופחד יצחק).

עקיבא, רע"ק:
300 (אודות גדלותו בתורה ומסירות נפשו, ומאמר זו תורה חו שכרה כ').

ערב:
315 (יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב. ג' תקופות: בוקר צרים ערב, בחיי האדם).

ערב שבת:
(ע"ע שבת).

עשו:
(ע"ע יעקב).

עשוי:
(ע"ע בריאה יצירה עשי').

עשירות:
93 (אין אדם בטוח בעושרו).
159 (עשיר יענה עזות. עושר שמור לבעליו לרעתו).
287 (לפעמים מפסידים העשירות בכדי להתעורר לתשובה).

פ

פורים:
161 (וקבל היהודים גו', קימו מה שקבלו כבר במתן תורה).

פדיון שבויים:
(ע"ע צדקה).

- הרוחני של הבן שאינו יודע
לשאול).
169 (ביאור שאלות הארבעה בנינים:
מה זאת, מה העבודה הזאת לכם
כו').
171 (אין מפטירין אחר הפסח
אפיקומן. הרמז מזה שבסוף
הסדר צריך להשאר טעם הקרבן
פסח).
(ע"ע קרבן פסח).

פקדון:

- 156 (בידך אפקיד רוחי גו').

פקוח נפש:

- 332 (מדיני פקוח נפשות למדים שכל
אחד מישראל אהוב בשווה אצל
הקב"ה).

פרה ארומה:

- 68 (חוקה חקקתי כו').
290 (חוקה כו').
291 (מאמר שלמה אמרתי אחכמה
היא רחוקה ממני).

פרנסה:

- 4 (ייסורי גלות ודאגת הפרנסה).
93 (ע"י נתינת צדקה האדם מוכתב
בפרנסתו ובעושרו. תפילה בלב
נדבר על הצטרפות האדם
בכריאות ופרנסה).
95 (בזעת אפך תאכל לחם. שלילת
השקיעה והטביעה במסחר).

- 163 (נס "ונהפוך הוא" ע"י עשיית
תשובה של בני שבאותו הדור).
233 (וקבל היהודים גו'. במארו"ל
שישראל השתחוו לצלם או
שנהנו מסעודתו של אותו רשע).
235 (גזירת המן בגלל ירידה הרוחנית
במצב ישראל).
236 (פירוש הפסוק: ישנו עם אחד
גו').
237 (נס פורים ע"י מס"נ והתעוררות
תשובה. פירושים בפסוק: וקבל
היהודים גו').
(ע"ע מרדכי).

פלשתים:

- 151 (מבוי המפולש. קליפה המנגדת
ליראת שמים דיצחק).

פנימיות התורה:

- 24 (ידיעת והבנה באלקות על ידי
הקדמת חכמת התורה).
34 (בינו בוערים גו', השגת עניני
אלקות שייך גם בבער וכסיל).
190 (הביאני המלך חדריו, קאי על
יודעי תורה בנגלה ובנסתר).
246 (נשמה שבתורה).

פנימיות וחיצוניות:

- (ע"ע יראת ה'. ידיעה. כחות הנפש.
מידות. מפתח).

פסח:

- 168 (בפסוק: כי ישאלך בנך גו'. כנגד
ארבעה בנינים דברה תורה. מצבו

- 218 (פרנסת הקב"ה מאמירת בני" שבחים ותהלות).
- 220 (ישראל מפרנסין להקב"ה בשני תמידין).
- 278 (שמירת שבת אינו בסתירה לפרנסה. שלילת מחשבת כוחי ועוצם ידי גו'. מאן דיהיב חיי יהיב מזונא).
- 281 (השפעה בבני חיי מזוני ע"י לימוד התורה).
- 286 (העיקר ברכת ה', והשתדלות האדם צ"ל רק לעשיית כלי טהור).
- 287 (לפעמים מפסידים פרנסה בכדי להתעורר לתשובה).
- (ע"ע עסק. עשירות).
- פרקי אבות:**
- 264 (בלשון: הוא הי' אומר).
- פשיטות:**
- (ע"ע אנשים פשוטים).
- פתגמים:**
- 264 (פתגמי ומאמר רז"ל תכליתם להשריש חבת התומ"צ ומידות טובות).
- פתיחה:**
- (ע"ע אברהם).

צ

- צדיקים:**
- 80 (רשע מכתיר את הצדיק).
- 201 (צדיקים ובעלי תשובה. צדיקים עושים רצון קונם ומקבלים הצטרכותם לחם מן השמים).
- 237 (צדיקים יודעים את סיבת החטא שגרמה לגזירה ויודעים את הדרך לרפאותה).
- 273 (עתיד הקב"ה לשמוח במעשיהם של צדיקים).
- 274 (גדולים מעשה צדיקים ממעשה שמים וארץ כו').
- 280 (עם ישראל במדרגת צדיקים ובמדרגת בעלי תשובה).
- 299 (מדוע מוצאים צדיקים בעלי יסורים).
- 335 (נמצא לפעמים בגדולי תורה שמקפידים על דבר קל בזולתו ואינם רואים פשעי עצמם. חטא קטן בגדולי תורה פוגם יותר מחטא באדם פשוט).
- (ע"ע גאווה. תשובה).
- צדקה:**
- 68 (צדקה היא מן המצוות המובנות גם בשכל אנושי).
- 92 (מן ד' דברים המשנים את גזר הדין).
- 93 (ע"י נתינת צדקה מובטח האדם בפרנסתו ובעושרו).

- צורה וחומר:**
- 137 (במארו"ל: המפייסו מתברך ביי"א ברכות. שכרו בעוה"ז ועוה"ב. צדקתו עומדת לעד).
 143 (על ידי נתינת מעשר מובטחים בוהריקותי לכם ברכה עד בלי די. נתינת מעשר של האבות).
 144 (במארו"ל עשר בשביל שתתעשר).
 146 (נתינת מעשר לצדקה. סיפור אודות הצלחה מרובה בעסק בגלל נתינת מעשר).
 166 (נתינת צדקה יותר מטבעו ורגילותו).
 180 (תפארת לעושי').
 282 (השפעה בבני חיי מזוני ע"י החזקת התורה).
 320 (טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, תורה למעלה מצדקה. כי ידעתיו גוי' לעשות צדקה ומשפט. חילוקים בין צדקה ומשפט).
 321 (משפט לעצמו, וצדקה לזולת. רחמנות וגמילות חסדים בטבע כל ישראל בירושה מהאבות. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית).
 322 (צדקה ותורה, מעלתם זה על זה).
 335 (סיפור על הבעש"ט שהראה לחבריא קדישא מסירות נפשם של ישוב אנשים פשוטים שמסרו כל רכושם לפדיון שבויים).
 339 (אין מספיק הנתינה בלבד אלא צריך גם הרגשה אמיתית של הזולת).
- 56 (צ"ל התגברות הצורה על החומר).
- ציון:**
- 211 (בפסוק: ובא לציון גואל, וברש"י: כל זמן שציון חרבה עדיין לא בא הגואל).
- ציור:**
- 13 (הארת השכל בכח תנועת היד).
- ציצית:**
- 198 (ציצית הוא היכר ללוש של אדם מישראל).
 296 (טלית של צמר).
- צמצום:**
- 303 (צמצום שכל הרב אינו פועל ברב אלא רק בתלמידים).
 304 (התהוות בדרך העלם הבורא הנברא).
- צעקה:**
- 90 (צעקה פנימית ותשובה מעומק הלב).
 92 (מד' דברים המשנים את גור הדין).
 94 (ויצעקו אל ה' בצר להם גוי').
 241 (גאולת מצרים היתה ע"י ונצעק אל ה' גוי').
 244 (בפסוק: ונצעק אל ה' אלקינו).

- צרה:**
- 310 (ע"י זעקת התשובה של בני נשלח משה רבינו, כך עתה ע"י זעקת התשובה ישלח משיח).
- 82 (ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע).
- 83 (אותיות צהר).
- 212 (גאולה מתוך ה' דברים: צרה, תשובה, זכות אבות, רחמים, קץ. צרות ישראל בין האומות).
- 223 (יענך ה' ביום צרה גו').
- 227 (פי' כ"ק אדמו"ר הזקן בפסוק: יענך ה' ביום צרה גו').
- 283 (בעת צרה אומרים כופרי ישראל ואוה"ע א' אלקיך. יסורי הגלות תכליתם לעורר לתשובה).
- (ע"ע גלות. יסורים).
- צער:**
- 286 (צער ותפילה צ"ל על מצב הרוחני יותר מאשר על הגשמיות).
- (ע"ע יסורים).
- צפרנים:**
- 249 (יניקת הקליפות מצפרנים).

ק

- קביעות עתים:**
- (ע"ע אגדה. תורה).
- 163 (קבלת עול הוא מכוא לתשובה ומעשים טובים).
- 166 (עבודת ה' צ"ל מתוך קבלת עול תקיפה).
- 244 (לימוד התורה וקיום המצוות מתוך קבלת עול).
- 287 (העדר קבלת עול בתוקף הוא התחלת פריקת עול, ופריקת עול היא שורש כל החטאים).
- 292 (קיום כל המצוות בדרך קב"ע).
- 295 (ב' ענינים: א' עול מצוות גם מצוות ומנהגים הקשים על האדם, ב' פשיטות הקיום בלי חילוק מצוה קלה או חמורה).
- 319 (קבלת עול הוא תחילת ויסוד העבודה).
- קבלת עול:**
- 3 (הקדמת נעשה לנשמע).
- 40 (ראש השנה הוא הזמן של ק. מלכות שמים).
- 69 (ההתחלה היא העבודה של ק. מלכות שמים).
- 87 (ק. ויראת שמים הם הנשק לנצח היצר הרע. בעבודה שמצד השכל שייך בה שינויים. עבודה שמצד ק. לא שייך בה שינויים. נצחון היצה"ר בא ע"י עבודה בקבלת עול).

212 (גאולה מתוך ה' דברים: צרה,
תשובה, זכות אבות, רחמים,
קץ).

קרבן פסח:

171 (ענינו להורות שהשי"ת שומר
על ישראל למעלה מדרך
הטבע).

קרבנות:

203 (כפרת נפש החוטא. קרבנות
לפעמים לא מועילים על מזיד,
תשובה היא גם על מיד).

220 (ישראל מפרנסין להקב"ה בשני
תמידים. תמיד של שחר מכפר
על עבירות שנעשו בלילה ותמיד
של בין הערבים מכפר על
עבירות שנעשו ביום).

221 (וידוי שעל הקרבן הוא ענין
המחשבה ועבודה רוחנית
שבקרבן. פירוש כ"ק אדה"ז
בלשון: אדם כי יקריב מכם,
שהקרבן צ"ל מן האדם. ענין
שור כשב ועז בעבודה הרוחנית).
289 (כל מה שהובא בביהמ"ק הי'
צ"ל מן המובחר ונקי כו').
(ע"ע עומר).

קרח:

284 (תשובת בני קרח).

קרי וכתוב:

228 (ולו אנחנו, ולא אנחנו – קרי
וכתיב).

קדוש:

217 (ואתה קדוש יושב תהלות
ישראל, כל מידה ומידה
שישראל מקלסין להקב"ה כבודו
יושב ביניהם).

275 (וקדושים בכל יום יהללוך סלה).

קול:

275 (עבודת הנשמה בקול דממה
דקה).

קטן:

313 (קטנות השכל והמידות).

(ע"ע חינוך).

קימה:

(ע"ע שינה).

קין:

76 (קין הבל שת, רשע צדיק ובעל
תשובה. על שם קנתי איש את
הוי'. הי' כופר בתחיית המתים).

81 (קנתי איש את הוי'. הפיכת
מידות הרעות).

קלות ראש:

278 (סביבה רעה פועלת קלות ראש
בעניני תומ"צ).

(ע"ע חטא).

קץ:

75 (נתגלה לדניאל).

- 158 (אמירת שמע ישראל לפני פירוד
הנשמה מהגוף).
159 (חשבון הנפש בקריאת שמע
שעל המטה).
295 (זהירות בקשעהמ"ט).

קרירות:

- 278 (סביבה רעה פועלת קרירות
לתומ"צ).
284 ק. יותר גרועה מהצרות ומיסורי
הגלות).
286 (על קרירות אינני בוכה. אבל על
לחם – כן).

קריאה:

- 91 (קרוב ה' גו' אשר יקראוהו
באמת).

קריאת שמע:

- 14 (אחד: ז' רקיעים ארץ וד' רוחות
בטלים לאור אין סוף ב"ה אלופו
של עולם).
158 (ענינו אחדות הבורא).
295 (מי שאין לו עול המצוות יכול
לשכוח לקרוא ק.).

קריאת שמע שעל המטה:

- 157 (בפסוק: בידך אפקיד רוחי גו').

ר

ראי':

- 12 (כלי העין מתאים לכוח).
36 (בפסוק: ויאמרו לא יראה י-ה
גו').
47 (חילוקים בכוחות הנפש ראי'
ושמיעה. כח הראי' פועל
התעוררות והתקשרות עם דבר
הנראה).
49 (ראי' ושמיעה למעלה ענינם
התחברות אלקות ונתינת חיות
אל הנבראים).
73 (נעלה יותר מכח השמיעה. תופס
בדבר גשמי).
108 (ראי' ושמיעה).

ראם:

- 190 ג' דרגות שקרא רעה"ה
לרשעים: כלב ארי' וראם).

ראש השנה:

- 40 (קבלת עול מלכות שמים. ר"ה
הוא זמן תשובה על מידות
ומעשים רעים וקבלה טובה על
להבא).
92 (תפילה בקול).
206 (יחינו מיומיים גו').
(ע"ע תשרי).

ראשית:

- (ע"ע בראשית).

- (ע"ע עין).

- 103 (ההליכה היא ההוכחה להמצאות כוח ההליכה).
131 (על ידי רפואה לרגליים מסייעים לכאב הראש).

רוח:

- 275 (רוח רעש ואש, עשי' יצירה ובריאה).
(ע"ע יסודות. נחת רוח).

רוח רעה:

(ע"ע נט"י).

רוחניות:

(ע"ע גשמיות ורוחניות).

רועה:

- 80 (הבל הי' רועה צאן. אפשריות להתבונן בגדולת ה' במנוחת הדעת).
113 ("הרועה בשושנים").
200 ("הרועה בשושנים").
299 (רבי עקיבא עזב עבודתו כרועה והולך ללמוד תורה).

רחבות:

(ע"ע הרחבה).

רחמים:

- 18 (יסוד התפילה, שה' מנהיג העולם ברחמים).
77 (מידת הרחמים נעלית ממידת החסד).

רב ותלמיד:

- 243 (מסירות ואהבת התלמיד לרב).
301 (משל מרב המשפיע באופנים שונים לסוגי תלמידים שונים שאין שינוי מצד הרב עצמו).
(ע"ע השפעה).

רבים:

(ע"ע אחדות ה').

רגילות:

- 165 (שכחי עמך ובית אביך, יציאה מחומריות ועניני הטבע שהאדם מורגל ומושקע בהם. לימוד התורה תנתינת צדקה יותר מטבעו ורגילותו).
226 (יוצרת את השם "טבע").
251 (שלילת ההנחות ורגילות בעניני העולם).
324 (מאלפי זהב וכסף, אלפי לשון רגילות).

רגלים:

- 7 (קל להכניס הרגליים במים חמים מלהכניס בהם הראש).
10 (כח הרצון משפיע גם על הרגלים).
11 (כוח הרצון משפיע על הרגלים ועל הראש בהשוואה גמורה).
13 (מה שהידיים והרגליים עושות הוא על ידי המידות).
14 (הרצון מתפשט ברגל יותר מאשר בראש).

- 81 (שם הוי' הוא רחמים).
- 91 (תכלית הדינים הם רחמים כי השי"ת כולו רחמים).
- 117 (היסורים הם מצד החסד והרחמים כדי שיעשה תשובה).
- 119 (חודש אלול הוא חודש הרחמים).
- 121 (הדין הוא רחמים).
- 157 (ה' במידת הרחמים שלו פודה את האדם).
- 212 (גאולה מתוך רחמים).
- 227 (ע"י התחזקות ב"שם אלקי יעקב" יהיה "יענך הוי'" בחסד וברחמים).
- 231 (שם הוי' הוא רחמים).
- 232 (כוונת הדין הוא בשביל רחמים).
- 320 (צקדה הוא רחמים).
- 322 (מידות הרחמים וגמילות חסדים הן בטבע בירושה ליהודי).
- רחמנות:**
- 9 (רחמנות וגמילות חסדים נמצא יותר אצל מי שהוא גדול בדעת).
- ריבוי:**
- (ע"ע התבוננות).
- ריקוד:**
- 13 (הארת השכל בכח תנועת הרגלים).
- רע:**
- (ע"ע יסורים).
- רעית:**
- (ע"ע ישראל).
- רעש:**
- 275 (רוח רעש ואש, עשי' יצירה ובריאה. עבודת הנשמות בקול דממה דקה).
- 280 (כל העולם רעש במתן תורה).
- 323 (ביאור סיבת הרעש בעת מתן תורה).
- רפואה:**
- 237 (צדיקים יודעים מהי סיבת החטא שגרמה למכה, וגם יודעים את הדרך לרפאותה).
- רצון:**
- 3 (נפש משמעה גם רצון. מסירת נפש היינו מסירת הרצון).
- 10 (כח מקיף של הנפש. הרצון מקיף את כל הגוף בשוה).
- 11 (פועל מיד בכל אברי הגוף).
- 12 (משפיע על כוח השכל שיתגלה. כוח מקיף).
- 13 (כוח הרצון נעלה מהשכל).
- 14 (התפשטות הרצון ברגל יותר מאשר בראש).
- 34 (על ידי כח הרצון יכול גם כסיל לבוא לידי השגת אלקות).
- 39 (התהוות העולמות הוא מצד רצון שלמעלה מחכמה).
- 40 (על ידי רצון אפשר להגיע גם לדברים הנראים קשים לאדם).

- 41 (בראש השנה צריך לעורר בעצמו רצון ללמוד תורה ולקיים מצוות).
- 46 (רצון ותענוג הם כוחות מקיפים. אין להם אברים וכלים פרטיים).
- 62 (רצון שונה מכל הכוחות).
- 79 (התכלית היא רצון הבורא).
- 81 (הרצון העליון שאדם יהפוך ממידות רעות למידות טובות).
- 84 (כוח הרצון הוא עיקר ענינו של היצר הרע).
- 87 כל מה שהיצר הרע רוצה – לא לעשות).
- 137 (וצדקתו, מתוך מסירת הרצון, עומדת לעד).
- 150 (רצון ותענוג בדרגת הנפש הוא בחי' ח'').
- 164 (לנפש יש רצון וחפץ באלקות).
- 184 (אחריר נרוצה – מתוך רצון).
- 186 (כוח הרצון נעלה מהשכל).
- 187 (ב' רצונות בנפש האלקית: רצון ע"פ גבול ושכל, ורצון שלמעלה מגבול ושכל).
- 188 (ב' דרגות רצון בנפש הבהמית: רצון שע"פ טעם לתיאבון ורצון בלי טעם להכעיס).
- 231 (רצון ה' מאחד הנפש והגוף שהנפש תחיה את הגוף).
- 235 ("ישנו עם אחד" – יש משמעו רצון).
- 255 (גוף ונפש – שניהם חשים את חובתם לקיים רצון ה')
- 261 (רצון ותענוג הם מקיפים, ללא כלים מוגבלים).
- 270 (נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. רצון ענינו תוקף. בחכמה יש חילוקים משא"כ ברצון).
- 316 (כ"א מישראל רצונו האמיתי לקיים התומ"צ).
- (ע"ע ביטול).
- רשעים:**
- 5 (יסורי הנפש כשאנשים פחותי ערך מלעיגים על קיום התומ"צ).
- 77 (רשעים הכופרים בתחיית המתים ועוה"ב).
- 80 (רשע מכתיר את הצדיק).
- 83 (גם רשע יש לו נשמה אלקית).
- 152 (לבטלם בתכלית ולא בדרך מלחמה).
- 169 (שאלת רשע: מה העבודה הזאת לכם כו'. הכופרים בגאולה לא יצאו ממצרים).
- 181 (שנאת רשע לשומר תומ"מ. ענין חוטא ומחטיא את הרבים. יודע את רבונו ומכוון למרוד בו).
- 182 (אודות המפרסמים כפירתם בה' בדיבור ובכתב. צ"ל שנאת שונאי ה').
- 185 (מחטיאי הרבים השקועים בשערי טומאה).
- 189 (מומרים לתיאבון, ומומרים להכעיס. אודות הכופרים באמונת הבורא ושמירת התורה ומצוות. מחטיאי הרבים

- שתענוגם במלחמה נגד שומרי תורה ומצוות).
 190 ג' דרגות שקרא דהע"ה לרשעים: כלב ארי' וראם).
 234 (מנהיגי הכופרים המקררים ענין הצפי' לגאולה).
 259 (מומר לתיאבון, ומומר להכעיס).
 283 (אודות הכופרים בנבואת הגאולה, ובהבדלת ישראל מן העמים כו').
 287 (פורקי עול גרועים יותר מאלו שלכם כאבן).
 293 (כמה דרגות בכופרים (יונים) הרוצים להפריד את בני" משרשם הרחני).
 299 (בענין דרך רשעים צלחה).
 (ע"ע אפיקורסים. ארץ ישראל. עמלק).

ז

שבועות, חג השבועות:

(ע"ע מתן תורה).

שואה:

(ע"י גזירות ושמדות).

שבחים:

(תענוגהקב"ה מאמירת בני" שבחים ותהלות).

שולחן:

245 (המזבח עץ גו' וידבר אלי זה השלחן גו'. פתח במזבח וסיים בשולחן כו').

246 (שולחנו של אדם מכפר עליו הו"ע הכנסת אורחים. דיוק לשון חז"ל: המאריך על שולחנו).

שופר:

120 (והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול גו').

121 (ואד' הוי' בשופר יתקע גו').

שור:

221 (ענין שור כשב ועז בעבודת בירור היצה"ר).

327 (ידע שור קונהו גו').

שבת:

67 (בחי' עדות שבמצוות).

95 (אמירת מזמור הודו לה' כי טוב במנחת ערב שבת. שבת תענוג ומנוחה, יו"ט שמחה).

162 (שמירת קדושת השבת).

167 (קיומה מתוך מסירות נפש וקבלת עול).

185 (חילול שבת מביא לידי כפירה בה' ובתורתו).

214 (תשובה על אי שמירת שבת).

278 (שמירת שבת אינו בסתירה לפרנסה).

- שורש:**
- 126 (שורש הנשמות בספירת חכמה).
 128 (ספירת המלכות היא שורש העולם הנמוך. ספירת הכתר היא השורש של כל הספירות).
 131 (טעם הדבר שספירת המלכות היא היסוד והשורש של העולם הנמוך. שורש המלכות נעלה מכל הספירות).
 208 (כל נברא יש לו יסוד ושורש המחיהו).
 267 (אהבה ויראה הן השורש של מצוות עשה ומצוות לא תעשה).
- שושנה:**
- 113 (הרועה בשושנים).
 200 (הרועה בשושנים, ששונים בהלכות).
- שינה:**
- 9 (בפסוק: אני ישנה ולבי ער. שינה מן המצוות, שינה מן הקץ, שינה מן הגאולה).
 14 (גלות).
 15 (אני ישנה ולבי ער).
 70 (לא ינום ולא יישן שומר ישראל).
 74 (לא ינום ולא יישן שומר ישראל).
 156 (בידך אפקיד רוחי גר').
 304 (מיד לאחרי הקימה עדיין הנשמה באפו. הכוחות בהסתלקות).
- שינויים:**
- 299 (אני ה' לא שנית).
 301 (שינויים בהשפע הם מצד המקבל ולא מצד המשפיע).
 304 (בפסוק: כי אני ה' לא שניתי גר').
- שירה:**
- 274 (שירת המלאכים ושירת הנשמות).
- שכל:**
- 6 (גסי רוח המתגאים בחכמתם).
 10 (כח פנימי של הנפש. פועלת הרצון על כח השכל שבנפש).
 11 (קטנות וגדלות בשכל).
 13 (הארת השכל מתפשט בכל כוחות הגוף).
 29 (פנימיות וחיזונית השכל).
 31 (כללותו הוא גדר הארה ולא עצמי).
 49 (התקשרות המשכיל והמושכל. כל שכל חדש פועל חיזוק ובירור בכללות השכל).
 84 (שכל של נפש הבהמית).
 87 (בעבודה מצד שכל שייך שינויים משא"כ בעבודה מצד קבלת עול. מכל דבר השכלה צריך להיות בכן ובפועל).
 104 (הסדר בהשכלה הוא שמכל השגה עולים להשגה נעלית יותר עד להשגה רוחנית).
 133 (אנשים המסורים להשכלה נמצאים יותר במקומות שקטים).

213 (משל אב המעניש בנו להדריכו בדרך ישראל).

300 (מאמר זו תורה חו שכרה).
(ע"ע גזירות ושמדות. יסורים).

שלום:

115 (בקש שלום ורדפהו. עבודת הברורים).

337 (שלום רב לאוהבי תורתך. טוב פת חריבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריב).

341 (שלום ושלוח בחיליך גוי, ע"י שמירת דיני טהרה וכשרות).
(ע"ע אהבת ישראל).

שם:

47 (שם התואר ושם המושאל).

92 (שינוי השם מד' הדברים המשנים את גזר הדין).

193 (המשכת החיות על ידי שם. מה שמוסיפים שם לאדם החולה. חכמת אדם הראשון שנתן שמות לנבראים. ר' מאיר מדייק בשמא. שם החילוף, שם המעלה).

שמחה:

184 (ביאור הפסוק משכני גוי ונשמחה בך).

190 (נגילה ונשמחה בך, בכ"ב אותיות התורה).

273 (ישמח ה' במעשיו, במעשיהן של צדיקים).

172 (שכל דנפש האלקית ושכל דנפש הבהמית).

181 (חילוק שכל ומידות שבאדם, ומוחין ומידות שבבהמה. בנפש האלקית ובנפש הבהמית).

186 (שכל הוא עיקר מעלת האדם. שכל ורצון).

260 (מעלת שכל על מידות).

261 (שכל נק' פנימי לגבי רצון ותענוג).

268 (יחוד המשכיל והמושכל. שכל מקיף, מידות פנימיים).

313 (בפסוק: לפי שכלו יהולל איש. שכל נק' אור).

329 (פנימיות וחיצוניות השכל).

(ע"ע התכונות. חכמה. מוחין ומידות).

שכר ועונש:

58 (עונש וגבורה מהתוקף של שם אלקים).

100 (שכר הוא למעלה מהדבר שעליו בא השכר).

116 (פירוש הבעש"ט במאמר: ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו).

136 (מצוות שהאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב).

137 (שכר בלי גבול).

138 (כף הקלע – עונש לנשמה, חיבוט הקבר – עונש לגוף).

162 (עצת התוכחה, הקב"ה נותן השלטון בידי המן מסויים).

- 281 (ישמח ה' במעשיו וישמח ישראל בעושיו).
- 109 (שמיעה וראי').
- (ע"ע אחן).

שמן:

- 148 (ש. הוא נחל נחשב ויקר).
- 246 (הקרוב צריך להיות מהמובחר – שמן – ביותר).
- 289 (מצאו פך אחד של שמן. השמן למנורה היה צריך להיות הטוב ובמובחר ביותר. אחד הדברים היקרים ביותר במקדש).
- 293 (על ידי מסירות נפש מוצאים גם עתה את פך השמן).
- 294 (כדי שיהיה אור צריך פתילה שמן וכלי).
- 296 (שמן הוא החיות ותענוג בקיום המצוות).

שמע ישראל גו':

(ע"ע קריאת שמע).

שמעי בן גרא:

58 (מאמר דוד: ה' אמר לו קלל).

שמש:

- 226 (דוגמא לענין טבע מזריחת ושקיעת החמה).

שנאה:

- 29 (שנאה הוא ריחוק, אהבה קירוב. ענינם ברגש ובמעשה בפועל).
- 30 (תוקף שנאה או אהבה הם לפי ערך הבנת השכל בטובה או ברעה שעשה לו).

שמיני עצרת ושמח"ת:

- 176 (ביום השמיני עצרת תהי' לכם, ובמדרש: בוא נשמח אני ואתה).
- 277 (בפסוק: ביום השמיני עצרת. במאמר הקב"ה לישראל בוא ונגלגל אני ואתה. בפירוש שמח"ת לשמח את התורה. טעם שמח"ת בשמע"צ ולא בחגה"ש).
- 281 (שמח"ת בהמשך ליוהכ"פ, שמחה גדולה שלאחר הריחוק. כפי' "שמיני עצרת").

שמיעה:

- 12 (כל איבר מתאים לכוח שלו).
- 21 (אם ה' אינו מכיר הכוח, איך יוצרו?).
- 42 (הנוטע אחן הלא ישמע. מה יתרון כוחות הראיה והשמיעה).
- 46 (כוח השמיעה המשל להבין אלקות והשגחה פרטית. כוח פנימי).
- 47 (רק בדבר רוחני – קול. פועל התחברות עם הדבר הנשמע).
- 49 (ראי' ושמיעה למעלה ענינם התחברות כל הנבראים עם אלקות, ועי"ז נוספת בהם חיות).
- 62 (רצון ושמיעה אינם דומים).
- 73 (שמיעה נעלית מראי'. תופס בדבר רוחני וראיה רק בגשמי).
- 103 (מהיותו שומע זו ההוכחה שיש לו כוח השמיעה

- 238 (מאמרו: כל גאולה באה רק על ידי הכנה של תשובה).
- 285 (מאמר אדה"ז לחסיד: אתה אומר כל מה שאתה צריך. ולשם מה זקוקים לך אינך אומר כלל).
- 288 (פירושו ע"פ היתה לי דמעתי גו' אי' אלקיך).
- 315 (פירושו בשם הבעש"ט על פסוק: יצא אדם לפעלו גו').
- 317 (כ"ק אדה"ז ביאר איך כל אחד גם פשוט שבפשוטים יכול להיות עובד ה').
- 318 (ציטוט מפרק לב בתניא: הנשמות מתאימות ואב אחד לכולנה).
- 331 (פירושו בבואו ממעזריטש ע"פ זכור ה' מה ה' לנו גו').
- שעורים:**
- 178 (מאכל בהמה. קרבן העומר משעורים).
- שער:**
- 62 (תורה תרעא לדרתא).
- 66 (תורה כו').
- 69 (זה השער לה' דא תרעא לאעלאה).
- שרה:**
- 139 (ע"פ: ותמת שרה בקרית ארבע גו').
- 140 (שרה ואברהם, גוף ונפש. ע"פ: ויהיו חיי שרה גו').
- 57 (לפעמים אוהב נהפך לשונא).
- 181 (שנאת רשע לשומר תומ"צ)
- 182 (שנאת שונאי ה' הוא בחי' גבורה שבחסד. אוהבי ה' שנוא רע).
- שנה:**
- 131 (ימי ושנות האדם תלויים בספי' המל').
- 226 (שנת תש"ג לבריאה).
- שניאור זלמן, כ"ק אדה"ז:**
- 39 (ביאורו על פסוק: כל אשר חפץ ה' עשה).
- 79 (מאמרו: על תאוה אין קושיא).
- 86 (סיפור שבאחד שהתאונן על שהחלו ליפול אצלו ספיקות באמונה וענהו כ"ק אדה"ז שזהו בגלל שנכשל בחלב עכו"ם).
- 125 (הלימוד בפה בעולם הזה, נעלה מעבודת והנהגת הנשמה למעלה).
- 137 (פירושו ע"פ הון ועושר בביתו גו').
- 161 (פירושו בשם הבעש"ט במאמר "את אשר החלו לעשות" מלשון חולין ומלשון חולי).
- 201 (ביאור נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים).
- 219 (פירושו בענין ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים).
- 221 (פירושו ע"פ אדם כי יקריב מכס).
- 227 (מאמרו עה"פ יענך גו' ישגבך שם אלקי יעקב).

- שרץ:**
64 (התלמיד טיהר השרץ בק"ן טעמים).
- 81 (כנ"ל). תשובה. שייכותו לשם אלקים).
- שתיקה:**
300 (במארז"ל: שתוק כך עלה במחשבה).
- שת:**
77 (קין הבל שת, רשע צדיק ובעל

ת

- תאוות:**
- 7 (מי שאינו נמנע מתאוות הוא גרוע מבעל חיים).
- 78 (תכלית האדם איננו תאוות גשמיות).
- 86 (תאות לדברים המותרים הוא ג"כ רע).
- 87 (קבלת עול שומרת מפני היצר הרע והתאוות שלו).
- 95 (ענין יורדי הים בעבודה הרוחנית, טביעה בים של תענוגי עוה"ז).
- 123 (מדריגות שונות בנפילה בתענוגים ותאוות גשמיים. מקור עונג התאוות הוא שכל. מקור אש ההתמכרות הוא מידות).
- 139 (גם תאוות דברים המותרים מורידים את האדם).
- 162 (שקיעה בתאוות וגשמיות הוא ענין חולי. אדם המתגשם בתאוות בלי בושה הוא גרוע מבעלי חיים. כי הלל רשע על תאות נפשו).
- 174 (תאוות שאין בהם חיות אלקי הם מוות ורע. דברים הגשמיים נצרכים רק לתועלת שבהם, אבל לא תענוג שבהם).
- 181 (שיקוע והתקשרות בתאוות גופניות בספירות דלעו"ז, חסד דקליפה יסוד דקליפה כו).
- 189 (המושקעים בתאוות בלי בושה ובלי גדר אנושיות).
- 210 (המושקע בחיי גשמיות הוא גרוע מבעלי חיים).
- 220 (התגברות על תאוות היצר).
- 327 (בעלי תאוות המושקעים בתאוות גם כשזה מזיק להם).
- (ע"ע גשמיות ורוחניות. יצר טוב ויצה"ר. תענוג).
- תהלה:**
- 218 (פרנסתו של הקב"ה משבחים ותהלות שיהודים אומרים).
- תהלים:**
- 15 (אמירת תהלים בתמימות דאנשים פשוטים).
- 140 (אמירת תהלים בשופי).
- 159 (אמירת תהלים בכל יום).
- (ע"ע הודאה).

- 54 (ע"י תומ"צ מתעלה האדם לדרגות רוחניות נעלות ביותר).
- 56 (תכלית הבריאה בשביל אדם השומר תומ"צ).
- 59 (נק' מפתחות פנימיות. בלימוד התורה ממשיכים מעצמות אור אין סוף ב"ה. תורה אורות, מצוות כלים).
- 60 (צריך להיות תורה עם מצוות דוקא. תורה מפתחות פנימיות, מצוות מפתחות חיצוניות. מעשה הוא העיקר).
- 63 (בלי ידיעת דיני התורה נכשלים באיסורים גמורים. לימוד לשם ידיעת וקיום ההלכות, ולימוד לשם ידיעת התורה בלבד).
- 64 (יש המנצלים ידיעת התורה להעדר יראת שמים ולמצוא היתרים כו'. הבנה בתורה. תען לשנו אמרתך כעונה אחר הקורא. אופן הלימוד. יסוד הלימוד הוא יראת שמים).
- 65 (תען לשוני אמרתך. לימוד התורה צריך להיות כעונה אחר הקורא).
- 66 (מפתחות פנימיים).
- 67 (יראה תתאה היא הקדמה ללימוד התורה, והתורה היא הקדמה וכלי ליראה עילאה).
- 68 (זאת חוקת התורה).
- 69 (לדרגת יראה עילאה מגיעים על ידי עבודת התורה).
- 70 (ד' אמות של הלכה הם במקום בית המקדש).

תוארים:

47 (שם התואר ושם המושאל).

תוכחה:

(ע"ע גזירות ושמדות. שכר ועונש).

תורה:

- 1 (התומ"צ ניתנו לעדן את האדם).
- 2 (הכח לפעול המשכת אור ובירורים על ידי תומ"צ ניתן לישראל דוקא).
- 3 (התומ"צ ניתנו לישראל כי הם המעט, היינו ביטול ומסירת נפש).
- 4 (קיום התומ"צ צ"ל מתוך מנוחת הלב ומוח).
- 11 (לעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ).
- 15 (כשמפריעים לקיום התומ"צ מתעוררת נקודת היהדות).
- 22 (חכמת התורה היינו הבנה אלקית מול חכמת הטבע).
- 23 (חכמה אלקית מתלבשת בשכל אנושי).
- 34 (לימוד התורה שייך גם לבער וכסיל).
- 40 (לימוד והבנת התורה שייך גם לאנשים פשוטים).
- 50 (לומדי תורה יודעים גודל ריחוק הערך של גשמיות מרוחניות. תכלית בריאת העולם והאדם).
- 51 (חיות כל העולמות תלוי בקיום התורה ומצוות).

- 73 עץ החיים ועץ הדעת, תורה שכתב ותורה שבעל פה). 198 (תורה ומצוות ענינים לברר את האדם ואת גשמיות העולם).
- 91 (נק' אמת). 200 (הרועה בשושנים, שושנים בהלכות).
- 110 (אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו). 203 (שאלו לתורה נפש החוטאת במה תתכפר כו').
- 119 (ריבוי אותיות תורה ותפילה מטרה את הנפש מן זיבורים האסורים). 204 (בלי לימוד נכשלים בעבירות על מ"ע ומל"ת).
- 125 (בפסוק: טוב לי תורת פיך גו'). 206 (החסרון בהעדר קביעות עתים לתורה כו').
- 132 (קיום העולם ע"י אותיות תורה ותפילה). 220 (תכלית הבריאה. קיום העולם ע"י תומ"צ של ישראל).
- 135 (לימוד התורה בדיבור). 227 (נצחית, ועל ידה חיים ישראל בקיום נצחי).
- 138 (פעולת אותיות התורה להנצל מעונש כף הקלע). 242 (הבנת גדלות הבורא ע"י לימוד התורה).
- 148 (נק' באר מים חיים). 244 (לימוד התורה מתוך קבלת עול).
- 154 (תורה ותפילה, מלמעלמ"ט ומלמטלמ"ע. תען לשוני אמרתך. לימוד התורה מתוך ביטול. צ"ל עם תפילה). 246 (בכל תיבה שבמאמרי רז"ל יש רמז רעיון והבנה אלקית עמוקה. גוף ונשמה שבתורה).
- 158 (תומ"צ הוא תכלית הבריאה). 253 (בהכרזת בת קול אוי להם לבריות מעלכונה של תורה. בלשון: עסק בתורה. עץ חיים היא גו').
- 159 (מה שלפעמים גם אצל בני תורה נמצאים מידות רעות של גסה"ר כבוד קנאה לה"ר כו'. קביעות עתים בכל יום ללימוד עין יעקב).
- 166 (לימוד התורה יותר מטבעו ורגילותו. חכמות חיצוניות הוא הקליפה המנגדת לחכמת התורה).
- 190 (הביאני המלך חדריו, קאי על יודעי תורה בנגלה ובנסתר. נגילה ונשמחה ב"ך, בכ"ב אותיות התורה).
- 257 (עסק בתורה, הוא לימוד העושה אותו עסקן במצוות מעשיות ומידות טובות).
- 258 (לימוד בחברותא. לימוד ברבים. לימוד התורה בלי קיום מצוות ובלי תפילה כדבעי אין לה קיום).
- 259 (לא זכה נעשית לו סם המות. הלומד תורה ופירש נופל למטה יותר מסתם בנ"א של למדו).

- 260 (לימוד התורה נעלה מאשר ירא חטא).
- 261 (תורה מפתחות פנימיות, יראת שמים מפתחות חיצוניות).
- 264 (במאמר): כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמה מתקיימת).
- 265 (צ"ל בקדימת יראת חטא).
- 266 (גדול לימוד שמביא לידי מעשה).
- 271 (תורה ומצוות, חילוקם. בכל אחד מישראל רצון עצמי לתומ"צ).
- 273 (גדול לימוד שמביא לידי מעשה).
- 281 (קביעות עתים בתורה לכל אחד מישראל. השפעה בבני חיי מזוני ע"י לימוד התורה).
- 286 (חוסר קביעות עתים לתורה).
- 288 (ע"י מרירות זוכים ללחמה של תורה. פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית).
- 294 (בפסוק: כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים גו'. אור התורה מאיר רק כאשר יש הנר מצוה).
- 296 (ג' דרגות: תורה, אור תורה, תורה אור. גם בהשכלות פשוטות שבתורה נרמזו ענינים רוחניים נעלים. קדושת התורה מאירה באדם).
- 298 (שלילת גסות הרוח של לומדי התורה, שמדמים את שכלם לשכל התורה).
- 320 (טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, תורה למעלה מצדקה).
- 323 (בטעם שתורה גדולה מן הצדקה. גדול תלמוד שמביא לידי מעשה).
- 325 (מעלת תורה ומצוות למטה בעוה"ז דוקא).
- 332 (לימוד תורה וחיידושים צ"ל בלי גסות הרוח).
- 334 (חיידוש תורה צריך לפעול זהירות והיידור ביראת שמים ומידות טובות).
- 337 (שלום רב לאוהבי תורתך. חילוק בין אוהבי תורתך ובין לומדי תורתך).
- 339 (מעלת העבודה בכירור המידות על עבודת תורה ותפילה).
- 341 (קביעות עתים לתורה ממשיך ברכת שלום בחילך גו').
- (ע"ע בריאת העולם. ישראל. זקנה. קביעות עתים. רצון).
- תורה ומצוות:**
(ע"ע מצוות).
- תורה שבכתב ותורה שבעל פה:**
73 (תורה שבכתב עץ החיים, תורה שבעל פה עץ הדעת. לימוד תושבע"פ תיקון לחטא עץ הדעת).

- 46 (רצון ותענוג הם כוחות מקיפים שאין להם אכרים פריטיים).
- 150 (תענוג ורצון בדרגות הנפש הוא בחי' חי').
- 171 (העבודה של בכל מאודך, ליטול התענוג מנפש הבהמית).
- 172 (דרגות בתענוגים גשמיים: אכילה, ניגון, מידות כו'. ע"י יגיעה והתבוננות אפשר להסיר מהיצה"ר התענוג מדברים גשמיים).
- 261 (מצד הכלים, השכל נקרא פנימי לגבי רצון ותענוג שהם מקיפים. לרצון והתענוג אין אכרים מוגבלים בגוף).
- 273 (תענוג העליון מן עבודת הברורים. תענוג מדבר חידוש דוקא).
- 319 (תענוג האדם בקיום התומ"צ. עבודת ה' תחילתה מתוך יגיעה וסופה מתוך תענוג).
- (ע"ע עונג. תאוות).
- תפארת:**
- 180 (התכללות המידות: תפארת שבחסד כו'. בקדושה ובלעז"ל).
- תפילה:**
- 15 (מעלת תפילה בציבור ותמימות דאנשים פשוטים).
- 17 (לדניאל היתה מסירות נפש לענין התפילה).
- 18 (תפילה בכל זמן, בעת צרה. בתפילת דניאל: ועתה שמע אלקינו גו').

תחיית המתים:

- 76 (בפסוק: הנה אני פותח את קברותיכם גו' אל אדמת ישראל).
- 77 (רשע הכופר בתחיית המתים ובעולם הבא).
- 140 (כליון הגוף ועמידתו לתחיית המתים).

תימן:

- 121 (והלך בסערות תימן).

תלמוד ומעשה:

- (ע"ע תורה).

תלמידי חכמים:

- 201 (ת"ח הצטרכותם בדוגמת לחם מן השמים, בעלי עסק בדוגמת לחם מן הארץ).

תמימות:

- 15 (תמימות ומסירות נפש כאנשים פשוטים יותר מאשר בבעלי שכל).
- 176 (שבע שבתות תמימות תהיינה).
- 271 (תמימות הוא מעלת אנשים פשוטים).
- 273 (מעלת תמימות אנשים פשוטים).

תנופה:

- 176 (במה שנקרא עומר התנופה).

תענוג:

- 7 (המתמסר לתענוגים גופניים – גרוע מבעל חי).

- 19 (בשמו"ע: ברוך אתה. הזכרת זכות אברהם).
- 37 (בברכת יוצר: המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית).
- 40 (במתינות).
- 84 (שעת צלותא שעת קרבא).
- 88 (שעת תפילה הוא שעת מלחמת היצ"ט ויצה"ר).
- 89 (מחשבות זרות בעת התפילה. צעקה והתעוררות באמצע התפילה היא תשובה פנימית).
- 90 (אלול ועשי"ת צ"ל תפילה בקול. תפילה מד' דברים המשנים את גזר הדין. תפילה לאחר חתם גזר דין).
- 93 (תפילה בלב נשבר).
- 95 (תפילה בציבור).
- 119 (ריבוי אותיות תפילה ותורה מטהר את הנפש מן דיבורים האסורים).
- 132 (קיום העולם ע"י אותיות תפילה ותורה).
- 154 (תפילה ותורה, מלמטלמ"ע ומלמעלמ"ט. הכנעה ושפלות. תפילה צ"ל עם תורה).
- 159 (תפילה בצבור בכל יום).
- 172 (שעת צלותא שעת קרבא, מלחמת נפש האלקית עם נפש הבהמית).
- 174 (מלחמת נפש האלקית ונפש הבהמית).
- 206 (החסרון בהעדר תפילה בציבור וקביעת עתים כו').
- 286 (תפילה בציבור. תפילה צ"ל על מצב הרוחני יותר מאשר על הגשמיות).
- 295 (זהירות בתפילת מנחה ומעריב).
- 304 (בנוסח: אתה הוא עד שלא נברא העולם כו'. מודה אני כו').
- 316 (תפילה בציבור).
- 319 (תפילה בציבור).
- (ע"ע צעקה. קריאה).
- תפילין:**
- 67 (בחי' עדות שבמצוות).
- 114 (שמירת מצות תפילין).
- 214 (תשובה על ביטול מ"ע דתפילין).
- 296 (צ"ל תפילין מהודרות).
- תשובה:**
- 15 (הכנה לביאת המשיח).
- 40 (ר"ה זמן תשובה על מידות ומעשים רעים וקבלה טובה על להבא).
- 55 (תשובה ע"י התבוננות האדם איך שהוא מונח רק בעניניו הגשמיים והגופניים).
- 75 (תשובת ישראל באחרית הימים).
- 77 (קין הבל ושת – רשע צדיק ובעל תשובה).
- 80 (נתינת כח והתעוררות מלמעלה לכל אחד לעשיית תשובה. שייך לתוקף דשם אלקים).
- 82 (מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע אם ישראל נגאלין ע"י תשובה דוקא).

- 83 (כל אחד מישראל סופו לעשות תשובה).
- 90 (צעקה פנימית ותשובה מעומק הלב. מביאה את הגאולה).
- 91 (מביא את הגאולה. תכלית היסורים הוא להביא לתשובה. שינוי מעשה הוא מד' דברים המשנים את גזר הדין).
- 92 (תשובת אנשי גינוה).
- 93 (ארבעת דרכי התשובה)
- 98 (במארו"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מעל חיי העולם הבא).
- 100 (קדמה לבריאת העולם).
- 101 (יפה שעה אחת בתשובה כו'. השבת הנפש למקורה).
- 113 (התעוררות תשובה מלמעלה).
- 114 (אינו דוקא על חטא ועון. חשבון הנפש בחודש אלול).
- 119 (תשובה על דיבורים אסורים. תשובת המשקל).
- 122 (התעוררות תשובה לאחר חבלי משיח).
- 140 (ענין תשובה הוא בעוה"ז דוקא).
- 159 (סוגי חשבון הנפש של אנשים פשוטים, בעלי עסקים, בני תורה).
- 162 (הקב"ה נותן השלטון בידי המן כדי שיעורר את בני"ו לתשובה).
- 170 (גזירות שבימינו הם חבלי משיח לעורר לתשובה).
- 175 (גזירות לעורר לתשובה).
- 197 (גזירות לעורר לתשובה).
- 199 (ע"י תשובה נחמה בכפליים).
- 200 (צדיקים ובעלי תשובה)
- 202 (בחנית אני לדודי גוי. תשובה חודש אלול. טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. שאלו לחכמה נפש החוטאת במה תתכפר כו').
- 203 (תשובה הוא גם על מזיד, משא"כ קרבנות לפעמים לא מועיל על מזיד).
- 206 (חשבון הנפש משיקוע בעיני פרנסה ועיניים גשמיים).
- 208 (משל להתעוררות תשובה מלמעלה מכן חולה שאינו יכול להתרפא בכוחות עצמו).
- 210 (התעוררות תשובה ע"י שורש הנשמה שלא נתלבש בגוף. לכו ונשובה אל ה'. ובא לציון גואל ולשבי פשע גוי).
- 212 (מביאה את הגאולה. גאולה מתוך ה' דברים: צרה, תשובה, זכות אבות, רחמים, קץ).
- 213 (הקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כו').
- 214 (אינה דוקא על עבירות, כי אם הטבת מעשיו).
- 215 (תשובה על ידי התעוררות הנשמה מהכרחים. התבוננות במה שעוברים רוב ימיו ושנותיו. תשובה על ידי קירוב וריבוי שפע מלמעלה. תשובה ע"י צרות ויסורים).
- 238 (גאולה ע"י התעוררות תשובה. התעוררות לתשובה בשנת תקמ"ב בימי רדיפות המתנגדים).

- 253 (שובו שובו מדרכים הרעים גו'.
כרחי בת קול על תשובה,
ופעולתם על גוף האדם).
- 256 (הרהורי תשובה הנופלים פתאום
צריך להביאם לידי פועל ממש.
תשובה הוא ע"י תורה ומצוות
ומידות טובות).
- 280 (בעלי תשובה הם ע"ד לוחות
שניות בחשאי, צדיקים ע"ד
לוחות ראשונות ברעש).
- 281 (בעלי תשובה ממשיכים אור
נעלה יותר. זדונות כזכויות.
שמחת הקירוב שלאחר הריחוק).
- 283 (יסורי הגלות תכליתם לעורר
לתשובה).
- 287 (תשובה שע"י יסורים).
- 297 (מעלת עשיית בעל תשובה).
- 309 (גאולה ע"י תשובה).
- (ע"ע גאולה. יסורים. משלים. שת).

תשרי:

- 119 (מאמר הבעש"ט שבחודש תשרי
נותן הקב"ה מזונות האדם
בהקפה ובאלול צריך לסלק
החשבון).
- 241 (היום הראשון בתשרי הוא ראש
השנה).
- 281 (קבעו את שמח"ת בתשרי,
משום הקירוב שאחרי הריחוק).

נסרק לזכות
מ' בת ד"ל
מ"מ בן ד"ל
א' בן ד"ל
מ"ב בן ד"ל
חשון תשע"ט

הספר
הודפס לזכותם
של
אורי בן-ציון בן רחל
ויעל בת שרה

ספר המאמרים אידיש תש"א-ה

מתורגם

9001601011690